

EINDRAPPORT / RAPPORT FINAL

**NAAR EEN STRAFRECHTELIJK BELEID INZAKE
EERGERELATEERD GEWELD?**

**VERS UNE POLITIQUE CRIMINELLE EN MATIERE DE
VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR ?**

Verkennde studie/ Etude exploratoire

Margot TAEYMANS

Karel BERTELOOT

Isabelle LECLERCO

Oktober/ Octobre 2011

Eindrapport / Rapport Final

**NAAR EEN STRAFRECHTELIJK BELEID INZAKE EERGERELATEERD
GEWELD?**

**VERS UNE POLITIQUE CRIMINELLE EN MATIERE DE VIOLENCES
LIEES A L'HONNEUR ?**

Verkennde studie/ Etude exploratoire

Oktober/ Octobre 2011

Margot Taeymans, Karel Berteloot en Isabelle Leclercq

Onderhavige literatuurstudie werd gemaakt in opdracht van de Federale Stuurgroep Eergerelateerd Geweld, een stuurgroep onder leiding van het College van Procureurs-generaal. Het eindrapport dient de werkzaamheden van deze stuurgroep.

Si vous désirez de plus amples informations sur ce rapport, vous pouvez vous adresser au:

Service de la Politique criminelle

Avenue de la Porte de Hal 5-8, 1060 Bruxelles

Tel. 02/542 74 22 ou fax. 02/542 74 44

Mail: dsb@just.fgov.be et site-web: www.dsb-spc.be

INHOUD	3
GEBRUIKTE AFKORTINGEN	6
INLEIDING	7
DEEL 1	9
INTERNATIONAAL EN EUROPEES BELEIDSKADER INZAKE	9
EERGERELATEERD GEWELD	9
<i>I. DE VERENIGDE NATIES</i>	<i>10</i>
1. SITUERING: HET VN-BELEID INZAKE VROUWENRECHTEN	10
A. WERELDVROUWENCONFERENTIES	10
B. UNITE	13
2. SPECIFIEKE INSTRUMENTEN IN DE STRIJD TEGEN EGG	13
3. CONCLUSIE	17
<i>II. LE CONSEIL DE L'EUROPE</i>	<i>18</i>
1. LE CADRE JURIDIQUE AU SEIN DU CONSEIL DE L'EUROPE	18
2. LA POSITION DU CONSEIL DE L'EUROPE EN CE QUI CONCERNE LES VIOLENCES LIÉES À L'HONNEUR	19
A. LA VIOLENCE LIEE A L'HONNEUR EST UNE FORME DE VIOLENCE ENVERS LES FEMMES	20
B. LA COUTUME, LA TRADITION, LA RELIGION OU L'HONNEUR NE PEUVENT ETRE UTILISEES POUR JUSTIFIER LA VIOLENCE CONTRE LES FEMMES	20
C. LES CRIMES DITS « D'HONNEUR » SONT UNE FORME AGGRAVEE DE VIOLENCE QUI DOIT ETRE COMBATTUE EN TANT QUE TELLE	21
c.1. Définition	21
c.2. Caractéristiques.....	22
c.3. Mesures à mettre en place.....	22
3. CONCLUSION	26
<i>III. DE EUROPESE UNIE</i>	<i>27</i>
1. EUROPEES PARLEMENT	27
A. RESOLUTIE VAN 2 FEBRUARI 2006 OVER DE HUIDIGE SITUATIE TEN AANZIEN VAN DE BESTRIJDING VAN GEWELD TEGEN VROUWEN EN MOGELIJKE TOEKOMSTIGE ACTIE	27
B. RESOLUTIE VAN 24 OKTOBER 2006 OVER DE IMMIGRATIE VAN VROUWEN: DE ROL VAN VROUWELIJKE IMMIGRANTEN EN HUN PLAATS IN DE EUROPESE UNIE.....	28
C. RESOLUTIE VAN 25 NOVEMBER 2009 OVER HET PROGRAMMA VAN STOCKHOLM..	29
D. RESOLUTIE VAN 26 NOVEMBER 2009 OVER DE UITBANNING VAN GEWELD TEGEN VROUWEN	30
2. RAAD VAN DE EUROPESE UNIE	31
3. EUROPESE COMMISSIE	32
A. HET DAPHNE-PROGRAMMA: BESTRIJDING VAN GEWELD TEGEN KINDEREN, JONGEREN EN VROUWEN:	32
B. EUROPESE CONFERENTIES EN HUN RESULTATEN	35
C. ROUTEKAART VOOR GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN	37
D. HET ACTIEPLAN TER UITVOERING VAN HET PROGRAMMA VAN STOCKHOLM.....	38
E. HET VROUWENHANDVEST EN DE STRATEGIE VOOR DE GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN 2010-2015.....	39
4. CONCLUSIE	40
<i>IV. CONCLUSIONS DE LA PREMIERE PARTIE</i>	<i>41</i>

DEEL 2.....	43
VERGELIJKENDE STUDIE BELGIE, NEDERLAND, ZWEDEN EN HET VERENIGD KONINKRIJK INZAKE HUN BELEID ROND EERGERELATEERD GEWELD.....	43
<i>V. BELGIE.....</i>	<i>44</i>
1. BELEIDSDOCUMENTEN	44
A. NATIONALE BELEIDSPANNEN	44
B. HET NATIONAAL ACTIEPLAN GEWELD OP VROUWEN/PARTNERGEWELD.....	46
C. PARLEMENTAIRE WERKZAAMHEDEN	47
D. OMZENDBRIEVEN VAN HET OPENBAAR MINISTERIE INZAKE IFG	50
E. PILOOTPROJECTEN MECHELEN EN VERVIERS.....	51
2. HUIDIGE BELGISCHE WETGEVING	52
A. STRAFRECHT.....	52
B. ANDERE RECHTSTAKKEN	54
3. WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR EN DISCUSSIES	55
A. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING.....	55
B. MOGELIJKE AANPAK VAN HET FENOMEEN EGG	58
C. OVERLEG EN COLLOQUIA	59
4. BESLUIT	59
<i>VI. NEDERLAND.....</i>	<i>61</i>
1. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING.....	62
A. CONCEPTUALISERING VAN EGG	62
B. DEFINIERING VAN EGG	66
b.1. Verschillende vormen van EGG en het verschil tussen EGG en andere geweldsvormen.....	66
b.2. De verschillende uitingsvormen van EGG.....	70
b.3. Aanleidingen tot EGG	72
2. BELEIDSMATREGELEN INZAKE EGG IN NEDERLAND.....	73
A. BEELDVORMING	74
B. METHODEN VAN VROEGHERKENNING EN RISICO-ANALYSE	76
C. PIJLER MAATSCHAPPELIJKE PREVENTIE	78
D. PIJLER STRAFRECHTELIJKE AANPAK.....	79
E. PIJLER BESCHERMING EN OPVANG	82
F. PIJLER BESTUURLIJK AANGESTUURDE AANPAK VAN EGG.....	84
G. STAPPENPLAN VOOR LOKALE SAMENWERKING.....	85
H. GEGEVENSUITWISSELING EN PRIVACY	86
3. BESLUIT	87
<i>VII. ZWEDEN.....</i>	<i>88</i>
1. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING.....	88
2. BELEIDSMATREGELEN INZAKE EGG	92
A. BEELDVORMING	93
B. DE AANPAK VAN EGG IN ZWEDEN	95
b.1. Meer bescherming en hulp voor slachtoffers van geweld.....	95
b.2. Meer preventieve inspanningen	96
b.3. Een versterkt rechtssysteem.....	97
b.4. Behandeling voor gewelddadige mannen	98
b.5. Samenwerking en coördinatie.....	98
b.6. Onderzoek en training.....	98
3. WETGEVING	99
4. BESLUIT	100
<i>VIII. LE ROYAUME-UNI.....</i>	<i>101</i>
1. DEFINITION ET CONCEPTUALISATION.....	102
2. LA POLITIQUE CRIMINELLE RELATIVE AUX VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR	104
A. DISPOSITIONS LEGISLATIVES.....	104
B. IDENTIFICATION DES VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR.....	106
b.1. Le projet pilote.....	106
b.2. L'évaluation du projet pilote.....	107
b.3. L'identification des violences liées à l'honneur en tant que telles.....	107

C. PREVENTION ET GUIDANCES	108
D. IDENTIFICATION, ANALYSE ET GESTION DES RISQUES	110
d.1. L'identification de risques	111
d.2. L'analyse de risques.....	111
d.3. La gestion de risques.....	112
d.4. La référence aux MARACS.....	113
E. METHODES D'ENQUETES ET DE PROTECTION	113
3. CONCLUSIONS	114
<i>IX. CONCLUSIONS DE LA DEUXIEME PARTIE.....</i>	<i>115</i>
DEEL 3.....	118
AANBEVELINGEN	118
<i>X. AANBEVELINGEN.....</i>	<i>119</i>
1. AANZET TOT DEFINIERING VAN EGG	119
2. STRAFBAARSTELLING EN BESTRAFFING VAN EERGERELATEERD GEWELD	124
3. PROMOUVOIR UNE APPROCHE SUR MESURE DE LA LUTTE CONTRE LES VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR	126
A. LA DETECTION PRECOCE ET L'IDENTIFICATION DES VIOLENCES A L'HONNEUR.....	126
B. LA PREVENTION DES VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR.....	129
C. SAMENWERKING TUSSEN DE KETENPARTNERS.....	133
D. LA PROTECTION DES VICTIMES.....	136
E. AANPAK VAN DADERS VAN EERGERELATEERD GEWELD EN NAZORG.....	139
4. NOOD AAN EEN GLOBAAL GESTRUCTUREERD BELEID INZAKE EGG	140
<i>EPILOGUE.....</i>	<i>144</i>
BIBLIOGRAFIE.....	146

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ACPO	Association of Chief Police Officer of England, Wales and Northern Ireland
CAHVIO	Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique
CEDAW	Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women
CEDAW Committee	Committee on the Elimination of all forms of Discrimination against Women
CGVS	Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen
COL	Omzendbrief van het College van Procureurs-generaal
CPS	Crown Prosecution Service
DEVAW	Declaration on the Elimination of Violence against Women
DSB	Dienst voor het Strafrechtelijk beleid
EGG	Eergerelateerd Geweld
EP	Europees Parlement
EU	Europese Unie
HRV	Honour Related Violence
IDAP	Integrated Domestic Abuse Programme
IFG	Intrafamiliaal Geweld
IGVM	Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen
LEC EGG	Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld
MARAC	Multi-Agency Risk Assessment Conference
NCK	National centre of men's Violence against Women
NAP	Nationaal Actieplan Partnergeweld
NVP	Nationaal Veiligheidsplan
RU	Royaume-Uni
SRVAW	United Nations Special Rapporteur on Violence against Women
TDF	Turkish Deutscher Verein
Unit MEP	Eenheid Multi-Etnisch Politiewerk
UNPA	United Nations Fund for Population Activities
VN	Verenigde Naties
VK	Verenigd Koninkrijk
WBP	Wet Bescherming Persoonsgegevens
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WODC	Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum

INLEIDING

Sinds een tweetal jaar is in België de beleidsmatige en maatschappelijke aandacht voor het fenomeen 'eengerelateerd geweld' (EGG) toegenomen en tracht men een integraal en geïntegreerd beleid te ontwikkelen. De vermeende eremoorden op Sadia Sheikh en Amritpal Kaur zijn hierbij belangrijke katalysatoren voor verschillende beleidsinitiatieven.

Eengerelateerd geweld is een term die vanuit het buitenland naar België is overgekomen. Het fenomeen EGG zou voorkomen in bepaalde regio's van de wereld, en ten gevolge van migratiestromen vanaf de jaren '60 ook steeds meer voorkomen in West-Europa, waaronder België.

Als reactie werd op federaal vlak een Stuurgroep Eengerelateerd Geweld opgericht met als bedoeling om twee lokale pilootprojecten – te Mechelen en Verviers – te ondersteunen en te coördineren. De Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, als lid van deze Stuurgroep, heeft in 2009 de opdracht gekregen om een literatuurstudie te verrichten teneinde concrete beleidsaanbevelingen te formuleren om het fenomeen beter te kunnen omschrijven en aan te pakken. Onderhavig document is hiervan het eindrapport.

De Stuurgroep wenst meer inzicht te verkrijgen in het fenomeen EGG, een definitie te formuleren, een *integrale en geïntegreerde* benadering ervan trachten te ontwikkelen en de problematiek strafrechtelijk te situeren. Een integrale en geïntegreerde aanpak veronderstelt een voldoende zicht op en kennis van het fenomeen. Maar wat houdt EGG in? Hoe verhoudt het zich met intrafamiliaal geweld (IFG)? Wat is de link met gedwongen huwelijken en genitale verminkingen? Komt het enkel voor bij bepaalde geïmmigreerde bevolkingsgroepen? En hoe kaderen we het dan beleidsmatig: als familiaal geweld, gendergerelateerd geweld, religieus en/of cultureel geweld, of eventueel als een vorm van discriminatie? EGG lijkt een fenomeen dat vele ladingen kan dekken en het is, vooraleer men gerichte beleidsopties neemt ter bestrijding hiervan, van groot belang dat men een duidelijk inzicht verwerft in haar kenmerken, uitingvormen en gradaties.

Met deze verkennende literatuurstudie leveren we, vanuit het oogpunt van het strafrechtelijk beleid, een bijdrage aan de Stuurgroep en zijn doelstellingen. Dit rapport behelst drie delen. Het eerste deel handelt over het huidige internationale en Europese beleidskader inzake EGG. Achtereenvolgens worden de verschillende stappen in een beleid inzake EGG op het niveau van de Verenigde Naties (VN), de Raad van Europa en de Europese Unie (EU) geschetst. Hoe kaderen zij EGG en welke beleidsmatige en wetgevende opties stellen zij voor aan de lidstaten? Worden er op internationaal en Europees niveau al uniforme definities gehanteerd?

In het tweede deel onderzoeken we het huidige beleid in België inzake EGG en bestuderen we een aantal Europese landen. Nederland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk worden hierbij als voorbeelden aangehaald. Hierbij bekijken we per land de definities en de conceptualisering, alsook het strafrechtelijk beleid inzake EGG.

In het derde en laatste deel tenslotte vatten we de voornaamste bevindingen en besluiten uit de literatuurstudie samen en vertalen we deze inzichten naar enkele praktische en concrete beleidsaanbevelingen en mogelijke denkpistes die dienstig kunnen zijn voor het ontwikkelen van een (werk)definitie en een Belgisch integraal en geïntegreerd beleid inzake EGG.

DEEL 1
INTERNATIONAAL EN EUROPEES BELEIDSKADER INZAKE
EERGERELATEERD GEWELD

I. DE VERENIGDE NATIES

Uit het jaarlijks rapport "State of World Population 2000" van de United Nations Fund for Population Activities (UNPA – ofwel het UN Population Fund)¹, wordt het aantal vrouwen en meisjes dat wereldwijd slachtoffer wordt van eremoorden geschat op zo'n 5000 per jaar. Dat cijfer zou in de hele wereld nog aan het stijgen zijn en het betreft waarschijnlijk slechts een fractie van het werkelijk aantal slachtoffers².

Om het VN- beleid inzake EGG te kunnen situeren is het noodzakelijk eerst een goed zicht te krijgen op haar beleid inzake vrouwenrechten en bij uitbreiding de strijd tegen de discriminatie en het geweld op vrouwen (1). Sinds 2000 komt EGG ook als een alleenstaand topic aan bod (2).

1. SITUERING: HET VN-BELEID INZAKE VROUWENRECHTEN

A. WERELDVROUWENCONFERENTIES

Een eerste belangrijke stap in de strijd voor de vrouwenrechten en de gendergelijkheid was de Eerste Wereldvrouwenconferentie in 1975 in Mexico City. In het daaropvolgende decennium, het zogenaamde "Decade for the Advancement of Women"³ werden de "**Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)**"⁴ en het Mondiaal Actieplan voor de Vrouw⁵ aangenomen. CEDAW neemt een zeer belangrijke plaats in tussen de verschillende internationale verdragen, aangezien zij herinnert aan de fundamentele vrouwenrechten. In de preambule wordt uitdrukkelijk gesteld dat de discriminatie van vrouwen de principes van gelijke rechten en respect voor de menselijke waardigheid schenden. Er werd in feite

¹ Dr. Nafis Sadik, Executive Director United Nations Population Fund, The state of World population 2000, Lives together, Worlds apart, Men and Women in a time of change, 2000, 29., <http://www.unfpa.org/swp/2000/english/index.html>

² Het rapport geeft aan dat EGG wereldwijd voornamelijk zou voorkomen in volgende gebieden: Afghanistan, Albanie, Algerije, Duitsland, Saoedi-Arabië, Armenië, Azerbeidjan, Bahrein, Bangladesh, Bosnië-Herzegovina, Brazilië, Cambodja, Costa Rica, Egypte, Verenigde Arabische Emiraten, Georgië, India, Indonesië, Irak, Iran, Israël, Italië, Jordanië, Kirhizstan, Koeweit, Libanon, Oman, Ouzbekistan, Palestina, Nederland, Peru, Qatar, Verenigd Koninkrijk, Servië en Somalië. Volgens een rapport van de "United Nations Special Rapporteur on Violence against women" (SRVAW) in 2002 zouden "eremoorden" ook voorkomen in Pakistan, Turkije, Jordanië, Syrië, Egypte, Libanon, Iran, Jemen, Marokko en andere Middelandsezee- en Golfgebieden. Het komt ook voor in Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk in de migrantenmilieus. België wordt niet vermeld.

(zie United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, *Integration of the human rights of women and the gender perspective, Violence against women, Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2001/49, Cultural practices in the family that are violent towards women*, 31 januari 2002, E/CN.4/2002/83, [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/42e7191fae543562c1256ba7004e963c/\\$FILE/G0210428.pdf](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/42e7191fae543562c1256ba7004e963c/$FILE/G0210428.pdf))

³ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes*, 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 14.

⁴ URL : <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/fconvention.htm>. In 1982 werd ook het "Committee on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women", (CEDAW Committee) opgericht. Het werk van dit Comité heeft sterk bijgedragen tot de erkenning van het feit dat geweld op vrouwen een schending is van de mensenrechten.

⁵ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes*, 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 15.

nog niet rechtstreeks gerefereerd naar het thema “geweld”, maar men focuste wel op factoren en omstandigheden, waaronder ook geweld, die de ontplooiing van vrouwen zouden tegenhouden⁶.

Op de Tweede Wereldvrouwenconferentie in Kopenhagen in 1980 werd een Resolutie inzake familiaal geweld aangenomen⁷. De strijd tegen geweld op vrouwen werd voornamelijk in de huiselijke sfeer geplaatst.

De Derde Wereldvrouwenconferentie in 1985 in Nairobi en de daar aangenomen “Toekomststrategieën voor de vrouw tegen het jaar 2000” heeft de problematiek in een ruimer licht geplaatst en heeft het geweld tegen vrouwen niet enkel in de huiselijke sfeer gesitueerd, maar ook in de vrouwenhandel, de gedwongen prostitutie en de oorlogsgebieden⁸. De “Stratégies” bevelen preventieve beleidsmaatregelen aan, juridische instrumenten, een dispositief per land en sensibiliseringscampagnes om het grote publiek bewust te maken van de problematiek van het geweld tegen vrouwen⁹.

Een uiterst belangrijke tussenstap in de strijd voor vrouwenrechten en tegen geweld op vrouwen, was de Wereldconferentie Mensenrechten die in 1993 in Wenen werd gehouden. Vrouwenorganisaties van over de hele wereld, van niet-gouvernementele organisaties tot overheidsorganisaties, ijverden er sterk voor dat er in het internationale mensenrechtenbeleid een duidelijk luik voor vrouwenrechten zou opgenomen worden¹⁰. Op deze Conferentie werd de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen¹¹ aangenomen, waarbij vrouwenrechten duidelijk als mensenrechten werden omschreven. Deze Conferentie en Verklaring hadden een zware impact: na zes maanden nam de Algemene Vergadering de “**Declaration on the Elimination of Violence Against Women**”¹² (DEVAW) aan en stelde een “**Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences**” (SRVAW) aan¹³. Met deze aanstelling heeft men een functie gecreëerd om geregeld grondige studies te verrichten over het geweld tegen vrouwen in de wereld en hierover rapporten te publiceren. Geweld tegen vrouwen werd aldus als een belangrijke prioriteit op de internationale agenda geplaatst.

De DEVAW-Verklaring is het normatieve kader voor alle (inter)nationale acties in het domein van de strijd tegen geweld tegen vrouwen. De artikelen 1 en 2 van deze Verklaring verduidelijken voor het eerst het standpunt van de VN inzake het concept “geweld tegen vrouwen”¹⁴. De verschillende contexten van geweld tegen vrouwen worden geschetst: in de context van de familie, van de samenleving, geweld gepleegd door of getolereerd door de Staat. De Verklaring besteedt ook extra

⁶ Y. ERTURK, “Violence in the Name of Honour Within the Context of International Regimes”, in MOJAB, S. en ABDO, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 168.

⁷ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l’égard des femmes*», 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 15.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*, 16.

¹⁰ Y. ERTURK, *o.c.*, 168.

¹¹ United Nations, General Assembly, Vienna Declaration and Programme of Action, 12 July 1993, A./CONF.157/23, URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/vienna.htm>

¹² United Nations, General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence Against Women, General Assembly Resolution 48/104 of 20 december 1993, 23 february 1994, A/RES/48/104.

¹³ Y. ERTURK, *o.c.*, 168.

¹⁴ Zie URL : <http://www2.ohchr.org/english/law/eliminationvaw.htm>

aandacht aan de meest kwetsbare groepen vrouwen: vrouwen uit minderhedengroeperingen, allochtone vrouwen, vluchtelingen, gehandicapte vrouwen, jongere of oudere vrouwen, vrouwen in oorlogsgebieden. Daarenboven eist de Verklaring dat de Staten geweld tegen vrouwen afkeuren en dat zij geen overwegingen van gewoonterecht, traditie of geloof mogen invoeren om zich van de verplichting hiertegen te strijden, te ontdoen¹⁵. Hoewel dus nog nergens de termen "eengerelateerd geweld", "eerwraak", "bloedwraak",... opduiken, heeft men dit dus duidelijk al in het achterhoofd en stelt men reeds heel duidelijk dat dit type geweld niet kan getolereerd worden. Daarenboven voert artikel 4 van DEVAW de "due diligence"-standaard in, waardoor de Staten de plicht hebben om alle vormen van geweld tegen vrouwen te voorkomen, te onderzoeken en te straffen¹⁶. De verplichting van de Staat om geweld tegen vrouwen te voorkomen, komt vooral tot uiting in de ratificatie van de relevante verdragen en de aanneming van specifieke wetgeving die verder gaat dan enkel een strafrechtelijk antwoord maar bijdraagt tot positieve acties van de Staten door middel van het opzetten van beleidsprogramma's, de creatie van specifieke instanties zoals ombudsmannen en commissies, sensibiliseringscampagnes, enz...¹⁷.

De Vierde Wereldvrouwenconferentie in september 1995 te Peking was gewijd aan de evaluatie van de maatregelen genomen in het kader van de "Toekomststrategieën" die in Nairobi werden bepaald en mondde uit in een "**Declaration and Beijing Platform of Action**"¹⁸. De Verklaring van Peking roept op tot de uitbanning van elke vorm van discriminatie tegenover mannen en vrouwen om zo tot een echte gelijkheid van vrouwen en mannen te komen. Het Actieplatform van Peking legt concrete acties vast die moeten worden gerealiseerd om de aangegeven engagementen na te leven. Het Actieplatform nam 12 domeinen in het kader van de vrouwenrechten aan, waarvan geweld tegen vrouwen er één was. Er is om de vijf jaar in een review-mechanisme voorzien, dat moet nagaan in welke mate de Pekingverklaring en het Pekingactieplatform worden geïmplementeerd. Bij deze eerste review in 2000, Peking+5, ging men al een stap verder door een oproep te lanceren voor de criminalisering van geweld op vrouwen. Daarenboven maakt dit document voor de eerste maal expliciet gewag van de problematiek van EGG¹⁹. Eremisdrijven komen dus stilaan aan bod, zij het in de marge van "geweld op vrouwen" in het algemeen. Het evaluatieproces werd verder gezet in 2005 tijdens de internationale conferentie die werd georganiseerd in het kader van de 49ste zitting van de Commissie voor de Status van de Vrouw van de VN. De conferentie van 2005 heeft een verband gelegd tussen het Actieplatform van Peking en de Millenniumdoelstellingen zoals bepaald in de Millenniumverklaring²⁰. Deze Verklaring, aangenomen door de VN in 2000, geeft het engagement weer van de internationale gemeenschap om de menselijke en duurzame ontwikkeling te bevorderen met betrekking tot vrede, veiligheid, democratie en het naleven van de mensenrechten. De gelijkheid van mannen en vrouwen wordt hierin als een echte noodzaak

¹⁵ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes*, 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 17.

¹⁶ The United Nations Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences, "15 years of The United Nations Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences (1994-2009) – A critical review", 54 p.

¹⁷ *Ibid.*, 26.

¹⁸ Fourth World Conference on Women, *Beijing Declaration and Platform for Action*, 15 september 1995, 132 p, URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

¹⁹ Zie de paragrafen 69e en 96a van het Outcome Document: United Nations, General Assembly, Resolution S-23/3, *Further actions and initiatives to implement the Beijing Declaration and Platform for Action*, 16 november 2000, A/RES/S-23/3.

²⁰ URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/millennium.htm>

weerhouden. Van 1 tot 12 maart 2010 organiseerde de "Commission on the Status of Women" een 15-jaar review, namelijk Peking +15²¹. De klemtoon lag op het delen van good practices met de bedoeling om oude en nieuwe hindernissen en uitdagingen te overwinnen. Op 12 maart 2010 nam de "Commission on the Status of Women" zeven resoluties²² aan. Er werd echter geen enkele resolutie specifiek gewijd aan EGG. De Europese Unie maakte evenwel van de gelegenheid gebruik om haar "Vrouwenhandvest" aan te nemen (zie infra – Europese Unie).

B. UNITE

In 2008 lanceerde de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, Ban Ki-Moon, een campagne "UNiTE to End Violence against Women"²³. Deze campagne is een meerjarenplan dat gericht is op de preventie en de uitroeiing van geweld tegen vrouwen en jonge meisjes over heel de wereld en brengt de verschillende VN-organen, betrokken bij de problematiek, samen²⁴. UNiTE roept overheden, de burgermaatschappij, vrouwenorganisaties, jongeren, de privésector, de media en het gehele VN-apparaat op om de krachten te bundelen in de strijd tegen geweld tegen vrouwen en jonge meisjes. Tegen 2015 wenst UNiTE in alle landen de volgende 5 doelstellingen bereikt te hebben:

- aannemen en versterken van nationale wetgeving om alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes aan te pakken;
- aannemen en implementeren van Multi-sectorale actieplannen;
- verbetering van de data-inzameling inzake geweld op vrouwen en meisjes;
- verhogen van het publieke bewustzijn en sociale mobilisatie;
- aanpakken van seksueel geweld in conflictsituaties.

Ook "eremoorden" worden als één van de probleemgebieden van geweld tegen vrouwen genoemd en is dus één van de actiegebieden van UNiTE.

2. SPECIFIEKE INSTRUMENTEN IN DE STRIJD TEGEN EGG

Hoewel eremisdrijven eerder als schadelijke traditionele praktijken werden geïdentificeerd in verscheidene resoluties en rapporten van de Verenigde Naties en in 1992 en 1997 door het CEDAW Committee²⁵ opgenomen werd in hun rapporten over Turkije, Israël, Jordanië, Irak, Egypte, was het ongeveer wachten tot 2000 vooraleer het een zwaar bediscussieerd en gecontesteerd item

²¹ Zie URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing15/index.html>

²² De resoluties handelen over de volgende thema's: 1. "Women, the girl child and HIV/AIDS", 2. "Release of women and children taken hostage, including those subsequently imprisoned, in armed conflicts", 3. "The situation of and assistance to Palestinian women", 4. "Women's economic empowerment", 5. "Eliminating maternal mortality and morbidity through the empowerment of women", 6. "Strengthening institutional arrangement of the UN for support of gender equality and the empowerment of women by consolidating the four existing offices into a composite entity", 7. "Ending female genital mutilation".

²³ Zie URL <http://www.un.org/en/women/endviolence/index.shtml>

²⁴ Zoals UNICEF (United Nations Development Fund for Children) , UNIFEM (United Nations Development Fund for Women), WHO (World Health Organization),...

²⁵ Committee on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women, *supra*.

werd op de internationale politieke agenda²⁶. Voornamelijk de veronderstelde link met de Islam lag gevoelig. Nederland had in 2000 een voorstel van resolutie voor de strijd tegen eremisdrijven op tafel gelegd. Deze resolutie (Resolutie 55/66)²⁷ werd maar met veel moeite aangenomen, er waren bv. 25 onthoudingen²⁸.

Sinds 2000 heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties verschillende resoluties aangenomen en de voorbereiding van rapporten aangevraagd over de verschillende vormen van geweld op vrouwen²⁹.

Zo heeft de Algemene Vergadering in Resolutie 55/68³⁰ haar bezorgdheid geuit over de volharding van verschillende vormen van geweld en misdrijven op vrouwen in alle delen van de wereld, met inbegrip van eengerelateerde misdrijven en passionele misdrijven. In Resolutie 55/111³¹ vraagt de Algemene Vergadering de Lidstaten om passionele moorden of eremoorden te onderzoeken, de daders ervan voor een rechterlijke instantie te brengen en er zich van te vergewissen dat zulke moorden niet worden goedgekeurd door de overheid.

In 2003 heeft de Algemene vergadering via Resolutie 58/185³² een dieptestudie gevraagd naar alle vormen van geweld ten aanzien van vrouwen, met aandacht voor alle verschillende geweldsvormen. In deze studie, uitgebracht in 2006³³ komt EGG ook kort aan bod. Het fenomeen wordt gerangschikt onder "des formes de violence à l'égard des femmes considérées comme des pratiques traditionnelles nuisibles qui peuvent impliquer la famille aussi bien que la communauté"³⁴,

Het topic van eremoorden of eremisdrijven komt ook aan bod in resoluties of rapporten van andere organen van de VN. In twee rapporten van de "Special Rapporteur on Violence against women, its causes and consequences" (SRVAW)" bij voorbeeld wordt de link gelegd tussen culturele praktijken en geweld tegen vrouwen en wordt hierbij ook EGG vermeld. In 2002 publiceerde de SRVAW het rapport "Cultural practices in the family that are violent towards women"³⁵, waarin een volledig

²⁶ Y. ERTURK, "Violence in the Name of Honour Within the Context of International Regimes", in MOJAB, S. en ABDO, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 171.

²⁷ United Nations, General Assembly, Resolution 55/66, Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, 4 december 2000, A/RES/55/66.

²⁸ Y. ERTURK, *o.c.*, 171.

²⁹ Hierbij weze opgemerkt dat resoluties van de Algemene Vergadering op zich niet bindend zijn voor de leden van de Verenigde Naties.

³⁰ United Nations, General Assembly, Resolution 55/68, *Elimination of all forms of violence, including crimes against women* including crimes identified in the outcome document of the twenty-third special session of the General Assembly, entitled "Women 2000: gender equality, development and peace for the twenty-first century", 4 december 2000, A/RES/55/68.

³¹ United Nations, General Assembly, Resolution 55/111, *Extrajudicial, summary and arbitrary executions*, 4 december 2000, A/RES/55/11.

³² <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/505/69/PDF/N0350569.pdf?OpenElement>

³³ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes*, 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1..

³⁴ *Ibid.*, 45.

³⁵ United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, *Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective. Violence against women. Report of the Special Rapporteur on Violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2001/49, Cultural practices in the family that are violent towards women*, 31 January 2002, E/CN.4/2002/83..

onderdeel gewijd wordt aan het fenomeen "eremoorden"³⁶. Er wordt een poging gedaan om cijfermateriaal mee te geven over het voorkomen van eremoorden, maar deze wordt sterk gerelativeerd wegens het feit dat het zeer moeilijk is dit soort misdrijven aan de oppervlakte te krijgen. Verder wordt het type dader, de verschillende *modi operandi*, en het concept "eer", beschreven maar wordt nergens een poging ondernomen om tot een definitie te komen van wat men nu moet begrijpen onder "eremoorden". Er wordt enkel aangegeven dat het woord "honour" gebruikt of misbruikt kan worden om de meest gruwelijke misdrijven te vermommen. In de rapporten stellen de SRVAW's zich wel kritisch op tegen zowel Staten die religieus-hegemonisch denken en anderzijds tegen Staten die bepaalde culturen als essentieel gewelddadig tegen vrouwen bestempelen.

Verder komen eremisdrijven aan bod in rapporten van de "Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on extrajudicial, summary or arbitrary executions", de "Special Rapporteur of the Subcommission on the Protection and Promotion of Human Rights on traditional practices affecting the health of women and the girl child" en de "Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the independence of judges and lawyers"³⁷.

Op dit moment zijn er door de Algemene Vergadering drie specifieke resoluties aangenomen inzake "crimes committed in the name of honour" en dit voor de periode 2002-2004.

In Resolutie 55/66 stelt de Algemene Vergadering dat "*crimes against women committed in the name of honour are a human rights issue and that States have an obligation to exercise due diligence to prevent, investigate and punish the perpetrators of such crimes and to provide protection to the victims, and that failure to do so constitutes a human rights violation*". In de Resolutie worden de Lidstaten aangemaand hun inspanningen in de strijd tegen eremisdrijven op te voeren, door middel van wetgevende, opvoedkundige, sociale en andere maatregelen. Ook wordt aangeraden maatregelen en programma's te implementeren met de bedoeling de kennis over de oorzaken en de gevolgen van dit soort misdrijven te verhogen bij de gerechtelijke overheden, politie en welzijnswerkers. Daarenboven wordt de klemtoon gelegd op de bescherming van de (potentiële) slachtoffers³⁸.

In de resolutie 55/66 vroeg de Algemene Vergadering aan de Secretaris-generaal een rapport over dit onderwerp uit te brengen. Dit rapport geeft een overzicht van de maatregelen die de Lidstaten en de VN reeds genomen hebben in hun strijd tegen eremisdrijven³⁹. Ook worden de activiteiten die de VN ondernomen hebben ter uitbanning van eremisdrijven, beschreven. In de conclusie stelt de VN heel duidelijk:

³⁶ *Ibid.*, 11-15; United Nations, Economic and Social Council, Commission of the Human Rights, Report of the Special Rapporteur on Violence against women, its causes and consequences, Yakin ERTURK, *Intersections between culture and Violence against women*, 17 January 2007, A/HRC/4/34.

³⁷ United Nations, General Assembly, *Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour*, Report of the Secretary-General, 2 July 2002, A/57/169, 10-11.

³⁸ United Nations, General Assembly, Resolution 55/66, Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, 4 December 2000, A/RES/55/66.

³⁹ Zie United Nations, Report of the Secretary-General, Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, A/57/169, 2 July 2002, 12 p.

*"The elimination of those acts requires greater and concerted efforts. All forms of violence against women and girls committed in the name of honour should be criminalized, and those deliberately participating in, facilitating, encouraging or threatening violence against women and girls should be penalized. All reports of violence against women committed in the name of honour should be promptly, impartially and thoroughly investigated; documented and effectively prosecuted"*⁴⁰.

De VN hamert ook op de nodige preventieve maatregelen, de nodige opvang van slachtoffers en de nood aan kennisoverdracht, media-aandacht, de juiste opleidingen, enz....

In 2002 werd de tweede **Resolutie 57/179** rond EGG door de Algemene Vergadering aangenomen⁴¹. Het valt op dat men in deze resolutie al een stuk verder gaat dan in de voorgaande, aangezien de VN de lidstaten vraagt om meer inspanningen te leveren op het gebied van de handhaving. Zo stelt men in paragraaf 3 (c) *"Calls upon all States to investigate promptly and thoroughly, prosecute effectively and document cases of crimes against women committed in the name of honour and punish the perpetrators"*. Daarenboven stelt de VN in deze resolutie heel duidelijk dat zulke misdrijven volledig onverenigbaar zijn met alle culturele en/of religieuze waarden.

In **Resolutie 59/165**⁴² wordt de link gelegd tussen eremisdrijven en religie/cultuur: *"Emphasizing that such crimes are incompatible with all religious and cultural values"*. Wat in deze resolutie ook opvalt, is dat de VN steeds meer de link legt met niet-gouvernementele organisaties en vrouwenorganisaties en de Staten dan ook oproept meer met hen samen te werken. Zo stelt men in paragraaf 3 (h): *"To continue to support the work of civil society, including non-governmental organizations in addressing this issue and to strengthen cooperation with intergovernmental and non-governmental organization"*. Wegens het gebrek aan correcte statistische informatie sporen zij de staten ook aan om aan klachtenregistratie te doen: *"To address effectively complaints of crimes against women and girls committed in the name of honour, inter alia, by creating, strengthening or facilitating institutional mechanisms so that victims and others can report such crimes in a safe and confidential environment"* (paragraaf 3 (j) van resolutie 59/165). In de daaropvolgende paragraaf wordt dan ook een oproep gedaan om statistische informatie omtrent de prevalentie van zulke misdrijven te verzamelen.

In de dieptestudie van de Algemene Vergadering van 2006, wordt er ook een link gelegd tussen "cultuur" en "geweld op vrouwen". Men stelt dat sommige gewoonten en traditionele en religieuze waarden vaak worden ingeroepen om geweld op vrouwen te rechtvaardigen⁴³.

⁴⁰ *Ibid.*, 11-12.

⁴¹ United Nations, General Assembly, Resolution 57/179, Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, 18 december 2002, A/RES/57/179.

⁴² United Nations, General Assembly, Resolution 59/165, Working towards the elimination of crimes against women and girls committed in the name of honour, A/RES/59/165, 20 december 2004.

⁴³ Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes* », 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 34.

3. CONCLUSIE

Eremisdrijven zijn geëvolueerd van een lokaal en onzichtbaar gebruik naar een geglobaliseerd probleem tengevolge van verschillende migratiestromen. Om die reden kan het niet anders dat de VN zich in deze problematiek inlaten.

De eerste sporen van beleid op het niveau van de Verenigde Naties (VN) inzake de strijd tegen het fenomeen van 'eengerelateerd geweld' (EGG) vindt men terug in het kader van de strijd tegen geweld op vrouwen. De Algemene Vergadering van de VN heeft een voortrekkersrol gespeeld in de wereldwijde strijd tegen de verschillende vormen van geweld tegen vrouwen. De Verklaring inzake de uitbanning van geweld op vrouwen (resolutie 48/104)⁴⁴ dient zowel op internationaal als op nationaal vlak als kader voor analyse en actie. Naast geweld op vrouwen in het algemeen wordt de laatste jaren ook aandacht besteed aan enkele specifieke vormen: geweld tegen migrantenvrouwen, vrouwenhandel, traditionele praktijken en gewoonten die de gezondheid van vrouwen en meisjes schaden en... eremisdrijven gepleegd tegen vrouwen en meisjes.

Het werk van de VN op het gebied van vrouwenrechten, de strijd tegen geweld op vrouwen en later ook op het gebied van "eremisdrijven" en "eengerelateerd geweld", heeft ertoe geleid dat **"eremisdrijven" op de agenda staan van verschillende landen als een vorm van inbreuk op vrouwenrechten**. In de documenten van de VN wordt **het fenomeen eremisdrijven systematisch onder de paraplu van de vrouwenrechten en het thema van het geweld op vrouwen in het algemeen geplaatst**.

Het fenomeen EGG krijgt dus al een plaatsje in de juridische instrumenten van de VN, zij het enkel in de resoluties van de Algemene Vergadering, die op zich niet bindend zijn. Wél zijn de Lidstaten gebonden aan CEDAW en DEVAW en aan het **"due diligence"**-principe, zodat zij wel verplicht zijn om verdere inspanningen op dit vlak te leveren.

Het valt ten slotte op dat er vanuit de VN geen definitie wordt gegeven van wat men daar "crimes committed in the name of honour" noemt. Telken male stelt de VN dat deze misdrijven **veel verschillende vormen** kunnen aannemen en dat er **nood is aan meer en beter cijfermateriaal om het fenomeen beter in kaart te krijgen**, maar nergens wordt een duidelijke werkdefinitie voorop gesteld.

⁴⁴ United Nations, General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence against Women, A/ RES/48/104

II. LE CONSEIL DE L'EUROPE

Le Conseil de l'Europe a étudié la problématique des violences liées à l'honneur depuis quelques années et des dispositions et rapports variés ont été publiés en lien avec ce sujet. Ces dispositions ont été prises par différents organes et risquent encore d'évoluer dans les années qui viennent (1); et la position de l'organisation s'est affinée au fur et à mesure des rapports sur le sujet (2).

1. LE CADRE JURIDIQUE AU SEIN DU CONSEIL DE L'EUROPE

La problématique des crimes dits « d'honneur » est traitée dans de nombreux documents du Conseil de l'Europe que ce soit à titre principal ou à titre accessoire.

Ainsi l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, organe délibérant de l'institution⁴⁵, a adopté à deux reprises des résolutions concernant spécifiquement ce type de crime⁴⁶ et les a systématiquement cités en d'autres occasions⁴⁷, à savoir la Résolution 1327 (2003) « Les prétendus crimes d'honneur » et la Résolution 1681 (2009) « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' ».

Si ces différents actes ne peuvent pas être considérés comme juridiquement contraignants en tant que tels (cfr. Supra), ils donnent aux Etats-Membres des orientations générales et constituent une référence qui permet, par comparaison d'évaluer leur stratégie nationale. De plus, c'est l'Assemblée qui donne les impulsions au Comité des Ministres, organe de décision⁴⁸, et qui sert de moteur aux changements à travers la législation et la pratique. C'est dans ce but qu'elle a demandé, le 16 juin 2009 au Comité des ministres de se saisir de la question par **une Recommandation sur l'urgence à combattre les crimes dits « d'honneur »**.⁴⁹

Par ailleurs, l'urgence à combattre des crimes d'honneur n'est jamais qu'une application d'autres obligations de droit international en matière de droits humains et de lutte contre la violence à l'égard des femmes. Il est un principe bien établi que les Etats ont une obligation de diligence voulue dans la protection de ces droits à l'égard de leurs ressortissants.⁵⁰ Les Etats se sont, à cet effet engagés à faire bénéficier toute personne engagée sous leur juridiction des droits de l'homme et libertés fondamentales qui leurs sont reconnus.⁵¹

⁴⁵ Art 22 des Statuts du Conseil de l'Europe.

⁴⁶ Council of Europe, Résolution 1327 (2003) « Les prétendus crimes d'honneur » et Conseil de l'Europe, Résolution 1681 (2009) « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' ».

⁴⁷ Voir liste bibliographie.

⁴⁸ Art 13 des Statuts du Conseil de l'Europe.

⁴⁹ Conseil de l'Europe, Recommandation 1881 (2009) « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' ».

⁵⁰ Voir notamment la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, par exemple *Kontrova c. Slovaquie*, arrêt du 31 mai 2007 concernant l'inaction de la police face au comportement du mari de la requérante qui menaçait de la tuer elle et leurs enfants et a fini par tuer leurs enfants le 31 décembre 2002, venant de se donner la mort.

⁵¹ Art 3 des Statuts du Conseil de l'Europe.

La **Recommandation Rec (2002)5 du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe sur la protection des femmes contre la violence** propose aux Etats-Membres une stratégie globale et coordonnée en matière de prévention et de violence à l'égard des femmes et de protection des victimes, englobant toutes les formes de violences fondées sur le genre. Cependant, cette recommandation n'est pas, elle non plus, juridiquement contraignante et, si certains Etats-Membres ont pris des initiatives pour se conformer à certaines mesures proposées, aucun d'entre eux n'en a appliqué toutes les dispositions.

C'est ainsi qu'au troisième sommet des chefs d'Etat et de gouvernement du Conseil de l'Europe, qui s'est tenu à Varsovie les 16 et 17 mai 2005, une « task force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique » a été créée. L'objectif affiché était le recensement des mesures efficaces en vue de la formulation de recommandations. Le rapport final d'activité de cette task force a recommandé l'élaboration d'une convention ouverte à la signature des Etats-Membres en vue de rendre juridiquement contraignantes les normes énoncées dans la Rec(2002)5. C'est dans ce cadre qu'un projet de « Convention sur la prévention et la lutte contre les violences à l'égard des femmes » a été finalisé en décembre 2009.

Le 7 avril 2011, le Comité des ministres a adopté la nouvelle « **Convention sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique** » qui a été ouverte à la signature des Etats à Istanbul le 11 mai. 13 pays l'ayant signée, elle entrera normalement en vigueur le 1er septembre 2011.⁵² Cette Convention est le premier texte international juridiquement contraignant à inclure des dispositions de nature à combattre le phénomène des crimes prétendument commis au nom de l'honneur. La Belgique a entamé le processus visant à ratifier cette Convention.

La législation du Conseil de l'Europe en la matière a donc évolué, petit à petit, vers une valeur normative de plus en plus contraignante à l'égard des Etats-Membres.

2. LA POSITION DU CONSEIL DE L'EUROPE EN CE QUI CONCERNE LES VIOLENCES LIÉES À L'HONNEUR

Pour le Conseil de l'Europe, à l'instar de ce qui est décrit au sein de l'ONU, la violence liée à l'honneur est d'abord considérée comme une forme de violence envers les femmes (A) ; il est, de plus, spécifié, dans les différents documents concernés, que la coutume, la tradition, la religion ou l'honneur ne peuvent être utilisées pour justifier cette violence (B) ; enfin, le Conseil de l'Europe estime que les crimes dits « d'honneur », en tant que forme aggravée de violence contre les femmes, doivent être combattus (C).

⁵² Art 75 de la Convention sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique.

A. LA VIOLENCE LIEE A L'HONNEUR EST UNE FORME DE VIOLENCE ENVERS LES FEMMES⁵³

Pour le Conseil de l'Europe, la violence à l'égard des femmes se définit comme suit : « *une violation des droits de l'homme et une forme de discrimination à l'égard des femmes, et désigne tous les actes de violence fondés sur le genre qui entraînent ou sont susceptibles d'entraîner pour les femmes, des dommages ou souffrances de nature physique, sexuelle, psychologique ou économique, y compris la menace de se livrer à de tels actes, la contrainte ou la privation arbitraire de liberté, que ce soit dans la vie publique ou dans la vie privée.* »⁵⁴

De fait, les violences liées à l'honneur sont le reflet d'une société patriarcale et trouvent souvent leur origine dans des convictions fondamentalistes et des traditions conservatrices dont l'objet principal est de contrôler la liberté et la sexualité des femmes. L'honneur des femmes, qui réside dans leur corps à travers notamment la virginité, la modestie, l'amour désintéressé, est différent de l'honneur des hommes, qui se définit comme la capacité à défendre l'honneur de la femme.⁵⁵

C'est donc en premier lieu parce qu'elles sont femmes, que les femmes, victimes principales de ces types d'infractions, sont violentées. Et c'est au travers des moyens d'actions généraux permettant de lutter contre la violence contre les femmes que l'on combattra les crimes liés à l'honneur. Il est de ce fait affirmé que les stéréotypes genrés et le fait que la femme soit considérée comme une propriété ou un objet contribuent à alimenter ce type de violence. C'est tout d'abord en transformant ces échelles de valeurs que l'on pourra réduire l'occurrence des violences liées à l'honneur de tout ordre.

B. LA COUTUME, LA TRADITION, LA RELIGION OU L'HONNEUR NE PEUVENT ETRE UTILISEES POUR JUSTIFIER LA VIOLENCE CONTRE LES FEMMES

Dans le cadre de la lutte contre les violences faites aux femmes, les Etats s'engagent à ne pas invoquer des considérations de coutume, de tradition, de religion ou d'honneur pour se soustraire à l'obligation qui leur est faite d'éliminer ces violences.⁵⁶ De part leur obligation de diligence voulue,

⁵³ Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et le lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique, préambule ; AS/Ega.Inf (2009)12, « Position mise à jour de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur la future convention préparée par le CAVHIO à la lumière de son rapport intérimaire » p.3 ; Conseil de l'Europe, Rec. 1838 (2008) « Renforcer l'autonomie des femmes dans une société moderne et multiculturelle » ; Conseil de l'Europe, Rec. 1847 (2008) « Combattre la violence à l'égard des femmes : pour une convention du Conseil de l'Europe » ; Conseil de l'Europe, Rés.1464 (2005) « Femmes et religion en Europe ».

⁵⁴ Art 3 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique ; voir aussi Conseil de l'Europe, Annexe à la Rec. 2002(5) du Comité des Ministres aux Etats Membre sur la protection des femmes contre la violence, pt 1 Définition ; ainsi que Task Force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique (EG-TFV), « Rapport final d'activité », Strasbourg, Conseil de l'Europe, 2008, pp.5-9, pp.40 ss et 87 ss.

⁵⁵ Conseil de l'Europe, Doc. 9720 « Rapport de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur les crimes dits d'honneur », 7 Mars 2003, pt.5 ; Conseil de l'Europe, Doc.11943 « Rapport de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur l'urgence à combattre les crimes dits d'honneur », 8 juin 2009, pt.5-6, pt.21 ; voir aussi HAGEMANN-WHITE Carol, « *European Strategies on Gender Violence : Are they Adequate to Address Honour-based Crimes and Cultural Justifications for Violence Against Women ?* », 26 November 2007.

⁵⁶ l'Europe Art 12 pt5) et 42 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique ; Conseil de l'Europe, Rés. 1681 (2009), *op. cit.*, pt.3;

ils ont dès lors le devoir de lutter contre les pratiques culturelles qui se traduisent par des violences envers les femmes, les avilissent et les humilient et qui, partant, les empêchent d'exercer leurs droits fondamentaux. Il n'y a pas d'excuse à la violence envers les femmes.⁵⁷

Or, en Europe, il existe encore des juges qui acceptent des justifications culturelles pour rejeter un mobile aggravant ou pour écarter la malveillance, considérant la défense de l'honneur comme une circonstance atténuante. Dans ces cas, les actes sont qualifiés en fonction d'une communauté plutôt qu'en fonction de la nature de l'acte lui-même.⁵⁸ L'auteur du crime peut donc minimiser celui-ci en se basant sur sa définition de l'honneur. Ce concept devient alors le point central de la défense en lieu et place du fait central et matériel : un assassinat ou des faits de violence.⁵⁹

Dès lors, en acceptant ces justifications dans leurs jugements, les Etats ne respectent pas leurs engagements en matière de droits de l'homme et de lutte contre la violence faite aux femmes et, partant, se soustraient à leurs obligations de droit international. De ce fait, le Conseil de l'Europe a spécifié les types de mesures à prendre pour lutter contre les violences liées à l'honneur dans différents documents.

C. LES CRIMES DITS « D'HONNEUR » SONT UNE FORME AGGRAVÉE DE VIOLENCE QUI DOIT ÊTRE COMBATTUE EN TANT QUE TELLE

Au sein des différents documents du Conseil de l'Europe, la notion de « crimes dits d'honneur » est définie (c.1), et cernée au moyen de certaines caractéristiques (c.2). Par ailleurs, au-delà des mesures générales à mettre en place pour lutter contre la violence à l'égard des femmes, certaines mesures visant spécifiquement les violences liées à l'honneur sont avancées (c.3).

c.1. Définition

Selon l'Assemblée du Conseil de l'Europe, « toute forme de violence à l'encontre des femmes et des filles, au nom de traditionnels codes d'honneur, est considérée comme un crime dit 'd'honneur' et constitue une violation grave des droits fondamentaux de la personne humaine. Ces violences prennent diverses formes, telles que les 'meurtres d'honneur', les agressions, les tortures, les restrictions à la liberté de se regrouper, la séquestration ou l'emprisonnement et l'ingérence dans le choix du conjoint ou du partenaire. »⁶⁰

Conseil de l'Europe, Recommandation 1891 (2009) « Femmes immigrées : un risque spécifique de violence domestique », pt 1 ; Conseil de l'Europe, Rés.1464 (2005), *op.cit.* ; voir aussi Conseil de l'Europe, Rés. 1247 (2001) relative aux mutilations sexuelles et féminines, qui souligne l'importance et l'urgence d'établir une distinction entre la nécessité de protéger les cultures minoritaires et l'aveuglement sur des coutumes inacceptables qui s'apparentent à la torture et/ou à la violation des droits de l'homme.

⁵⁷ Les Etats membres du Conseil de l'Europe se sont notamment engagés à reconnaître les droits suivants dans la Convention de Sauvegarde des Droits de l'homme et des libertés fondamentales : droit à la vie (art 2), interdiction de la torture (art3), interdiction de l'esclavage et du travail forcé (art4), droit à la liberté et à la sûreté (art5), droit au respect de la vie privée et familiale (art8), interdiction de la discrimination (art14) ; voir aussi le Pacte relatif aux droits civils et politiques ainsi que la Convention sur l'élimination de toute forme de discrimination à l'égard des femmes (CEDAW).

⁵⁸ Conseil de l'Europe, Doc. 9720, *op. cit.*, pt.4 ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*, pt 40-41 ; voir aussi JOZSEF Eric « La justice italienne absout la charia en famille- Le revers de la médaille culturaliste – un père musulman acquitté malgré les violences infligées à sa fille Fatima », in *Libération*, 10 août 2007 ; et HAGEMANN-WHITE Carol, *op.cit.*.

⁵⁹ Conseil de l'Europe, Doc. 9720, *op.cit.*, pt. 17-21.

⁶⁰ Conseil de l'Europe, Rés. 1681 (2009), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*.

c.2. Caractéristiques

Tout d'abord, lorsqu'on parle de crimes dits 'd'honneur', on parle de **violences**⁶¹, qu'elles soient physique(s) ou psychologique(s). Il s'agit, ensuite, de **violations des droits fondamentaux de l'homme**⁶², qui visent principalement les femmes et sont de ce fait cataloguées dans les **violences contre les femmes**⁶³. De plus, ces violences se produisent le plus souvent, mais pas exclusivement, dans le cadre de la famille et peuvent donc, dans ces cas, être qualifiées de **violences intra-familiales**⁶⁴. A l'instar de ce qui se produit dans ces derniers cas, le sentiment de honte et de menace au sein de la communauté et le fait qu'elles soient émotionnellement et économiquement dépendantes de l'agresseur donnent aux victimes une fausse perception des faits car elles pensent « mériter » la punition si bien que les témoins ne se manifestent guère et que les décès sont généralement classés parmi les accidents et les suicides.⁶⁵

Les crimes dits d'honneur se produisent et affectent un **large éventail de cultures**, de communautés, de religions et d'ethnies.⁶⁶ Ils se produisent partout en Europe et dans tous les milieux, en ce compris dans les milieux citadins et « éduqués ».⁶⁷

La qualification de « crime d'honneur » est enfin extrêmement **subjective** dans la mesure où c'est l'instigateur du crime qui donne sa pleine signification au terme d'honneur. En effet, le crime est justifié, expliqué voir atténué par son instigateur comme une conséquence de la nécessité de défendre ou de protéger l'honneur de la famille. Ainsi, en laissant de côté le fait que le délit ou le crime a été commis contre la victime, ceci permet à l'auteur de « fabriquer » une relation visant à établir une défense et d'en supprimer les motifs réels.⁶⁸

c.3. Mesures à mettre en place

La nouvelle convention est le premier instrument juridiquement contraignant au niveau européen offrant un cadre juridique complet pour la prévention de la violence, la protection des victimes et ayant pour but affiché de mettre fin à l'impunité des auteurs de ces violences. Pour l'application de cette convention en ce qui concerne les violences liées à l'honneur, les Etats parties doivent, tout d'abord, veiller à ce que le droit matériel et procédural n'autorise pas à titre de justification par l'accusé des allégations selon lesquelles il a commis ces actes afin de prévenir ou punir la transgression suspectée, perçue ou actuelle d'une victime à des valeurs ou coutumes culturelles, religieuses ou sociales relatives à un comportement approprié. Ils doivent, ensuite, veiller à ce que les convictions et croyances personnelles des acteurs judiciaires ne mènent pas à des interprétations du droit équivalents à une justification basée sur l'un des fondements cités ci-dessus.⁶⁹

⁶¹ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op. cit.* ; Conseil de l'Europe ; Doc.11943, *op.cit*

⁶² Conseil de l'Europe, Rés.1327 (2003), *op.cit.*, pt.1 ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit*; HAGEMANN-WHITE Carol, *op.cit.*

⁶³ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.*; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Rec.1881 (2009), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁶⁴ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; HAGEMANN-WHITE Carol, *op.cit.*

⁶⁵ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁶⁶ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁶⁷ Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁶⁸ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁶⁹ Art 42 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique ; Convention CAHVIO, rapport explicatif, pts 216-218.

Au-delà des mesures générales ciblant les violences contre les femmes ou la violence intrafamiliale, le Conseil de l'Europe propose dans divers instruments des mesures spécifiques qui devraient permettre de lutter contre les crimes dits 'd'honneur'.

i. Mesures juridiques

- L'Octroi d'un permis de séjour ou même du droit d'asile pour une femme qui cherche à échapper aux prétendus « crimes d'honneur », et dans tous les cas, il est nécessaire de veiller à ce que ces femmes ne soient pas menacées d'expulsion ou de retour forcé s'il y a ou s'il y a eu des actes de violence ou de menaces de violence ou d'abus.⁷⁰
- Veiller à ce que le crime soit réellement puni sans autoriser l'assassin des « crimes d'honneur » à utiliser l'orgueil et l'honneur familial pour atténuer ses actes⁷¹. Ce qui signifie légiférer sur l'incrimination des faits de crimes 'd'honneur' en prévoyant des peines qui correspondent à la gravité des faits commis, tant à l'égard de leurs auteurs que de leurs complices et commanditaires, soit en créant **une infraction spécifique**, soit en prévoyant une **circonstance aggravante** des peines⁷². Le débat qui se pose est de savoir si une législation spécifique est nécessaire pour la répression des crimes 'd'honneur'.
 - i. Pour certains, le problème réside dans l'acceptation par des juges européens de la défense de l'honneur comme une circonstance atténuante ou comme une justification. Ils affirment que la définition d'une infraction spécifique apporterait une solution au problème en faisant appel à une plus grande rigueur dans la définition de l'infraction ainsi que dans la désignation des personnes impliquées dans la réalisation de l'infraction.⁷³ De plus, de telles dispositions présenteraient l'avantage de reconnaître clairement l'existence de ces crimes et leur caractère fondé sur le genre. Elles ont en outre souvent conduit, dans les Etats membres où elles sont adoptées, à modifier la législation de façon à prendre en compte et à traiter de manière adéquate les conséquences de ces crimes.⁷⁴
 - ii. Pour d'autres, les Etats membres qui cherchent à traiter les crimes commis au nom de l'honneur, les mariages forcés et les mutilations génitales de façon spécifiques donnent l'impression de détourner l'attention de législateur vers ces formes de violences reconnues depuis peu au lieu de procéder à un remaniement de leur système juridique, qui en aurait grand besoin, afin d'aménager la justice pénale pour les victimes de viols et d'agressions sexuelles.⁷⁵ De façon plus raisonnée, les opposants à l'introduction d'infractions pénales spécifiques pour les différents types de violence fondée sur le genre affirment que cette dernière option présente le

⁷⁰ Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique, art 59-60 et 61 ; Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁷¹ Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁷² Conseil de l'Europe, Rés.1681 (2009), « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' », pt.5. ; Conseil de l'Europe, Rec.1881 (2009), *op.cit.* ; Art 42 et 46 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique; Conseil de l'Europe, Rec. (2002)5, *op.cit.*, annexe, pt.80 et 82.

⁷³ Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.* ; HAGEMANN-WHITE Carol, *op.cit.*

⁷⁴ Task Force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique (EG-TFV), *op.cit.*, pp.47-48

⁷⁵ *Ibid.*, p.41

risque de reléguer les infractions commises contre les femmes aux marges du droit pénal. En effet, des infractions pénales qui seraient autrement poursuivies au titre de dispositions existantes comme les coups et blessures graves, le viol, le recours à la contrainte et le meurtre seraient traitées comme des infractions spécifiques qui, dans certains cas, sont passibles de peines moins élevées ou que les magistrats ont moins l'habitude de poursuivre. Selon eux, si l'on introduit une infraction spécifique, il est donc de la plus haute importance de veiller à ce que la peine prévue soit proportionnée à la gravité du crime ; que les professionnels de la justice pénale reçoivent une formation approfondie ; et quelle s'accompagne de la mise en place de normes procédurales permettant de traiter ce type d'affaires avec toute la sensibilité requise en tenant compte des besoins spéciaux des victimes. Dans tous les cas, ils sont plutôt favorables à l'introduction d'une circonstance aggravante aux infractions « communes » : la relation ou le lien affectif entre l'auteur et la victime de la violence.⁷⁶

ii. Mesures de prévention

- Lancer des campagnes nationales de sensibilisation afin de décourager et d'empêcher les crimes d'honneur⁷⁷ ;
- Prévoir des programmes d'études formels dans les différents niveaux d'enseignement visant à sensibiliser les élèves à la question⁷⁸ ;
- Prévoir des programmes d'éducation spéciaux pour les femmes et les hommes issus de communautés où sont pratiqués ces crimes, afin qu'ils prennent conscience des droits des femmes⁷⁹ ;
- Encourager la collecte et la diffusion d'informations statistiques sur l'existence des prétendus « crimes d'honneur »⁸⁰ ;
- Fournir aux agents de la force publique et aux membres des professions judiciaires une formation en matière d'égalité des sexes ainsi qu'à la spécificité des crimes commis au nom de l'honneur.⁸¹ En effet, il semble essentiel que les tribunaux pénaux aient une compréhension approfondie des notions d'honneur et de tradition afin de pouvoir évaluer les facteurs et comportements pertinents dans les affaires concernant ce type de crime.⁸²

⁷⁶ *Ibid.*, pp.48-50.

⁷⁷ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.*; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁷⁸ Art 14 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique.

⁷⁹ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Rés.1681 (2009), *op.cit.*, pt 4.5.3 ; Conseil de l'Europe, Rec. (2002)5, *op.cit.*, annexe pt 81.

⁸⁰ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Rés 1681 (2009), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁸¹ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*; Conseil de l'Europe, Rés. 1681 (2009), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Rec. (2002)5, *op.cit.*, annexe, pt.81

⁸² Task Force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique (EG-TFV), *op.cit.*, pp.47-48

- De sensibiliser les professionnels de l'enfance, de l'éducation et du secteur médico-social, pour leur permettre de détecter les risques de crimes dits « d'honneur »⁸³ ;
- Engager le dialogue avec les autorités religieuses et les inviter à respecter l'égalité entre les femmes et les hommes et condamner les crimes 'd'honneur' et toute forme de violence à l'encontre des femmes.⁸⁴

iii. Mesures de protection

Les services s'adressant spécifiquement aux victimes de mariages forcés ou de crimes commis au nom de l'honneur sont très peu nombreux au sein des différents Etats membres. Or, le type de service dont les victimes ont besoin peut varier en fonction du type de violence subie. Les connaissances et compétences du personnel et les formes de prestation des services doivent donc présenter un caractère spécialisé c'est-à-dire être adaptés aux besoins spécifiques des usagers.⁸⁵

- Dans les cas de demandes d'asile, aider les victimes de tentatives de prétendus « crimes d'honneur » et les victimes potentielles⁸⁶ ;
- Aider les victimes de prétendus « crimes d'honneur » et les victimes potentielles, en leur fournissant notamment une protection personnelle, une assistance juridique et un soutien psychologique⁸⁷ ;
- Créer les conditions permettant aux personnes de dénoncer ces crimes en toute sécurité et de façon confidentielle⁸⁸, en leur fournissant, le cas échéant, une nouvelle identité ainsi qu'une protection policière.⁸⁹

Si le Conseil de l'Europe a mis en évidence l'importance d'une approche globale en matière de prévention et de lutte contre la violence à l'égard des femmes, qui contient la notion de violences liées à l'honneur, il n'en demeure pas moins que tenir compte des spécificités de ces dernières permettraient sans doute de combler certaines lacunes mises en exergue par la pratique en la matière.

⁸³ Conseil de l'Europe, Rés. 1681 (2009), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁸⁴ Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁸⁵ Task Force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique (EG-TFV), *op.cit.*, p.53ss.

⁸⁶ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.*

⁸⁷ *Idem.* ; Conseil de l'Europe, Rés. 1681 (2009), *op.cit.*, pt.4.8

⁸⁸ Conseil de l'Europe, Rés. 1327 (2003), *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.9720, *op.cit.* ; Conseil de l'Europe, Doc.11943, *op.cit.*

⁸⁹ Conseil de l'Europe, Rés.1681 (2009), *op.cit.*, pt.4.8.4 ainsi que pt.5.3

3. CONCLUSION

Pour le Conseil de l'Europe, à l'instar de ce qui est décrit au sein de l'ONU, la violence liée à l'honneur est d'abord considérée comme une forme de violence contre les femmes; il est, de plus, spécifié, dans les différents documents concernés, que la coutume, la tradition, la religion ou l'honneur ne peuvent être utilisés pour justifier cette violence ; enfin, le Conseil de l'Europe estime que les crimes dits « d'honneur », en tant que forme aggravée de violence contre les femmes, doivent être combattus.

La nouvelle convention sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique impose aux Etats parties un cadre intégré un vue de la collecte de données, la prévention, la protection et la poursuite des infractions considérées. L'objectif de son article 42 est de faire en sorte que les crimes et délits commis dans le but de punir une victime du fait de son comportement ne soient pas justifiables. De fait, aucune personne relevant de la compétence juridictionnelle de l'une des parties à la Convention ne pourra valablement invoquer ce qu'elle perçoit comme un élément de sa culture, de sa religion ou de toute autre raison personnelle, pour justifier ce qui constitue une infraction pénale.

III. DE EUROPESE UNIE

Net zoals bij de Verenigde Naties en de Raad van Europa, is de aandacht voor EGG in de Europese Unie (EU) gegroeid vanuit de achtergrond van de strijd tegen het geweld op vrouwen in het algemeen. De beleids- en wetgevende documenten en programma's die rechtstreeks en onrechtstreeks betrekking hebben op EGG worden hiernavolgend volgens de relevante Europese actoren opgelijst.

1. EUROPEES PARLEMENT

Binnen de instellingen van de EU heeft het Europees Parlement (EP) een duidelijke voortrekkersrol gespeeld bij het aan de kaak stellen van 'schadelijke traditionele praktijken', praktijken die in een aantal migrantengemeenschappen ernstige schade toebrengen aan diegenen die er slachtoffer van worden zoals vrouwelijke genitale verminking en misdaden die worden gerechtvaardigd op grond van 'eer'.

Zoals hierna zal blijken, benadrukt het Europees Parlement dat alles wat in strijd is met de rechten van meisjes en vrouwen niet door de Europese bevolking getolereerd mag worden. Ze doet hierbij een beroep op de lidstaten om dat beginsel vorm te geven in nationale wetten en beleid.⁹⁰

Hiernavolgend wordt een niet-exhaustief overzicht gegeven van een aantal resoluties⁹¹ van het Europees Parlement die relevant zijn in de strijd tegen EGG.

A. RESOLUTIE VAN 2 FEBRUARI 2006 OVER DE HUIDIGE SITUATIE TEN AANZIEN VAN DE BESTRIJDING VAN GEWELD TEGEN VROUWEN EN MOGELIJKE TOEKOMSTIGE ACTIE⁹²

In deze resolutie verwijst het EP naar de internationale instrumenten inzake geweld tegen vrouwen en stelt zij dat, conform het subsidiariteitsbeginsel, en wegens de ondertekening van de Pekingverklaring en het Pekingactieplatform (zie supra – VN), de lidstaten de verantwoordelijkheid hebben om de nodige maatregelen te nemen in de strijd tegen daden van geweld tegen vrouwen. Hoewel de resolutie over geweld tegen vrouwen in het algemeen handelt, komen her en der verwijzingen naar eremisdrijven, genitale verminkingen en gedwongen huwelijken voor. Zij stelt ook dat het soort geweld tegen vrouwen kan verschillen afhankelijk van culturele tradities, etnische oorsprong en sociale achtergrond en dat genitale verminking van vrouwen en zogenaamde

⁹⁰ J. KANE, *Daphne-boekjes: kwesties en ervaringen in de strijd tegen geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen. Schadelijke traditionele praktijken*, januari 2008, 3. Zie http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/03_daphne_booklet_3_nl.pdf.

⁹¹ Een resolutie geeft het standpunt weer van het Europees Parlement over een bepaald onderwerp. Met aangenomen resoluties wordt rekening gehouden in vervolgdokumentten over hetzelfde onderwerp. Op zich hebben ze weinig wetgevende waarde.

⁹² Resolutie van het Europees Parlement over de huidige situatie ten aanzien van de bestrijding van geweld tegen vrouwen en mogelijke toekomstige acties (2004/2220(INI)), *Pb .L.*, 25 november 2006, 66.

eremisdrijven en gedwongen huwelijken ook in de EU plaatsvinden⁹³. Ook stelt zij vast dat diepgewortelde historische en culturele normen vaak een rol spelen bij de rechtvaardiging van geweld van mannen tegen vrouwen⁹⁴. Daarbij dringt zij er bij de lidstaten op aan om in gevallen van geweld tegen vrouwen, eremisdrijven of genitale verminking bij vrouwen **geen verwijzing naar culturele gebruiken als verzachtende omstandigheid te aanvaarden en de vervolging van medeplichtigen van eremisdrijven aan te moedigen om duidelijk te maken dat dit gedrag onaanvaardbaar is**⁹⁵. Het Europees Parlement dringt er ook op aan het Daphne-programma⁹⁶ (cfr. infra) te gebruiken om eremisdrijven in de lidstaten te bestrijden, om **meer onderkomens te bouwen en te financieren voor vrouwen die slachtoffers zijn van geweld in het algemeen en eremisdrijven in het bijzonder**, en om **deskundigen** op te leiden die gespecialiseerd zijn in de behandeling van slachtoffers van eremisdrijven.⁹⁷

Het EP vraagt ook dat de EU het probleem van eremisdrijven aanpakt dat een Europees probleem met grensoverschrijdende implicaties is geworden en dat er werk wordt gemaakt van een Europese Conferentie rond dit thema⁹⁸. Het weze opgemerkt dat er ondertussen twee Europese Conferenties geweest zijn rond het thema van eremisdrijven, in 2004 door Zweden⁹⁹ en in 2006 door Oostenrijk.

In de resolutie stelt het EP ook het gebrek aan betrouwbare statistische informatie aan de kaak. Er is nood aan een geharmoniseerd systeem van gegevensinzameling inzake geweld tegen vrouwen, dat gebaseerd is op eenvormige definities, indicatoren en methodes¹⁰⁰.

B. RESOLUTIE VAN 24 OKTOBER 2006 OVER DE IMMIGRATIE VAN VROUWEN: DE ROL VAN VROUWELIJKE IMMIGRANTEN EN HUN PLAATS IN DE EUROPESE UNIE¹⁰¹

In deze Resolutie verwijst het EP naar de internationale instrumenten inzake immigratie en asiel, mensen-, vrouwen- en kinderhandel, gezinshereniging en vrouwenrechten en schetst zij de positie van de vrouw tegen deze achtergrond. Er wordt ook melding gemaakt van de fenomenen van gedwongen huwelijken, verminking van geslachtsdelen en de "zogeheten eerwraak".

Zo stelt het EP dat:

"vrouwelijke immigranten dikwijls ernstig worden gediscrimineerd omdat ze afhankelijk zijn van de verblijfsstatus van hun echtgenoot zoals blijkt uit Richtlijn 2003/86/E [...], maar ook door de mentaliteit, negatieve stereotypen en praktijken die ze uit hun land van herkomst hebben meegebracht en die in de ontvangende maatschappij eveneens schering en inslag zijn, en dat zij in

⁹³ *Ibid.*, 67.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*, 70.

⁹⁶ Zie infra.

⁹⁷ Resolutie van het Europees Parlement over de huidige situatie ten aanzien van de bestrijding van geweld tegen vrouwen en mogelijke toekomstige acties (2004/2220(INI)), *Pb.L.*, 25 november 2006, 70, paragraaf 5.

⁹⁸ *Ibid.*, 70, paragraaf 6.

⁹⁹ Honour Related Violence victim a global perspective. Mitigation and prevention in Europe, 7-8 oktober 2004. Voor het verslag ervan zie: <http://www.kvinnoforum.se/Documents/Literature/Pdf/KonferensrapportHRV05.pdf>

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Resolutie van 24 oktober 2006 van het Europees Parlement over de immigratie van vrouwen: de rol van vrouwelijke immigranten en hun plaats in de Europese Unie, 2006/2010(INI), *Pb.L.*, 20 december 2006, 118.

*bepaalde immigrantengemeenschappen zeer ernstige problemen ondervinden, zoals marginalisatie, gedwongen uithuwelijking, verminking van hun geslachtsdelen en de zogeheten eerwraak*¹⁰².

Schendingen van de mensenrechten van immigranten vrouwen- en meisjes in de vorm van zogeheten eerwraak, gedwongen uithuwelijking, verminking van vrouwelijke geslachtsdelen en dergelijke, zijn niet op grond van cultuur of godsdienst te rechtvaardigen en mogen in geen geval getolereerd worden¹⁰³.

Om die redenen verzoekt het EP de lidstaten bij de behandeling van aanvragen voor een autonome verblijfstatus naar behoren rekening te houden met de omstandigheden van vrouwelijke immigranten die slachtoffer zijn van geweld, in het bijzonder de slachtoffers van lichamelijk en geestelijk geweld met inbegrip van de aanhoudende praktijk van gedwongen of gearrangeerde huwelijken en ervoor te zorgen dat alle administratieve maatregelen zijn genomen om deze vrouwen te beschermen¹⁰⁴.

Daarenboven verzoekt het EP de Raad, de Commissie en de lidstaten alle nodige maatregelen te nemen om de rechten van immigrantenvrouwen en –meisjes te beschermen en de discriminatie waarmee ze in hun gemeenschap van herkomst te kampen hebben, te bestrijden door zich afwijzend op te stellen tegenover alle vormen van cultureel en religieus relativisme die de grondrechten van de vrouwen kunnen schenden¹⁰⁵.

Het EP verzoekt de lidstaten zich tegen op traditie gebaseerd geweld tegen vrouwen uit te spreken, schendingen van de mensenrechten van immigrantenvrouwen en –meisjes waartoe door de familie wordt aangezet, te veroordelen, en te bekijken welke wetten kunnen worden toegepast om familieleden aansprakelijk te stellen, vooral bij “zogenaamde eerwraak”¹⁰⁶. Lidstaten die in hun strafrecht nog geen doeltreffende en afschrikwekkende straffen tegen alle vormen van geweld tegen vrouwen en kinderen (met name gedwongen uithuwelijking, polygamie, zogeheten eerwraak en verminking van vrouwelijke geslachtsdelen) hebben opgenomen worden verzocht dit alsnog te doen, en de alertheid van politie en justitie op deze punten te verbeteren¹⁰⁷.

C. RESOLUTIE VAN 25 NOVEMBER 2009 OVER HET PROGRAMMA VAN STOCKHOLM¹⁰⁸

In deze resolutie wordt er bij de lidstaten op aangedrongen seksueel geweld tegen en verkrachting van vrouwen als strafbare feiten te erkennen als er tegen de wil van het slachtoffer is gehandeld, en ervoor te zorgen dat deze delicten automatisch worden vervolgd. De lidstaten worden ook verzocht om adequate maatregelen te nemen om een einde te maken aan genitale verminking van vrouwen.

¹⁰² *Ibid.*, 118, paragraaf D.

¹⁰³ *Ibid.*, 118, paragraaf I.

¹⁰⁴ *Ibid.*, paragraaf 11, 122.

¹⁰⁵ *Ibid.*, paragraaf 22, 123.

¹⁰⁶ *Ibid.*, paragraaf 24, 124.

¹⁰⁷ *Ibid.*, paragraaf 35, 125.

¹⁰⁸ Zie URI: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0/NL>

Het EP dringt er bij de Europese Commissie en de Raad op aan om een duidelijke rechtsgrondslag vast te stellen voor de bestrijding van alle vormen van geweld tegen vrouwen en bij de Commissie om een coherenter EU-beleidsplan voor de bestrijding van alle vormen van geweld tegen vrouwen voor te leggen. Er wordt ook gevraagd dat op basis van deze rechtsgrondslag wordt voorzien in een richtlijn en een Europees actieplan inzake geweld tegen vrouwen, met het oog op preventie van geweld, bescherming van de slachtoffers en vervolging van de daders. Hierbij wordt verzocht dat de lidstaten naar behoren rekening zouden houden met de bijzondere omstandigheden van vrouwelijke immigranten, met name jonge meisjes (vaak met dubbele nationaliteit) die goed geïntegreerd zijn in de EU en die in de relatie met hun ouders of in intieme relaties het slachtoffer zijn van ontvoering, illegale opsluiting, fysiek geweld of psychologisch misbruik om religieuze of culturele redenen of op grond van een bepaalde traditie; en ervoor te zorgen dat maatregelen voor effectieve toegang tot hulp- en beschermingsmechanismen worden aangenomen¹⁰⁹.

D. RESOLUTIE VAN 26 NOVEMBER 2009 OVER DE UITBANNING VAN GEWELD TEGEN VROUWEN¹¹⁰

In navolging van bovenvermelde resolutie van 2 februari 2006¹¹¹, heeft het EP in 2009 een nieuwe resolutie uitgevaardigd, die specifiek handelt over geweld tegen vrouwen. In deze resolutie komt EGG (on)rechtstreeks aan bod.

Zo stelt het EP dat het soort geweld tegen vrouwen per cultuur en traditie verschilt en dat genitale verminking van vrouwen, zogeheten eerwraak en gedwongen huwelijken in de EU een reëel voorkomend verschijnsel zijn¹¹². Het EP dringt er bij de lidstaten op aan elk beroep op culturele, traditionele of religieuze praktijken of tradities als verzachtende omstandigheid af te wijzen in gevallen van geweld tegen vrouwen, bij zogenaamde eerwraak of genitale verminking van vrouwen.

Daarenboven wordt het gebrek aan systematische inzameling van vergelijkbare gegevens over verschillende soorten geweld tegen vrouwen in de EU aangekaart. Hierdoor is het moeilijk de werkelijke omvang van dit verschijnsel vast te stellen en passende oplossingen voor dit probleem te vinden¹¹³. Het is een groot probleem dat vrouwen veel te weinig aangifte doen van het geweld en als één van de redenen hiervoor wordt, afgezien van de economische afhankelijkheid, gewezen op de sociale cultuur en het idee dat mannelijk geweld tegen vrouwen een privéaangelegenheid is of dat dergelijk geweld vaak aan de vrouw zelf te wijten is¹¹⁴. Culturele redenen worden expliciet aangehaald als redenen om geen aangifte te doen van het ondergane geweld¹¹⁵.

¹⁰⁹ Zie paragraaf 114 van de resolutie van het Europees Parlement van 25 november 2009 over het programma van Stockholm, URI: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0//NL>

¹¹⁰ Zie URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+V0//NL>

¹¹¹ Resolutie van het Europees Parlement over de huidige situatie ten aanzien van de bestrijding van geweld tegen vrouwen en mogelijke toekomstige acties (2004/2220(INI)), *Pb.L.*, 25 november 2006, 66. (zie supra).

¹¹² Zie paragraaf K van de Resolutie van het Europees Parlement van 26 november 2009 over de uitbanning van geweld tegen vrouwen.

¹¹³ *Ibid.*, paragraaf O.

¹¹⁴ *Ibid.*, paragraaf R.

¹¹⁵ *Ibid.*, paragraaf S.

Er wordt bij de Raad en de Commissie op aangedrongen te voorzien in een duidelijke rechtsgrondslag voor de bestrijding van alle vormen van geweld tegen vrouwen¹¹⁶ en bij de Commissie een coherenter EU-beleidsplan voor de bestrijding van alle vormen van geweld tegen vrouwen voor te leggen, hierbij verwijzende naar de Mededeling van de Commissie van 1 maart 2006, getiteld "Een routekaart voor gelijkheid van vrouwen en mannen 2006-2010"¹¹⁷ (zie infra). Het EP verzoekt de Commissie een voorstel van richtlijn uit te vaardigen over de preventie van en de strijd tegen alle vormen van geweld op vrouwen, en **een actieplan op te stellen, dat de Unie zowel als de Lidstaat elke referentie naar traditionele en culturele tradities en praktijken als verzachtende omstandigheid in zaken van eremisdrijven zou afwijzen**¹¹⁸.

2. RAAD VAN DE EUROPESE UNIE

In december 2008 nam de EU de "**EU-guidelines on Violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them**" aan¹¹⁹. De aanneming van deze richtsnoeren inzake geweld tegen vrouwen bewijst de duidelijke politieke wil van de EU om van het thema rechten van de vrouw een prioriteit te maken en aan het optreden van de EU op dat gebied een blijvend karakter te geven. Als één van de operationele doelstellingen wordt de verzameling van gegevens over geweld tegen vrouwen en ontwikkeling van indicatoren vermeld. De verzamelde gegevenstypes verschillen namelijk nog te sterk wat de bestudeerde bevolkingsgroepen en vormen van geweld betreft¹²⁰. De aandacht van de EU zal in het bijzonder uitgaan naar de meest flagrante schendingen die vallen onder "*gevallen die een uiting zijn van een vaste, systematische of grootschalige praktijk en waarvoor er geen of onvoldoende wetgeving of overheidsbeleid bestaat, in het bijzonder de meest ernstige gevallen zoals eengerelateerde moord of eengerelateerde gedwongen zelfmoord*"¹²¹.

In december 2009 werd het **Stockholmprogramma**¹²² aangenomen. Dit programma vormt het werkkader van de EU voor acties op het gebied van burgerschap, justitie, veiligheid, asiel en migratie voor de komende 5 jaar. In dit programma worden de strategische richtsnoeren van de wetgevende- en operationele programmering in de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht vastgesteld. Groepen in een bijzonder kwetsbare positie, zoals vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld of genitale verminking, of personen aan wie schade is berokkend in een lidstaat waarvan zij geen onderdaan of inwoner zijn, hebben meer bescherming, met name wettelijke bescherming, nodig. Via de beschikbare financieringsprogramma's zal hiervoor passende financiële steun worden verleend¹²³.

¹¹⁶ *Ibid.*, paragraaf V.

¹¹⁷ *Ibid.*, paragraaf 3.

¹¹⁸ *Ibid.*, paragraaf 24.

¹¹⁹ Zie URL http://www.consilium.europa.eu/undocs/cmsupload/16173cor_en08.pdf

¹²⁰ *Ibid.*, 3.

¹²¹ *Ibid.*, 8.

¹²² Raad van de Europese Unie, *Het programma van Stockholm – Een open en veilig Europa ten dienste en ter bescherming van de burger*, Brussel, 2 december 2009, 17024/09, JAI 896.

¹²³ *Ibid.*, 16.

In de “EU Council conclusions on the Eradication of Violence against Women in the EU”¹²⁴ haalt de Raad een belangrijk pijnpunt aan, namelijk het gebrek, zowel op nationaal als op –EU niveau, van correcte en vergelijkbare gegevens inzake geweld op vrouwen en het gebrek aan een alomvattende en gedetailleerde EU-studie over geweld op vrouwen. Dit limiteert de kennis over het fenomeen en haar subfenomenen en aldus ook een coherent beleid op zowel EU-niveau als op niveau van de lidstaten. Daarenboven vraagt de Raad aan de Lidstaten om alle mogelijke tekortkomingen in de preventie en de strijd tegen geweld op vrouwen, zoals ook genitale verminkingen en EGG, te identificeren en hieraan te remediëren en er daarenboven voor te zorgen dat er geen enkele rechtvaardiging bestaat voor geweld op basis van gewoonten, tradities of religieuze overwegingen¹²⁵.

3. EUROPESE COMMISSIE

Op het gebied van beleid inzake geweld tegen vrouwen en EGG, zijn als belangrijkste acties het “Daphne-programma”(A), Europese Conferenties (B) de “routekaart voor gelijkheid van vrouwen en mannen”(C), de “strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015” (D) en “het Vrouwenhandvest en de strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015” (E) te vermelden.

A. HET DAPHNE-PROGRAMMA: BESTRIJDING VAN GEWELD TEGEN KINDEREN, JONGEREN EN VROUWEN:

Eremisdrijven zijn het onderwerp geweest van een aantal door Daphne ondersteunde projecten sinds het Daphne-programma van start is gegaan in 1999¹²⁶. Met betrekking tot bepaalde vormen van patriarchaal geweld in migrantengemeenschappen hebben veel Daphne-projecten zich gericht op het bieden van passende ondersteuning voor vrouwen die met geweld te maken hebben of het risico hierop lopen. Van hieruit valt dan ook te verklaren dat er aandacht werd besteed aan het fenomeen van eerge relateerd geweld.

Het Daphne-programma heeft tot doel bij te dragen tot het verzekeren van een hoog niveau van bescherming van de lichamelijke en geestelijke gezondheid van kinderen, jongeren en vrouwen tegen geweld door preventie en hulp aan de slachtoffers, zodat verdere blootstelling aan geweld wordt voorkomen. Het programma¹²⁷ wordt onder de verantwoordelijkheid van de “DG Justitie en Binnenlandse zaken” van de Europese Commissie beheerd. De Commissie is dus verantwoordelijk voor het beheer en de uitvoering van het programma.

¹²⁴ Council of the European Union, 3000th Employment and Social Policy Council Meeting, Conclusions on the Eradication of Violence against Women in the European Union, Brussels, 8 March 2010, URL: <http://www.europa-eu-un.org/home/print.asp?1=1&lg=5>

¹²⁵ Council of the European Union, 3000th Employment and Social Policy Council Meeting, Conclusions on the Eradication of Violence against Women in the European Union, Brussels, 8 March 2010, URL: <http://www.europa-eu-un.org/home/print.asp?1=1&lg=5>, paragraaf 33.

¹²⁶ J. KANE, *Daphne-boekjes: kwesties en ervaringen in de strijd tegen geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen. Schadelijke traditionele praktijken*, januari 2008, 3. Zie http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/03_daphne_booklet_3_nl.pdf.

¹²⁷ Zie Besluit nr. 293/2000/EG van 24 januari 2000 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een communautair actieprogramma (het programma Daphne) (2000-2003) betreffende preventieve maatregelen ter bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen, *Pb.L.* L34 van 9/2/2000.

Sinds de aanvang in 1997 heeft het Daphne-programme ter bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen, gezorgd voor een duidelijke toename van de bekendheid met de aard en reikwijdte van schadelijke traditionele praktijken in Europa. Het programma financiert sindsdien ook onderzoek en acties van niet-gouvernementele organisaties, universiteiten en lokale publieke overheden in het kader van geweld tegen kinderen en vrouwen. Ondertussen is het programma al tot tweemaal toe verlengd en zit men momenteel in Daphne III¹²⁸.

Verscheidende projecten zijn in dit kader opgestart. Met de steun van Daphne is ook een eerste Europese Conferentie rond "eremisdrijven" in Europa georganiseerd. In de brochure "*Daphne: Lutte contre la violence envers les enfants, les adolescents et les femmes. Problématique et expériences. Pratiques traditionnelles préjudiciables*" stelt men dat eremisdrijven en genitale verminkingen de onderliggende patriarchale mentaliteit en structuur gemeen hebben en dat dit aan de basis ligt van deze misdrijven. Eremisdrijven en genitale verminkingen worden hier beschreven als het zichtbare topje van de ijsberg van de "patriarchale geweldsmisdrijven"¹²⁹. In de brochure wordt ook verwezen naar niet-fysiek geweld, dat voornamelijk tot uiting komt in gedwongen huwelijken, huisarrest, de onmogelijkheid of het verbod naar school of werk te gaan,...

Qua prevalentie verwijst men in de brochure naar de schatting van de VN (UNPA) uit 2000 die het aantal eremisdrijven in minstens 14 landen op ongeveer 5000 schatte. Ook wordt verwezen naar een studie van Europol, waarin gesteld wordt dat het aantal eremisdrijven in Europa in stijgende lijn is sinds de helft van de jaren '90, hoewel er weinig betrouwbare gegevens bestaan¹³⁰. Het is uiterst moeilijk een duidelijk beeld te krijgen van de omvang van de problematiek van het EGG, omdat de motieven (nl. eerschending) niet in de statistieken rond moord en aanrandingen worden opgenomen.

Als conclusie stelt men in de brochure dat er nog een lange weg te gaan is om een beter beeld te krijgen van de problematiek en de aanpak van eremisdrijven en genitale verminkingen. Wat hier vooral in de weg staat, is de schrik dat als men schadelijke traditionele en culturele praktijken aanklaagt, men van racisme of ongevoeligheid zou kunnen beschuldigd worden. Van deze sentimenten zou men verlost moeten geraken, wil men een verder beleid ter zake realiseren.

Zoals hierboven al gesteld, zijn er reeds verschillende projecten ingediend en gerealiseerd in het kader van het Daphneprogramma. Enkele ervan hebben (on)rechtstreeks betrekking op EGG. Hieronder wordt een kort, niet-exhaustief overzicht gegeven.

¹²⁸ Zie Besluit nr. 803/2004/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 tot vaststelling van een communautair actieprogramma (2004-2008) ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en ter bescherming van slachtoffers en risicogroepen, *Pb.L.* L 143 van 30/04/04 en Besluit nr. 779/2007/DE van het Europees Parlement en de Raad van 20 juni 2007 tot vaststelling van een communautair actieprogramma (2007-2013) ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen kinderen en vrouwen en ter bescherming van slachtoffers en risicogroepen, Publicatieblad L 173 van 03/07/07.

¹²⁹ Commission européenne, DG Justice, liberté et sécurité, Brochure Daphne, Pratiques traditionnelles préjudiciables, http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 10.

¹³⁰ Commission européenne, DG Justice, liberté et sécurité, Brochure Daphne, Pratiques traditionnelles préjudiciables, http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 11.

a.1. Project Papatya: Protection against violence in their families for Young women of Muslim origin in Germany¹³¹

Eén van de eerste Daphneprojecten had tot doel om beschermingsmaatregelen te ontwikkelen om jonge meisjes en vrouwen van Moslimorigine in hun eigen gemeenschap te beschermen tegen geweld en hiertoe een netwerk op te zetten voor de ontwikkeling van die beschermingsmaatregelen.

Dit project werd gecoördineerd door Papatya¹³², een vereniging van Turkse en Duitse vrouwen in Berlijn¹³³ die een lange ervaring heeft bij het onderhouden van opvanghuizen voor moslimvrouwen in Duitsland. Het project initieerde een aantal pilootprojecten, samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de Berlijnse Senaat, jeugdhulpverlening, buitenlandse organisaties en personen actief in het jeugdwerk. Het project stelde vast dat het **vooral belangrijk is om veilige onderkomens voor (potentiële) slachtoffers te voorzien.**

a.2. Project Shehrazad: Combating violence in the name of Honour¹³⁴

In 2003 initieerde Kvinnoforum, een Zweedse vrouwenorganisatie, het project Sherhazad tengevolge van een aantal mediatieke eremoorden die op hun grondgebied gepleegd waren in de voorbije jaren¹³⁵. Het uitgangspunt van dit project was de vaststelling dat het toenemend aantal eremoorden in Europa een alarmerend signaal was en dat deze vorm van geweld, hoewel ze voornamelijk wel op vrouwen gericht wordt, niet als een subcategorie van gewoon huiselijk geweld of partnergeweld mag bestempeld worden. Het project had tot doel de aandacht te richten op het feit dat er 'eermisdaden' plaatsvinden in Europa. Er werd een Resource Book gemaakt met statusrapporten over eermisdaden in vijf Europese landen (Zweden, Spanje, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Griekenland (infra).

In het kader van dit project werd ook een gezamenlijke **definitie van EGG** overeengekomen:

"Honour based violence is a form of violence perpetrated against females within the framework of patriarchal family structures, communities and societies where the main claim for the perpetuation of violence is the protection of a societal construction of honour as a value system, norm or tradition".

a.3. Project Nonamus: Rights belong to every woman¹³⁶

¹³¹ Project Ref 1997-025-WC, te raadplegen op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/; http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/projects/1997_025/en_papatya_shelter_women_turkish_origin_1997_025.pdf

¹³² Sinds 1997 heeft Papatya meerdere keren deelgenomen aan het Daphne-programma met onder andere als bijzonder zwaartepunt meisjes en vrouwen met een migratieachtergrond beter te beschermen van eerge relateerd geweld.¹³² Sinds 2011 ontvangt deze vereniging financiële ondersteuning vanuit het Daphne III programma voor het dragen van een aantal projecten rond dat thema.

¹³³ Turkish Deutscher Frauerverein (TDF)

¹³⁴ Project ref 03/048/WYC, te raadplegen op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

¹³⁵ De volgende organisaties werden bij het project betrokken: "Fundacion Mujeres" - Spanje, "Terre des Femmes" – Duitsland, "Institute of Equality" – Griekenland en "Change" – Verenigd Koninkrijk.

¹³⁶ Project ref 2005-1-226-W, te raadplegen op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

Dit project handelt over de preventie van “shame killings” onder een brede paraplu. Het dekt alle vormen van controle over vrouwen, zoals gedwongen huwelijken, huiselijk geweld, genitale verminking, enz... De doelgroep is voornamelijk jonge immigrantenvrouwen die in het kader van het huwelijk naar Europa komen en weinig kennis hebben van de taal, de cultuur en de wetgeving ter bescherming van de vrouwenrechten. De bedoeling is deze doelgroep meer bewust te maken van de rechten waar zij in Europa over beschikken. De titel van het project verwijst naar het woordje *namus*, wat Turks voor “eer” zou zijn.

B. EUROPESE CONFERENTIES EN HUN RESULTATEN

Als onderdeel van het Sherhazadproject en als onderdeel van een ander project, getiteld “Prevention of honour related violence in Europe” en gefinancierd door de Europese Commissie¹³⁷, werd op 7 en 8 oktober 2004 te Stockholm door Zweden een eerste **Europese Conferentie over het thema “eengerelateerd geweld in Europa”**¹³⁸ georganiseerd. Deze resulteerde in een aanvulling op het **Resource Book** van 2003, dat een vergelijkende studie inhoudt van de mate van voorkomen van eengerelateerd geweld in enkele Europese landen, en in de **“Stockholm Declaration to combat Honour Related Violence in Europe”**¹³⁹.

De bedoeling van het Resource Book is een overzicht te geven van verschillende organisaties die in de deelnemende landen actief zijn in de preventie van eengerelateerd geweld en het preventieve en ondersteunende werk dat zij aanbieden. Ook wordt aandacht besteed aan het luik politie in de deelnemende landen. Op het einde van het Resourcebook worden een aantal aanbevelingen aan de deelnemende landen gericht.¹⁴⁰

Het Resource Book uit 2003¹⁴¹ handelt over de situatie van eengerelateerd geweld in Zweden, Finland en Nederland. Het boek werd in 2005 aangevuld met voorbeelden uit het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Cyprus, Bulgarije en met de resultaten en kennis gepuurd uit de Europese Conferentie te Stockholm in 2004.

In de versie van 2003 spreekt men duidelijk van **“honour related violence” (HRV)**, met daarin “eremoorden” als de meest extreme manifestatie van HRV. EGG wordt voornamelijk beschreven als een vorm van geweld tegen meisjes en vrouwen en soms ook jongens en mannen in sterk

¹³⁷ Door de DG Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Gelijke kansen, “Prevention of honour-related violence in Europe”, waarbij Kvinnoforum samenwerkte met nog andere Europese partners zoals Mannerheim Child Foundation (Finland), Transact (Nederland), Bulgarian Gender Research Foundation (Bulgarije), Papatya (Duitsland) ,....) om de incidentie van eengerelateerd geweld in Europa in kaart te brengen en die resulteerde in twee resourcebooks in 2003 en 2005.

¹³⁸ Zie European Conference report, Honour related Violence within a Global Perspective: Mitigation and Prevention in Europe”, Stockholm, 7-8 oktober 2004, 120 p., te raadplegen op www.kvinnoforum.se

¹³⁹ Deze verklaring werd, naar aanleiding van de Conferentie, aangenomen door de hoogste politieke kringen in Zweden en de deelnemende landen en is terug te vinden op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

¹⁴⁰ Kvinnoforum, *A Resource Book for working against Honour related Violence, Based on the project “Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures”*, funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 7.

¹⁴¹ Kvinnoforum, *A Resource Book for working against Honour related Violence, Based on the project “Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures”*, funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003 165 p.

patriarchale familiestructuren¹⁴². Er wordt benadrukt dat EGG steeds meer een Europees probleem wordt, tengevolge van immigratie en daaropvolgende sociale en economische uitsluiting, waarbij "eer" vooral voor minderheidsgroepen, die behoren tot steeds kleinere maar ook hechtere sociale groepen, een steeds grotere waarde wordt¹⁴³. Eén van de redenen voor de veronderstelde steeds sterkere stijging van EGG, is de culturele clash tussen het Westen, waar men een grote persoonlijke vrijheid predikt en een groot vertrouwen heeft in de Staat en haar beschermingsmechanismen en patriarchale samenlevingen, die qua bescherming sterk op zichzelf geënt zijn en minder het principe van een sociale verzorgingsstaat gewend zijn¹⁴⁴. In deze patriarchale samenlevingen is er een grote nood om tot een bepaalde sociale groep te behoren, terwijl in het Westen meer individualistische waarden en gedragingen van belang zijn. De nood om tot een bepaalde groep te behoren is minder belangrijk in het Westen, omdat de Staat over voldoende opvangmogelijkheden beschikt.

De volgende **definitie van HRV (EGG)** wordt gegeven: "*HRV is violence occurring when families with honour-norms violate girls', women's and boys rights. Honour related violence can be distinguished from other kinds of violence when the violence is "excused" by the perpetrators culture, not by all its members, but "understood" by most in the light of their collectively based culture*"¹⁴⁵. Het valt op dat hier EGG niet enkel als een vorm van geweld op vrouwen wordt beschreven, maar dat men als **hoofdcomponent** meer **het collectief gebruikte excuus van cultuur** weerhoudt. Daarenboven stelt men dat het belangrijk is dat men een **duidelijk onderscheid** maakt **tussen EGG en "normaal" geweld tegen vrouwen** en dat deze onderscheidende factor voornamelijk gelegen is in het feit dat bij "normaal" geweld de daad veroordeeld wordt door de omgeving en de familie, terwijl bij EGG de daad juist wordt aangemoedigd en/of gepleegd door de familie¹⁴⁶.

In 2005 verscheen een geüpdate versie van het Resource Book¹⁴⁷. Zoals hierboven beschreven werden tevens andere landen betrokken en kon men zich ook baseren op de uitkomst van het Europese congres over EGG dat in 2004 in Stockholm werd georganiseerd. Ook wordt verwezen naar de conferentie die Kvinnoforum in 2004 organiseerde bij Europol voor de officieren van de hoogste rang van 20 Europese landen.

In dit Resource Book stelt men ook **de component "collectiviteit" als een belangrijk element van EGG** en **de clash tussen de collectief sterk patriarchale samenlevingen en de individualistisch geïnspireerde cultuur van het Westen als belangrijkste reden voor het toegenomen EGG in Europa**¹⁴⁸. Ook hier wordt de nadruk gelegd op het onderscheid tussen EGG en andere "normalere" vormen van geweld op vrouwen, niet zozeer om EGG meer prioriteit te verlenen of om ander geweld tegen vrouwen als minder belangrijk te beschouwen, maar wel om **meer bewustwording voor de problematiek** te creëren. Om EGG te kunnen definiëren dient men dat fenomeen te onderscheiden **van "passiemisdrijven"**. Bij passiemisdrijven wordt de

¹⁴² Kvinnoforum, o.c., 7.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*, 8

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Zie Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project "Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 262 p.

¹⁴⁸ *Ibid.*, 16.

dader en de daad meestal afgewezen door de samenleving/familie, terwijl bij eergerelateerde misdrijven de daad wordt goedgekeurd en/of uitgevoerd door de familie¹⁴⁹. **Het belang van een specifieke werkdefinitie van EGG wordt benadrukt om EGG als een specifieke vorm van geweld onder de paraplu van huiselijk geweld te kunnen aanduiden en alzo tot bewustwording en betere dataverzameling te komen.** De volgende werkdefinitie wordt hier aan **EGG (Honour related violence – HRV)** gegeven: *“Honour related violence is a form of violence perpetrated predominantly by males against females within the framework of collective based family structures, communities and societies where the main claim for the perpetuation of violence is the protection of a societal construction of honour as a value system, norm or tradition”*¹⁵⁰.

Aansluitend bij het project Sherhazad, de Europese Conferentie te Stockholm en de twee Resourcebooks, organiseerde Oostenrijk in 2006, ten tijde van haar voorzitterschap van de Europese raad ook een conferentie waarbij EGG als thema aan bod kwam: “Joint action of Member States against Harmful Traditional Practices”¹⁵¹. Deze Conferentie had als doel uitdagingen inzake de aanpak van schadelijke traditionele praktijken (zoals gedwongen huwelijken, vrouwelijke genitale verminking en eremoorden) te identificeren en goede praktijken uit te wisselen.

C. ROUTEKAART VOOR GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN

Op 1 maart 2006 bracht de Europese Commissie een Mededeling “Een routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2006-2010” uit¹⁵². De routekaart beschrijft zes prioritaire actiegebieden en de voornaamste doelstellingen en acties voor elk actiegebied. Eén van de prioritaire actiegebieden¹⁵³ is de “uitroeiing van seksueel geweld en mensenhandel” waarin de commissie stelt dat de EU er zich toe verbonden heeft alle vormen van geweld te bestrijden. Schending van de rechten op leven, van veiligheid, vrijheid, waardigheid en lichamelijke en emotionele integriteit, valt niet te tolereren of met welk motief dan ook te rechtvaardigen¹⁵⁴. De Europese Commissie stelt dat er **“dringend maatregelen nodig zijn om een einde te maken aan op gewoonte of traditie berustende schadelijke attitudes en praktijken, met inbegrip van verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, vroegtijdige en gedwongen huwelijken en eerwraak”**¹⁵⁵. Als voornaamste actie wil de Europese Commissie de lidstaten en de NGO's ondersteunen bij hun inspanningen om seksueel geweld, met inbegrip van op gewoonte of traditie berustende

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*, 19.

¹⁵¹ Bundesministerium für Gesundheit und Frauen, EU conference “Joint action of Member States against Harmful Traditional Practices, Brussels, 25 January 2006,” Wenen, maart 2006, 83 p., te raadplegen op <http://www.frauen.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=24153>

¹⁵² Commissie van de Europese Gemeenschappen, Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het comité van de regio's, *Een routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2006-2010*, Brussel, 1/03/2006, COM(2006)92, te vinden op de website van Europa (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:EN:PDF>).

¹⁵³ Naast gelijke economische onafhankelijkheid voor vrouwen en mannen, de combinatie privé- en beroepsleven, een evenwichtige vertegenwoordiging in de besluitvorming, de uitbanning van genderstereotypen, en de bevordering van gendergelijkheid in het buitenlands en ontwikkelingsgebied.

¹⁵⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het comité van de regio's, *Een routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2006-2010*, Brussel, 1/03/2006, COM(2006)92 (niet in publicatieblad verschenen, maar wel te vinden op de website van Europa), 7.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 8.

schadelijke praktijken, uit te roeien door de bevordering van bewustmakingscampagnes, de ondersteuning van netwerken, de uitwisseling van goede praktijken en onderzoek, en door de uitvoering van programma's voor slachtoffers en daders en door de lidstaten aan te moedigen nationale actieplannen op te stellen¹⁵⁶. Het nieuwe Europese Instituut voor gendergelijkheid¹⁵⁷ zal een sleutelrol spelen bij de follow-up van de meeste acties. In een mededeling eind 2009¹⁵⁸ stelt de Europese Commissie dat gerichte acties, voornamelijk wetgevende acties, nodig zijn om op gewoonte of traditie berustende schadelijke praktijken, zoals genitale verminkingen, vroegtijdige en gedwongen huwelijken en eremisdrijven uit te roeien¹⁵⁹.

De resultaten van de routekaart werden ondertussen geëvalueerd door de Europese Commissie¹⁶⁰ en het Europees Parlement, die ook aanbevelingen formuleerde voor de toekomst¹⁶¹. Er wordt echter niet specifiek verwezen naar EGG. De routekaart heeft ondertussen een vervolg gekregen in de Strategie van de Europese Commissie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015 en het Vrouwenhandvest dat op 5 oktober 2010 door de Europese Commissie werd aangenomen (zie infra).

D. HET ACTIEPLAN TER UITVOERING VAN HET PROGRAMMA VAN STOCKHOLM¹⁶²

Het in december 2009 door de Europese Raad goedgekeurde programma van Stockholm stelt de prioriteiten vast voor de ontwikkeling van de Europese ruimte van vrijheid, veiligheid en recht in de komende vijf jaar (zie supra). Het actieplan heeft als doel deze prioriteiten uit te voeren, zowel op Europees als op mondiaal niveau, door ervoor te zorgen dat de vooruitgang op het gebied van vrijheid, veiligheid en recht de burgers ten goede komt. Alle beschikbare beleidsinstrumenten zullen worden aangewend om een krachtig Europees antwoord te bieden op **geweld tegen vrouwen en kinderen, met inbegrip van huiselijk geweld en genitale verminking van vrouwen**. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan de behoeften van personen die zich in

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Zie Verordening (EG) Nr. 1922/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 tot oprichting van een Europees Instituut voor gendergelijkheid, *Pb.L.*, 30/12/2006, L 403/9. De algemene doelstelling is technische bijstand te verlenen op het gebied van gendergelijkheid door objectieve, vergelijkbare en betrouwbare informatie te verzamelen, te analyseren en te verspreiden, grotere bewustwording bij de burgers te bewerkstelligen en methodologische hulpmiddelen te ontwikkelen, te analyseren, te evalueren en te verspreiden voor de ondersteuning van de integratie van gendergelijkheid.

¹⁵⁸ Commission européenne, Rapport de la commission au conseil, au parlement européen, au comité économique et social européen et au comité des régions, *L'égalité entre les femmes et les hommes – 2010*, Bruxelles, 18/12/2009, COM(2009)694.

¹⁵⁹ *Ibid.*, 11.

¹⁶⁰ In het tussentijds voortgangsverslag over de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2006-2010) stelt de Commissie zeer bezorgd te zijn over het aantal vrouwen dat slachtoffer is van huiselijk geweld, de omvang die vrouwenhandel en prostitutie hebben aangenomen en het voortbestaan van misdaden die worden begaan onder het mom van tradities en godsdienst (zie Commissie van de Europese Gemeenschappen, Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, Tussentijds voortgangsverslag over de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2006-2010), Brussel, 26.11.2008, COM (2008) 760definitief, 8.

¹⁶¹ Zie Beoordeling van de resultaten van de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2006-2010 en aanbevelingen voor de toekomst. Resolutie van het Europees Parlement van 17 juni 2010 over de evaluatie van de resultaten van de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2006-2010 en aanbevelingen voor de toekomst (2009/2242(INI)), (2011/C 236 E/13, *Pb.L.* 12 augustus 2011.

¹⁶² Europese Commissie, Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Een ruimte van vrijheid, veiligheid en recht voor de burgers van Europa, Actieplan ter uitvoering van het programma van Stockholm, Brussel, 20/04/2010, COM(2010)171definitief, 76 p.

kwetsbare situaties bevinden. In het kader van deze "**kwetsbare groepen**" kondigt de Commissie een Mededeling over een strategie om geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en genitale verminking van vrouwen te bestrijden, waarop een EU-actieplan moet volgen¹⁶³.

E. HET VROUWENHANDVEST¹⁶⁴ EN DE STRATEGIE VOOR DE GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN 2010-2015¹⁶⁵

Ter gelegenheid van de 15de verjaardag van de VN-wereldvrouwenconferentie in Peking (zie supra – VN) herhaalt en versterkt de Europese Commissie in het **Vrouwenhandvest** haar engagement om de gelijkheid van vrouwen en mannen tot een realiteit te maken. Hiertoe schuift zij vijf prioriteitsgebieden naar voren:

- gelijke economische zelfstandigheid;
- gelijke beloning voor gelijk of gelijkwaardig werk;
- gelijkheid in besluitvorming;
- waardigheid, integriteit en bestrijding van gendergerelateerd geweld;
- gendergelijkheid buiten de EU.

In het vierde prioriteitsgebied wordt gesteld dat **gendergerelateerd geweld, waaronder schadelijke gebruiken en tradities**, een schending zijn van de grondrechten, met name de menselijke waardigheid, het recht op leven en het recht op menselijke integriteit. De Europese Commissie stelt duidelijk dat Europa geen gendergerelateerd geweld tolereert en dat er nog meer maatregelen komen om alle vormen van geweld uit te bannen en hulp te bieden aan de slachtoffers. Zij kondigt een breed en doeltreffend beleidskader aan om gendergerelateerd geweld te bestrijden en zullen harder optreden tegen genitale verminkingen en andere gewelddaden¹⁶⁶.

Voortbouwend op de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2006-2010 en het Europees Pact voor gendergelijkheid worden in de **strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015** acties uiteengezet op vijf prioriteitsgebieden die in het Vrouwenhandvest zijn vastgelegd. De Europese Commissie kondigt onder andere de volgende maatregelen aan:

- Het goedkeuren van een EU-strategie voor de bestrijding van geweld tegen vrouwen, onder andere gericht op het uitbannen van genitale verminking bij vrouwen, met behulp van alle passende instrumenten, waaronder het strafrecht, binnen de grenzen van de bevoegdheden van

¹⁶³ *Ibid.*, 14

¹⁶⁴ Europese Commissie, Mededeling van de Commissie, Een grotere inzet voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Een Vrouwenhandvest. Verklaring van de Europese Commissie ter gelegenheid van de Internationale Vrouwendag 2010, ter gelegenheid van de 15de verjaardag van de verklaring en het actieprogramma van de VN-wereldvrouwenconferentie in Beijing en van de 30ste verjaardag van het VN-verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, Brussel, 5/3/2010, COM(2010)78definitief, 4 p.

¹⁶⁵ Europese Commissie, Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015, Brussel, 21/09/2010, COM(2010)491definitief, 14p.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 4.

de EU. De strategie zal worden ondersteund door een Europese bewustmakingscampagne over geweld tegen vrouwen;

- Ervoor zorgen dat in de EU-asielwetgeving rekening wordt gehouden met gendergelijkheidsoverwegingen;
- Zich inzetten voor de volledige uitvoering van het actieprogramma van Peking, waaronder de ontwikkeling en actualisering van indicatoren, met ondersteuning van het Europees Instituut voor gendergelijkheid.

De strategie zou aldus voornamelijk gericht worden op het uitbannen van genitale verminking.

4. CONCLUSIE

Net zoals bij de VN en bij de Raad van Europa, kan het beleid inzake EGG slechts in kaart gebracht worden in het kader van het meer **algemene beleid inzake geweld op vrouwen**. De EU beschikt nog niet over een algemeen bindend instrument om vrouwen tegen geweld te beschermen en de plegers van dergelijk geweld te vervolgen. Ongeacht de verschillende Daphne-projecten, die door de Europese Commissie gefinancierd worden, de Europese Conferenties, de Resource Books, met een schat aan informatie over het fenomeen EGG in een 10-tal lidstaten, stellen we vast dat de EU steeds meer, meestal in de marge van de strijd tegen geweld op vrouwen, de aandacht vestigt op het fenomeen van EGG. In de EU wordt het fenomeen EGG in feite op de agenda geplaatst onder het concept van het **gendergerelateerd geweld**.

In het kader van het programma van Stockholm heeft het Europees Parlement beklemtoond dat één op de vier vrouwen in Europa het slachtoffer van geweld van mannen is of is geweest. Dit wordt herhaald in de strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015, waarin ook de problematiek van genitale verminking, gedwongen huwelijken en eerwraak aan bod komt. Het actieplan ter uitvoering van het programma van Stockholm legt de nadruk op de bescherming van slachtoffers van geweld, waaronder vrouwelijke slachtoffers van geweld en genitale verminking en wordt een brede EU-strategie voor gendergerelateerd geweld aangekondigd. Het Vrouwenhandvest voorziet bovendien in een uitgebreid en doeltreffend beleidskader en maatregelen om gendergerelateerd geweld te bestrijden. Beetje bij beetje komt een bindend juridisch instrument in de strijd tegen EGG dichterbij. Het Europees Parlement dringt hierop ook aan in haar diverse resoluties over het thema.

Er blijft evenwel **een gebrek**, zowel op nationaal als op –EU niveau, **aan correcte en vergelijkbare gegevens inzake geweld op vrouwen**¹⁶⁷. Dit limiteert de kennis over het fenomeen en haar subfenomenen en aldus ook een coherent beleid op zowel EU-niveau als op niveau van de lidstaten.

¹⁶⁷ Zie Beijing +15: The Platform for Action and the European Union: Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union, 66.

IV. CONCLUSIONS DE LA PREMIERE PARTIE

L'ONU, le Conseil de l'Europe et l'UE ont accordé une attention croissante aux violences liées à l'honneur dans leurs études, résolutions, documents, décisions, financements, programmes... de tous types en fonction de leurs compétences respectives. De ces éléments, nous pouvons tirer les enseignements suivants :

Ces 3 organisations internationales considèrent, au premier chef, les violences liées à l'honneur comme une **forme de violence envers les femmes**, ce qui signifie que ces violences sont des violences fondées sur le genre¹⁶⁸ et/ou que les femmes en sont les victimes principales. Cette affirmation a pour corollaire que les stéréotypes genrés et le fait que la femme soit considérée comme une propriété ou un objet contribuent à alimenter ce type de violence. En ne répondant pas aux critères comportementaux attendus de leur sexe quel qu'il soit, les victimes potentielles ont porté atteinte à l'honneur de la famille. Selon cette approche, c'est donc en agissant sur les attentes comportementales vis-à-vis de chaque sexe et sur les échelles de valeurs que l'on pourra lutter contre ces violences. En effet, le concept de violence envers les femmes permet, par une mise en contexte dans le cadre de l'analyse genrée, de dépasser le comportement infractionnel individuel par une réponse politique. L'analyse au regard du contexte « genre » du comportement qui constitue une infraction pénale doit permettre la mise en place d'une véritable politique intégrée qui vise aussi à changer l'échelle des valeurs de la société et partant, à réduire l'occurrence des comportements déviants concernés. Eluder le contexte genré du phénomène des violences liées à l'honneur revient à enlever un élément du contexte social et partant, à ramener chaque cas à son individualité. Une politique intégrée vis-à-vis des violences liées à l'honneur se doit d'analyser ce phénomène à l'aune des contextes socio-culturels dans lesquels il s'insère, parmi lesquels le genre.

Au-delà du contexte, les différentes prises de positions et documents des institutions concernées, affirment que **la coutume, la tradition, la religion ou l'honneur ne peuvent être invoqués pour justifier une violence quelle qu'elle soit**. Ces organisations invitent leurs Etats membres à condamner les violences liées à l'honneur et à prendre des actions concrètes pour lutter contre celles-ci en termes de collecte des données, de prévention, de répression et de protection des victimes. De façon contraignante, la nouvelle « Convention du Conseil de l'Europe sur la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique » impose désormais aux Etats qui y sont parties en son article 42 de prendre les mesures de tous types afin que les motifs énoncés ci-dessus ne puissent être invoqués pour justifier des comportements délinquants. Cet article, qui paraît, de prime abord, du simple bon sens, s'est révélé essentiel à l'analyse, dans la mesure où plusieurs magistrats en Europe ont déjà accepté ce type de justification.

Le phénomène des violences liées à l'honneur se rapporte donc à des faits infractionnels dont l'auteur va tenter d'invoquer ce qu'il perçoit comme un élément de sa culture, de sa religion ou de

¹⁶⁸ Parler de genre signifie parler des différences entre les sexes qui sont socialement et culturellement construites, à l'inverse des différences biologiques entre les sexes. Lorsqu'on parle de genre, on se réfère donc au contexte culturel et social.

sa tradition pour justifier son comportement. L'étude de ce phénomène introduit, de façon inévitable, la **motivation de l'auteur** et, partant, sa perception du monde dans l'analyse. Ce phénomène est, par essence, un **élément subjectif** car, dès que l'honneur est évoqué pour justifier une infraction, on se place du point de vue de l'auteur. Ceci explique en grande partie pourquoi, au sein des différentes institutions concernées, la question de la définition des violences liées à l'honneur est éludée. Par essence subjectif, ce phénomène ne peut être défini de façon scientifique. Il est dès lors difficile d'en tracer les contours de façon claire et précise. Ceci a des conséquences politiques et juridiques concrètes. Tout d'abord, la collecte de données est lacunaire. Or, l'on ne peut mener une politique intégrée qu'en se basant sur des données fiables et l'on ne peut récolter des données que sur un phénomène précisément défini. Ensuite, une incrimination spécifique de « violences liées à l'honneur » est impossible. En effet, des critères objectifs manquent pour permettre de qualifier les faits en tant que « violence liée à l'honneur ». L'impossibilité de créer une incrimination spécifique pour ces faits n'empêche pas qu'ils soient poursuivis au titre d'autres qualifications et que de véritables mesures politiques et législatives soient prises afin de lutter contre le phénomène, ainsi que nous allons le voir dans la deuxième partie.

DEEL 2
VERGELIJKENDE STUDIE BELGIE, NEDERLAND, ZWEDEN EN HET VERENIGD
KONINKRIJK INZAKE HUN BELEID ROND EERGERELATEERD GEWELD

V. BELGIE

Bij een aantal geweldsmisdrijven in België werd er, bijvoorbeeld in de media en op overlegfora, van eengerelateerde connotatie of “eerwraak” gewag gemaakt. De vermoedelijke (ere)moord op Sadia Sheikh in 2007 in de streek van Charleroi¹⁶⁹ is hiertoe een belangrijke katalysator geweest voor de beleidsmatige aandacht van de strijd tegen EGG en voor het ontwikkelen van een strafrechtelijk beleid dienaangaande. Ook de vermoedelijke (ere)moord op Amritpal Kaur in 2010 bracht het fenomeen EGG onder de publieke aandacht¹⁷⁰.

In dit hoofdstuk lichten we de verschillende beleidsdocumenten (1), wetteksten (2) en wetenschappelijke teksten (3) uit België door, waarin een link wordt gemaakt of kan worden gemaakt tussen criminaliteit en het motief ‘eer’.

1. BELEIDSDOCUMENTEN

A. NATIONALE BELEIDSPLANNEN

Het **Nationaal Veiligheidsplan 2008-2011 (NVP)** verwijst niet naar EGG in het bijzonder. Wel wordt gesteld dat alle veiligheidsproblemen door de deelnemers aan het veiligheidsbeleid op een kwaliteitsvolle wijze aangepakt dienen te worden. Daarenboven worden een aantal veiligheidsproblemen als prioritair beschouwd, waaronder ernstige geweldsmisdrijven, het intrafamiliaal geweld (hierna IFG)/partnergeweld, mensenhandel, en criminaliteit waarvan jongeren het slachtoffer zijn¹⁷¹.

Het EGG werd dus niet als expliciet aandachtspunt weerhouden. Toch werd de dienst ‘Agressie’ van de centrale directie van de federale gerechtelijke politie (DGJ/DJP) gelast met het onderzoeken van het fenomeen.

Het **federaal regeerakkoord uit 2008** stelt dat de regering in overleg met de deelgebieden het nationaal actieplan tegen partnergeweld zal actualiseren en uitbreiden naar andere vormen van geweld tegen vrouwen (gedwongen huwelijken, eremoorden, genitale verminking)¹⁷². Dit werd gerealiseerd in november 2010 (zie *infra*: Nationaal Actieplan 2010-2014).

¹⁶⁹ Eind 2011 dienen vier familieleden van Sadia Sheikh te verschijnen voor de volksjury in het Hof van Assisen te Charleroi, zie *Le Soir*, 21 september 2011.

¹⁷⁰ Amritpal Kaur, een meisje uit Limburg, werd in India vermoord omdat ze niet afzag van haar relatie met een man die tot een lagere kaste behoort. De stiefvader van Amritpal Kaur werd gearresteerd, maar de moeder zou medeplichtig zijn. Zie *Het Belang van Limburg*, 1 juli 2010; *Knack*, 2 juli 2010; S. WITHAECKX en G. COENE, “Voorbij de tegenstelling tussen vrouwenrechten en cultuur”, *Tijdschrift voor Genderstudies*, nr. 1, 2011, 12-13.

¹⁷¹ Nationaal Veiligheidsplan 2008-2011 zoals goedgekeurd door de ministerraad op 1 februari 2008, 7-8, URL: http://www.just.fgov.be/nl_htm/parket/nationaal_veiligheidsplan.pdf, 20 april 2010; zie ook Kadernota Integrale Veiligheid zoals goedgekeurd door de ministerraad op 30 maart 2004 (niet meer van toepassing), 8 en 72-75, URL: http://www.just.fgov.be/nl_htm/parket/kadernota.pdf, 20 april 2010.

¹⁷² Regeerakkoord van 18 maart 2008, gesloten door de onderhandelaars van CD&V, MR, PS, Open Vld en cdH, 26.

In achtereenvolgende beleidsnota's van **Justitie**, die gefundeerd zijn op het algemene regeerakkoord, wordt er nergens uitdrukkelijk verwezen naar EGG. De **beleidsverklaring van voormalig minister van Justitie Vandeurzen** in 2008 wenste, in navolging van het NVP, bijzondere aandacht te vestigen op het IFG¹⁷³. De **beleidsnota van huidig minister van justitie De Clerck** sluit zich hierbij aan, zonder er dieper op in te gaan¹⁷⁴.

Wat het beleid van de Minister van **Binnenlandse Zaken** betreft, staat in de **algemene beleidsnota van de FOD Binnenlandse Zaken** niets specifiek vermeld over EGG. Op het vlak van veiligheid en preventie – in het algemeen – wordt gekozen voor vereenvoudiging, kwaliteitsverhoging en een geïntegreerde aanpak¹⁷⁵. Ter vergelijking kan verwezen worden naar haar **aanzet tot preventieplan inzake een geïntegreerde aanpak van radicalisering en polarisering** teneinde vroeg in te grijpen in het radicaliseringproces en te vermijden dat radicalisering leidt tot de (bereidheid tot) het gebruik van geweld¹⁷⁶. Het vroegtijdig **herkennen en correct interpreteren van signalen** van radicalisering is van belang om gepaste interventies te kunnen voorzien. De uitdaging ligt er in om alle bevoegde sectoren (onderwijs, gelijke kansen, ...) te responsabiliseren en in overleg te komen tot een integraal en geïntegreerd preventiebeleid tegen gewelddadige radicalisering en polarisering¹⁷⁷. In 2010 werd hiertoe door de Universiteit van Gent een onderzoek gevoerd¹⁷⁸.

Ook al wordt EGG niet uitdrukkelijk of uitgebreid opgenomen als fenomeen in de beleidsnota's van de Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken, toch wordt er vanuit deze beleidsmatige hoek wel aandacht aan besteed door ondersteuning te bieden aan twee pilotprojecten die werden opgestart rond het fenomeen en via de oprichting van een federale Stuurgroep EGG (zie *infra*)¹⁷⁹.

Aangezien er vaak een link wordt gesuggereerd tussen EGG en migratie, worden ook de beleidsdocumenten betreffende asiel en migratie kort doorgelicht. In de **Algemene Beleidsnota migratie- en asielbeleid van 2009** wordt geen melding van geweldsvormen gemaakt, maar bevoegd minister Milquet stelde in een antwoord op een parlementaire vraag wel dat EGG, gebaseerd op onrechtvaardige tradities en culturen, een zware schending van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden vormt. Het is haar bedoeling ervoor te zorgen dat alle vrouwen kunnen genieten van rechten en beginselen die gelijkheid, veiligheid, vrijheid, integriteit en waardigheid van alle mensen bekrachtigen¹⁸⁰. Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en

¹⁷³ J. VANDEURZEN, *Beleidsverklaring van de Minister van Justitie*, april 2008, 47; naar 2009 toe vooral de nadruk op oudermishandeling, zie J. VANDEURZEN, *Beleidsverklaring van de Minister van Justitie*, 2009, 87-89.

¹⁷⁴ KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Algemene beleidsnota justitie*, 6 november 2009, DOC 52, 2225/012, 3 en 16; zie ook *Algemene beleidsnota Gezinsbeleid*, 5 november 2009, DOC 52 2225/008, 16-17.

¹⁷⁵ KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Algemene beleidsnota binnenlandse zaken*, 13 november 2009, DOC 52, 2225/018.

¹⁷⁶ KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Algemene beleidsnota van Binnenlandse Zaken*, 13 november 2009, DOC 52 2225/018 van 13 november 2009, 6.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 6.

¹⁷⁸ J. NOPPE, P. PONSAERS, A. VERHAGE, B. DE RUYVER en M. EASTAN, *Preventie van radicalisering in België*, Maklu, Antwerpen, 2010 186p.

¹⁷⁹ Zie ook SENAAT, schriftelijke vraag nr. 4-5721, 7 december 2009.

¹⁸⁰ SENAAT, schriftelijke vraag nr. 4-4912, 6 november 2009; KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Algemene beleidsnota migratie- en asielbeleid*, 5 november 2009, DOC 52 2225/009.

Mannen (IGVM), dat de coördinatie waarneemt van het Nationaal Actieplan Partnergeweld (cfr. *infra*), valt bovendien onder haar politieke verantwoordelijkheid.

B. HET NATIONAAL ACTIEPLAN GEWELD OP VROUWEN/PARTNERGEWELD

Sinds 2001 kent België een **Nationaal Actieplan (NAP)**. Het eerste NAP was gericht op geweld op vrouwen (**NAP 2001-2003**). Voor het eerst werden verschillende acties in het kader van de strijd tegen het geweld op vrouwen, waaronder partnergeweld, seksueel geweld, geweld op het werk en de strijd tegen mensenhandel, gecoördineerd en in overleg opgesteld.

Na evaluatie van dit eerste plan werd een nieuw actieplan (**NAP 2004-2007**) opgesteld dat enkel gericht was op partnergeweld.

De acties uit dit plan werden geactualiseerd en verder gezet in het derde actieplan (**NAP 2008-2009**). Dit derde actieplan stelde duidelijk voorop dat het toepassingsveld van het NAP verruimd diende te worden naar andere vormen van geweld, met name gedwongen huwelijken, eengerelateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking¹⁸¹. Het NAP 2008-2009 voorzag hiervoor in de oprichting van een werkgroep, dat vertegenwoordigers van de verschillende overheden en een aantal experts rond de tafel bracht.

Deze uitbreiding werd gerealiseerd in het huidige (vierde) Nationaal Actieplan Partnergeweld (**NAP 2010-2014**)¹⁸². Het NAP vertrekt m.b.t. de definitie en afbakening van het fenomeen vanuit de aanbevelingen van de Senaatscommissie (zie verder) en de Raad van Europa (zie deel I)¹⁸³.

Wat betreft de concretisering van een beleid inzake EGG, wordt het opportuun geacht eerst de conclusies uit de twee lopende pilotprojecten rond EGG in Verviers en Mechelen af te wachten. Het luik rond EGG in het actieplan is immers afhankelijk van deze conclusies en de kennis die hierin wordt vergaard.

Betreffende de beeldvorming is duidelijk dat kwantitatieve gegevens (parketstatistieken en politieke criminaliteitsstatistieken) momenteel niet voorhanden zijn en in de nabije toekomst ook niet mogelijk zullen zijn. Dit omdat EGG geen autonome strafbaarstelling is en geen specifieke tenlasteleggingcode of feitcode kent. Er wordt in de databanken bovendien geen link gemaakt naar bijvoorbeeld het motief 'wreken van eerschending' of dergelijke. Er zal dus eerst een wijziging moeten komen in de registratiemethoden en mogelijkheden hiertoe (die op hun beurt afhankelijk zijn van de conceptualisering van EGG), voordat er officiële cijfergegevens inzake EGG opgemaakt kunnen worden¹⁸⁴.

Overigens, wat betreft de uitbreiding van het NAP met gedwongen huwelijken en vrouwelijke genitale verminking zijn de mogelijkheden tot beeldvorming concreter, aangezien voor beiden strafbaarstellingen voorzien zijn. Voor beiden werden er codes toegevoegd bij politie en parket

¹⁸¹ Dit werd bovendien afgesproken in het federaal regeerakkoord van 18 maart 2008, 26 (zie *supra*).

¹⁸² Nationaal Actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014, goedgekeurd door de Interministeriële Conferentie Integratie in de maatschappij op dinsdag 23 november 2010, beschikbaar via URL: <http://igvm-lefh.belgium.be/>, 8 februari 2011.

¹⁸³ FERWERDA, H.B. en VAN LEIDEN, I., *Eerwraak of eengerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, Advies- en onderzoeksgroep Beke, WODC, april 2005, 59 p. Zie ook *infra*: Nederland.

¹⁸⁴ In die zin: SENAAT, Voorstel van resolutie tot verfijning van de politieke registratie van misdrijven en de daarvan afgeleide politiestatistieken daarbij rekening houdend met de etniciteit van de vermoedelijke dader van een misdrijf, 28 februari 2011, S. 5-813.

waardoor er cijfergegevens bijgehouden worden. Er wordt wel gesteld dat deze mogelijke cijfers enkel betrekking hebben op *gedwongen* huwelijken, hetgeen onderscheiden dient te worden van bijvoorbeeld *gearrangeerde* huwelijken of *geveinsde* huwelijken.

Met de uitbreiding van het NAP wil de Belgische staat duidelijk bevestigen dat EGG een flagrante inbreuk op de rechten van de mens en de basisvrijheden vormt¹⁸⁵. Men vertrekt hierbij vanuit de werkzaamheden van de Raad van Europa (zie deel 1) en de Senaat (zie verder) om tot een eerste operationeel plan te komen. In dit plan worden twee globale doelstellingen vooropgesteld, namelijk het 'Ontwikkelen van kennis en het verbeteren van inzicht in de problematiek' en 'Verder een overlegbenadering uitwerken tussen de federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten om EGG te voorkomen, te kaderen en te bedwingen'. Het wordt m.a.w. duidelijk dat men nog maar aan het prille begin staat van een uitgewerkte strategie.

Om de kennis omtrent EGG te verrijken wordt er in het NAP 2010-2014 o.a. verwezen naar de pilootprojecten te Verviers en Mechelen en naar de Federale Stuurgroep o.l.v. het College van Procureurs-generaal (cfr. *infra*). Ook wordt er verwezen naar kennis en informatieverzameling¹⁸⁶ en naar de voortzetting van contacten en uitwisseling van *good practices* tussen Nederland en België, waarbij de Federale Politie als centraal aanspreekpunt dient. Tenslotte wordt er grondig wetenschappelijk onderzoek naar het fenomeen EGG verwacht.

De minister van Binnenlandse Zaken en het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen heeft zulk onderzoek uitbesteed aan een onderzoeksequipe van de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Gent¹⁸⁷. Het onderzoeksteam zal ook praktijkgerichte aanbevelingen doen, migratiebewegingen documenteren, documentatie omtrent radicalisering verzamelen en een integrale aanpak van politie, gezondheidszorg, hulpverlening en onderwijs voeden.

C. PARLEMENTAIRE WERKZAAMHEDEN

Ook in de parlementaire werkzaamheden is er de afgelopen jaren beleidsmatige aandacht gekomen voor het fenomeen van EGG. In een vroeg stadium bleef dit echter beperkt tot een aantal vragen en antwoorden¹⁸⁸.

Vanaf 2004 werden zowel in de Kamer van Volksvertegenwoordigers als in de Senaat enkele initiatieven genomen inzake EGG. Zo werd er in **2004, 2007 en 2010** in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een **voorstel van resolutie** ingediend **ertoe strekkende "eerwraak"**

¹⁸⁵ NAP 2010-2014, 30.

¹⁸⁶ Waartoe ook onderhavig rapport van de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid behoort.

¹⁸⁷ Onder voorbehoud: A. VAN VOSSOLE en E. GILBERT, *Wetenschappelijk fenomeenonderzoek naar eerge relateerd geweld in België*, onder promotorschap van K. BEYENS, G. COENE, E. LEYE en J. SNACKEN. Resultaten zijn te verwachten eind 2011. Er loopt ook een doctoraatstudie bij de Vrije Universiteit Brussel, zie: S. WITHAECKX en G. COENE, *l.c.*, 15-17.

¹⁸⁸ Zie o.a. SENAAT, Bulletin 3-48, zitting 2004-2005, vraag nr. 3-2802; SENAAT, gewone zitting 2005-2006, plenaire vergadering van 10 november 2005 (met vragen nr. 3-1073 en nr. 3-1077).

te voorkomen¹⁸⁹. Vertrekpunt hiertoe was de resolutie 1327 van de Raad van Europa in 2003 (zie *supra*)¹⁹⁰. De indieners van het voorstel vragen de regering om rekening te houden met de opeenvolgende aanbevelingen vanuit de Raad van Europa; “eremisdrijven” te veroordelen wanneer er contact is met landen waar dergelijke misdrijven plaatsvinden; en juridische maatregelen te nemen ter voorkoming en vervolging van eremisdrijven. De meest concrete voorstellen betreffen het uitkeren van verblijfsvergunningen. Zo wordt aan de regering gevraagd om de Dienst Vreemdelingenzaken te verzoeken welwillend alle aanvragen tot verblijfsvergunning te behandelen die worden ingediend door vrouwen die werkelijk geconfronteerd worden met de dreiging van erewraak. En aan het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) te verzoeken elke vrouw die werkelijk geconfronteerd wordt met de dreiging van eerwraak de status van vluchteling te verlenen.

Wat het asielbeleid betreft stelde het CGVS in 2005 een coördinatrice voor “genderproblematiek” aan. Deze moet richtlijnen vastleggen voor de behandeling van gendergerelateerde asielaanvragen, rekening houdend met de specificiteit en de kwetsbaarheid van sommige asielzoekers. Gendergebonden vervolgingen worden in overweging genomen als motieven die aanleiding kunnen geven tot de erkenning van de vluchtelingenstatus¹⁹¹.

In **2008** kwam het thema in de Senaat op de politieke agenda met **een voorstel van resolutie ter bestrijding van de vermeende eerwraak**, ingediend in de Senaat¹⁹². In het voorstel wordt uitgegaan van het advies van het Adviescomité voor Gelijke Kansen voor vrouwen en mannen in het kader van de problematiek van EGG (zie *supra*). De “misdrijven die hoofdzakelijk tegen vrouwen gericht zijn om de zogenaamde eer te wreken” worden veroordeeld als een “flagrante schending van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden”. In de toelichting wordt er echter dieper op de vormen en structuren van eengerelateerd geweld (stelselmatig onder de naam van “vermeende eerwraak”) ingegaan. Zo wordt ook de onlosmakelijke band tussen het gedwongen huwelijk en het misdrijf om de eer te wreken, bepleit. Alsook de verankering van vermeende eerwraak in de mentaliteit van patriarchale samenlevingen, en de mogelijke schendingen van de familiale eer. Het voorstel werd in mei 2010 afgesloten omwille van de ontbinding van het Parlement, maar kon eerder al rekenen op ondersteuning vanuit het **adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen van de Senaat**¹⁹³. Dat adviescomité heeft bij de bespreking van het voorstel tot resolutie erop gewezen dat in het Nederlands best de omschrijving “eengerelateerd geweld” gebruikt wordt (cfr. in Nederland) en in het Frans “violence et crimes d'honneur”.

¹⁸⁹ KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, Voorstel van resolutie ertoe strekkende “erewraak” te voorkomen (ingediend door de heer Olivier Maingain en c.s.), 8 maart 2004, DOC 51, 0878/001; 25 oktober 2007, DOC 52 0275/001; 18 november 2010, DOC 52 0598/001.

¹⁹⁰ RAAD VAN EUROPA, Resolutie 1327 (2003) inzake het “zogenaamde eengerelateerd geweld”.

¹⁹¹ Wet van 15 september 2006 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *B.S.* 6 oktober 2006; zie ook de brochures van het CGVS, “De asielprocedure in België. Informatie voor specialisten” en “Asiel voor vrouwen: Informatie voor asielzoeksters”, URL: <http://www.cgvs.be/nl/publicaties/brochures/>, 3 juni 2010.

¹⁹² SENAAT, Voorstel van resolutie ter bestrijding van de vermeende eerwraak in België (ingediend door mevrouw Olga Zrihen c.s.), 8 april 2008, 4-678/1. BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Voorstel van resolutie ertoe strekkende “erewraak” te voorkomen* (ingediend door de heer Olivier Mangain c.s.), 18 november 2010, DOC 53, 0598/001.

¹⁹³ Dossierfiche, URL: http://www.senate.be/www/?MIval=/index_senate&LANG=nl, 3 juni 2010; zie ook het verslag namens het adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen, 25 juni 2008, 4-678/2.

Naar aanleiding van de vermeende eremoord op Sadia Sheikh in de streek van Charleroi in 2007 presenteerde het **adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen van de Senaat** een ruim verslag aangaande de problematiek van het eengerelateerd geweld in België¹⁹⁴. Het verslag is onder andere gebaseerd op een aantal hoorzittingen en een studiebezoek aan Nederland (Landelijk expertisecentrum EGG, zie *infra*) en stelt dat EGG gezien moet worden binnen een culturele, sociaal-politieke en internationale context. Het Adviescomité wil enerzijds voorkomen dat een gemeenschap, een religie of een culturele gewoonte gestigmatiseerd wordt. Anderzijds wordt duidelijk gesteld dat fysieke en psychologische gewelddaden en *a fortiori* misdrijven die in naam van om het even welke culturele of religieuze reden worden gepleegd, totaal onaanvaardbaar zijn.

Het adviescomité formuleerde volgende belangrijke beleidsaanbevelingen¹⁹⁵:

- A)** Er is een dringende **nood aan grondig wetenschappelijk onderzoek om het fenomeen in België beter te omschrijven**. Hieruit dient een definitie te vloeien die de ruime waaier van vormen van sociale druk, gaande van schijnhuwelijken tot eremoord als hoogste gradatie omvat. Bovendien dienen internationale referenties en Europees en buitenlands beleid ter zake te worden opgespoord en gebundeld.
- B)** Een **globaal beleidsplan in overleg met de federale overheid en de Gemeenschappen** dient opgezet te worden om EGG te voorkomen en te bestraffen. De problematiek dient gesitueerd te worden binnen de problematiek van huiselijk geweld, maar vormt een specifieke vorm van intrafamiliaal geweld, en moet bijgevolg geëxpliciteerd worden, en **uitdrukkelijk worden geïmplementeerd in het NVP alsook in het NAP**.
- C)** Op lokaal vlak moet een **intensievere dialoog** tot stand komen **met de allochtone gemeenschap**. Overleg op het terrein en vorming van alle verenigingen en tussenkomende partijen die gezinnen en risicogroepen ontmoeten is onontbeerlijk. Hierbij hebben de vrouwenverenigingen een essentiële rol te vervullen.
- D)** Er is **nood aan bewustwording, sensibilisatie en informatie voor meisjes en jongens**. Bewustmaking is een opdracht voor het lerarenkorps, de schooldirecties, de sociale diensten, de centra voor leerlingenbegeleiding, de verenigingen actief op het terrein en in de wijken evenals van de ouders en van de ruimere omgeving.
- E)** Men moet, via de oprichting van een meldpunt, **een netwerk van referentiepersonen en bemiddelaars** ontwikkelen. Bemiddeling dient uitgebouwd te worden als een hulpmiddel.
- F)** In samenwerking met de betrokken gemeenschappen moet men onderzoeken welke **opvangmogelijkheden** het meest opportuun zijn voor de slachtoffers in nood. Het is essentieel te voorzien in psychologische begeleiding en veilige opvangmogelijkheden voor meisjes die een gedwongen huwelijk afwijzen.

¹⁹⁴ SENAAT, *De problematiek van het eengerelateerd geweld in België*, verslag namens het adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen, 25 juni 2008, 4-379/1.

¹⁹⁵ De aanbevelingen worden samengevat overgenomen, volledigheidshalve zie: SENAAT, *l.c.*, 4-379/1, 63-67.

- G) Verdere inspanningen ter ondersteuning van de sociale, culturele en economische integratie en inclusie van migrantengezinnen** zijn noodzakelijk. Het belang van alfabetiseringscentra en regionale integratiecentra, die echte oorden voor emancipatie zijn, moeten meer algemeen erkend worden en extra aandacht krijgen, zeker omdat bekend is dat analfabetisme vooral vrouwen treft.
- H) Een aangepaste politionele en justitiële aanpak** moet worden voorzien. Een eerste vereiste is een **betere kennis en een herkenning van het fenomeen** eremoord en eengerelateerd geweld. Hierdoor is het opportuun opleiding en vorming van betrokken politiemensen en magistraten te voorzien, waarbij bijzondere aandacht wordt geschonken aan de wijkagenten.
- I) Men hoort een betere samenwerking** uit te bouwen door middel van een betere informatiedoorstroming tussen de sociale sector en de justitiële sector, met respect voor de privacy van de betrokkenen.
- J) Een eenvoudige en efficiënte vermelding van eengerelateerd geweld dient te worden opgenomen in het bestaande registratiesysteem van de klachten inzake intrafamiliaal geweld** en de statistieken moeten beter worden opgevolgd.

D. OMZENDBRIEVEN VAN HET OPENBAAR MINISTERIE INZAKE IFG

In 2006 werden er twee omzendbrieven (COL 3/2006 en COL 4/2006) uitgeschreven vanuit het College van Procureurs-generaal om de aanpak en registratie van IFG te stroomlijnen¹⁹⁶. De omzendbrieven vertrekken vanuit het NAP 2004-2007, dat louter gericht was op partnergeweld. Ze verwijzen op generlei wijze naar EGG. Dit neemt niet weg dat bepaalde vormen van EGG onder het toepassingsveld van één of beide omzendbrieven kan vallen. Om hun toepassingsveld af te bakenen werden in de omzendbrieven operationele definities ingeschreven:

“Wordt als **intrafamiliaal geweld** beschouwd iedere vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld tussen leden van een zelfde familie, ongeacht hun leeftijd.

Worden beschouwd als **leden van een zelfde familie**¹⁹⁷: (a) al degenen die aan mekaar verwant zijn in de opgaande en nederdalende lijn of in de zijlijn in de tweede graad¹⁹⁸. Met die door het recht gevestigde verwantschapsbanden worden sommige verbanden gelijkgesteld die enkel feitelijk zijn (biologische band of duurzame affectieve band¹⁹⁹); (b) de echtgenoten of

¹⁹⁶ Omzendbrief nr. COL 3/2006 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep betreffende de definitie van het intrafamiliaal geweld en de extrafamiliale kindermishandeling, de identificatie en de registratie van de dossiers door de politiediensten en de parketten, Brussel, 1 maart 2006; Gemeenschappelijke omzendbrief nr. COL 4/2006 van de Minister van Justitie en het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld, Brussel, 1 maart 2006.

¹⁹⁷ Het begrip “familie” houdt rekening met de evolutie van onze maatschappij (gehuwde en ongehuwde koppels, weer samengestelde gezinnen, partners van verschillend geslacht of van hetzelfde geslacht, ...).

¹⁹⁸ Personen die in de zijlijn in de tweede graad aan mekaar verwant zijn, zijn broers en zusters (met inbegrip van halfbroers en halfzusters).

¹⁹⁹ Hier wordt de affectieve band bedoeld die ontstaat ingevolge een onderbrenging in een opvanggezin waartoe door een rechterlijke of administratieve overheid werd besloten, of die zelfs werd georganiseerd door de ouders van het kind zonder dat er een overheid aan te pas kwam.

personen die samenwonen of samengewoond hebben²⁰⁰ en die een duurzame affectieve en seksuele relatie onderhouden of onderhouden hebben, evenals de bloedverwanten in de nederdalende en opgaande lijn van de partners of van een van hen, die bij hen wonen of gewoond hebben²⁰¹." (COL 3/2006)

Partnergeweld is "iedere vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld tussen echtgenoten of personen die samenwonen of samengewoond²⁰² hebben en tussen wie een duurzame affectieve en seksuele band bestaat of bestaan heeft." (COL 4/2006)

Afhankelijk van wat onder EGG verstaan wordt, kunnen de omzendbrieven al dan niet van toepassing zijn. Het zal moeten blijken of het zin heeft om van bijvoorbeeld eengerelateerd partnergeweld te spreken of van intrafamiliaal EGG en extrafamiliaal EGG. Indien geweld voorkomt in de familie (COL 3/06) heeft dit gevolgen inzake de identificatie en registratie van die welbepaalde feiten, ongeacht met welk motief of achtergrond deze feiten gepleegd werden. Eveneens geldt dat de maatregelen uit COL 4/2006 van toepassing zijn op *alle* vormen van geweld tussen partners.

E. PILOOTPROJECTEN MECHELEN EN VERVIERS

Een van de aanbevelingen die geformuleerd werden door bovenvermeld Adviescomité voor gelijke kansen inzake eengerelateerd geweld had betrekking op het *opstarten van een pilootproject in analogie met de pilootprojecten inzake intrafamiliaal geweld en in samenwerking met het ministerie van Justitie, de politiediensten en het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen*²⁰³.

In april 2008 en maart 2009 werden in Mechelen respectievelijk Verviers pilootprojecten EGG opgestart met als doel inzicht te krijgen op de aard en omvang van EGG in België en hiervoor een registratiewijze te ontwikkelen. Hiermee wordt een eerste aanzet gegeven om meer inzicht te verkrijgen in de aard en de omvang van het probleem in België.

Het project 'EGG' binnen de stad **Mechelen** wordt georganiseerd op twee niveaus, namelijk vanuit de werking rond integrale veiligheid en vanuit de lokale politie Mechelen. Het project is ontstaan van een zelf ervaren nood, voornamelijk vanuit de Centra voor Leerlingenbegeleiding. Daarnaast

²⁰⁰ Het begrip "samenwoning" impliceert hier niet dat de betrokken personen doorlopend op hetzelfde adres verbleven of verbleven hebben. Het omvat ook de situatie waarbij mensen die een relatie hebben, mekaar af en toe in hetzelfde huis ontmoeten.

²⁰¹ Hier worden met name de kinderen bedoeld die doorgaans of af en toe bij een van de ouders ondergebracht zijn in het kader van de uitoefening van het ouderlijk gezag of van een recht op persoonlijk contact.

²⁰² Het begrip "samenwoning" impliceert hier niet dat de betrokken personen doorlopend op hetzelfde adres verbleven of verbleven hebben. Het omvat ook de situatie waarbij mensen die een relatie hebben, mekaar af en toe in hetzelfde huis ontmoeten.

²⁰³ SENAAT, *De problematiek van het eengerelateerd geweld in België*, verslag namens het adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen, 25 juni 2008, 4-379/1; zie ook *supra*.

werd het fenomeen EGG door de lokale politie als aandachtspunt weerhouden nadat de federale politie Mechelen als pilootzone heeft gevraagd. Beide pistes zijn in één project gegroeid²⁰⁴.

In **Verviers** is het project gegroeid vanuit een initiatief van het parket als reactie op enkele onrustwekkende feiten. Het vormt een samenwerking tussen het parket, de federale politie en de lokale politie van Verviers, die verder ondersteund wordt vanuit het stadsbestuur van Verviers. Men zoekt doelbewust naar indicaties van EGG en gedwongen huwelijken om vervolgens een integraal en geïntegreerd beleid uit te werken met aandacht voor preventie, opsporing en vervolging. De grootste uitdaging blijkt het garanderen van de veiligheid voor de (potentiële) slachtoffers.

Om de werkzaamheden van de pilootprojecten op elkaar af te stemmen en te ondersteunen werd er in 2009 een federale **Stuurgroep** opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van de FOD Justitie, de FOD Binnenlandse Zaken, de DSB, het College van Procureurs-generaal, het Instituut voor gelijkheid van Mannen en Vrouwen, de federale politie en de vertegenwoordigers van de twee pilootprojecten.

De focus die op Mechelen en Verviers wordt gelegd, wil geenszins zeggen dat andere arrondissementen of politiezones helemaal niets inzake EGG ondernemen. Zo is bijvoorbeeld het Bureau Integratiezorg van de lokale Gentse politie nauw begaan met EGG hetgeen zich vertaalt in een specifieke aanpak²⁰⁵.

2. HUIDIGE BELGISCHE WETGEVING

Eergerelateerd geweld of aanverwante begrippen worden nergens wettelijk gedefinieerd. **Er is bovendien geen specifiek wetsartikel dat EGG als dusdanig strafbaar stelt.** De huidige wetgeving biedt ongetwijfeld al vele mogelijkheden om uitingsvormen van EGG te voorkomen, aan te pakken of te bestraffen. Hieronder halen we een aantal elementen aan, voornamelijk uit de strafwetgeving, zonder hiermee de conceptualisering van EGG te willen beperken.

A. STRAFRECHT

Vele vormen van geweld worden in het Strafwetboek strafbaar gesteld. Ter inspiratie kan gekeken worden naar de hierboven vermelde omzendbrief COL 4/2006 dat **geweld** omschrijft als (o.a.) alle strafbare gedragingen die door een daad of verzuim schade berokkenen aan de benadeelde persoon²⁰⁶. Dat geweld kan fysiek zijn, seksueel, psychisch of economisch.

Het lijkt ons niet opportuun alle strafbaarstellingen van geweld uit het Strafwetboek te overlopen, gelet op het grote aantal ervan. De meeste voorbeelden zullen terug te vinden zijn in de

²⁰⁴ Zie D. VERHEYDEN, *Eerzaken in handen van politie en parket. Een doolhof?*, Scriptie bachelor sociaal werk, Karel de Grote Hogeschool, 2010, die de Mechelse kernactoren interviewt en enkele Mechelse eergerelateerde dossiers analyseert.

²⁰⁵ Zie Ronde Tafel vzw. Zijn, uiteenzettingen door dhr. F. Van de Walle, bureauverantwoordelijke Bureau Integratiezorg Gent, op 17/05/2011 en 07/10/2011

²⁰⁶ Maar ook alle gedragingen waarvan, hoewel ze geen misdrijf lijken te zijn, bij de politie of het parket aangifte wordt gedaan en waarvan proces-verbaal wordt opgemaakt onder tenlasteleggingcode 42L (familiaal geschil). Zie ook bijlage 1 en 4 bij omzendbrief COL 4/06.

voorschriften uit titel VII (misdaden en wanbedrijven tegen de orde der familie en tegen de openbare zedelijkheid) en titel VIII (misdaden en wanbedrijven tegen personen) van het tweede boek uit het Strafwetboek.

Louter illustratief lichten we uit het Strafwetboek een aantal strafbaarstellingen die mogelijks in verband kunnen worden gebracht met situaties van eengerelateerd geweld:

- bedreiging (art. 327-331bis)²⁰⁷
- gedwongen abortus (art. 348-352)
- aanranding op de eerbaarheid en verkrachting, met strafverzwaring indien t.a.v. minderjarigen of intrafamiliaal t.a.v. minderjarigen (art. 372-378bis)
- familieverlating (art. 391bis)
- gedwongen huwelijk en de poging daartoe (art. 391sexies)
- doding, moord, slagen en verwondingen (bijv. art. 393-394, 398)
- strafverzwaring indien geweld op minderjarigen (art. 405bis)
- strafverzwaring indien geweld van ouders op kinderen (art. 405ter)
- strafverzwaring ingeval racistische motieven (art. 405quater)
- (poging tot) vrouwelijke genitale verminking, met strafverzwaring indien uitgevoerd door ouders (art. 409)
- strafverzwaring indien geweld op ouders of tegen partner (art. 410)
- schuldig verzuim (art. 422bis-422quater)
- aantasting van de persoon van minderjarigen, van onbekwamen en van het gezin (art. 423-433bis)
- (poging tot) mensenhandel (art. 433quinquies), met strafverzwaring indien gepleegd door gezaghebbende over slachtoffer (art. 433sexies)
- gevangenhouding (art. 434-436)
- belaging (art. 442bis-442ter)
- aanranding van de eer of goede naam (art. 443-444)

Voor geen van deze voorbeelden van geweldsmisdrijven bestaat een verschoningsgrond omwille van verwantschap (art. 121, 335, 341, 462, 492 en 504 Sw.). Daarenboven kan de rechtsfiguur van de **deelneming** (art. 66-69 Sw.) van belang zijn voor wat de bestraffing van EGG betreft, aangezien het "collectief karakter" vaak als een bepalende factor van EGG wordt bestempeld.

Het lijkt bovendien opportuun te wijzen op de regels in verband met **de extraterritoriale werking** van de Belgische strafwetgeving (art. 6-14 V.T.Sv.). Zo zullen – steeds mits een aantal voorwaarden – Belgen vervolgd kunnen worden voor misdaden en wanbedrijven uit het buitenland. Of kan voor bepaalde misdrijven (bijv. aantasting van de eerbaarheid van minderjarigen of genitale verminking van minderjarige meisjes) eenieder in België vervolgd worden, op voorwaarde dat de verdachte in België wordt gevonden²⁰⁸. Deze voorwaarden gelden ook voor deelname²⁰⁹. Gezien

²⁰⁷ Zie ook art. 483 Sw.; Cass. 18 december 1991, *Rev.dr.pén.* 1992, 435: Onder bedreiging verstaat de wet alle middelen van morele dwang door het verwekken van vrees voor een dreigend kwaad en niet enkel een bedreiging voor een aanslag op personen of eigendommen strafbaar met een criminele straf zoals voorgeschreven in art. 328 Sw.

²⁰⁸ Cass. 30 mei 2007, *Rev.dr.pén.*, 2008, afl. I, 51, concl. D. VANDERMEERSCH.

het feit dat de problematiek van EGG vaak gelinkt is aan migratie, gezinshereniging, gearrangeerde en gedwongen huwelijken, zijn deze bepalingen uit het wetboek van Strafvordering van groot belang. Een misdrijf dat in België wordt gepleegd, wordt behandeld volgens de Belgische wet, ongeacht de dader Belg of vreemdeling blijkt te zijn (art. 3 Sw.).

B. ANDERE RECHTSTAKKEN

Het lijkt weinig waarschijnlijk dat situaties van EGG met het strafrecht alleen te vatten zijn. Ongetwijfeld zullen ook elementen uit andere rechtstakken, zoals het Burgerlijk recht, het Jeugdbeschermingsrecht, het Vreemdelingenrecht en het Administratief recht van toepassing blijken.

Zo kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een **basisidee uit het Belgisch Familierecht dat ouders en kinderen op elke leeftijd aan elkaar respect verschuldigd zijn** (art. 371 B.W.). Dit vertaalt zich in een reeks wederzijdse rechten, bevoegdheden en verplichtingen, zoals de ouderlijke plicht tot verstrekken van levensonderhoud, opvoeding en opleiding (art. 203 B.W.) of de regels van het ouderlijk gezag (art. 372 B.W. e.v.). Het algemeen gelijkheidsbeginsel wordt uitdrukkelijk herhaald in het Familierecht (art. 334 B.W.), waardoor bijvoorbeeld broers en zussen dezelfde rechten en verplichtingen hebben ten opzichte van hun ouders. Ook een aantal procedurele voorschriften kunnen van toepassing blijken, bijvoorbeeld de regels omtrent de bemiddeling in familiezaken²¹⁰. Aangezien EGG vaak gelinkt wordt met migratie, dienen de regels meer vanuit een internationaal perspectief bekeken te worden. Volgens het Belgische Internationaal Privaatrecht gelden wat betreft het personen- en familierecht vaak de regels uit het land van oorsprong.

Zoals in de zaken omtrent Sadia Sheikh en Amritpal Kaur lijkt een (poging tot) gedwongen huwelijk een mogelijke aanleiding tot eerge relateerd geweld. **Iemand dwingen tot een huwelijk is niet enkel strafbaar (zie *supra*) het huwelijk is ook nietig (art. 146ter en 180 B.W.)**. Deze nietigheid is absoluut. De vrije toestemming tot het huwelijk is immers een essentiële huwelijksvereiste²¹¹. Een gedwongen huwelijk dient daarbij echter duidelijk onderscheiden te worden van een schijnhuwelijk of een gearrangeerd huwelijk. Tegen een gedwongen huwelijk kan overigens opgekomen worden door de echtgenoten zelf, allen die daarbij belang hebben en het openbaar ministerie (art. 184 B.W.).

Situaties in de familiale context worden des te complexer indien er minderjarige kinderen aanwezig zijn. In desgevallende situaties dient er ook rekenschap gehouden te worden met het Jeugdbeschermingsrecht, bijvoorbeeld in het kader van jeugdbijstand of problematische opvoedingssituaties.

²⁰⁹ Zie Cass. 8 augustus 1994, *Arr.Cass.* 1994, 683, *Bull.* 1994, 671 en *Pas.* 1994, I, 671; Cass. 24 maart 1998, *Arr.Cass.* 1998, 364 en *Bull.* 1998, 387; Cass. 31 maart 1998, *Arr.Cass.* 1998, 179.

²¹⁰ Zie Wet van 21 februari 2005 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de bemiddeling, *B.S.* 22 maart 2005.

²¹¹ Zie hiertoe de memorie van toelichting bij de Wet van 25 april 2007, *B.S.* 15 juni 2007, die het gedwongen huwelijk invoegt (DOC 51 2767/001).

3. WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR EN DISCUSSIES

De algemene kennis over het voorkomen van EGG in België is tot op heden beperkt. In de Belgische wetenschappelijke literatuur wordt, aangaande EGG, meestal teruggegrepen naar buitenlandse teksten, voornamelijk Nederlandse²¹². Dat EGG nog een relatief onbekend verschijnsel is bij politie en hulpverlening werd bovendien met een aantal steekproeven duidelijk gemaakt²¹³. Dit wil echter niet zeggen dat deze problematiek zich in de praktijk niet of nauwelijks zou stellen²¹⁴.

A. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING

Er worden in de literatuur verschillende termen gebruikt om verschillende fenomenen te duiden die o.i. allen onder de algemene term "eengerelateerd geweld" (EGG) kunnen vallen. Zo spreekt men van eerwraak, eengerelateerde doding, eremoord, ... Een onderscheid is mogelijk tussen geweld om eerschending te vermijden en geweld om de eer te zuiveren²¹⁵. Eerwraak kan hierin passen als het doden van de eerschender om de bezoedelde eer te zuiveren²¹⁶. Ook wordt er een onderscheid gemaakt tussen eermoord, trotsmoord en bloedwraak, die echter alle drie eengerelateerde dodingen zijn²¹⁷.

EGG wordt soms beschouwd als een bijzondere vorm van geweld op vrouwen²¹⁸. Vervolgens wordt EGG verklaard vanuit de patrilineaire samenleving waarin de sociale structuur bepaald wordt door de mannen. Deze mannen zullen, ter verzekering van de eigen voortzetting, vrouwen moeten inhuwen en zusters moeten uithuwen²¹⁹. Dit vormt een duidelijke beperking van de vrije rechten van de vrouwen. Zulk een patrilineage wordt gestuurd vanuit een collectieve logica waaraan de vrouw zich dient te onderwerpen. De vrouw, en haar eerbaarheid, is net verbonden met het feit dat ze zich onderwerpt aan die logica: door zich eerbaar te gedragen in de voorhuwelijkse periode,

²¹² Soms wordt er letterlijk overgenomen vanuit Nederland, of maakt men gebruik van een bijdrage door een buitenlandse expert in een Belgische publicatie. Voorbeelden: M. TEMMERMAN, *Vrouwen onder druk*, 134-134; T. CORNELIS, *Als de eer maar gered is – Eengerelateerd geweld in Vlaanderen*, Masterproef Criminologie, Vrije Universiteit Brussel, 2009, 8-39; E. GILBERT, *"Ik hield van haar, maar ze moest dood" – Over eengerelateerde dodingen*, Masterproef Criminologie, Vrije Universiteit Brussel, 2010.

²¹³ T. CORNELIS, *I.c.*, 52, 56 en 58.

²¹⁴ G. COENE, "Inleidende beschouwingen bij eengerelateerd geweld en/of met culturele argumenten gelegitimeerd geweld", in X., *Conferentie over eengerelateerd geweld*, 16 december 2005, Koerdisch Instituut vzw en Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen vzw, Brussel, 10; zie ook de uiteenzetting door K. IN'T ZANDT op diezelfde conferentie; zie ook S. WITHAECKX en G. COENE, *I.c.*, 15-16.

²¹⁵ V. ROMERO REINA, *Begripexploratie en belevingsaspecten van eengerelateerd geweld in België*, Masterproef Agogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2010, 8-12.

²¹⁶ T. CORNELIS, *I.c.*, 18, op basis van de Nederlandse definitie van H. FERWERDA en I. VAN LEIDEN (zie verder).

²¹⁷ E. GILBERT, *o.c.*, 82.

²¹⁸ A. LIZIN, opening van het colloquium, in X. *Actes du colloque "Crime d'honneur, Mariage forcé... Vie volée"*, 5 maart 2008, Université de Travail, Charleroi, 3-4; herhaald op het colloquium "Violences faites aux femmes au nom de l'honneur et mariages forcés en Wallonie", 11 juni 2010, Synergie Wallonie pour l'égalité entre les femmes et les hommes asbl; dit is ook het uitgangspunt in SENAAT, *De problematiek van het eengerelateerd geweld in België*, verslag namens het adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen, 25 juni 2008, 4-379/1. Zie ook S. WITHAECKX en G. COENE, *I.c.*, 9-11.

²¹⁹ M. FOLETS, uiteenzetting in SENAAT, *I.c.*, 4-379/1, 19-26., 3.

garandeert ze dat ook haar broer later kan trouwen. De hele groep is met andere woorden aangewezen op de houding van de vrouw en wat ze doet met haar reproductieve mogelijkheden. Als ze die individueel claimt, tast ze de voortzettingperspectieven van haar groep aan²²⁰. Het is voornamelijk dit collectief karakter waarmee EGG wordt onderscheiden van andere geweldsvormen in de familiale sfeer of geweld op vrouwen. Zo zou EGG niet afgekeurd worden door de familie of gemeenschap van het slachtoffer maar zelfs aangemoedigd worden. Het herstel van de eer is namelijk in het belang van heel de familie²²¹.

Hierop voortgaand wordt het fenomeen van de gedwongen huwelijken regelmatig opgenomen als vorm van EGG, of worden feiten van EGG gekoppeld aan het weigeren van een gearrangeerd huwelijk, het ontvluchten van een gedwongen huwelijk, het scheiden van een gewelddadige echtgenoot of het huwen van een man die niet binnen de familiale traditie past²²². Onderzoeken omtrent geweld gelinkt aan huwelijken of echtscheidingen, die wel reeds in België werden verricht, worden zo betrokken bij de discussies omtrent EGG²²³.

In het verlengde van deze verklaring ligt een vorm van geweld die vaak zou voorkomen, namelijk de **psychologische druk**: men zegt dat zij door te weigeren “hun moeder de dood zullen injagen” of dat zij “de schande van de familie” zullen zijn. Er is een enorme kloof tussen de familiale tradities en de waarden van vrijheid, gelijkheid en gemengdheid die op school onderwezen worden. Zij zitten geklemd tussen twee totaal verschillende werelden²²⁴.

Hierdoor wordt EGG een containerbegrip waarachter uitermate gediversifieerde realiteiten schuilgaan, van expliciete fysieke mishandeling tot subtiele psychische dwang en controle²²⁵. Daarenboven lijkt het moeilijk om een duidelijk beeld van het fenomeen te krijgen, omwille van enerzijds de geslotenheid van bepaalde gemeenschappen, de strikte zwijgcode, de loyaliteit aan de familie, en anderzijds de (veronderstelde) onontvankelijke of niet-adequate houding van politie en gerecht waardoor wat officieel ter kennis komt eerder gering zal zijn²²⁶.

Enkelmalig wordt er een alternatieve omschrijving van (vormen van) EGG voorgesteld. Zo wordt eerwraak omschreven als:

“een moord die over het algemeen op een vrouw wordt gepleegd van wie het gedrag beschouwd wordt als heeft het schande over haar familie gebracht. De moord is typisch de daad van familieleden van het slachtoffer of van de gemeenschap. Hij wordt over het algemeen met voorbedachten rade gepleegd...”²²⁷.

²²⁰ M. FOGLETS, *l.c.*, 4.

²²¹ V. ROMERO REINA, *o.c.*, 5.

²²² A. GARCIA, “Un regard sociologique sur les mariages forcés et les crimes d'honneur”, in X. *Actes du colloque*, 2008, *o.c.*, 16-17.

²²³ Zie G. COENE, *l.c.*, 3-4; en S. CHRISTIAENSEN, *l.c.*, 10-11.

²²⁴ M. WAELPUT, uiteenzetting in SENAAAT, *l.c.*, 4-379/1, 11.

²²⁵ S. CHRISTIAENSEN, “Waartoe eer l(ei)(ij)den kan. Eergerelateerd geweld: uitkijken naar beleid, wetenschap en praxis”, *Panopticon*, 2009.5, 3.

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ H. RENARD, in X. *Actes du colloque*, 2008, *o.c.*, 21-22.

Of nog:

“Eergerelateerd geweld is een breder begrip dan eerwraak, en omvat al het geweld dat wordt gepleegd omwille van de eer, zowel om te voorkomen dat de kuisheid wordt geschonden als om de eer te zuiveren (mishandeling, verstoting, uithuwelijking aan een oudere man (schanddekker), uithuwelijking aan een verkrachter, achterlating in het land van herkomst, en in extremis (ere)moord)”²²⁸.

Wat onder “eer” dient te worden verstaan is uiteraard determinerend voor de conceptualisering van EGG. Dit blijft echter een vaag en ruim begrip. Hoe het concept eer wordt ingevuld en hoe ermee wordt omgegaan, hoe op eerschending wordt gereageerd, hangt af van gemeenschap en cultuur²²⁹. Bovendien lijkt ook binnen culturen geen eensgezindheid omtrent de interpretatie van eer, waardoor er rekening dient gehouden te worden met ‘interne diversiteit’ omtrent eeropvattingen²³⁰.

Eer wordt vaak onderverdeeld in persoonlijke eer en familie-eer. Voornamelijk de familie-eer geeft aanleiding tot het plegen van EGG. Familie-eer slaat hierbij op de kuisheid van de vrouwelijke familieleden en is een collectief gebeuren waarover heel de familie en gemeenschap wordt geacht te waken²³¹. Met deze onderverdeling wordt er voornamelijk verwezen naar de Turkse opvattingen, m.n. de *namus* of een vorm van eer m.b.t. de zedelijke groeps sfeer van een familie, en de *seref* of een vorm van eer die bepaald wordt door een aantal persoonlijke waarden. Echter, deze laatste heeft eveneens een weerslag op de hele familie²³². Eer wordt vaak verbonden aan een bepaalde gedragscode voor de familieleden binnen de traditionele en patriarchale culturen. Wanneer de eer geschonden wordt, kan men deze trachten te herstellen door het toepassen van geweld²³³.

In de literatuur lijkt men het er over eens dat eer en eergerelateerd geweld **in wezen geen religieuze grond** hebben of niet aan specifieke religies kunnen toegeschreven worden. De misvatting dat het fenomeen wortelt in religie heeft te maken met het feit dat een aantal gebieden waarin EGG voorkomt en waarvan we wegens de immigratie in onze contreien weet van hebben, vooral bevolkt worden door moslimgemeenschappen. Bovendien wordt vanuit de islam en andere godsdiensten uit het Midden-Oosten veelal wel een religieuze betekenis gegeven aan eer en aan de handhaving ervan²³⁴. Daarenboven lijken vele daders van EGG zich te beroepen op de Islam als rechtvaardiging. Echter dit blijkt onterecht aangezien de islam op geen enkele wijze geweld als eerzuivering voorschrijft. De Islam verbiedt zelf het recht in eigen handen te nemen en zeker het doden van mensen. Elke vorm van bloed- en eerwraak is een gebruik dat losstaat van de Islam²³⁵.

²²⁸ H. BLOW, “Eergerelateerd geweld” in K. DE GROOF en T. DE GENDT (red.), *Kans op slagen. Een integrale kijk op geweld in gezinnen*, Lannoo Campus, Leuven, 2007, 206-207.

²²⁹ S. CHRISTIAENSEN, *I.c.*, 6; D. VERHEYDEN, *o.c.*, 8-12.

²³⁰ S. WITHAECKX en G. COENE, *I.c.*, 11-12.

²³¹ V. ROMERO REINA, *o.c.*, 46.

²³² E. GILBERT, *o.c.*, 13-17.

²³³ V. ROMERO REINA, *o.c.*, 46.

²³⁴ S. CHRISTIAENSEN, *I.c.*, 6.

²³⁵ E. GILBERT, *o.c.*, 9-12 en 85.

B. MOGELIJKE AANPAK VAN HET FENOMEEN EGG

EGG bestaat in België, dus zal er ook gepast op gereageerd dienen te worden. Afhankelijk van hoe EGG in de literatuur wordt beschreven of verklaard, worden **opties tot aanpak** geschetst. Indien EGG (deels) wordt verklaard vanuit een zwakke maatschappelijke positie van jongeren die sociaal niet aan hun trekken komen, doordat ze economische achterstelling, intolerantie en discriminatie ervaren, neigen de opties ertoe zich te heroriënteren op de etnische identiteit van deze jongeren. Hierdoor is er een gegeven waarmee in bepaalde gemeenschappen functioneel kan worden omgegaan. Constructief omgaan met eer kan bijdragen tot harmonisch samenleven²³⁶. Door meer sociale gelijkheid en het implementeren van een stadium van overleg (hetgeen nu vaak wordt overgeslagen) kan een evolutie naar geweld misschien vermeden worden.

Indien de patriarchale samenlevingsvormen een verklaring zijn voor het ondergaan van EGG, kan de aanpak van eerge relateerd geweld gekoppeld worden aan de verbetering van de rechts- en maatschappelijke positie van vrouwen in de immigratie, van betere toegang en interculturalisering van de hulpverlening, en van het stimuleren van de aanwezigheid van alternatieve mannelijke rolmodellen en alternatieve vormen van sociale erkenning²³⁷.

Op het terrein komen verschillende professionelen geregeld in aanraking met hetzij min of meer verdoken, hetzij opzienbarende fenomenen van EGG. Zelfs met het ontbreken van een integraal beleid, moet er dan gehandeld worden²³⁸. **Lokale samenwerking** lijkt hierbij essentieel. Zo komen signalen van EGG meestal aan het licht bij scholen, centra voor leerlingenbegeleiding, artsen en politie. Deze "vindplaatsen" dienen, onder meer door vorming, goed te worden uitgerust om de signalen te leren vatten, ze naar ernst weten in te schatten en de gepaste initiatieven te kunnen nemen²³⁹. Er kan immers niet worden opgetreden tegen EGG als de problematiek niet wordt herkend. Een zo breed mogelijke groep van mensen die potentieel met EGG in aanraking komen, moet in staat zijn om de signalen daarvan op te vangen²⁴⁰.

Door lokale politiediensten wordt vermoed dat EGG voornamelijk in stedelijke omgevingen voorkomt. Enkele politiezones die gelegen zijn in stedelijke gebieden met een relatief hoog aantal inwoners van allochtone afkomst, bevestigen dat EGG voorkomt in hun regio. In voorkomend geval neemt de lokale politie, na toestemming van het slachtoffer, contact op met de hulpverlening waarbij de problematiek wordt voorgesteld als intrafamiliaal geweld²⁴¹. Willen de politie en justitiële instanties, rekening houdend met de gerechtelijke vereisten en met de toestand van slachtoffers, adequaat optreden, dan zullen ook zij over **aangepaste deskundigheid en middelen** moeten beschikken²⁴². Een politionele en justitiële aanpak van EGG zal echter niet

²³⁶ S. CHRISTIAENSEN, *l.c.*, 9.

²³⁷ G. COENE, *l.c.*, 10; V. ROMERO REINA, *o.c.*, 8.

²³⁸ S. CHRISTIAENSEN, *l.c.*, 14.

²³⁹ *Ibid.*, 15; of ook andere entiteiten willen hun bijdrage leveren in het (h)erkennen van EGG, zie NI PUTES NI SOUMISES, *Rapport d'activités*, 2008, Brussel, 17.

²⁴⁰ T. CORNELIS, *o.c.*, 73.

²⁴¹ *Ibid.*, 50 en 64.

²⁴² S. CHRISTIAENSEN, *l.c.*, 15-16.

eenvoudig blijken²⁴³. **Bovendien zal er meer wederzijdse kennis en begrip tussen allochtone gemeenschappen en politie ontwikkeld moeten worden, hetgeen gebaseerd is op vertrouwen.** Het vertrouwen van allochtonen in de politie wordt slechts deels bepaald door resultaten, maar eerder door de manier waarop allochtonen zich door de politie, door het lokale bestuur en door de samenleving als geheel behandeld voelen²⁴⁴.

Een bijzondere uitdaging wacht tenslotte **de penitentiaire en de postpenitentiaire begeleiding en opvolging**. Het gaat hier om de betekenis en de invulling van de straf voor daders die handelen vanuit een eergevoel en vanuit eerder schaamte- dan schuldbesef. De vraag rijst dan ook wat dit betekent voor een strafrechtelijk systeem dat in essentie gebaseerd is op het schuldbeginsel²⁴⁵.

C. OVERLEG EN COLLOQUIA

Verscheidene overlegfora en colloquia bogen zich over het thema met de bedoeling het fenomeen te duiden en de mogelijkheden tot aanpak te bediscussiëren. Zo was er bijvoorbeeld een conferentie 'Eergerelateerd geweld' van 16 december 2005, georganiseerd door het Koerdisch Instituut vzw en de Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen. Verder werden er drie debatten georganiseerd door het Forum van Vlaamse Vrouwen i.v.m. EGG (2008-2009). De Université du Travail van Charleroi organiseerde op 5 maart 2008 een colloquium "Crime d'honneur, mariage forcé ... vie volée".²⁴⁶ Op 11 juni 2010 organiseerde de Synergie des Femmes de Wallonie een colloquium, getiteld 'Crimes d'honneur et mariages forcés en Wallonie'.

Sinds januari 2011 bestaat er een Ronde Tafel 'Eergerelateerd Geweld', georganiseerd door de vzw Zijn²⁴⁷. Hierbij worden verschillende experts, zowel onderzoekers als beleidsmedewerkers en praktici, bij elkaar gebracht. Deze ontmoetingen maken duidelijk dat EGG een complex en onduidelijk fenomeen is en er eerst een verheldering van de invulling van de concepten 'eer' en 'eergerelateerd geweld' noodzakelijk is voordat er verder kan gedacht worden over preventie of aanpak.

4. BESLUIT

Het beleid en de kennis inzake EGG staat in België nog in haar kinderschoenen. Naar aanleiding van verontrustende berichtgeving omtrent Sadia Sheikh heeft het Adviescomité voor Gelijke Kansen voor Vrouwen en Mannen een eerste, grondige impuls gegeven aan het beleid en de kennis omtrent EGG, echter tot dusver zonder noemenswaardige resultaten inzake gericht beleid. Lokale

²⁴³ Zie uiteenzettingen van N. RENARD, C. FONTAINE en M. VAN DE PLAS in X. *Actes du colloque*, 2008, o.c., 47-53; herhaald in SENAAT, *I.c.*, 4-379/1, 19-26; dit komt ook terug in enkele getuigenissen bij V. ROMERO REINA, o.c..

²⁴⁴ M. VAN CRAEN en J. ACKAERT, "Het vertrouwen van allochtonen en autochtonen in de politie", *panopticon*, 2008.6, 23.

²⁴⁵ S. CHRISTIAENSEN, *I.c.*, 16.

²⁴⁶ Een uitvoerig verslag is terug te vinden via URL: http://iqvm-iefh.belgium.be/fr/binaries/congres5maart08-N_tcm337-40457.pdf, 3 juni 2010. Zie *supra*.

²⁴⁷ Zie URL: <http://www.vzwzijn.be/>, juni 2011.

initiatieven trachten de problematiek in kaart te brengen of te bestrijden maar een gecoördineerde aanpak of samenwerking omtrent EGG blijft over het algemeen beperkt.

Met het Nationaal Actieplan Partnergeweld (NAP) 2010-2014 is het EGG voor het eerst opgenomen in het nationale of deelstatelijk beleid. Dit NAP 2010-2014 doelt in het bijzonder op het ontwikkelen van de kennis omtrent EGG en het verbeteren van het inzicht in deze problematiek. Daarnaast zal er tegen 2014 een benadering van EGG uitgewerkt worden in overleg tussen de federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten om deze geweldsvorm(en) te voorkomen, te kaderen en te bedwingen.

Buiten het NAP, komt het thema van het EGG *an sich* niet in de nationale beleidsplannen voor. Toch duiken her en der de eerste wortels van een beleid aangaande EGG op, zij het in de marge van andere geweldsfenomenen, mensenrechten of preventiemethoden. Een eerste analyse maakt al duidelijk dat EGG niet enkel in het strafrecht of het strafrechtelijk beleid te vatten is. Een maatschappelijk probleem vraagt een maatschappelijk antwoord. Een verdere uitwerking van een multidisciplinair beleid, o.a. via het NAP, lijkt aangewezen.

Dat EGG ook voorkomt in België laat geen twijfel. Doch bestaat er geen eensgezindheid over wat onder EGG verstaan kan worden. Er is momenteel zeer weinig geweten over hoe vaak EGG voorkomt in België, onder welke vormen, binnen welke gemeenschappen, omtrent profilering, ... Afhankelijk van wat onder EGG bevat dient te worden en of het begrip ruim of net beperkt geïnterpreteerd wordt, kan eventueel een bijzondere aanpak uitgewerkt worden.

De laatste jaren lijkt de (wetenschappelijke) aandacht voor EGG sterk gestegen. Dit ook deels onder impuls van het NAP 2010-2014, zoals het lopende onderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Gent. Dit komt het verder in kaart brengen van dit fenomeen alleen maar ten goede. Aan de hand van verdere studie kan ook een verduidelijking naar Belgische context gemaakt worden. Hierdoor kan blijken of bijvoorbeeld wetswijzigingen nuttig of noodzakelijk blijken te zijn of hoe EGG aangepakt zou kunnen worden. Verder onderzoek en debat hierin lijkt zeker nuttig.

De kennis van EGG in België is nog beperkt. Veel kennis kan uit het buitenland gehaald worden, maar hieraan zal toch steeds een Belgische connotatie moeten gegeven worden. De eer van personen en families afkomstig uit dezelfde regio's kan gelijkaardig zijn ongeacht of deze zich in België of een ander West-Europees land komen vestigen. Doch is het duidelijk dat migratie een bijkomende dimensie geeft aan EGG. Omwille van verschillen in migratiebeleid, socio-economische inburgering en relaties met de autochtone samenleving, kunnen er ongelijkheden optreden tussen EGG in België en EGG in andere Europese landen. Verrijking vanuit het buitenland is nodig en nuttig, doch slechts als vertrekbasis en steeds met een kritische, Belgische bril op.

VI. NEDERLAND

In Nederland heeft de strijd tegen EGG sinds het begin van de jaren 2000 een plaatsje gekregen op de politieke agenda. De achterliggende reden is dat de multiculturele samenleving in Nederland steeds meer als een probleem ervaren wordt, zodat politici pleiten voor een strengere aanpak van wat men culturele delicten noemt, zoals uithuwelijkingen, meisjesbesnijdenis en “eerwraak”²⁴⁸. Dit lijkt op het eerste zicht vrij opmerkelijk aangezien Nederland steeds als een voorbeeld van een zeer “open” samenleving doorging, die prat ging op haar “multiculturaliteit” en dit als voornamelijk positief punt naar voor schoof. Ondertussen evolueerde Nederland naar een strenger beleid op dit vlak. Zie ook het feit dat het Nederland was die een voorstel van resolutie bij de VN heeft ingediend op het vlak van dit thema (zie supra –VN). Als mogelijke katalysatoren voor deze mentaliteitswijziging wordt er vaak verwezen naar de aanslagen in New York in september 2001 en de moorden op Pim Fortuyn in 2002 en Theo Van Gogh in 2004.

De aandacht voor het fenomeen EGG heeft vanaf 2004 zowel op lokaal als op nationaal vlak vorm gekregen. Op lokaal vlak was er in de periode 2004-2006 een **pilootproject “Eergerelateerd Geweld”**, onder leiding van de Unit Multi-Etnisch Politiewerk (MEP) van politie Haaglanden, ofwel “de pilot Eergerelateerd Geweld” in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid. De Unit MEP van de politie Haaglanden diende toen als de nationale vraagbaak voor de verschillende politiekorpsen van Nederland. Nadat de pilot in 2006 afliep is vanuit de MEP het Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld (LEC EGG) opgericht. Het LEC EGG houdt zich onder meer bezig met de ondersteuning van politiekorpsen bij complexe zaken en het coördineren en verrichten van wetenschappelijk onderzoek. De Unit MEP bestaat nog steeds, maar heeft de landelijke taak met betrekking tot EGG afgelegd en behandelt zaken op het brede terrein van de Multi-etnische samenleving in de regio Haaglanden.

Op nationaal vlak kan gewag gemaakt worden van het **“Interdepartementaal programma Eergerelateerd geweld”**. Dit vijfjarenprogramma (2006-2010) is ontstaan naar aanleiding van Kamervragen over de bestrijding van EGG. In dit programma is een integrale aanpak van EGG ontwikkeld, gebaseerd op vier pijlers²⁴⁹ (*infra*). In dit kabinetsprogramma Eergerelateerd geweld werken onder andere de ministeries van Justitie, Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM/WWI) samen. In opdracht van de minister van Justitie coördineerde de projectdirectie “Veiligheid begint bij Voorkomen” dit interdepartementale programma.

Tot op heden en ondanks alle geleverde resultaten, blijft het thema EGG brandend actueel in Nederland. Zo kan bijvoorbeeld verwezen worden naar een recente vermoedelijke zaak van EGG, waarbij een 25-jarig Koerdisch meisje uit Delft in brand werd gestoken. Hierop stelde de Haagse VVD-fractievoorzitter, ondanks het Haagse registratiesysteem en de opleiding van specialisten ter

²⁴⁸ Zie M. SIESLING en J.M. ten VOORDE, “Eerwraak in het Nederlandse strafrechtelijke beleid: een paradox van goede bedoelingen, *Panopticon*, 2008, 7-28.

²⁴⁹ vier sporen waarop het interdepartementale programma werkt, zijn: 1) Maatschappelijke preventie, 2) Bescherming en Opvang, 3) Strafrechtelijke aanpak en 4) Bestuurlijke aanpak.

zake, de vraag of er wel voldoende prioriteit wordt gegeven aan de aanpak van eengerelateerd geweld: *“Het moet kraakhelder zijn dat er in Den Haag korte metten wordt gemaakt met dit soort middeleeuwse praktijken”*²⁵⁰.

Hiernavolgend wordt getracht een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van het Nederlandse beleid inzake EGG. Hierbij zal aandacht gegeven worden aan de **conceptualisering van het fenomeen EGG in Nederland**, de **definities** die eraan gegeven worden, de verschillende **uitingsvormen, aanleidingen en risico-indicatoren**. Daarna wordt de **methodiek van de “rode vlaggen”** geschetst, zijnde signalen van mogelijke eorzaken, en het gebruik van de **checklist EGG** toegelicht. De **ketenaanpak** die in Nederland stilaan vorm krijgt, wordt ook aangehaald. Ten slotte worden nog enkele beleidsmaatregelen en knelpunten opgelijst.

1. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING

Over EGG is heel wat Nederlandse literatuur terug te vinden, waarbij veel aandacht besteed wordt aan het concept zelf, maar ook aan de bestaande terminologieën en de linkjes met andere fenomenen.

A. CONCEPTUALISERING VAN EGG

Zoals in de inleiding al vermeld, worden in Nederland gedragingen van EGG vaak omschreven als onderdeel van **“culturele delicten”**, nl.

*“Gedragingen gepleegd door een lid van een minderheidscultuur die door de ontvangende samenleving (met dominante cultuur) als een strafbaar feit worden gekwalificeerd, terwijl zij door de minderheidscultuur van de dader worden gedoogd of geaccepteerd als normaal gedrag en soms in de gegeven situatie door andere leden wordt aangemoedigd”*²⁵¹.

Hierbij zijn de termen **“cultuur”** en **“eer”** van groot belang. Twee vooraanstaande auteurs, Ermers en Janssen ²⁵² hebben hierover heel wat geschreven en worden hierna dan ook regelmatig aangehaald.

Aldus stelt Janssen dat **“cultuur”** een dynamisch iets is, een fenomeen dat voortdurend aan verandering onderhevig is. Dat geldt ook voor cultureel beïnvloede opvattingen over **“eer”**²⁵³. Nochtans wordt **“eer”** in de bestaande literatuur vaak bekeken als een vaststaand feit, een vaststaand aspect van de cultuur van een bepaalde etnische groep of zelfs van niet-westerse

²⁵⁰ Zie http://www.huiselijkgeweld.nl/nieuws/2011/010811_vvd-zwaardere-straf-eengerelateerd-geweld

²⁵¹ M. SIESLING en J.M. ten VOORDE, *l.c.*, 8.

²⁵² Dr. Rob Ermers is arabist en turkoloog. Sinds 2001 geeft hij aan diverse instanties en organisaties, waaronder de politie, hulpverleningsinstanties en onderwijs, workshops en adviezen over culturen van het Midden-Oosten en over het onderwerp eengerelateerd geweld. Dr. Janine Janssen is het hoofd onderzoek van het LEC. Zij is antropologe en criminologe.

²⁵³ J. JANSSEN, *“Fatal attraction”*, *Crimelink*, over *misdad en veiligheid*, maart 2010, 40.

allochtonen in het algemeen²⁵⁴. Het probleem hierbij is dat niet-westerse culturen onterecht als een homogene groep worden bestempeld. Cultuur wordt volgens deze auteur onterecht als een statisch iets beschouwd en er wordt verondersteld dat cultuur enkel iets voor de allochtonen zou zijn.

Het begrip "eer" wordt door Ermers als volgt beschreven: "*Eer houdt grofweg in dat iemand zijn gevoel voor eigenwaarde grotendeels laat afhangen van wat de andere mensen in zijn gemeenschap van hem vinden*"²⁵⁵. Tegelijkertijd wordt de gemeenschap, voornamelijk in groepsculturen, opgevat als een eenheid met één collectieve mening²⁵⁶. In de eerder individualistische cultuur van Noordwest-Europa speelt eer een veel geringere rol en spreekt men meer van "waarde" of een gevoel van "eigenwaarde" dat door niemand kan worden afgenomen. Het gevoel van eigenwaarde hangt dus in veel mindere mate af van het oordeel van anderen in de sociale omgeving.

Ermers betwist de koppeling van EGG aan "de" patriarchale samenlevingen, wegens te stereotiep. In eerculturen is binnen de familie sprake van een sterkere hiërarchie dan in de Nederlandse en de Belgische families²⁵⁷. Dat betekent echter niet dat de hiërarchische verhoudingen onbeweeglijk vastliggen en dat er helemaal niets kan. Wel is het zo dat het trachten te doorbreken van de hiërarchie en het zich niet houden aan de vormelijke omgang niet zelden als vijandelijk gedrag wordt aanzien, als een "belediging". Daarnaast worden vrouwen geacht de bescherming van hun mannelijke familieleden nodig te hebben. Het ontbreken van die bescherming, laat staan het zich onttrekken eraan, kan ernstige gevolgen hebben voor de maatschappelijke eer van de hele familie²⁵⁸.

Uit de literatuurstudie blijkt verder dat er ook steeds meer een onderscheid wordt gemaakt tussen begrippen als "eer" en "maatschappelijke status"²⁵⁹. "Maatschappelijke status" wordt ontleend aan eigenschappen en kenmerken waarmee een individu of een familie positief uitsteekt boven de anderen in de gemeenschap. Deze status kan aangeboren of verworven zijn. "Eer" behelst het gegeven dat het individu of zijn familie als gewoon lid van de gemeenschap wordt geaccepteerd. Het verlies of het niet hebben van een zekere maatschappelijke status zorgt niet automatisch voor het uitstoten of afwijzen van een individu uit de gemeenschap. Het verlies van eer daarentegen zorgt wel voor deze gevolgen. In die zin is "eer" het *ontbreken van een ernstig maatschappelijk stigma veroorzaakt door wangedrag*. Is er wangedrag, zoals bijvoorbeeld voorhuwelijks seksuele omgang, dan veroorzaakt dit een dergelijk stigma, waardoor men dreigt de "eer" te verliezen en dus dreigt uit de gemeenschap te vallen. Het is voor deze gemeenschappen dan zaak dit stigma zo vlug mogelijk op te heffen, door de eer zo vlug mogelijk te herstellen, desnoods door geweld.

²⁵⁴ J. JANSSEN, "Over culturele en andere achtergronden van eengerelateerd geweld", *Tijdschrift voor criminologie*, 2007, 400.

²⁵⁵ R. ERMERS, *Eer en eerwraak, definitie en analyse*, Amsterdam, BULAACQ, 2007, 21.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ *Ibid.*, 182.

²⁵⁸ *Ibid.*, 183.

²⁵⁹ Voor een uitgebreide bespreking van de begrippen "maatschappelijke status", "eer", "stigma", enz... zie R. ERMERS, J. GOEDEE, M. ALBRECHT en R. DE JONG, *Werkboek Eengerelateerd geweld, Het organiseren van een lokale ketensamenwerking eengerelateerd geweld*, Boom Lemma uitgevers, Den Haag, 2010, 29-82.

Eeropvattingen worden gekenmerkt door zowel vasthoudendheid als door verandering.

Uit onderzoek naar EGG in Nederland blijkt dat er een veel grotere variatie en dynamiek in eeropvattingen bestaat dan in het publieke debat wordt verondersteld ²⁶⁰.

Janssen stelt dat het niet ongewoon is dat migranten in hun nieuwe thuisland vast blijven houden aan vertrouwde normen en waarden uit hun land van herkomst. Dit verschijnsel heet "**culturele persistentie**"²⁶¹. Tegelijkertijd zijn eeropvattingen ook dynamisch en veranderlijk: waar de eerste generatie nog weet "hoe het hoort", hebben volgende generaties een minder goed inzicht in de regels van de eecodes²⁶², met als gevolg dat veel vaker en vlugger naar geweld wordt gegrepen.

Ook wordt in de literatuur en in het beleid vaak een verband gevonden tussen **eer** en **religie/nationalisme**. Hierbij wordt door JANSSEN opgemerkt dat het in de media gelegde verband tussen de Islam en gewelddadige vormen van eerherstel, moet genuanceerd worden, gezien het feit dat het plegen van eerwraak na een familieberaad volgens het islamitisch recht altijd verboden is en dat hier enkel door een islamitische rechtbank mag over geoordeeld worden²⁶³.

Volgens Janssen kunnen opvattingen over eer, eerschendingen en eerherstel niet beschouwd worden als culturele verschijnselen die uitsluitend door migratie in het Westen bekend zijn geworden²⁶⁴. Volgens haar heeft eer nut in samenlevingen waarin mensen niet kunnen vertrouwen op een sterk centraal gezag en daardoor in de strijd om het bestaan vooral op zichzelf zijn aangewezen. Hieruit volgt dat eecodes zorgen voor het zelfstandig verdedigen van de eigen positie en bezittingen en dus ruimte bieden voor eigenrichting²⁶⁵. In een samenleving met een sterk centraal gezag is er geen ruimte voor eigenrichting en wordt de reactie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag aan de overheid gelaten. Bij EGG gaat het om mensen die naar aanleiding van gekrenkte eergevoelens geweld gaan gebruiken om hun gezicht te redden en dus in feite voor eigen rechter gaan spelen. In een rechtstaat is echter geen plaats voor dergelijke vormen van eigenrichting²⁶⁶.

Er bestaan in het Westen en in de niet-westerse culturen ook verschillende **opvattingen over relaties en het huwelijk**. In het Westen is het huwelijk de uiting van een liefdesrelatie, los van het oordeel van de anderen. De keuze wordt dus over het algemeen vrij individueel bepaald. In sommige andere culturen heeft een **huwelijk** een meer **zakelijk en collectief karakter**²⁶⁷. Onder andere de toegenomen individualisering en de seksuele vrijheid hebben sinds de tweede helft van de vorige eeuw de familiebanden in het Westen losser gemaakt, hoewel groepsdruk in familieverband ook in het Westen bekend is. Het is volgens Janssen van belang niet enkel cultureel bepaalde standaarden als motief voor EGG te aanzien, maar ook rekening te houden met het feit

²⁶⁰ N. BRENNINKMEIJER, M. GEERSE en C. ROGGE BAND, "Eergerelateerd geweld in Nederland. Onderzoek naar de beveling en aanpak van Eergerelateerd geweld", Eindrapport, Amsterdam, 19 december 2008, p.XI.

²⁶¹ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eezaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 42.

²⁶² *Ibid.*, 43.

²⁶³ *Ibid.*, 30.

²⁶⁴ *Ibid.*, 24.

²⁶⁵ *Ibid.*, 25.

²⁶⁶ J. JANSSEN, "Fatal attraction", *Crimelink*, over misdaad en veiligheid, maart 2010, 40.

²⁶⁷ *Ibid.*

dat het soms ook gewoonweg impulsiviteit, angst en andere gevoelens zijn die geleid hebben tot EGG²⁶⁸.

In de literatuur wordt er een **onderscheid** gemaakt **tussen de eer van mannen en de eer van vrouwen**. Volgens Janssen lijkt het er dikwijls op dat de eer van vrouwen vaak wordt opgevat als een afgeleide van de eer van mannen²⁶⁹.

Volgens Ermers is een groot probleem bij het analyseren van "cultuur", "eer" en "EGG" voornamelijk dat de beschouwer altijd zijn eigen referentiekader meeneemt. **Het (mede)daderschap van vrouwen wordt bijvoorbeeld vaak buiten beschouwing gelaten.** Zo wordt EGG, vaak vanuit politieke hoek, gezien als geweld tegen vrouwen, waarbij de vrouwen de slachtoffers zijn en zeker niet de daders. Vaak wordt in de Westerse publieke opinie en bij hulpverleners de bijdrage van een moeder aan EGG of eerwraak verklaard door de nadruk te leggen op "indoctrinatie" en dwang van de kant van de mannen. Dat beeld is niet geheel juist. Aangezien **de eer collectief bezit** is, lijden zeer zeker ook vrouwen in een familie onder het verlies van de maatschappelijke eer²⁷⁰. Het besluit om eerwraak te plegen op de "schuldige" wordt meestal genomen door het familiehoofd, vaak de grootvader, die dan als de "intellectuele" dader kan gezien worden²⁷¹. Dikwijls wordt een familieraad bijeen geroepen, waarbij de zaak besproken wordt. De keuze voor de "materiële" dader valt meestal op een relatief jong mannelijk familielid, die meestal nog niet zelf verantwoordelijk is voor een gezin en die, indien het om een minderjarige gaat, een mildere strafmaat zal krijgen²⁷². Ermers wijst erop dat ook een man of een jongen die wegens de familie-eer ertoe gedreven wordt deze misdrijven te plegen, ook een slachtoffer is van het systeem²⁷³. Veel daders willen immers deze daad niet plegen. Ook gaat er **relatief weinig aandacht naar het slachtofferschap van allochtone mannen**. Het feit dat men de functie van "eer" simpelweg reduceert tot vrouwenonderdrukking, doet dus geen recht aan de complexiteit van het verschijnsel²⁷⁴. Janssen stelt dat de populaire beeldvorming dat mannen de daders en vrouwen de slachtoffers zijn van EGG, nuancering behoeft, aangezien de pilot EGG aangetoond heeft dat er ook mannelijke slachtoffers bekend zijn en dat er ook zaken zijn waarbij bekend is dat vrouwen een actieve rol spelen bij gewelddadig eerherstel²⁷⁵. Omgekeerd kijken allochtonen ook vanuit hun eigen referentiekader naar autochtonen met de veronderstelling dat ze "eerloos" zouden zijn²⁷⁶.

²⁶⁸ J. JANSSEN, "Over culturele en andere achtergronden van eegerelateerd geweld", *Tijdschrift voor criminologie*, 2007, 403.

²⁶⁹ Dit komt ook duidelijk naar voor in de Turkse termen "namus" en "seref". Namus heeft te maken met de kuisheid van vrouwen en meisjes en is in zekere zin een onderdeel van het ruimere begrip "seref", de mannelijke trots (zie J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 27.)

²⁷⁰ R. ERMERS, *Eer en eerwraak, definitie en analyse*, Amsterdam, BULAACQ, 2007, 123.

²⁷¹ *Ibid.*, 136.

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ *Ibid.*, 138.

²⁷⁴ J. JANSSEN, "Over culturele en andere achtergronden van eegerelateerd geweld", *Tijdschrift voor criminologie*, 2007, 402.

²⁷⁵ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 37.

²⁷⁶ J. JANSSEN, "Over culturele en andere achtergronden van eegerelateerd geweld", *Tijdschrift voor criminologie*, 2007, 402.

Het feit dat Westerlingen EGG als compleet destructief beschouwen en dus ten zeerste veroordelen, terwijl het voor de daders eerder om een constructieve daad gaat, maakt het debat er ook niet gemakkelijker op. Volgens Janssen moet er meer aandacht zijn voor de motieven van en het proces bij EGG, wat uiteraard nog niet de legitimatie van EGG betekent, maar het kan wel leiden tot meer kennis over de situatie en er aldus voor zorgen dat toekomstige mogelijke gewelddadige situaties niet verder uit de hand lopen²⁷⁷. Het is van belang om beter te begrijpen wat daders er nu exact toe brengt om tot dit soort gewelddadig gedrag over te gaan.

Uit de literatuurstudie blijkt dat de **politieke en bestuurlijke afbakening van EGG in Nederland** vooral gefocust is op de positie van de allochtone vrouw in voornamelijk de huiselijke en familiale kring²⁷⁸. Deze theorie wordt in Nederland onder andere bepleit door Hirsi Ali en Verdonk²⁷⁹. Het beleid is dus vooral gefocust op de bescherming van allochtone vrouwen tegen geweld van hun mannen in de familiekring. Vaak wordt hier ook het verband gelegd tussen de verhoogde emancipatie van allochtone vrouwen en een verhoogd risico op slachtofferschap van EGG. Janssen hoedt ervoor dat dit als een causale relatie zou aanzien worden²⁸⁰. Men moet er zich voor hoeden om EGG enkel als een vorm van geweld op vrouwen te beschouwen²⁸¹.

B. DEFINIERING VAN EGG

In Nederland heeft men een werkdefinitie ontwikkeld. De bedoeling hiervan is dat door het gebruik van een werkdefinitie waar een breed draagvlak voor is, er een gemeenschappelijke basis voor deskundigheidsbevordering ontstaat met het oog op een gezamenlijke instrumentontwikkeling, zoals een risicotaxatie-instrument en registratie van EGG. Opvallend is dat in de Belgische literatuur ook vaak verwezen wordt naar deze Nederlandse werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden (zie infra).

b.1. Verschillende vormen van EGG en het verschil tussen EGG en andere geweldsvormen

De dodelijke component: eerwraak/bloedwraak

In de literatuur hebben verschillende auteurs het begrip van eerwraak gedefiniëerd of nader omschreven.

²⁷⁷ *Ibid.*, 403.

²⁷⁸ J. JANSSEN, "Fatal attraction", *Crimelink*, over misdad en veiligheid, maart 2010, 40.

²⁷⁹ HIRSI ALI is een Nederlandse feministe en politica en VERDONK een Nederlandse politica. Eerder was ze minister voor Vreemdelingenzaken en Integratieminister voor Vreemdelingenzaken en later minister voor Integratie, Jeugdbescherming, Preventie en Reclustering in de kabinetten Balkenende II en III (2003-2007).

²⁸⁰ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 61.

²⁸¹ Voor meer informatie over mannelijke slachtoffers van EGG zie S. M.M. VAN AALST en R.H. JOHANNINCK, *Eergerelateerd geweld in Nederland. Een onderzoek naar mannelijke slachtoffers: bekend maakt onbemind*, 2007, 48 pagina's.

De term 'eerwraak' werd in 1978 bedacht door Nauta, een Leidse Turkoloog²⁸², omdat er nog geen Nederlands woord bestond voor dit nieuwe geïmporteerde culturele verschijnsel. Er werd toen gesproken over "het 'het doden van de eerschender om de bezoedelde eer te zuiveren".

Volgens Ermers is eerwraak "*het herstellen of herwinnen van de verloren gegane zedelijke familie-eer door de schuldige aan het verlies ervan te doden, nadat het eerverlies heeft plaatsgehad*"²⁸³. Aan de hand van de schuldvraag, zijn er twee types van eerwraak te onderscheiden: Om de verloren gegane familie-eer te herstellen wordt ofwel de schuldige man uit een andere stam/familie gedood, ofwel wordt de schuldige uit de eigen familie gedood²⁸⁴. Eerwraak is dus een specifieke vorm van aan eer gerelateerd geweld.

Bij **bloedwraak** heeft een familie of stam het recht om een dode uit de eigen gelederen te wreken op de dader of een ander lid van diens familie (principe van "oog om oog, tand om tand")²⁸⁵. Het doel van gewoonterechtelijke bloedwraak is het herstel van het evenwicht tussen de twee betrokken families.

Bij bloedwraak en eerwraak gaat het dus steeds om geweld tengevolge van een schending van de maatschappelijke eer.

Ferwerda en Van Leiden²⁸⁶ omschrijven **eerwraak** *als uit het gewoonterecht voortvloeiend recht en plicht om de familie-eer te zuiveren door moord op de schender.*"²⁸⁷.

Nauta omschrijft eerwraak als "*het doden van de eerschender om de bezoedelde eer te zuiveren*", terwijl Van Eck het als "*het doden omwille van de eer*" omschrijft.

In de literatuur wordt er vaak naar verwezen dat eerwraak betrekking heeft op het zuiveren van de geschonden seksuele eer of kuisheid van een meisje of vrouw. Kuisheid en seksuele onbevleetheid van een meisje of vrouw zijn bepalend voor de reputatie en eer van de familie. Indien een meisje of vrouw hieraan niet voldoet, dan heeft zij de eer van de familie aangetast en moet deze eer gezuiverd worden. De term "**familie**" moet breed geïnterpreteerd worden: het kan gaan om een clan of zelfs een hele dorpgemeenschap²⁸⁸. Een **vermoeden van (dreiging van) aantasting** van de kuisheid kan al genoeg zijn voor het plegen van eerwraak; niet de feiten op zich, maar **de roddel of het bekend raken van de feiten** zijn risicofactoren.

²⁸² Hij is 40 jaar verbonden geweest aan de Universiteit van Leiden. Afdeling Midden-Oosten.

²⁸³ R. ERMERS, *Eer en eerwraak, definitie en analyse*, Amsterdam, BULAACQ, 2007, 118.

²⁸⁴ *Ibid.*

²⁸⁵ *Ibid.*, 111.

²⁸⁶ FERWERDA en VAN LEIDEN zijn twee Nederlandse onderzoekers die werkzaam zijn in de Advies- en Onderzoeksgroep Beke en die in opdracht van het WODC het eergegerelateerd geweld verder bestudeerd hebben en een werkdefinitie hebben geformuleerd.

²⁸⁷ H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, (2005), *Eerwraak of eergegerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, z.p., Advies-en onderzoeksgroep Beke, 15.

²⁸⁸ *Ibid.*, 16.

Het koepelbegrip "eengerelateerd geweld"

De onderzoekers Ferwerda en Van Leiden van de advies- en onderzoeksgroep BEKE hebben in 2005 in opdracht van het WODC van het Ministerie van Justitie de eerwraakproblematiek onder de loep genomen. Uit hun onderzoek is naar voren gekomen dat het verstandig is om af te stappen van het begrip eerwraak en te spreken van het ruimere begrip "**eengerelateerd geweld**" (EGG). Belangrijkste argumenten hiervoor zijn dat de term eerwraak te beperkt verwijst naar het doden van meestal een meisje of vrouw vanwege (dreiging van) schending van de seksuele eer. Eerwraak wordt hier als een synoniem van eermoord gehanteerd, waardoor er onvoldoende aandacht is voor andere, lichtere vormen van EGG, zoals bedreigingen, mishandelingen en gedwongen huwelijken. De term EGG biedt ruimte voor de schending van de familie-eer vanwege het in het geding zijn van de seksuele (primair vrouwelijke) eer en/of de niet-seksuele eer (mannelijke trots) en aan, naast vrouwelijke, ook mannelijke slachtoffers²⁸⁹.

In hun rapport hebben zij de volgende **werkdefinitie van EGG** gegeven: "*Eengerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken*"²⁹⁰.

De werkdefinitie is niet vanuit een juridisch standpunt ontstaan, maar eerder vanuit criminologisch/sociologisch standpunt. Met het oog op signalering en preventie van EGG is het van belang ook aandacht te hebben voor uitingsvormen van EGG die volgens de wet niet als misdrijven worden erkend. Deze uitingsvormen kunnen op zichzelf al ernstig zijn, maar kunnen vooral de voorbode zijn van ernstigere strafbare uitingsvormen. Het is dus van belang niet enkel oog te hebben voor de moorden en/of de slagen en verwondingen, maar ook voor de subtielere uitingsvormen, zodat erger kan vermeden worden.

In de werkdefinitie staan dus drie componenten centraal: de familie-eer (1), de collectieve mentaliteit (2) en de publieke bekendheid (3). Het was de bedoeling van FERWERDA en VAN LEIDEN om EGG te onderscheiden van andere geweldsmisdrijven.

(1) In eerste instantie staat de **familie-eer** centraal²⁹¹. Familie-eer, waarbij het enkel gaat om persoonlijke eer of persoonlijke gevoelens, zoals bijvoorbeeld jaloezie, wordt buiten de werkdefinitie gehouden. Het gaat ook niet enkel om de primair vrouwelijke seksuele eer, maar ook om de primair mannelijke niet-seksuele eer.

(2) EGG onderscheidt zich ook van passionele misdrijven en huiselijk geweld in de zin dat het bij de laatste twee vormen gaat om acties die gebaseerd zijn op individuele emoties, terwijl het bij EGG acties betreft waarbij de **collectiviteit** een belangrijke factor speelt²⁹². Daarnaast is er bij huiselijk geweld en passionele geweldsmisdrijven vrijwel altijd sprake van afkeuring en veroordeling van de dader door de familie en de omgeving van zowel het slachtoffer als de dader, terwijl het bij EGG typerend is (en ook onderscheidend van andere vormen van relationeel geweld)

²⁸⁹ *Ibid.*, 6.

²⁹⁰ *Ibid.*, 25.

²⁹¹ Geweld waarbij nationale of religieuze eer een rol spelen, worden buiten de werkdefinitie gehouden cfr. moord op Theo Van Gogh.

²⁹² H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, *o.c.*, 28.

dat de dader eerder wordt aangemoedigd in zijn actie²⁹³. Dit onderscheid werd ook in het Resource Book van Kvinnoforum naar voor geschoven (zie supra – Deel I). Deze collectieve opvatting is gebaseerd op een gedeelde hardnekkige mentaliteit die van oudsher binnen een gemeenschap of cultuur aanwezig is en door de tijd heen is blijven bestaan. Belangrijk om op te merken is dat het niet alleen gaat om feitelijke aantastingen van de seksuele eer, maar ook om vermoedens daarvan²⁹⁴.

(3) Een laatste determinerende en onderscheidende factor van EGG is **de publieke bekendheid van de feiten**: wanneer een eerprobleem in de buitenwereld bekend is, bestaat er bij de familie een sterke noodzaak om de eer ook publiekelijk te zuiveren. Dit is een risicoverhogende factor voor het toepassen van EGG. Bij huiselijk geweld en passionele misdrijven speelt het element van publieke bekendheid geen of bijna geen rol²⁹⁵. Met andere woorden, niet de concrete eerschending op zich is van determinerend belang, wel de interpretatie van de feiten door de anderen²⁹⁶.

In de literatuur zijn er over deze werkdefinitie en het onderscheid met andere fenomenen verschillende standpunten terug te vinden.

Volgens Ferwerda en Van Leiden is deze definitie zeer breed, terwijl Ermers hem juist zeer eng vindt. In de definitie blijven volgens hem geweldsuitingen als het gevolg van botsingen tussen individuen op grond van hun persoonlijke eer buiten beschouwing²⁹⁷. EGG omvat volgens deze auteur niet enkel geweld dat gebruikt wordt omwille van de maatschappelijke eer, zoals bloedwraak en eerwraak, maar ook geweld vanwege de persoonlijke eer²⁹⁸. Ferwerda en Van Leiden maken juist een duidelijk onderscheid tussen EGG en huiselijk geweld en passionele misdrijven, waar de persoonlijke eer een doorslaggevende rol speelt²⁹⁹. Ermers geeft echter een andere invulling aan het concept “persoonlijke eer”. Hij stelt dat aan eer gerelateerd geweld op grond van de persoonlijke eer geen particuliere innerlijke en vooral onvoorspelbare reactie op een belediging of eerverlies is (zoals in het Westen, met passionele misdrijven vaak het geval is), maar een vrij voorspelbaar gedrag.

Samenvattend, ERMERS maakt dus het volgende onderscheid: bloedwraak (reactie op schending maatschappelijk eer), eerwraak (reactie op schending maatschappelijke eer, in het bijzonder de zedelijke familie-eer) en ander aan eer gerelateerd geweld (reactie op zowel de maatschappelijke eer, in het bijzonder de zedelijke familie-eer én de persoonlijke eer). Hierin is dus eerwraak een specifieke vorm van EGG. Ferwerda en Van Leiden halen de misdrijven die een reactie zijn op de schending van de persoonlijke eer juist uit de definitie en schuiven de component van de “collectiviteit” als determinerende factor naar voor, ook om EGG goed te kunnen onderscheiden van intrafamiliaal geweld (IFG), dat dan eerder als passionele misdrijven kan aanzien worden. Ermers hoeft er echter voor niet te *exotiseren*. Het is volgens hem niet nodig aan zekere

²⁹³ *Ibid.*, 29.

²⁹⁴ *Ibid.*, 26.

²⁹⁵ *Ibid.*, 29.

²⁹⁶ In dit verband spreekt JANSSEN ook van de “kritieke sociale grenzen”. Waar die grenzen liggen is in feite afhankelijk van tal van factoren, zoals de culturele achtergrond, de percepties en de aard van het gedrag dat als eerschending is ervaren. Het begrip “eer” is dus dynamisch, maar dit geldt eveneens voor de sociale grenzen. Zie J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 34-35.

²⁹⁷ R. ERMERS, *o.c.*, 178.

²⁹⁸ *Ibid.*

²⁹⁹ Zie H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, *o.c.*, 28.

populaties, meestal die van de “anderen”, eigenschappen of gedrag toe te dichten, die met name in de eigen gemeenschap niet of kennelijk voorkomen en daarom als volslagen afwijkend en vreemd worden beschouwd.

Ook Janssen probeert een onderscheid aan te halen inzake huiselijk geweld en EGG. Volgens haar kent de beeldvorming bij beide fenomenen een aantal overeenkomsten: het gaat om geweld dat zich vaak voordoet in de familiale context en het gaat vooral, net als bij huiselijk geweld, om slachtofferschap van vrouwen³⁰⁰. Zij stelt echter ook dat er belangrijke verschillen zijn tussen EGG en huiselijk geweld. Bij huiselijk geweld hoeft de aanleiding niet altijd gezocht te worden in de schending van een eergevoel³⁰¹. De term “huiselijk geweld” zegt iets over het sociale veld waarbinnen het geweld plaatsvindt, terwijl de term “EGG” iets zegt over het motief dat aan het geweld ten grondslag ligt. Er kan echter wel een overlapping zijn tussen beide vormen van geweld.

Samenvattend kan men stellen dat Ferwerda en Van Leiden tot de conclusie zijn gekomen dat de term “eerwraak” niet ruim genoeg is als eerste aanzet tot beleid en dat, onder andere ook tengevolge van gesprekken met terreindeskundigen, de term EGG van groter nut zou kunnen zijn. Een bredere definitie leidt namelijk tot ruimere mogelijkheden van signalering en aanpak en zal vooral meer mogelijkheden bieden tot preventieve maatregelen. Het is echter slechts een **werkdefinitie**, die op heden ook steeds meer bekritiseerd wordt. Aangezien het beleid in Nederland inzake EGG de laatste jaren voornamelijk op basis van deze definitie vorm heeft gekregen en zonder uitspraken te willen doen over de andere definities inzake EGG³⁰², bekijken we deze definitie hier nog verder in detail en nemen we haar verder als vertrekpunt in onze analyse mee.

b.2. De verschillende uitingsvormen van EGG

Zoals hierboven gesteld, kiezen Ferwerda en Van Leiden voor de term van EGG als overkoepeling voor alle vormen van geweld, die zowel juridisch als niet-juridisch aan te merken zijn als een misdrijf, waarbij een eerprobleem aan de grondslag ligt. In deze context wordt de eremoord gezien als de meest extreme vorm van EGG³⁰³.

Zij onderscheiden twee deelcategorieën van EGG waarbij de **seksuele** of de **niet-seksuele** eer in het geding kan zijn³⁰⁴. Binnen beide categorieën is sprake van oplopende ernst met als ernstigste vorm moord. Bij schending van de seksuele, hoofdzakelijk vrouwelijke, eer wordt gesproken over “eermoord” en bij de schending van de niet-seksuele, hoofdzakelijk mannelijke, eer over “trotsmoord”. De dynamiek tussen de aantasting van de (in hoofdzaak vrouwelijke) seksuele eer en de (in hoofdzaak mannelijke) niet-seksuele eer (trots) komt ook zeer vaak voor.

³⁰⁰ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eerzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 58.

³⁰¹ Ook financiële problemen, drankmisbruik, relatieproblemen, kunnen de aanleiding zijn.

³⁰² Nog andere interessante definities, verklaringen en typologieën zijn te vinden in R. ERMERS, J. GOEDEE, M. ALBRECHT en R. DE JONG, *Werkboek Eegerelateerd geweld, Het organiseren van een lokale ketensamenwerking eegerelateerd geweld*, Boom Lemma uitgevers, Den Haag, 2010, 348 p.

³⁰³ H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, *o.c.*, 20.

³⁰⁴ *Ibid.*, 29.

Niet alle uitingsvormen zijn te kwalificeren als strafbaar gedrag volgens het Nederlandse strafwetboek. Zo kan ter zuivering van de seksuele eer ook naar uitingsvormen zoals het terugsturen naar het herkomstland en vrijheidsbeperking gegrepen worden, het hoeft niet altijd over mishandelingen en/of moord te gaan³⁰⁵. Diegene die dat wel zijn, zijn voornamelijk de geweldsmisdrijven. Hierbij kan dan ook nog een onderscheid gemaakt worden tussen lichamelijk en emotioneel geweld³⁰⁶. Niet de wetsartikelen maar de context is onderscheidend voor EGG.

De uitingsvormen van EGG moeten in het kader van een aanpak dan ook altijd bekeken worden binnen de context waarin ze voorkomen³⁰⁷. Van levensbelang hierbij is dat eergerelateerde problemen best reeds in een vroeg stadium herkend en gesignaleerd worden omdat er regelmatig sprake is van oplopende ernst die kan beginnen bij bedreigingen, maar kan eindigen in moord. Van belang is dus zo vroeg mogelijk te kunnen ingrijpen om escalatie van het eergerelateerd probleem te voorkomen. Eerverlies wordt niet automatisch gevolgd door bloedverlies.

Ferwerda en Van Leiden onderscheiden de volgende **verschillende uitingsvormen van EGG**: eermoord, trotsmoord, bedreiging met eermoord, bedreiging met trotsmoord, zelfmoord, dodelijk ongeluk, mishandeling, verminking, verstoting, bedreiging met verstoting, uithuwelijking, afpakken van kinderen, wegsturen, terugbevlekking³⁰⁸, echtscheiding, vrijheidsbeperking³⁰⁹, afkopen³¹⁰, verhuizing, rechtszaak³¹¹.

Toch is de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden niet allesomvattend. Er zijn bepaalde uitingsvormen die niet onder de definitie vallen.

Het gegeven dat de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te zijn van eerschending is zoals hierboven reeds gezegd, een risicoverzwarende factor. De uitingsvormen die het gevolg zijn van (vermoedelijke) aantasting van de eer, maar waarvan de buitenwereld niet op de hoogte is, vallen echter buiten de werkdefinitie. Hierbij gaat het om (al dan niet gewelddadige) acties die door de eerschender zelf worden uitgevoerd om te voorkomen dat hij of zij slachtoffer wordt van EGG³¹².

Geweldloze uitingsvormen zijn ook niet begrepen onder de werkdefinitie. Het gaat volgens Ferwerda en Van Leiden om opzettelijke abortus/miskraam, te vondeling leggen van een baby, verzoening/vergiffenis, maagdenvliesherstel, geheimhouding, acceptatie, rationalisatie, negeren, excuses.

Het is belangrijk om ook voor deze geweldloze uitingsvormen oog te hebben, omdat zij kunnen leiden tot ernstigere vormen van EGG.

³⁰⁵ *Ibid.*, 30.

³⁰⁶ *Ibid.*, 29.

³⁰⁷ *Ibid.*

³⁰⁸ Het aantasten van de familie-eer van de eerschender door bijvoorbeeld verkrachting of schaking van een lid van diens familie.

³⁰⁹ Sociale isolatie van de eerschender, uiteenlopend van opsluiting en streng toezicht tot het niet mogen volgen van een opleiding.

³¹⁰ Het laten betalen van een geldbedrag door de eerschender om de eerschending af te kopen.

³¹¹ Het starten van een rechtszaak tegen de eerschender bij zaken als verkrachting, ontvoering (kinderen of schaking) en overspel.

³¹² H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, (2005), *o.c.*, 32.

Ermers, Goedee e.a. onderscheiden dan weer zes categorieën: 1) maatschappelijke sancties als reactie op wangedrag, 2) reacties van een individu op een belediging, 3) bescherming tegen onheil van buiten, 4) preventieve acties om wangedrag van een eigen gezinslid te voorkomen, 5) geheimhouding van wangedrag en 6) eerherstel. Met deze differentiëring willen ze aantonen dat EGG niet altijd te maken heeft met een “geschonden eer” en dat het doel van het geweld daarom niet altijd het herstel van de eer is³¹³. Zoals al gezegd hebben ze kritiek op de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden, omdat ze deze te beperkend vinden.

b.3. Aanleidingen tot EGG

De aanleiding tot EGG zijn legio. Als we teruggrijpen naar de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden, is het van belang in te zien dat “eerschending” op zich geen aanleiding hoeft te zijn. **Een vermoeden of gevaar van eerschending volstaat**³¹⁴. Een aanleiding kan, evenals bij de uitingvormen, betrekking hebben op de seksuele eer en de niet-seksuele eer. De aanleiding tot een eegerelateerd probleem kan liggen in (het vermoeden van) schending van de seksuele eer waarbij tegelijkertijd de mannelijke eer in het geding is. Er is dus sprake van een dynamiek tussen de twee onderscheiden categorieën EGG, maar ook tussen de aanleidingen en de uitingvormen van EGG.

Ferwerda en Van Leiden zetten de belangrijkste aanleidingen tot EGG op een rij³¹⁵: verlies van de maagdelijkheid, een buitenechtelijke seksuele relatie, een voorhuwelijks seksuele relatie, verkrachting, buitenechtelijke zwangerschap, voorhuwelijks zwangerschap, schaking, hertrouwen, afpakken van kinderen, verlaten van de echtgenoot en/of de familie, vermissing, wegblijven en weglopen, verzet tegen een gearrangeerd huwelijk, wanprestaties, belediging, provocatie, vernedering, roddel/laster/smaad, onenigheid over bezit.

Ze stelden in hun onderzoek dat er binnen de aanleidingen tot EGG een aantal risico-indicatoren zijn die dus een verhoogd risico voor EGG opleveren. Zij sommen deze risico-indicatoren op, ondanks het feit dat er nog geen gevalideerd risicotaxatie-instrument voorhanden was³¹⁶. Het gaat om de volgende zes elementen:

- toekomstperspectief (hoe schat het potentiële slachtoffer het eventuele gevaar in?);
- bekendheid (in welke mate is de eerschending bekend?);
- culturele achtergrond (wat is het land/streek van herkomst? Is dit een regio waar veel EGG gepleegd wordt en is dat daar aanvaard?);
- situatie (bron van het conflict? Vrijwillige of gedwongen eerschending?);
- potentiële verdachte (is er een jong mannelijk familielid voorhanden?);
- gedragsverandering (gedragsverandering van het potentiële slachtoffer zelf als risicofactor).

³¹³ R. ERMERS, J. GOEDEE, M. ALBRECHT en R. DE JONG, *o.c.*, 62-63.

³¹⁴ H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, (2005), *o.c.*, 33.

³¹⁵ *Ibid.*, 35.

³¹⁶ *Ibid.*, 36.

De openbaarheid van de aantasting van de eer is volgens FERWERDA en VAN LEIDEN aan te stippen als een van de belangrijkste risico-indicatoren.

De opijsting van deze risico-indicatoren ligt heel dicht bij het systeem van de “rode vlaggen”, een methode van vroegherkenning die in de pilot Unit MEP (zie infra) ontwikkeld zijn geworden.

2. BELEIDSMATREGELEN INZAKE EGG IN NEDERLAND

In Nederland is er sprake van een “**Interdepartementaal programma EGG**”, ondergebracht bij het Ministerie van Justitie. Dit is een vijfjarenprogramma (2006-2010) waarin onder meer aandacht wordt besteed aan beschermingsmaatregelen, preventie en strafrechtelijke aanpak. Onder andere de ministeries van Justitie, Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM/WWI) zijn bij dit kabinetsprogramma betrokken en werken samen langs vier pijlers binnen het programma, namelijk Maatschappelijke Preventie, Bescherming en Opvang, Strafrechtelijke Aanpak en Bestuurlijke Aanpak. Hierna worden de pijlers nader toegelicht.

Het **Landelijk Expertise Centrum Eergerelateerd Geweld (LEC EGG)** is formeel opgericht in 2008 en ondersteunt regionale politiekorpsen bij moeilijke dossiers waarbij een eermotief wordt vermoed³¹⁷. Het LEC EGG heeft enerzijds een operationele taak en anderzijds een wetenschappelijke taak, namelijk het analyseren van eorzaken en het ontwikkelen van adequate methoden en technieken voor politieagenten om dit soort zaken vroegtijdig te herkennen en aan te pakken.

Het LEC EGG is ontstaan als gevolg van de **pilot “Eergerelateerd Geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid”**, die in de periode 2004-2006 liep onder leiding van de UNIT MEP³¹⁸. De Unit MEP was in feite de voorloper van het LEC. In Nederland heeft men veel kennis vergaard uit deze pilot EGG in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid. Deze pilot had de volgende doelstellingen³¹⁹:

- Het komen tot een beschrijving van de manier waarop aan eer gerelateerde zaken, zoals eerwraak, worden aangepakt;
- Het komen tot een voorstel voor een adequate registratie van problemen met betrekking tot eerwraak en aan eer gerelateerd geweld;
- Het verkrijgen van inzicht op basis van een analyse van gegevens uit de registratie;
- Het verbreden van de kennis over aan eer gerelateerde zaken en de registratie hiervan onder politieambtenaren;
- Verbetering van de signalering van aan eer gerelateerde delicten, zoals eerwraak.

³¹⁷ J. JANSSEN, “Fatal attraction”, *Crimelink*, over misdaad en veiligheid, maart 2010, 39-41.

³¹⁸ Unit Multi-etnisch Politiewerk.

³¹⁹ J. JANSSEN, Pilot eergerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, 4.

Hiernavolgend wordt bestudeerd of men in Nederland over cijfermateriaal beschikt om het fenomeen EGG in kaart te brengen en komen bepaalde methodes van vroegherkenning aan bod. Daarna worden de vier pijlers van het Interdepartementaal programma Eergerelateerd Geweld onder de loep genomen en sluiten we af met de problematiek van de ketensamenwerking en de gegevensuitwisseling.

A. BEELDVORMING

Om een beter begrip te krijgen van wat EGG nu eigenlijk inhoudt, zijn, zo is uit de pilot in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid gebleken, twee soorten van informatie van belang. Enerzijds is het van belang, zowel voor de beleidspraktijk als voor het politiewerk, een duidelijk zicht te krijgen op de wijze waarop de informatie met betrekking tot mogelijke eezaken bij de politie binnenkomt en verwerkt wordt en anderzijds is het belangrijk om de reeds in behandeling genomen casuïstiek beter tegen het licht te houden teneinde meer zicht te krijgen op het ontstaan en de afloop van eekwesties³²⁰.

De bedoeling van de pilot EGG in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid was na te gaan wat de mogelijkheden zijn voor de opzet van een registratie van eezaken.

Informatie over mogelijke eezaken vindt op twee manieren haar weg naar de politie: via haal- en brengwerk. Ingeval van haalwerk komt de politie zelf zaken op het spoor, ingeval van brengwerk benaderen de burgers de politie en/of de ketenpartners zelf³²¹. Uit de pilot is gebleken dat ongeveer 2/3 uit brengwerk bestaat en 1/3 uit haalwerk³²². JANSSEN acht dit onderscheid belangrijk, want het zegt iets over de mate waarin de politie uit zichzelf in staat is om eekwesties te herkennen.

In Nederland zijn er tot op heden weinig cijfers in omloop die een indruk geven van de frequentie waarmee EGG voorkomt. Hoewel er in Nederland enkele cijfers bestaan, plaatst Janssen toch enkele kanttekeningen bij een kwantitatieve benadering van het fenomeen³²³. In eerste instantie is er **het probleem van het dark number**: lang niet alle eezaken raken bij de politie bekend omdat er bijvoorbeeld geen melding of aangifte is gedaan. Wat een kwantitatieve benadering ook bemoeilijkt, is het gebrek aan een sluitende definitie van het concept EGG. In het onderzoeksrapport Ferwerda en Van Leiden wordt ook aandacht besteed aan de mogelijke juridische omschrijvingen van EGG³²⁴. Een groot deel van EGG is echter niet te vangen in

³²⁰ J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eezaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eergerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eergerelateerd geweld, politie Haaglanden, 13-14.

³²¹ *Ibid.*, 24.

³²² *Ibid.*, 25.

³²³ Zie J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eezaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 70-72 en J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eezaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eergerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eergerelateerd geweld, politie Haaglanden, 8-11.

³²⁴ H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, (2005), *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, z.p., Advies-en onderzoeksgroep Beke, 39.

juridische kwalificaties. In termen van deskundigheidsbevordering en de mogelijkheden tot signalering en vroegtijdige interventie is het wel van belang om deze niet-strafbare vormen van EGG te benoemen. Zo zijn er vele uitingsvormen van EGG die naar de letter van de Nederlandse wet geen strafbaar karakter hebben.

Janssen stelt dat de werkdefinitie, vooral moet gezien worden als een groeimodel en niet als een strakke formulering, waarmee bepaalde gedragingen met precisie wel of niet onder de noemer van EGG kunnen geplaatst worden. Ook wijst ze op de "glijdende schaal" van de verschillende uitingsvormen van EGG en stelt ze zich de vraag of alle vormen van EGG moeten geregistreerd worden, dus ook de niet-gewelddadige uitingsvormen³²⁵? Daarenboven wijst ze erop dat eezaken vaak een lange adem hebben en het niet altijd duidelijk is wanneer een zaak nu afgerond is of niet. Gelet op de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden, waar collectiviteit één van de determinerende factoren is, is het ook van belang na te denken over de vraag of er nog andere personen bij het strafbare feit betrokken zijn geweest.

Ook op basis van de werkdefinitie kan niet onomstotelijk vastgesteld worden of een zaak wel of niet terecht onder de noemer EGG dient te worden gebracht. Dat komt omdat het enige feitelijke aan eer gerelateerd geweld in principe het geweld zelf is. **Het onderdeel "eer" is niet fysiek tastbaar, het is een sociale constructie, een motief**³²⁶. Uit de pilot is gebleken dat de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden weliswaar een handig instrument is, maar misschien pas bruikbaar is bij de verdere analyse, aangezien ze dermate gedetailleerd is³²⁷.

Tijdens de pilot EGG, die ongeveer anderhalf jaar heeft geduurd, zijn ruim 250 zaken behandeld waarin rekening is gehouden met eer als mogelijk motief³²⁸. In de eindrapportage van de pilot werden dan een 40-tal zaken nader bekeken en het viel op dat het bijna altijd ging om eer in verband met familiale kwesties en opvattingen over zeden³²⁹. In 13 zaken ging het om fysiek geweld, waarvan 2 met dodelijke slachtoffers³³⁰. In 2006 kwamen 422 zaken binnen bij de Unit MEP³³¹, waarvan 70% uit de politieregio Haaglanden en bijna 1/5 uit andere politiekorpsen³³². Hierbij werden de volgende kanttekeningen geplaatst. Eerst en vooral kan niet met volledige zekerheid gezegd worden dat het hier daadwerkelijk allemaal om eekwesties ging. Daarenboven zijn dubbeltellingen mogelijk³³³.

Tot op heden en zelfs ondanks de werkdefinitie, blijft het moeilijk een correcte inschatting te doen van de prevalentie van EGG. Het is steeds van belang dat men de volgende nuanceringen goed

³²⁵ J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eezaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eegerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eer gerelateerd geweld, politie Haaglanden, 10.

³²⁶ *Ibid.*, 9-10.

³²⁷ *Ibid.*, 24.

³²⁸ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eezaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 72.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ Voorloper van het LEC EGG.

³³² J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eezaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eegerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eer gerelateerd geweld, politie Haaglanden, 78.

³³³ *Ibid.*

voor ogen houdt: het grote dark number tengevolge van een vermoedelijk lage aangifte- en meldingsbereidheid, de complexiteit van het fenomeen op zich en de mogelijke dubbeltellingen.

B. METHODEN VAN VROEGHERKENNING EN RISICO-ANALYSE

b.1. Rode vlaggen en checklist EGG

Het is belangrijk geweldadige eerkwestie als **een “proces”** te beschouwen en na te gaan volgens welk scenario het motief van een dader zich ontwikkelt. Voor professionals is het van cruciaal belang dat zij de verschillende uitingsvormen en aanleidingen van EGG herkennen waardoor men in staat is om eerkwesties in een vroegtijdig stadium te signaleren en aan te pakken.

In Nederland heeft men daartoe een **systeem van “rode vlaggen”** ontwikkeld. Na herkenning van de “rode vlaggen” kunnen de politieambtenaren gebruik maken van de “checklist EGG” (zie infra).

De aanwezigheid van een “rode vlag” doet vermoeden dat er wellicht een factor van invloed zou kunnen zijn in een bepaalde zaak.

“Rode vlaggen” worden door JANSSEN omschreven als *“aspecten van een zaak die de waarnemer alert maken op een eventuele aanwezigheid van eer als motief”*.³³⁴ In de Nederlandse pilot EGG kwamen de volgende thema’s voor waarop de rode vlaggen betrekking hadden³³⁵: verschillende **aanleidingen tot eerschending (1)**, verschillende **vormen van eerherstel (2)** en **verschillende kenmerken van eercodes en achtergronden van betrokkenen (3)**³³⁶.

(1) In eerste instantie is er nood aan een alertheid op aanleidingen tot eerschending: provocaties, bedreigingen, beledigingen, roddel en smaad en conflicten.

(2) Hiernaast is er ook nood aan alertheid voor verschillende vormen van eerherstel: mishandeling, stalking, moord of doodslag, uithuwelijking, verstoting.

(3) De laatste set van rode vlaggen heeft betrekking op de kenmerken van eercodes en betrokkenen: woorden die op “eer” wijzen (*namus, seref*), lage sociaal-economische positie, laag opleidingsniveau, grote onderlinge afhankelijkheid binnen de gemeenschap en heftige emoties.

De rode vlaggen zijn uitgewerkt in een query, een elektronische zoekslag waarmee dagelijks belangrijke politieke informatiesystemen worden doorgenomen. Aan deze zoekslag ligt een uiterst ruim begrip aan EGG ten grondslag: alles wat mogelijk interessant is, wordt meegenomen. Aan de

³³⁴ J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eorzaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eengerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eer gerelateerd geweld, politie Haaglanden, 12.

³³⁵ Zie ook J. JANSSEN, *Pilot eengerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid, de eindrapportage*, Unit MEP, Politie Haaglanden, 8-10.

³³⁶ Zie J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 76-78.

hand van de checklist en eventuele deskundigen wordt de zaak dan diepgaander bekeken zodanig naarmate de analyse vordert, aan het toekennen van een als mogelijk motief steeds strengere eisen wordt gesteld³³⁷.

Vanaf het moment dat men ergens een rood vlaggetje ontwaart, moet men zich dus bewust zijn dat er mogelijk wel sprake is van een eerzaak en kan de politie de checklist EGG toepassen.

De checklist EGG is een **lijst met vragen en tips die helpen bij het in kaart brengen van verschillende componenten in één casus**. Deze checklist bestaat uit een aantal blokken met vragen die betrekking hebben op de volgende terreinen³³⁸: de melding, aard van het probleem, relevante vragen op het gebied van personalia, relevante vragen op het gebied van sociale en economische achtergronden, relevante vragen op het gebied van ervaringen met geweld, het maken van een plan van aanpak, het horen van verdachten en het gebruik van tolken, het vastleggen en doorgeven van informatie. Op basis van de checklist wordt informatie verder verzameld voor verdere analyse. Het gebruik van de checklist biedt geen garantie op een adequate aanpak van EGG, maar heeft zijn nut als hulpmiddel.

b.2. Typologieën en categorieënschema

In het Werkboek Eergerelateerd Geweld (zie infra – Bestuurlijke Aanpak) wordt dan weer het werken met **typologieën en categorieën** aanbevolen³³⁹. Het bepalen van een type wordt gezien als een van de eerste stappen in de analyse van een zaak, aan de hand van informatie die eerder is ingewonnen. Gericht inwinnen van informatie kan aan de hand van de checklist EGG. Het **type betreft** niet alleen de vorm van het geweld of het conflict, maar **ook de context waarin het probleem plaatsvindt**. Aan de hand van het type casus kan snel, zij het voorlopig, worden ingeschat waarom het geweld speelt, wie naar verwachting het slachtoffer van het geweld zal worden en waar de daders en de slachtoffers kunnen worden gezocht. In het Werkboek worden negen types voorgesteld: 1) Verloving en huwelijk, 2) schaking/gedwongen huwelijk, 3) voor- of buitenhuwelijkse seksuele omgang, 4) opvoeding van kinderen, 5) incest, 6) echtscheiding, 7) alleenstaande gescheiden vrouw, 8) conflicten tussen families en 9) persoonlijke contacten. Met de typologie krijgen we met andere woorden inzicht in de culturele context of culturele setting waarbinnen handelingen of verschijnselen zich voordoen.

Het **categorieënschema** heeft twee functies: aan de ene kant helpt het bij het verzamelen van de informatie, en anderzijds doet het door bepaald gedrag aan een gevarencategorie te koppelen uitspraken over hoe ernstig dit gedrag in het algemeen kan worden opgevat. Het categorieënschema is gebaseerd op twee criteria: 1) het soort wangedrag dat aan de orde is of de soort problemen waarmee de betrokkenen te maken hebben en 2) het gegeven of het wangedrag al of niet bekend is in de buitenwereld. Aan de hand van deze twee criteria kan men dan voor elk

³³⁷ J. JANSSEN, *Instream en vroegherkenning van mogelijke eerzaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eergerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eergerelateerd geweld, politie Haaglanden, 12.

³³⁸ J. JANSSEN, *Pilot eergerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid*, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, 10.

³³⁹ Zie R. ERMERS, J. GOEDEE, M. ALBRECHT en R. DE JONG, *o.c.*, 83-109.

type van casuïstiek een inschatting maken van het risico van gevaar dat er wegens culturele motieven dreigt³⁴⁰.

C. PIJLER MAATSCHAPPELIJKE PREVENTIE

In de pijler **“Maatschappelijke Preventie”** van het interdepartementaal programma **Eergerelateerd Geweld** zijn vier koepels van migranten- en vluchtelingenorganisaties eind 2007, gesteund door de Nederlandse overheid, gestart met het meerjarige programma **“Aan de goede kant van de eer”**³⁴¹. Met behulp van dit programma activeren deze organisaties hun achterban om een rol te vervullen in de preventieaanpak. De doelstellingen van deze preventieaanpak zijn:

- bij te dragen aan het contact en de samenwerking met (lokale) instanties;
- (zelf)redzaamheid binnen de gemeenschapsgroepen te bevorderen;
- een mentaliteits- en gedragsverandering te bewerkstelligen.

In het verlengde van dit programma hebben enkele gemeenten in de loop van 2009 en 2010 een **lokale preventieaanpak** opgezet. Aldus hebben in Rotterdam en Twente enkele scholen gezamenlijk het initiatief genomen om het thema EGG binnen hun scholen vorm te geven (het “scholenproject”)³⁴². Dit project heeft enerzijds beoogd om kennis en inzicht over EGG te ontwikkelen, en anderzijds om een aanpak te formuleren gericht op de vroegsignalering en het doorverwijzen indien er mogelijks sprake is van EGG in de scholen. In het scholenproject beveelt men naar scholen toe een lokale ketenaanpak aan, waarbij vijf achtereenvolgende stappen onderscheiden worden: voorbereiding, richten, inrichten, verrichten en evalueren.

Ter preventie en vroegsignalering van Huiselijk Geweld en Kindermishandeling werd een nieuwe wet aangenomen: de “Wet Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling”. Deze wet is niet alleen van toepassing op huiselijk geweld en kindermishandeling maar op de geweldsvorm seksueel geweld, vrouwelijke genitale verminking, eergerelateerd geweld en ouderenmishandeling. Het legt professionals o.a. in de gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang en justitie de plicht op om een meldcode te hanteren wanneer zij een signaal opvangen van één van deze geweldsvormen.

Hiervoor werd een Basismodel **Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling**³⁴³ opgesteld. Het basismodel is een vijfstappenplan waarin staat wat een professional het beste kan doen bij een vermoeden van één van de vermelde geweldsvormen. Het bestaat uit volgende stappen: in kaart brengen van signalen, collegiale consultatie, gesprek met cliënt, wegen van het geweld, beslissen: hulp organiseren of melden. Preventie en samenwerking staan hier dus centraal.

³⁴⁰ *Ibid*, 97-99.

³⁴¹ *Ibid*, 116.

³⁴² Zie G.J. PHILIPS, J. GOEDEE en A. RIJKERS, *Naar eer en geweten, Naar een aanpak van eergerelateerd geweld in en om de school*, ROC van Twente en Aldeba College Rotterdam, november 2008, 75 p.

³⁴³ De Wet Meldcode verplicht organisaties om een meldcode in de eigen organisatie te implementeren en het gebruik en kennis hiervan te bevorderen.

D. PIJLER STRAFRECHTELIJKE AANPAK

De pijler “Strafrechtelijke Aanpak” van het Interdepartementaal Programma EGG, richt zich op de opsporing, vervolging en de afdoening van eergerelateerde strafzaken. Het project stelde zich tot doel om bij politie en parket een werkwijze te introduceren die het mogelijk maakt dat (dreiging van) EGG vroegtijdig wordt herkend (zie supra – methoden van vroegherkenning en risicoanalyse) en effectief kan worden aangepakt. Deze landelijke methodiek (methode LEC EGG – zie infra) werd ontwikkeld tijdens de pilot Eergerelateerd Geweld Haagland – Zuid-Holland-Zuid. Ten behoeve van de opsporing en vervolging heeft het Nederlandse College van Procureurs-generaal een richtlijn voor de aanpak van eergerelateerd geweld opgesteld.

EGG is in Nederland geen specifiek strafbaar feit. Eergerelateerd geweld en eermoord worden in het Nederlandse strafrecht gewoonlijk gezien als wederrechtelijke vrijheidsberoving of zware mishandeling en als levensdelicten³⁴⁴. Is een zuster of dochter het slachtoffer, dan geldt dit als een strafverzwarende omstandigheid en wordt de maximale gevangenisstraf met een derde verhoogd. Er kan reeds strafrechtelijk worden opgetreden op het moment dat iemand met geweld of moord bedreigd wordt (artikel 285 Sr). Er kan op dat moment voorlopige hechtenis worden opgelegd. Voor het element van de collectiviteit, dat eigen is aan EGG, biedt het Nederlandse recht in principe voldoende mogelijkheden voor strafvervolging van medeplegers, voor het doen plegen, uitlokken en voorbereiden van ernstige misdrijven, maar ook voor het opzettelijk gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaffen tot het plegen van het misdrijf. Uitlokkers en medeplegers riskeren dezelfde straf als de pleger; in geval van moord betekent dit levenslang. Ook familieleden die bijvoorbeeld alleen maar van belang zijnde inlichtingen of middelen hebben verschaft, kunnen als medeplichtigen worden vervolgd (maximaal 15 jaar cel). Bij verdenking van delicten als mishandeling en moord (en van bedreiging hiermee), kunnen verdachten worden aangehouden en in verzekering worden gesteld. In deze gevallen kunnen bijzondere opsporingsmethoden worden toegepast, zoals stelselmatige observatie, het stelselmatig inwinnen van informatie bij derden en het afluisteren van (telefoon)gesprekken.

Pilot Eergerelateerd Geweld

Voor de politie is het volgens Janssen van belang gebleken dat men het **verschil tussen EGG en huiselijk geweld** goed doorziet. Bij huiselijk geweld is het succesvol gebleken om zo kort mogelijk op de bal te spelen en kordaat op te treden en de dader bij betrapting op heterdaad onmiddellijk aan te houden en van het slachtoffer te scheiden. Zulk kordaat optreden kan de zaak bij EGG alleen maar erger maken en laten escaleren, aangezien de eer nog meer in het gedrang komt, zeker indien deze aanpak publiekelijk gebeurt³⁴⁵. **De methodieken gehanteerd bij de aanpak van huiselijk geweld mogen niet zomaar overgenomen worden bij de ontwikkeling van een aanpak van EGG.**

³⁴⁴ Zie http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/nieuws/Bronnenboek_eerwraak_2005.pdf

³⁴⁵ J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 59.

Een geschonden eergevoel is niets meer dan een mogelijk motief voor (dreiging met) geweld. "Eer" is simpelweg geen concreet feit, maar door rekening te houden met de aanwezigheid van dit mogelijke motief, komen andere zoekrichtingen voor het politieonderzoek in beeld³⁴⁶.

Vanaf het moment dat men ergens een rood vlaggetje ontwaart, moet men zich dus bewust zijn dat er mogelijks wel sprake zou kunnen zijn van een eerzaak en kan de politie de checklist toepassen.

De pilot EGG heeft op verschillende vlakken aangetoond dat de politie in de operationele politiepraktijk nood heeft aan **een specifieke aanpak van EGG. Zo dient de politie een speciale aandacht te hebben voor culturele elementen**³⁴⁷. Dit veronderstelt een **zekere elementaire kennis met betrekking tot culturele fenomenen**. Met betrekking tot EGG heeft de pilot aangetoond dat kennis nodig is over het concept eer, de rol van roddel en achterklap, de opvattingen over groepsdynamieken en de sociale grenzen en de man-vrouw verhoudingen³⁴⁸. De inzet van allochtone politieagenten wordt dan weer betwist, wegens het feit dat men zo riskeert potentiële slachtoffers af te schrikken om hun zaak te melden, omdat ze vrezen dat een politieambtenaar uit hun eigen etnische groep zal klikken of zal oordelen³⁴⁹.

Niet alleen binnen het politiekorps, maar ook daarbuiten, is **de inzet van deskundigen** van groot belang. Zo werd in 2006 door Unit MEP gebruik gemaakt van twee externe deskundigen. De expertise van beide deskundigen beslaat voornamelijk het terrein van taal en cultuur, met name gericht op Turkije en het Midden-Oosten³⁵⁰. JANSSEN wijst wel op het gevaar van een te kleine pool van experts, wegens het feit dat al te vlug een te grote en eenzijdige afhankelijkheid optreedt³⁵¹.

Zoals hierboven reeds gesteld kunnen de politieambtenaren in Nederland een beroep doen op het systeem van de **"rode vlaggen", de "checklist EGG", de typologieën en het categorieënschema**. Het gebruik van de rode vlaggen situeert zich eerder in de preventieve fase. De verdere, ietwat meer operationele analyse gebeurt aan de hand van de checklist. Het is in een onderzoek van JANSSEN echter wel gebleken dat de checklist slechts gering gebruikt wordt in de praktijk. Als mogelijke redenen hiervoor haalt zij een verwarring met de query³⁵² en de indruk van een tijdrovende bezigheid aan³⁵³.

³⁴⁶ J. JANSSEN, "Fatal attraction", *Crimelink*, over misdaad en veiligheid, maart 2010, 39.

³⁴⁷ J. JANSSEN, Pilot eengerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, 16.

³⁴⁸ *Ibid.*, 17.

³⁴⁹ *Ibid.*, 19.

³⁵⁰ J. JANSSEN, Pilot eengerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, 10 en J. JANSSEN, Analyse van mogelijke eorzaken: het gebruik van de checklist en inzet van externe deskundigen, Een onderzoek naar casuïstiek uit 2006, Deelrapport 2, Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, Minister van Justitie, Landelijk Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld, Politie Haaglanden, 2009, 33.

³⁵¹ *Ibid.*

³⁵² Dit is een elektronische zoekslag in de politieke informatiesystemen.

³⁵³ *Ibid.*, 22-23.

Aan de hand van de ingewonnen informatie kan men de zaak in een zeker type plaatsen en het gevaar risico aftoetsen volgens het categorieënschema.

Aanwijzing huiselijk en eengerelateerd geweld

In Nederland is op 1 juni 2010 de "**Aanwijzing huiselijk geweld en eengerelateerd geweld**" in werking getreden³⁵⁴. De Aanwijzing³⁵⁵ Huiselijk Geweld is hiermee komen te vervallen. Het doel van deze aanwijzing is het bewerkstelligen van een effectiever optreden van politie en Openbaar Ministerie in reactie op huiselijk en eengerelateerd geweld. Beide vormen van geweld worden in dezelfde richtlijn behandeld, omdat tussen beide fenomenen enerzijds parallellen te trekken zijn en anderzijds grote verschillen bestaan, waardoor het nodig is beide vormen van geweld reeds in een vroeg stadium van het onderzoek te onderscheiden, omdat ze een andere aanpak vergen.

In elke politieregio wordt een contactfunctionaris Huiselijk Geweld en een **contactfunctionaris Eengerelateerd Geweld** aangewezen. Bij elk arrondissementsparket wordt door de parketleiding een **contactfunctionaris** aangewezen **voor het coördineren van het beleid inzake de aanpak van huiselijk- en eengerelateerde geweldzaken**. Dit is ook het geval bij elk ressortparket. Het is van groot belang dat deze contactfunctionarissen over een hoge mate aan deskundigheid in deze geweldzaken beschikken.

Wat betreft de opsporing dient ten eerste te worden gelet op signalen die mogelijk op eer als motief voor (dreigend) geweld zouden kunnen duiden, d.i. de **rode vlaggen**, waarna naderhand gebruik dient gemaakt te worden van de **checklist EGG**. Op grond van de informatie verzameld met de checklist kan vervolgens een **plan van aanpak worden opgesteld**. Deze drie stappen zijn volgens de Aanwijzing **de methode LEC EGG**, die een manier is om betrouwbare gegevens te verzamelen en onderbouwde conclusies te trekken over het motief in een bepaalde zaak³⁵⁶. Een goed inschattingsvermogen en een goed gebruik van (externe) expertise kan in veel zaken van EGG doorslaggevend zijn voor het succes van de interventies. Soms kunnen, na de risico-inschatting, in een vroeg stadium bijzondere opsporingsmiddelen worden ingezet ter bestrijding van (een escalatie van) EGG.

Met betrekking tot de vervolging wordt in de Aanwijzing aansluiting gezocht bij de algemene opvattingen over EGG: hier blijkt een **daadgerichte visie op vervolging**. Niet de persoon van de dader, maar de daad op zich staat voorop, zodanig dat strafverlichting en cultureel verweer in principe uitgesloten zijn³⁵⁷.

Ook voor de strafrechtelijke aanpak geldt dat **voorkomen van geweld prioriteit** heeft. Reactie op geweld is uiteraard ook van belang, maar de nadruk wordt, ook vanuit strafrechtelijke hoek, voornamelijk op **preventie** gelegd. Politie, het Openbaar Ministerie en de actoren die in het veiligheidsbeleid betrokken zijn, moeten de handen in elkaar slaan om te voorkomen dat een

³⁵⁴ Aanwijzing Eengerelateerd Geweld (2010A010), URL:

<http://www.om.nl/organisatie/beleidsregels/overzicht/geweld/@155196/aanwijzing-huiselijk/>

³⁵⁵ **Aanwijzingen** worden gebruikt voor het stellen van beleidsregels over de uitoefening van taken en bevoegdheden van het Openbaar Ministerie en betreffen met name het opsporings-, vervolgings- en executiebeleid. **Richtlijnen voor strafvordering** bevatten dwingende normatieve regels op het gebied van strafvordering.

³⁵⁶ J. JANSSEN en J. TEN VOORDE, "De strafrechtelijke aanpak van eengerelateerd geweld nader beschouwd", *Proces* 2011 (90), 2, 91.

³⁵⁷ *Ibid.*, 91 en 94.

conflict in gewelddadig handelen ontaardt. Naar aanleiding van een bedreiging met geweld moet volgens de Aanwijzing steeds de methode LEC EGG toegepast worden teneinde te achterhalen of er sprake kan zijn van EGG en zo ja, op welke wijze vervolgens het beste dient te worden gehandeld³⁵⁸.

E. PIJLER BESCHERMING EN OPVANG

De **pijler “Bescherming en Opvang” van het Interdepartementaal Programma EGG** richt zich op het tot stand brengen van een **veilige opvang voor (potentiële) slachtoffers van EGG**.

Zoals hierboven al gezegd, bestaat de instroom van EGG zaken bij de politie voor 2/3 uit brengwerk en slechts voor 1/3 uit haalwerk. Dit wil zeggen dat de hulpvraag van de (potentiële) slachtoffers toch van groot belang is. Deze wordt in zekere zin bepaald door de mate van zelfredzaamheid en hun sociale situatie. Enkele sociale factoren die de zelfredzaamheid kunnen bepalen zijn de leeftijd van het slachtoffer (minderjarig of niet), het hebben van kinderen, het land van herkomst, de mate van het isolement en de onderdrukking in de thuissituatie³⁵⁹.

Johannink en Mitrovitch spreken van een aantal **paradoxen als het gaat om de hulpbehoefte van de slachtoffers van EGG**³⁶⁰. Een eerste paradox is het feit dat het slachtoffer meestal zeer afhankelijk is van haar milieu, terwijl het sociale milieu bij (escalatie van) EGG nu net de mogelijke bedreiging vormt. Dit maakt het voor een slachtoffer van EGG nog moeilijker om de stap naar de hulpverlening te zetten in vergelijking met een slachtoffer van bijvoorbeeld huiselijk geweld. Een tweede paradox is de mate van isolement die het ontvluchten voor de bedreigende situatie met zich meebrengt. Het slachtoffer is veelal geïsoleerd vanuit de maatschappij in haar cocon van de familie/ het sociale milieu en net daaruit wordt zij verder geïsoleerd. Indien het slachtoffer uit veiligheidsoverwegingen uit het eigen sociale milieu wordt weggetrokken, wordt een beroep gedaan op de zelfredzaamheid van het slachtoffer, die dus juist heel klein is. Risicofactoren voor een slechte zelfredzaamheid zijn een lage opleiding en een slechte financiële status. **De hulpverlening aan slachtoffers van EGG is dus vrij complex**, omdat deze slachtoffers vaak weinig zelfstandig zijn en niet goed weten wat ze willen.

Binnen de pijler “Bescherming en Opvang” werd in een tweetal pilots specifieke opvang van minderjarige meisjes verzorgd, waarbij er vermoedens of aanwijzingen waren van een eergeerelateerde context. Eén van deze pilots, **De Dochters van Zahir**, werd georganiseerd in Fier Fryslan, een expertise- en behandelcentrum op het terrein van geweld in afhankelijkheidsrelaties. In een periode van ruim drie jaar bood Zahir crisisopvang en behandeling aan 121 meisjes en jonge vrouwen uit migranten- en vluchtelingengemeenschappen in Nederland. Hun ervaringen hebben ze gebundeld in een publicatie en heeft als belangrijkste conclusie dat ze ervan overtuigd zijn dat (potentiële) slachtoffers van EGG een heel specifieke doelgroep vormen en dat er bijgevolg

³⁵⁸ *Ibid.*, 93.

³⁵⁹ R. JOHANNINK en C. MITROVITCH, *Eergeerelateerd Geweld in Nederland – de nazorgfase*, 2007, 13.

³⁶⁰ *Ibid.*

nood is aan **hybride vormen van hulpverlening**³⁶¹. Noch de traditionele Westerse en individualistische benadering van hulpverlening noch de traditionele niet-Westerse en collectieve benadering van hulpverlening bieden oplossingen. Er is daarentegen nood aan een nieuwe benadering in de hulpverlening die beide perspectieven integreert en overstijgt. Fier Fryslan beklemtoont ook de **nood aan categorale opvang en hulpverlening**. Voor (potentiële) slachtoffers van EGG betekent dit:

- Geen opsluiting in een gesloten setting. Ze behoeven geen opsluiting, wel veiligheid en bescherming binnen een specifieke gestructureerde setting;
- In tegenstelling tot de traditionele opvatting dat de hulpverlening in eigen regio dient georganiseerd te worden, is bij deze doelgroep net een open setting buiten hun regio veel meer aan te bevelen;
- Opvang en hulpverlening in lotgenotengroepen;
- Hulp moet direct beschikbaar zijn, zeker in crisissituaties. Wachttijden en wachtlijsten zijn nefast rekening houdende met de vlugge escalaties die mogelijkwijze kunnen plaatsvinden;
- Specifieke hulpverlening, gericht op vraagstukken rondom eer, leefwijzen van de meisjes en hun familie, specifieke deskundigheid inzake bemiddeling, ...

De veiligheid is vaak een eerste onderdeel in de hulpvraag van de slachtoffers van EGG. Zij voelen zich bedreigd, zijn in gevaar en vragen om bescherming. Hierbij is een gedegen inschatting van de veiligheidsrisico's van belang. De inschatting van de veiligheidsrisico's bij EGG is een uiterst complexe aangelegenheid. Als mogelijke knelpunten worden aangehaald: het inschatten van risico's op basis van subjectieve informatie, perceptieverschil van veiligheid tussen het slachtoffer, de hulpverlening en de politie, het inschatten van de ernst van de dreiging en de mogelijke rol van de familie³⁶². Bij de inschatting van de risico's moeten zowel de objectieve veiligheid, namelijk de reële aanwezigheid van gevaar en de subjectieve veiligheid, bijvoorbeeld de angst van het slachtoffer of het buikgevoel van de hulpverleners en politie, tegen elkaar afgewogen worden. Een belangrijk punt is dat op één of andere manier er eerherstel moet komen³⁶³. Vanaf het moment dat de eer geschonden is, vooral de vrouwelijke seksuele eer, moet deze voor wat deze families betreft hersteld worden. De opvattingen hierover zijn vrij strikt en men kan er dus vanuit gaan dat zolang er geen oplossing geweest is dat leidt tot een mogelijk eerherstel, het slachtoffer gevaar loopt.

Een mogelijk middel tot eerherstel is dan ook de **bemiddeling**³⁶⁴. Via de bemiddeling tussen slachtoffer en familie kan getracht worden de relatie te herstellen en te zoeken naar oplossingen om de familie-eer te herstellen, zoals een huwelijk, een terugkeer naar huis met afspraken, een abortus,.... Dit is een zeer **fragiele opdracht**, want zelfs als de bemiddeling succesvol lijkt te verlopen, biedt dit nog geen garanties dat de gevaardreiging volledig weggeëbd is. Eén van de

³⁶¹ Zie A. VAN DIJKE en L. TERPSTRA, *De dochters van Zahir. Tussen traditie en wereldburgerschap*, Uitgeverij SWP Amsterdam, 2010, 230 p.

³⁶² R. JOHANNINK en C. MITROVITCH, *o.c.*, 16.

³⁶³ *Ibid.*, 20.

³⁶⁴ *Ibid.*, 23.

grootste moeilijkheden bij EGG, is dat hulpverleners en politie nooit volledig zeker zijn dat een zaak af is, het EGG kan steeds opnieuw escaleren. Soms kan men denken dat de dreiging daadwerkelijk afgenomen is, terwijl niets minder waar is.

In Nederland heeft men geëxperimenteerd met enkele **specifieke veiligheidsmaatregelen** als men een (potentieel) slachtoffer van EGG laat terugkeren naar de thuissituatie³⁶⁵. Eén ervan is het **systeem AWARE ('Abused women's active response emergency')**, dat in het kader van de aanpak van huiselijk geweld is ontwikkeld. Het gaat om een apparaatje dat door een slachtoffer overal naartoe te nemen is en waarbij zij bij gevaar een signaal kunnen sturen naar een alarmcentrale, zodat de politie bij het ontvangen van het signaal onmiddellijk kan ingrijpen. Een ander systeem is **de "vlaggetjesmethode"**. De adressen waarop mogelijk iets kan plaatsvinden, krijgen een vlaggetje en indien er een oproep vanuit die locatie binnenkomt, wordt deze onmiddellijk als prioriteit beschouwd. Wat ook vaak gebeurt, is dat men het potentieel slachtoffer een rechtsreeks nummer van de meldkamer meegeeft of dat politie en/ of hulpverlening zelf geregeld rechtstreeks contact opnemen met het slachtoffer.

F. PIJLER BESTUURLIJK AANGESTUURDE AANPAK VAN EGG

In de pijler "Bestuurlijke Aanpak" wordt in drie gemeenten (Rotterdam, Amsterdam en Almelo/Twente), onder bestuurlijke regie, een lokale aanpak ontwikkeld waarin de sporen "Maatschappelijke Preventie", "Strafrechtelijke aanpak" en "Bescherming en Opvang" met elkaar verbonden worden tot een **integrale aanpak van eengerelateerd geweld**. In 2006 heeft Rotterdam de spits afgebeten op dit vlak, maar ook Amsterdam en Almelo zijn pilotgemeenten. De Rotterdamse pilot kan de andere gemeenten inspireren in de zoektocht naar het opzetten van een beleid dat aansluit op de behoeften en noden van de burgers³⁶⁶. De Rotterdamse pilot staat niet op zichzelf, maar sluit aan bij het Rotterdamse beleid rond huiselijk geweld en andere geweldsgerelateerde problematiek, zoals kindermishandeling en seksueel geweld.

De resultaten van deze lokale initiatieven worden momenteel omgezet naar modellen ten behoeve van een **landelijke implementatie**. Vanuit de bevindingen en de aanpak in Rotterdam werd bv. een **Werkboek Eengerelateerd Geweld** opgesteld, waarin met behulp van diverse tools³⁶⁷ uitgebreid ingegaan wordt op het **organiseren en implementeren van een lokale ketensamenwerking EGG**.

In Nederland hebben de gemeenten een regierol wat huiselijk geweld betreft. Deze rol is geformaliseerd in de **Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)**. De wet kent vier maatschappelijke doelen: het bevorderen van de zelfredzaamheid, het vergroten van de

³⁶⁵ *Ibid*, 31-32.

³⁶⁶ Voor een volledig overzicht zie K.D. LUNNEMANN en M. WIJERS, *Eergeweld voorbij. Een nieuwe gemeentelijke aanpak van eengerelateerd geweld*, Verwey-Doncker Instituut, Utrecht, 2010, 123 p.

³⁶⁷ In het werkboek wordt een ganse Keten Eengerelateerd Geweld uitgewerkt, waarin de ketenaanpak in Rotterdam wordt weergegeven. Hieraan gekoppeld ontwikkelde Inflecto, implementatie-adviespraktijk, gespecialiseerd in de implementatie en ondersteuning van veranderingen binnen organisaties een instrument ter ondersteuning van het wegen en kwalificeren van eengerelateerd geweldscasustiek, zie hiervoor M. ALBRECHT en J. GOEDEE, *Wegingsinstrument Eengerelateerd geweld*, GGD Rotterdam-Rijnmond mei 2010, 60 p.

participatie, het stimuleren van actief burgerschap en het verbeteren van de sociale samenhang. Thematisch raakt deze wet, in meer of mindere mate, een breed scala aan onderwerpen, waaronder huiselijk geweld. Het opzetten van een beleid gericht op het voorkomen en bestrijden van eergeweld kan hieronder vallen³⁶⁸.

G. STAPPENPLAN VOOR LOKALE SAMENWERKING

(Keten)partners zijn van groot belang voor de vroegherkenning en de aanpak van EGG. Daarnaast is het van groot belang om mogelijke slachtoffers te beveiligen en betrokkenen in bemiddelende gesprekken zover te krijgen dat zij afzien van geweld. Samenwerking met de ketenpartners is van cruciaal belang maar kan tegelijkertijd tot problemen leiden, voornamelijk met betrekking tot de uitwisseling van gegevens in relatie tot privacy³⁶⁹. Ook kunnen er spanningen ontstaan op het gebied van de gehanteerde werkwijzen, mogelijkheden, bevoegdheden en doelstellingen van de partnerorganisaties³⁷⁰. Uit de pilot Eergerelateerd Geweld bleek dat de politie voornamelijk samenwerkt met instellingen voor vrouwenopvang en de jeugdzorg.

Voor een adequate aanpak van EGG worden in Nederland **samenwerkingsverbanden of samenwerkingsconvenanten** afgesloten. Bij zo'n samenwerkingsverband zijn diverse organisaties aangesloten op het gebied van preventie, opsporing, vervolging en hulpverlening aan dader en slachtoffer, zoals de politie, het openbaar ministerie, de reclassering, de vrouwenopvang, de gemeente, het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld, hulpverleningsinstellingen voor slachtoffers, hulpverleningsinstellingen voor daders, het Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming³⁷¹. In 2006 is door de Federatie Opvang, het College van Procureurs-generaal en de politie van de regio Haaglanden bij convenant afgesproken de samenwerking bij de bestrijding van EGG op lokaal en regionaal niveau te bevorderen. In juli 2007 is een eerste protocol afgesloten tussen de politie Haaglanden, het openbaar ministerie, de vrouwenopvang Den Haag en Delft en de jeugdzorg tot stand gekomen, het zogenoemde **protocol Haaglanden**. Op basis van dit protocol, dat enkel geldt voor de Haagse regio, wenst men een nationaal modelprotocol te ontwikkelen, dat in de verschillende regio's door de desbetreffende lokale partners als een basis voor hun samenwerkingsafspraken kan gebruikt worden.

³⁶⁸ *Ibid.* 17.

³⁶⁹ J. JANSSEN, *Instream en vroegherkenning van mogelijke eierzaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eergerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eergerelateerd geweld, politie Haaglanden, 45.

³⁷⁰ *Ibid.*

³⁷¹ X., *Eergerelateerd Geweld en ernstige dreiging. Privacyaspecten bij de aanpak van eergerelateerd geweld en ernstige dreiging*, juni 2008, Projectdirectie Veiligheid begint bij voorkomen, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2008, 24 p. en M. DE BOER, *Samenwerken voor de veiligheid van (potentiële) slachtoffers van eergerelateerd geweld. Stappenplan om te komen tot lokale samenwerkingsverbanden en voorbeeldconvenant*, Projectdirectie Veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau Eergerelateerd Geweld, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2008, 47 p.

H. GEGEVENSUITWISSELING EN PRIVACY

Samenwerking met de ketenpartners kan tot problemen leiden, voornamelijk met betrekking tot de uitwisseling van gegevens in relatie tot privacy³⁷². Bij samenwerkingsverbanden bespreken de diverse organisaties hun activiteiten bij de betreffende personen die bij EGG betrokken zijn. De besproken gegevens worden achtereenvolgens al dan niet vastgelegd in een **persoonsgebonden dossier**.

Hierbij is de Wet Bescherming persoonsgegevens (WBP) van toepassing. De WBP stelt dat gegevens alleen verwerkt mogen worden voor een bepaald doel en dat alle partners vertrouwelijk met die gegevens dienen om te gaan. Bij de aanpak van EGG is dit uiteraard van groot belang omdat slachtoffers zich vaak in een zeer bedreigende situatie bevinden, waarbij **vertrouwelijkheid van cruciaal belang** is. Daarenboven stelt de wet ook dat men een verantwoordelijke dient aan te wijzen voor de nieuwe gegevensverwerking.

Toegepast op EGG betekent dit dat de gegevensuitwisseling volgens de privacyregelgeving is toegestaan wanneer dit noodzakelijk is om een **gezamenlijk doel** te bereiken³⁷³. De gegevensuitwisseling is het gevolg van het samenwerkingsverband "eengerelateerd geweld en ernstige dreiging" waarbij de partijen zich de volgende gezamenlijke doelen hebben gesteld: het voorkomen van EGG, de zorg voor de veiligheid van de slachtoffers en het komen tot een opheldering van zaken met betrekking tot EGG waarin strafrechtelijke normen zijn geschonden. Alleen die **gegevens die** van iedere partner **noodzakelijk zijn om de geformuleerde doelen te bereiken**, mogen worden uitgewisseld. De gegevens dienen bovendien toereikend en niet bovenmatig te zijn.

Daarenboven stelt de WBP dat met de verzamelde gegevens **zorgvuldig** moet worden omgegaan. Dit wil zeggen dat de gegevens niet mogen beginnen rondzwerven en worden ingezet voor het bereiken van andere doelstellingen³⁷⁴. Om die reden is het belangrijk om nog eens expliciet een geheimhoudingsplicht op te leggen aan eenieder betrokken in het samenwerkingsverband. De WBP stelt daarenboven dat voor iedere gegevensverwerking een verantwoordelijke moet worden aangewezen, die trouwens een informatieplicht heeft om de betrokkene te informeren over de verwerking.

Men moet er trouwens rekening mee houden dat men bij de aanpak van EGG zogenaamde "bijzondere" gegevens moet verwerken³⁷⁵. Naast naam, adres en woonplaats zullen ook andere, bijzondere persoonsgegevens uitgewisseld en verwerkt worden. Bijzondere persoonsgegevens zijn gegevens over iemands godsdienst of levensovertuiging, ras, politieke gezindheid, gezondheid,

³⁷² J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eierzaken bij de politie. Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eengerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eengerelateerd geweld, politie Haaglanden, 45.

³⁷³ X., *Eengerelateerd Geweld en ernstige dreiging. Privacyaspecten bij de aanpak van eengerelateerd geweld en ernstige dreiging*, juni 2008, Projectdirectie Veiligheid begint bij voorkomen, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2008, 7.

³⁷⁴ *Ibid.*, 8.

³⁷⁵ *Ibid.*, 23-24.

seksuele leven,...Volgens de WBP mogen dit soort gegevens niet verwerkt worden, tenzij het uitdrukkelijk bij wet is toegestaan. Bij EGG worden strafrechtelijke gegevens, gezondheidsgegevens en gegevens omtrent iemands ras verwerkt. Het verbod om strafrechtelijke gegevens te verwerken is niet van toepassing indien de verwerking geschiedt door organen die krachtens de wet zijn belast met de toepassing van het strafrecht. Gegevens over gezondheid mogen verwerkt worden door onder andere hulpverleners, instellingen of voorzieningen voor gezondheidszorg of maatschappelijke dienstverlening, scholen en reclassering. Bij de aanpak van EGG worden gegevens omtrent ras en etniciteit verwerkt, wat onontkoombaar is gelet op de aard van EGG. Het verwerken van het persoonsgegeven ras of etniciteit is toegestaan in aanvulling op de gezondheidsgegevens en in aanvulling op de strafrechtelijke persoonsgegevens.

Gerelateerd aan de WBP dienen de ketenpartners ook rekening te houden met de **Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling**, waaronder ook de aanpak van EGG is ondergebracht. Supra).

3. BESLUIT

In Nederland is het **debat rond de conceptualisering en de aanpak van aan eer gerelateerd geweld** reeds enige jaren aan de gang en blijft het tot op vandaag actueel. In de Nederlandse literatuur focuste men zich voornamelijk op culturele verklaringen, hoewel er ruimte is voor debat. Zo is bijvoorbeeld JANSSEN er voorstander van dat ook moet stilgestaan worden bij de emotionele en psychologische aspecten van EGG. Ook ERMERS waarschuwt ervoor om niet te gaan *exotiseren*. Cultuur mag geen zaligmakende verklaring van EGG zijn.

De **werkdefinitie** van FERWERDA en VAN LEIDEN wordt sinds enige tijd gebruikt als aanknopingspunt voor het ontwikkelen van een specifieke aanpak van EGG. Het is belangrijk om erop te wijzen dat deze definitie slechts voorlopig is en een louter pragmatische doelstelling heeft. Daarenboven is er steeds meer discussie over deze definitie.

In Nederland heeft men de aanpak van EGG zeer methodisch aangepakt. Na het lanceren van een eerste pilot Eergerelateerd Geweld voor de politiepraktijk, heeft men met het Interdepartementaal Programma Eergerelateerd geweld ingezet op het uitwerken van een integraal beleid aan de hand van een **meersporenbeleid**. Verschillende facetten van de problematiek werden projectmatig aangepakt, met duidelijke vooraf bepaalde doelstellingen, rapportages en evaluatiemomenten. In de pijler Bestuurlijke Aanpak heeft men eerst oog gehad voor een lokale ketenaanpak en tracht men nu tot een landelijke implementatie van een aantal methodieken te komen.

Voor politie en justitie zorgt voornamelijk het feit dat zij werken op basis van een duidelijk afgebakende werkdefinitie en het systeem van de zogenaamde "rode vlaggen", ervoor dat zij in staat zijn om zaken van EGG in een zo vroeg mogelijk stadium te herkennen, waarna zij de gepaste maatregelen kunnen nemen om de situatie zo snel mogelijk te ontmijnen.

VII. ZWEDEN

In Zweden is men begonnen met aandacht te besteden aan het fenomeen EGG naar aanleiding van enkele eremoorden, waaronder de bekendste deze is van Fadime Sahindal, die in 2002 door haar vader om het leven werd gebracht omdat ze te “Zweeds” zou geweest zijn³⁷⁶. Daarvoor maakten nog twee andere eremoorden ophef, die op Sara Maisam Abed Ali in 1998 en die op Pela Atroshi in 2000. Het is evenwel pas in 2002 dat er daadwerkelijk beleidsaandacht kwam voor dit type van moorden.

In eerste instantie probeerde men in Zweden het fenomeen in kaart te brengen³⁷⁷ en kwam men tot de conclusie dat dit soort fenomeen al langer aan de gang was in de Zweedse samenleving. Uit een eerste studie in 2003 kwam men tot de conclusie dat het fenomeen van het EGG sinds het begin van de jaren negentig alsnog meer voorkwam.³⁷⁸

De grootste voorvechter van de strijd tegen EGG in Zweden is Kvinnoforum, een Zweedse Vrouwenorganisatie die zich richt op vraagstukken rond gender en empowerment en die veelvuldig opereert op internationaal niveau. Het was Kvinnoforum die trouwens ook een grote coördinerende rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van de twee Resource Books: “Honour Related Violence” (zie supra –deel I). alsook bij het Daphneproject Sherahzad³⁷⁹.

Omwille van het feit dat Zweden op internationaal niveau op het vlak van de bestrijding van EGG reeds een voorname rol heeft gespeeld (zie supra, deel I), lijkt het ons nuttig om ook dit land in deze vergelijkende studie aan bod te laten komen. Hiernavolgend zal aandacht besteed worden aan de conceptualisering van het fenomeen, de definiëring ervan en de belangrijkste beleidsmaatregelen die het land genomen heeft om deze vorm van geweld te bestrijden.

1. CONCEPTUALISERING EN DEFINIERING

In eerste instantie werd in Zweden aangenomen dat EGG gelijk stond aan huiselijk geweld of kindermisbruik in immigrantenmilieus³⁸⁰. In 2005 kwam men tot de conclusie dat men EGG eerder dient op te vatten als een specifieke vorm van huiselijk geweld en dat het ook dient aangepakt te worden als een aparte vorm van geweld, zonder aan andere vormen van geweld afbreuk te doen³⁸¹.

Er was toen nog geen vastomlijnde werkdefinitie bij de ketenpartners in de strijd tegen EGG in Zweden. Wél kon Zweden de werkdefinitie uit het Resourcebook 2005 onderschrijven:

³⁷⁶ Kvinnoforum, A resourcebook for working against Honour related Violence, Based on the project “Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures”, funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 21.

³⁷⁷ *Ibid.*, 19-92.

³⁷⁸ Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project “Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 37.

³⁷⁹ Terug te vinden op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

³⁸⁰ Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project “Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 37.

³⁸¹ *Ibid.*, 38.

*"Honour related violence is a form of violence perpetrated predominantly by males against females within the framework of collective based family structures, communities and societies where the main claim for the perpetuation of violence is the protection of a societal construction of honour as a value system, norm or tradition"*³⁸². (zie supra- deel I).

In het Resource Book 2005 stelt Zweden dat EGG zich manifesteert in een breed spectrum van verschillende vormen van geweld, van bedreigingen tot uiteindelijk moord. (cfr. "glijdende schaal" – Nederland). EGG wordt in de volgende verschijningsvormen gecatalogeerd: eremoorden, eengerelateerd geweld, dagdagelijkse beperkingen en controle, vroege en geforceerde huwelijken³⁸³.

Het Zweeds onderzoek naar EGG kan, volgens het Resource Book 2005, opgedeeld worden in 5 perspectieven³⁸⁴. In eerste instantie is er sprake van het **culturele perspectief** (1), dat EGG benadert vanuit de cultuur, met andere woorden in sommige samenlevingen is EGG inherent aan de cultuur. Een tweede perspectief is dat van het **cultureel relativisme** (2), dat EGG tracht te verklaren vanuit de verschillende normen en waarden van verschillende culturen, die op zich hun waarde hebben. Een derde perspectief is het **individualistische perspectief** (3), waarbij men ervan uitgaat dat individuen verantwoordelijk zijn voor geweld en dat er dus geen onderscheid dient gemaakt te worden tussen verschillende vormen van geweld. Een vierde perspectief is meer **feministisch en universeel** (4) van aard. Een vijfde perspectief toont een meer **multidimensionele dimensie** (5) en gaat ervan uit dat verschillende componenten aan de basis liggen van EGG: geslacht, klasse, leeftijd, discriminatie.

Volgens Englund is het debat in twee grote kampen te verdelen³⁸⁵. Aan de ene kant zijn er degenen die de "**culturele verklaring**" van EGG aanhangen en die bijgevolg stellen dat EGG een uitingsvorm is van specifieke culturen, voornamelijk uit het Midden-Oosten en Islamitisch georiënteerd. De aanhangers van dit verklaringsmodel zijn zowel feministisch als niet-feministisch geïnspireerd. Aan de andere kant zijn er de aanhangers van het **universeel verklaringsmodel**, die stellen dat het probleem niet in een Islamitische of Koerdische cultuur geworteld is, maar in een algemene onderdrukking van de vrouw, wat zowel in het Midden-Oosten als in Zweden zelf kan voorkomen. De aanhangers van dit verklaringsmodel zijn hoofdzakelijk feministisch geïnspireerd. Een aanhanger van het feministisch universele model is Rizvi Kabani, die stelt dat de conceptualisering van EGG enkel kan gebeuren vanuit een feministisch perspectief met het oog op het realiseren van mensenrechten voor vrouwen³⁸⁶. Volgens Rizvi Kabani bestaat geweld tegen vrouwen in alle samenlevingen en culturen, maar heeft het evenwel vaak verschillende

³⁸² *Ibid.*, 19.

³⁸³ *Ibid.*, 39-42.

³⁸⁴ *Ibid.*, 58-59.

³⁸⁵ C. ENGLUND, *Migrants between Culture and Society – A case study of a changing social climate after the murder of Fadime Sahindal*, Expo Foundation, Stockholm, October 2002, 17.

³⁸⁶ J. RIZVI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women's Human Rights*, 358 en J. RIZVI, "Violence in the Name of Honour in Swedish Society: What lessons can be learnt from the Swedish experience?", in MOJAB, S. en ABDO, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 211-223.

manifestaties. Volgens haar zijn zowel passie als eer twee motieven die door mannen over heel de wereld misbruikt worden om geweldpleging op vrouwen goed te praten³⁸⁷.

Op internationaal vlak heeft Zweden steeds een voortrekkersrol gespeeld. Zo was het op initiatief van Zweden dat in 1995 in de Pekingverklaring³⁸⁸ een negende paragraaf werd opgenomen waarin het principe staat dat Staten zich niet mogen beroepen op traditionele gewoonten en gebruiken als excuus voor geweld op vrouwen³⁸⁹.

In december 2004 organiseerde Zweden een groot internationaal congres over EGG (cfr. supra)³⁹⁰. Als één van de conclusies werd gesteld dat **patriarchale structuren en vrouwelijke onderdrukking** als mogelijke oorzaken voor geweld op vrouwen kan gezien worden. Op deze conferentie werd EGG gedefinieerd als:

*"one form of patriarchal violence that is often associated with a lack of bodily integrity, of freedom of movement, of gainful employment and of economic independence. A special characteristic of the violence is that it is openly encouraged and sanctioned, within both families and communities"*³⁹¹.

In juni 2007 organiseerde Zweden een seminarie over EGG in Egypte over EGG: "Honour Related Violence against Women – Sharing Experiences of similarities and differences" waar goede praktijken en ideeën werden uitgewisseld tussen Zweden en enkele Arabische landen³⁹². Op dit seminarie werd EGG gedefinieerd als:

*"concrete cases of violence in which male perpetrators use the honour of the family as an excuse for their violent behaviour. In these cases, women are accused of staining the honour of their families, and the violent act is carried out as a means to restore this honour"*³⁹³.

In het rapport van het seminarie wordt trouwens gesteld dat het in Zweden een pijnpunt is dat er veel gedebatteerd wordt over EGG, terwijl het zelden duidelijk gedefinieerd wordt³⁹⁴. In feite kan gesteld worden dat er in Zweden wel veel maatregelen worden uitgeschreven in de strijd tegen EGG en dat er veel geld wordt uitgetrokken voor verschillende projecten in dit kader, terwijl de eerste stap, namelijk een goed begrip van wat EGG nu eigenlijk inhoudt, ontbreekt, hoewel er wel steeds meer onderzoek is naar het fenomeen.

³⁸⁷ J. RIVZI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women's Human Rights*, 368.

³⁸⁸ Voor een overzicht van het Ingeleid inzake EGG zie deel I.

³⁸⁹ G. JOHANSSON-LATHAM, Patriarchal Violence – an attack on human security. A broad survey of measures to combat patriarchal violence and oppression, particularly acts committed in the name of honour directed at women, homosexuals, bisexuals and transgender persons, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Stockholm, 2005, 24.

³⁹⁰ Zie Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, The Swedish Ministry of Justice and the Swedish Ministry for Foreign Affairs, Report from the international conference Combating Patriarchal Violence against Women – Focusing on Violence in the Name of Honour, Stockholm, 7-8 december 2004, 66 p.

³⁹¹ *Ibid.*, 50.

³⁹² Zie A. ELDEN, *Swedish Institute Alexandria, Honour related Violence against Women, Sharing experiences of similarities and differences, Report on a seminar at the Swedish institute in Alexandria*, Egypt, June 2007, 33 p.

³⁹³ *Ibid.*, 5.

³⁹⁴ *Ibid.*, 6.

In Zweden hing men in het begin voornamelijk het cultureel perspectief aan en was men terughoudend om EGG in de bredere context van geweld tegen vrouwen te plaatsen³⁹⁵. Dit werd door enkele auteurs bekritiseerd³⁹⁶. De laatste jaren lijkt het er echter steeds meer op dat men de weg van het cultureel perspectief verlaat en EGG steeds meer benadert vanuit een meer algemene aanpak van geweld tegen vrouwen in het algemeen. Zo kwam in 2007 een Zweeds Nationaal Actieplan uit, het **“Action Plan for Combating men’s violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships”** (hierna Actieplan tegen geweld op vrouwen) (zie *infra*) dat ruimte biedt voor een meer coherente aanpak van EGG in Zweden³⁹⁷. In dit Actieplan wordt gesteld dat EGG een type van geweld is dat van de andere geweldsvormen moet onderscheiden worden wegens haar collectieve aard, dat een geheel aan daders van de twee geslachten en zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers impliceert³⁹⁸. Deze invulling van het concept EGG is waarschijnlijk geïnspireerd op het Resource Book 2005, waaraan Zweden een zeer actieve bijdrage leverde. Het valt op dat Zweden, net als Nederland, belang hecht aan de **“collectiviteit”** als determinerende en onderscheidende factor van EGG. Verder in het Actieplan wordt de link gelegd tussen EGG en de seksualiteit en maagdelijkheid van meisjes en vrouwen en waarbij de reputatie van de familie afhankelijk is van het (vermoedelijke) gedrag van deze meisjes of vrouwen³⁹⁹. Ook wordt aandacht besteed aan het feit dat de invulling van het eerconcept kan gaan van kleine zaken, zoals kledijkeuze, keuze van vrijetijdsbesteding en naar school gaan, tot ernstigere vormen van EGG zoals bedreigingen, mishandelingen, tot zelfs moord⁴⁰⁰ (cfr. De “glijdende schaal”, Nederland).

In 2007 wordt er vanuit beleidsmatige hoek duidelijk afstand genomen van het culturele perspectief:

*“The honour concept may take different manifestations depending on cultural perceptions and religious considerations, but is not associated with any particular culture or religion. The concept is also found in non-religious contexts”*⁴⁰¹.

In mei 2011 kwam het actieplan **“Preventing young People from being forced into marriage”** uit (hierna Actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken)⁴⁰². Tengevolge van een onderzoek door de “National Board of Health and Welfare” in 2007 en de “National Board for Youth Affairs” in 2009 bleek dat er een link was tussen geweld en onderdrukking omwille van de eer en een

³⁹⁵ J. RIVZI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women’s Human Rights*, 357.

³⁹⁶ Zie C. ENGLUND, *Migrants between Culture and Society – A case study of a changing social climate after the murder of Fadime Sahindal*, Expo Foundation, Stockholm, October 2002, 34 p.; J. RIVZI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women’s Human Rights*, 358 en J. RIZVI, “Violence in the Name of Honour in Swedish Society: What lessons can be learnt from the Swedish experience?”, in MOJAB, S. en ABDU, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 211-223 en J. RIVZI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women’s Human Rights*, 357- 371.

³⁹⁷ Zie F. REINFELDT en N. SABUNI, *Action Plan for Combating men’s violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships*, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Ministry of Integration and Gender Equality, 15 november 2007, 40 p.

³⁹⁸ *Ibid.* 4.

³⁹⁹ *Ibid.*, 13-14.

⁴⁰⁰ *Ibid.*, 14.

⁴⁰¹ *Ibid.*

⁴⁰² Zie Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 24 p.

gedwongen huwelijk. 15 maatregelen worden in dit actieplan naar voor geschoven. Dit actieplan staat naast het Actieplan uit 2007 en maakt duidelijk de **link tussen EGG en gedwongen huwelijken bij jongeren**.

2. BELEIDSMATREGELEN INZAKE EGG

Het bovenvermelde "Actieplan inzake geweld tegen vrouwen"⁴⁰³ omvat 6 thema's⁴⁰⁴:

- Meer bescherming en hulp voor slachtoffers van geweld;
- Meer preventieve inspanningen;
- Een versterkt rechtssysteem;
- Behandeling van gewelddadige mannen;
- Samenwerking en coördinatie;
- Onderzoek en training.

Binnen deze 6 deelgebieden, heeft men 56 verschillende maatregelen voorgesteld, die lopen tot eind 2010 en waarin in totaal meer dan 900 miljoen Zweedse kronen is geïnvesteerd. Een aantal van deze maatregelen behelzen het EGG. Het actieplan werd opgevolgd en geëvalueerd door the "National Council for Crime Prevention" en de resultaten ervan werden uitgebracht in een rapport⁴⁰⁵.

Voor de periode 2011-2014 worden maatregelen aangekondigd inzake kennisvermeerdering en onderzoek, alsook follow-up en evaluatieonderzoek.

In het actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken⁴⁰⁶ worden 15 maatregelen aangekondigd:

- Informatieoverdracht op website regering over gedwongen huwelijken;
- Implementatie van het project "Its about love/Love is free - a project on the rights of children and young people" op nationale basis;
- Sensibiliseringsopdracht aan National Board for Youth Affairs om informatie i.v.m. wetgeving rond gedwongen huwelijken aan jongeren;
- Implementatieopdracht aan National Board for Youth Affairs van trainingsopdrachten aan jeugdwerkers ter preventie van gedwongen huwelijken;
- Opdracht van redactie en verspreiding van een handleiding voor de medische sector door Uppsala University;

⁴⁰³ Zie F. REINFELDT en N. SABUNI, *Action Plan for Combating men's violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships*, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Ministry of Integration and Gender Equality, 15 november 2007, 40 p.

⁴⁰⁴ Zie Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, *Against violence and oppression – Combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships*, Stockholm, 2009, 24 p.

⁴⁰⁵ Zie http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Summary_Men_s_Violence_Against_Women.pdf&url=/dynamaster/file_archive/110531/30c1a8bdbe103d0cdb0a05de600e7248/Summary%255fMen%255fs%255fViolence%255fAgainst%255fWomen.pdf

⁴⁰⁶ Zie Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 24 p.

- Cursus burgeroriëntatie voor migranten met aspect gedwongen huwelijken;
- Opdracht van hulp en ondersteuning door de County Administrative Board in Östergötland aan geplaatste jongeren wegens (dreiging van) gedwongen huwelijk;
- Opdracht aan de National Board of Health and Welfare tot analyse van de huidige kennis bij hulpverlening- en medische sector omtrent EGG en gedwongen huwelijken;
- Oprichting van een netwerk van centrale instanties die acties zal coördineren;
- Kennisvermeerdering en onderzoek over gedwongen huwelijken en kindhuwelijken, met een overzicht van de huidige relevante wetgeving;
- Analyse van het werk van de scholen en de opvangsector bij kwetsbare jongeren;
- In kaart brengen door de National Board of Youth Affairs van het werk van verscheidene onafhankelijke actoren en NGO's die werken met jongeren en preventief werk leveren bij gedwongen huwelijken;
- Opdracht aan de Swedish Migration Board en de Swedish Tax Agency om cijfers te verzamelen en statistieken aan te maken aangaande gedwongen huwelijken en kindhuwelijken (2 maatregelen);
- Onderzoek naar het voorkomen van traditionele en "huwelijksachtige" ceremonies die geen wettig huwelijk inhouden, voorwaarden van verlovingsen en huwelijkschatten...

Hiernavolgend wordt bekeken hoever men in Zweden staat met het in kaart brengen van het fenomeen EGG en worden de belangrijkste beleidsmaatregelen geschetst. Aangezien het actieplan inzake de preventie van gedwongen huwelijken nog maar net aangekondigd is, worden hierna voornamelijk de maatregelen van het actieplan inzake geweld tegen vrouwen overlopen en zal slechts hier en daar de link gemaakt worden met maatregelen uit het recentere actieplan inzake de preventie van gedwongen huwelijken. De maatregelen van de verschillende actieplannen zijn complementair aan elkaar⁴⁰⁷.

A. BEELDVORMING

In het Resource Book 2003 heeft Zweden een eerste poging gedaan om de omvang van EGG in Zweden in kaart te brengen⁴⁰⁸. De "County Administrative board" in Zweden heeft in 2002 drie speciale rapporten over EGG in drie Zweedse "counties" gedaan, nl. Stockholm, Västra Götaland en Skane. In elk van deze drie gebieden waren er minstens 200 meisjes/vrouwen die hulp gezocht hadden bij sociale instellingen, andere autoriteiten of NGO's⁴⁰⁹.

Kvinnoforum heeft bovendien getracht om via verscheidene contacten met NGO's, ter aanvulling van de hierboven vermelde rapporten, een duidelijker beeld te krijgen van de omvang van EGG.

⁴⁰⁷ Naast het *Action Plan for Combating men's violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships* en het actieplan *Preventing Young people from being forced into marriage*, is ook nog een derde actieplan van belang: *Action Plan against Prostitution and Human Trafficking for Sexual Purposes* (zie Regeringskansliet "Against prostitution and human trafficking for sexual purposes", Government Offices of Sweden, Stockholm, 10 juli 2008, 22 p.) waarin 45 miljoen Zweedse kronen wordt toegekend aan de Crime Victim Compensation and Support Authority voor onderzoek en studies om kennis en bewustzijn inzake geweld op vrouwen, eengerelateerd geweld, geweld bij homoseksuelen, prostitutie en mensenhandel met seksuele doeleinden te verhogen.

⁴⁰⁸ Kvinnoforum, *A resourcebook for working against Honour related Violence, Based on the project "Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures"*, funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 24-26.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 24.

Hierbij heeft men de geïnterviewden gevraagd een onderscheid te maken tussen drie gevallen: moorden, geweld en bedreigingen. Hierbij kon men vaststellen dat er qua moorden naast de drie bekende gevallen van Sara, Pela en Fadime, nog negen moorden zouden plaatsgehad hebben. Qua geweld zou er de laatste jaren sprake geweest zijn van een dertigtal gevallen en qua bedreigingen, een achttal⁴¹⁰. Er moet opgemerkt worden dat er sprake kan zijn van mogelijke dubbeltellingen en dat er geen duidelijkheid is in de tijdspanne waarover men deze zaken in kaart heeft willen brengen. In het Resource Book wordt ten aanzien van 2003 gesproken over “the last couple of years”, wat een weinig exacte inschatting is.

De Zweedse Nationale Raad voor Criminaliteitspreventie⁴¹¹ stelt **niet in staat** te zijn **exacte cijfers te verschaffen, aangezien het niet mogelijk is statistieken omtrent motieven te leveren**. De gevallen van EGG vallen dus vermoedelijk onder de cijfers van huiselijk geweld of andere geweldsvormen, zoals bijvoorbeeld moord⁴¹². Er werd geconcludeerd dat er geen sprake was van een duidelijk registratiesysteem. De “verborgen” cijfers van EGG worden vrij hoog geschat. Volgens deze Raad waren er in de periode 1995-2005 ongeveer 20 moorden op vrouwen per jaar in Zweden⁴¹³.

Volgens Statistics Sweden bedroeg het aantal gerapporteerde aanrandingen op vrouwen in 2003 22.400, wat zou neerkomen op een verhoging met 32% in de jaren 1990-2003⁴¹⁴. Volgens dezelfde bronnen zouden in 2004 meer mannen dan vrouwen het slachtoffer geweest zijn van geweld, maar zouden vrouwen dan weer meer bloot staan aan bedreigingen⁴¹⁵.

Wat nu specifiek EGG betreft, zijn de cijfers in Zweden ook voor discussie vatbaar, omwille van het feit dat deze vorm van geweld amper gemeld en geregistreerd wordt en dat vele erezaken geklasseerd worden als ongelukken en zelfmoorden⁴¹⁶. Het National Criminal Investigation Department schatte dat ongeveer 2 à 3 meisjes per jaar vermoord worden omwille van erezaken⁴¹⁷. In de periode 2003-2004 heeft men de overige 18 counties van Zweden EGG in kaart proberen brengen. Onmiddellijk wordt al de kanttekening geplaatst dat het gaat om arbitraire cijfers en dat deze niet geschikt zijn voor vergelijkend onderzoek⁴¹⁸. In totaal zouden een 1500-2000 jongeren hulporganisaties gecontacteerd hebben omdat ze vermoeden het slachtoffer te zijn of te worden van EGG in de laatste 2 jaar⁴¹⁹. Onder hen werd geschat dat 10 à 15 % nood hadden aan een veilig onderkomen⁴²⁰. Het onderzoek concludeerde dat er een **groot aantal ongeïdentificeerde gevallen van EGG** voorkomen, waar men dus **geen exacte cijfers** over heeft.

⁴¹⁰ *Ibid.*, 25-26.

⁴¹¹ Brottsförebyggande Radet, (BRA).

⁴¹² Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project “Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 39.

⁴¹³ G. JOHANSSON-LATHAM, Patriarchal Violence – an attack on human security. A broad survey of measures to combat patriarchal violence and oppression, particularly acts committed in the name of honour directed at women, homosexuals, bisexuals and transgender persons, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Stockholm, 2005, 37.

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ *Ibid.* 39.

⁴¹⁷ *Ibid.*

⁴¹⁸ *Ibid.*

⁴¹⁹ *Ibid.*

⁴²⁰ *Ibid.*

Er wordt gesteld dat EGG vele gelijkenissen vertoont met geweld van mannen op vrouwen, zoals bijvoorbeeld het feit dat het meestal plaatsvindt in een nauwe relationele context. Tegelijkertijd wordt echter ook het verschil aangetoond, nl. het collectieve aspect. **Er wordt gesteld dat er meestal meer dan 1 dader is, dat de daders van beide geslachten kunnen zijn en dat de slachtoffers ook van beide geslachten kunnen zijn en van alle leeftijden**⁴²¹. Het sleutelaspect om te spreken over EGG is de controle over de seksualiteit van vrouwen en jonge meisjes. Andere sleutelbegrippen zijn familiereputatie, sociale status, maagdelijkheid en deugdelijkheid. Omwille van deze heel specifieke vorm van geweld, die enerzijds gezien wordt als een vorm van geweld op vrouwen en anderzijds hier ook vaak bewust buiten geplaatst wordt, heeft de Zweedse overheid ingezien dat speciale maatregelen op hun plaats zijn.

De Zweedse regering is er zich ook van bewust dat er **cijfers ontbreken omtrent gedwongen huwelijken**. Om die reden hebben de Swedish Migration Board en de Swedish Tax Agency de taak gekregen statistieken aan te maken aangaande gedwongen huwelijken en kindhuwelijken ⁴²².

B. DE AANPAK VAN EGG IN ZWEDEN

Hiernavolgend worden aan de hand van de zes deelgebieden van het Actieplan inzake geweld van mannen op vrouwen, de verschillende specifieke maatregelen inzake EGG opgelijst⁴²³. Sommige zijn rechte reeks gericht op EGG, andere kunnen onrechtstreeks toegepast worden in de strijd tegen EGG. Dit overzicht is niet-exhaustief. Hier en daar wordt ook de link gemaakt met enkele maatregelen van het recentere nationale actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken.

b.1. Meer bescherming en hulp voor slachtoffers van geweld

In het Actieplan inzake geweld op vrouwen heeft de Zweedse overheid beslist meer fondsen te verstrekken aan gemeentebesturen met het oog op het versterken van “**veilige onderkomens**” voor vrouwen en kinderen (maatregel 2). Er is niet alleen oog voor de gemeentelijke hulporganisaties, ook de vrijwilligerssector die zich inzet voor vrouwenopvang of slachtofferopvang krijgen meer fondsen (maatregel 15).

De Zweedse Regering heeft aan de National Board of Health and Welfare een aantal opdrachten gegeven:

⁴²¹ Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, *Against violence and oppression – Combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships*, Stockholm, 2009, 5.

⁴²² Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 4.

⁴²³ F. REINFELDT en N. SABUNI, *Action Plan for Combating men's violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships*, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Ministry of Integration and Gender Equality, 15 november 2007, 18-42.

- Investeren in **kennisoverdracht** en ervoor zorgen dat de hulpverlening toegankelijk is voor eenieder die **specifieke hulp** nodig heeft, waaronder ook vrouwen die het slachtoffer zijn van EGG (maatregel 3);
- Sterker superviseren op het werk van de hulpverleningsorganisaties en na te gaan hoe deze omgaan met de uitdaging van het werken met vrouwen die het slachtoffer geweest zijn van EGG. De bedoeling is te komen tot gemeenschappelijke beoordelingscriteria (maatregel 4);
- Nagaan of een uniform beoordelingsinstrument voor alle hulporganisaties mogelijk is en dit terwijl men ook rekening houdt met de bijzonderheden van bepaalde bevolkingsgroepen, bijvoorbeeld vrouwen van vreemde origine (maatregel 5). Deze opdracht werd gegeven aan de Institute for Evidence Based Work (IMS) van de National Board of Health and Welfare;
- Het werk van het welzijnswerk voor vrouwen in kaart brengen en evalueren (maatregel 7). Deze opdracht werd ook gegeven aan vrijwillige vrouwenorganisaties (maatregel 9).

De County Administrative Boards kregen de opdracht om meer inspanningen en fondsen te leveren voor **veilige onderkomens, kennisvermeerdering en preventief werk op het gebied van EGG** en adviserende hulp aan te bieden voornamelijk aan de sociale diensten die met hen werken (maatregel 11)⁴²⁴.

In het Actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken is aan de County Administrative Board of Östergötland een coördinerende en ondersteunende taak gegeven voor de opvang en ondersteuning van jonge slachtoffers van EGG⁴²⁵. Vanuit de specifieke nood van het individu zorgt de County Administrative Board of Östergötland voor de nodige steun en expertise aan de diverse organisaties die bij de hulpverlening van het slachtoffer betrokken zijn. Van daaruit is een heel gamma aan maatregelen mogelijk, gaande van een veilig onderkomen tot het plaatsen in opvanggezinnen.

b.2. Meer preventieve inspanningen

In het Actieplan inzake geweld op vrouwen heeft de Zweedse regering het National Centre of Men's Violence against Women (NCK) van de Uppsalla University gevraagd om **methoden** te ontwikkelen, om in **een vroeg stadium mogelijke blootstellingen aan geweld te kunnen detecteren** (maatregel 23). Op preventief vlak is de inschakeling van **scholen** van belang en daarom heeft de Zweedse regering beslist aan schoolhoofden en leraars opleidingen te verschaffen om in een zo vroeg mogelijk stadium signalen van EGG te leren herkennen (maatregel 25).

Ook heeft de regering de National Board for Youth Affairs gevraagd stappen te ondernemen om via de activiteiten van de opvangtehuizen voor jonge vrouwen meer oog te hebben voor EGG. De bedoeling is dat het personeel meer kennis krijgt van het fenomeen via **seminaries en trainingen**, samen met scholen, jongerenorganisaties, politie en welzijnswerk. Ook werd het idee

⁴²⁴ Zie verder URL: zie: <http://www.socialstyrelsen.se>

⁴²⁵ Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 19-21.

geopperd een **internetforum** te lanceren waar jongeren hun mogelijke ervaringen inzake EGG kwijt kunnen (maatregel 26). Een voorbeeld van zo'n internetforum is UMO, waarbij jongeren niet alleen terecht kunnen met vragen omtrent seks, gezondheid en relaties maar ook omtrent EGG en (dreiging van) gedwongen huwelijken⁴²⁶.

Het Zweedse "Inheritance Fund", die projecten financiert voor kinderen, jongeren en invaliden, is door de Zweedse regering ook gevraagd om nieuwe prioritaire domeinen te financieren, zoals bv EGG (maatregel 27).

In het Actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken wordt ook de nationale implementatie van het **project "It's About Love"** aangekondigd⁴²⁷. Dit project begon als een project van lokale samenwerking in Norrköpping en is momenteel uitgegroeid tot een nationaal model voor de preventie van EGG en gebruikt in meer dan 20 steden en gemeenten in Zweden. De bedoeling van het project ligt in de samenwerking tussen verschillende actoren ter preventie van EGG waarbij zij de jongeren trachten in hun eigen omgeving te benaderen, bv. de school en het internet. Het project vertrekt vanuit een (kinder)rechtenperspectief, nl. het VN-verdrag inzake de Rechten van het Kind en de CEDAW-conventie (zie deel I).

Nog een interessant Zweeds preventieproject in het kader van EGG is het project "**Sharaf Heroes**"⁴²⁸. Dit project werd gelanceerd in 2003 door de Zweedse organisatie Elektra. De bedoeling van het project was jonge mannen van verschillende religieuze en culturele achtergronden te vormen in mensenrechten en gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Volgens Elektra wordt de jongerenmentaliteit in bepaalde gesloten gemeenschappen niet zozeer of enkel bepaald door hun families, maar evenzeer door hun "peers". Als gevolg daarvan kan het patriarchale denkpatroon dat vaak aan de basis ligt van EGG best doorbroken worden door jongeren met ongeveer dezelfde culturele en religieuze achtergrond. Op deze manier kan tot een mentaliteitswijziging gekomen worden. In 2006 werd de tegenhanger "**Sharaf Heroines**" gelanceerd waarbij wordt gewerkt aan de zelfredzaamheid van jonge meisjes en aan een netwerk van lotgenoten. Het idee van Sharaf Heroes heeft zowel nationaal als internationaal navolging gekend, zoals bv. in Frankrijk (Ni Putes Ni Soumises) als in Nederland (Transact)⁴²⁹.

b.3. Een versterkt rechtssysteem

In het actieplan inzake geweld op vrouwen heeft de Zweedse regering de National Police Board gevraagd om meer inspanningen te leveren in de strijd tegen EGG. De bedoeling is dat **de vaardigheden van de politie inzake EGG verhoogd worden**, met het oog op een verhoging van het vertrouwen van de burger in de politie, in de hoop dat op die manier meer zaken gemeld zullen worden. Ook moet **meer geïnvesteerd worden in de know-how van de politie om dit**

⁴²⁶ Zie www.umo.se/english

⁴²⁷ Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 13.

⁴²⁸ Zie www.elektra.nu

⁴²⁹ Zie www.niputesnisoumises.com en www.transact.nl

type misdrijven beter te kunnen voorkomen, detecteren en onderzoeken (maatregel 29 en 32).

Er is ook een onderzoek ingesteld om na te gaan of de Zweedse wetgeving voldoende waarborgen verschaft voor een voldoende bescherming tegen kindhuwelijken en geforceerde huwelijken (maatregel 40 – zie ook het Actieplan “Preventing Young People from being forced into marriage”). Er werd ook voorgesteld om de verjaringstermijn voor genitale verminking pas te laten ingaan op het moment dat het slachtoffer 18 jaar zou worden (maatregel 41).

b.4. Behandeling voor gewelddadige mannen

Maatregelen 44 tem 47 van het Zweedse actieplan inzake geweld op vrouwen focussen op de **nazorg van mannelijke daders**, zowel in het welzijnswerk als in gevangenissen en probatiediensten.

De Zweedse gevangenissen en probatiediensten hebben 30 miljoen Zweedse kronen gekregen voor behandelingsprogramma's specifiek gericht op mannen, die voor geweldsmisdrijven in een nauwe relatie werden veroordeeld, te behandelen in een zes maanden durende behandelingsprogramma. De nationale coördinator van het Integrated Domestic Abuse Programme (IDAP), Mari-Anne Tobiasson stelt heel duidelijk: *“Arguments justifying violence against women and children on grounds of culture are not acceptable. Violence is an act for which the individual must take responsibility”*⁴³⁰.

b.5. Samenwerking en coördinatie

In het actieplan inzake geweld op vrouwen steunt de Zweedse overheid **de lokale en regionale coördinatie en samenwerking in de strijd tegen geweld op vrouwen** (maatregelen 48 en 49). Het is ook de bedoeling dat het NCK van de Uppsala University meer kennis en informatie verspreidt over geweld tegen vrouwen, dat zij opleidingen geeft en dat zij de resultaten van wetenschappelijk onderzoek verspreidt. Er moet meer werk gemaakt worden van het verschaffen van kennis over EGG (maatregel 51).

b.6. Onderzoek en training

De Zweedse overheid kondigt in het actieplan inzake geweld op vrouwen een **onderzoeksprogramma aan inzake EGG** (maatregel 52). Het “Living History Forum” heeft, in samenwerking met het Centre of Research in International Migration and Ethnic Relations” van de Stockholm University en met Statistics Zweden, een nationaal onderzoek gelanceerd naar de ervaringen van leerkrachten omtrent hun lessenspakket over de Holocaust. In dit onderzoek wordt ook bekeken welke waarden leerkrachten hebben en wat hun opvattingen zijn omtrent opvattingen

⁴³⁰ Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, *Against violence and oppression – Combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships*, Stockholm, 2009, 17.

van andere culturele gemeenschappen. In samenhang met dit onderzoek zou een onderzoek naar het bewustzijn van de leerkrachten inzake EGG opgezet worden om te kijken in welke mate de leerkrachten bewust zijn van de omvang van de problematiek bij hun studenten (maatregel 53).

Ook heeft de Zweedse overheid de National Board for Youth Affairs opgedragen een onderzoek te doen naar de prevalentie van gearrangeerde huwelijken in Zweden (maatregel 54, zie ook het Actieplan "Preventing Young People from being forced into marriage"). Aan dezelfde National Board of Youth is gevraagd trainingsprogramma's te organiseren, onder andere in het kader van EGG (maatregel 55).

3. WETGEVING

In Zweden stelt men dat men goede wetten heeft, maar dat ze evenwel beter moeten geïmplementeerd worden. Daarenboven moet er meer oog zijn voor de toepassing van het gelijkheidsbeginsel⁴³¹. Ook klaagt men de inefficiëntie van de wettelijke procedures aan, die bijvoorbeeld te langdurig zijn. Er is nood aan meer advocaten met een immigranten-achtergrond⁴³².

In het Resource Book 2005 werd gesteld dat EGG misdrijven niet anders aangepakt worden dan andere geweldsmisdrijven met een familiale component⁴³³. Men acht de methodes en technieken die ook in andere familie gerelateerde misdrijven gehanteerd worden, ook goed werkbaar bij EGG⁴³⁴.

In 1998 werd in Zweden een "**Act on Violence against Women**" van kracht dat een nieuw strafbaar feit in het Zweeds strafwetboek introduceerde. Dit is onder te verdelen in herhaalde aanrandingen van vrouwen die dicht bij een dader staan (gross violation of a woman's integrity) en gelijkaardige feiten met kinderen of andere personen die dicht bij de dader staan (gross violation of integrity). Voor de strafmaat is de frequentie of de systematische natuur van deze daden van doorslaggevend belang en de straf schommelt tussen minimum 6 maanden en maximum 6 jaar gevangenisstraf⁴³⁵.

De twee Zweedse actieplannen inzake geweld op vrouwen en inzake de preventie van gedwongen huwelijken kondigen ook aan dat er moet **nagegaan worden of de Zweedse wetgeving voldoende waarborgen verschaft voor een voldoende bescherming tegen kindhuwelijken**

⁴³¹ Kvinnoforum, A resourcebook for working against Honour related Violence, Based on the project "Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures", funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 47.

⁴³² *Ibid.*

⁴³³ Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project "Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 56.

⁴³⁴ *Ibid.*

⁴³⁵ G. JOHANSSON-LATHAM, Patriarchal Violence – an attack on human security. A broad survey of measures to combat patriarchal violence and oppression, particularly acts committed in the name of honour directed at women, homosexuals, bisexuals and transgender persons, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Stockholm, 2005, 24.

en geforceerde huwelijken (maatregel 40 van het actieplan inzake geweld op vrouwen – zie ook het Actieplan “Preventing Young People from being forced into marriage”).

4. BESLUIT

In Zweden ontstond er na enkele sterk gemediatiseerde eremoorden een debat omtrent EGG. In Zweden is er voornamelijk veel onderzoek verricht naar de manier waarop het gerecht, de politie en de media zijn omgegaan met deze erezaken. Vooral **het debat cultureel- niet culturele verklaringen** neemt een prominente plaats in.

Zweden speelde een belangrijke rol op internationaal niveau, tengevolge van de organisatie van verschillende congressen en de coördinatie van de Resource Books en het Sherhazadproject in het kader van het Europese Daphneprogramma (zie deel I). Er is weinig consensus in het Zweedse debat omtrent de conceptualisering van EGG⁴³⁶. In feite kan gesteld worden dat er in Zweden wel veel maatregelen worden uitgeschreven in de strijd tegen EGG en dat er veel geld wordt uitgetrokken voor verschillende projecten in dit kader, terwijl de eerste stap, namelijk een goed begrip van wat EGG nu eigenlijk inhoudt, ontbreekt, hoewel er wel steeds meer onderzoek is naar het fenomeen.

Wel kan opgemerkt worden dat sinds de laatste jaren EGG steeds meer **in de context van geweld op vrouwen** geplaatst wordt en dat men **binnen deze context de nodige beleidsmaatregelen in twee actieplannen concretiseert**. De goede praktijken uit het Zweedse beleid ten aanzien van EGG situeren zich momenteel voornamelijk **op preventief vlak**, waarbij het project Sharaf Heroes reeds als voorbeeld voor het buitenland heeft gediend.

Het Zweeds Nationaal Actieplan inzake geweld op vrouwen liep eind 2010 ten einde. Voor de periode 2011-2014 zal verder gefocust worden op de follow-up van verscheidene maatregelen, blijvende vorming en de ontwikkeling van werkmethodes om vrouwen die slachtoffer zijn van geweld en kinderen die getuige zijn van geweld te ondersteunen en te beschermen. Er zal ook meer zorg besteed worden aan maatregelen ten aanzien van (potentiële) mannelijke daders. Daarenboven zal men meer prioriteit verlenen aan de preventie en de strijd tegen seksueel geweld. Het actieplan ter preventie van gedwongen huwelijken is van recentere datum (2011) en vertrekt vanuit de duidelijke vaststelling: meer kennis is nodig om iets te kunnen doen aan het fenomeen van de gedwongen huwelijken en het EGG dat daaruit voortvloeit. De 15 aangekondigde maatregelen (zie supra) zullen hier in de zeer recente toekomst hopelijk ook aan verhelpen.

⁴³⁶ J. RIVZI KABANI, *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women's Human Rights*, 369.

VIII. LE ROYAUME-UNI

Le présent texte traite de la politique criminelle relative aux violences liées à l'honneur telle qu'elle est appliquée en Angleterre, au Pays de Galle et en Irlande du Nord. En effet, le système juridique écossais et les politiques qui y ont trait sont autonomes et peuvent, par là, difficilement être intégrés à l'ensemble.

La société britannique se caractérise par la présence de vagues de migrations anciennes dues, entre autre, au libéralisme de sa politique et à son statut de puissance coloniale. Le développement, au cours des générations, de véritables communautés migrantes a autorisé la poursuite de la tendance de gestion multiculturelle « indirecte » inaugurée sous l'Empire. Selon celle-ci, les communautés géraient et gouvernaient leur sphère privée selon les coutumes, règles et langages qui leurs sont propres. Il s'agissait d'une forme de non-intervention officielle qui résultait en partie, du respect de la diversité des cultures et, en partie, d'un souhait d'éviter les accusations de racisme, d'intégration forcée ou, plus récemment, d'islamophobie.⁴³⁷

Cette politique, malgré ses atouts indéniables, a abouti à créer une ségrégation entre groupes ethniques et vis-à-vis de la société « dominante » ainsi qu'à la fossilisation de certaines traditions. Le débat sur les limites de ce modèle a été d'abord porté par des associations dont la plus connue est « Southall Black Sisters » qui a mis en avant les effets pervers de la non-interférence dans la « culture » par les services sociaux et de police pour de nombreuses femmes et filles issues de ces communautés.⁴³⁸ Le défi porté par ce débat résidait donc dans le développement de réponses qui autorisaient les victimes à être protégées et les auteurs à rendre des comptes sans stéréotyper, stigmatiser ou préjuger des actes d'un individu ou de la communauté dont il est issu.

C'est à la suite de cas particulièrement violents de meurtres commis au nom de l'honneur, à la fin des années 90 et au début des années 2000, que les institutions britanniques, poussées par la société civile, vont développer une politique les concernant. **En cherchant à mieux identifier, cerner et gérer le phénomène, le Crown Prosecution Office (CPS) a mis en place le 1er juillet 2007 pour 9 mois un projet pilote portant sur les violences liées à l'honneur dans 4 zones**⁴³⁹. Les départements de la santé et de la jeunesse, de l'enseignement et de la famille, les ministères de la justice, de l'intérieur et des affaires étrangères, la police et le monde associatif se sont joints au CPS afin de donner une réponse adéquate à ces violences.

⁴³⁷ "Honour-Based violence in the UK: Change", prepared for the Kvinnoforum Shehrazad Project 2004, pp.12 ss.

⁴³⁸ *Ibid.*, pp 6-16.

⁴³⁹ Lancashire, London (Newham, Brent, Tower Hamlets and Ealing), West Midlands and West Yorkshire.

1. DEFINITION ET CONCEPTUALISATION

Au Royaume-Uni, il n'existe pas d'infraction spécifique concernant les « violences liées à l'honneur ». Ce concept est plutôt considéré comme un terme générique qui englobe des faits déjà couverts par des infractions existantes.

Dans ce cadre, le CPS et l'ACPO⁴⁴⁰, ont élaboré **une définition commune** des violences liées à l'honneur : "*Honour based violence is a crime or incident, which has or may have been committed to protect or defend the honour of the family and/or community*".

Ces violences sont considérées comme des violations fondamentales des droits de l'homme et peuvent être décrites comme un ensemble de pratiques utilisées pour contrôler le comportement au sein des familles afin de protéger une perception qu'elles ont de croyances culturelles et/ou religieuses.⁴⁴¹

Le choix de ne pas créer une infraction spécifique pour les violences liées à l'honneur a permis d'éviter le piège de qualifier une infraction en fonction de la motivation qu'en donne l'auteur sur la base d'un concept flou et **subjectif** : la notion d'honneur, qui dépend de la perception qu'en a la communauté. De ce fait, l'honneur ne concerne pas tant les actes immoraux que les rumeurs qui pourraient affecter la réputation et, par là, le statut social de la famille.⁴⁴²

Ce qui distingue essentiellement les violences liées à l'honneur d'autres formes de violences, c'est qu'elles sont, le plus souvent, commises avec un certain degré **d'approbation et/ou de collusion de la part des membres de la famille et/ou de la communauté.**⁴⁴³ Les mariages forcés⁴⁴⁴ et les mutilations génitales sont considérés comme deux formes spécifiques de violences liées à l'honneur.⁴⁴⁵

Les violences liées à l'honneur se retrouvent dans toutes les cultures, nationalités, communautés et groupes de croyances. Elles transcendent les frontières nationales et internationales.⁴⁴⁶ Les justifications de ces violences trouvent leurs racines dans **des conceptions communautaires** de la culture où l'intérêt collectif prend le pas sur la survie de l'individu. Or, la culture n'est pas le propre des communautés minoritaires et/ ou émigrées et les cultures ne sont ni statiques ni

⁴⁴⁰ Association of Chief Police Officer of England Wales and Northern Ireland

⁴⁴¹ Crown Prosecution Office, "Honour Based Violence and Forced Marriage", in URL: http://www.cps.gov.uk/legal/h_to_k/honour_based_violence_and_forced_marriage/ ; ACPO, "*Honour Based Violence Strategy*", London, 30 September 2008, review date 30 september 2010, p.5.

⁴⁴² X, "Honour-Based Violence in the UK", *op.cit.*, pp. 19-20; J. BRANDON & S.HAFEZ, *Crimes of the Community: Honour-Based Violence in the UK*, éd. Cromwell Press, Trowbridge, Wiltshire, January 2008, pp.6-8 et pp.27-28;

⁴⁴³ Crown Prosecution Office, *Loc.cit.*; C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *CPS Pilot on Forced Marriage and So-called 'Honour' Crime – Findings*, December 2008, p.7; ACPO, *op. cit.*, p.5 et 30; "Honour Based Violence in the UK", *op.cit.*, p.7.

⁴⁴⁴ *A forced marriage "is a marriage conducted without the valid consent of one of both parties where duress is a factor"*. Pour la Cour d'appel, "*Duress*" signifie "*Whether the mind of the applicant has been overborne, however that was caused*". (ACPO, *op.cit.*, p.6).

⁴⁴⁵ ACPO, *op. cit.*, p.5 ; "Honour-Based Violence in the UK", *op.cit.*, p.21 : Les mutilations génitales féminines sont incluses dans les questions dite "d'honneur" du fait qu'en tant que rituel de passage l'acte signifie l'acceptation de la fille dans la société avec le statut d'adulte.

⁴⁴⁶ ACPO, *Loc.cit.*; Crown Prosecution Office, *Loc.cit.*

univoques.⁴⁴⁷ Même si la problématique s'est inscrite à l'ordre du jour au travers de meurtres particulièrement violents dans des communautés immigrées, il est mis en avant dans différents rapports que l'honneur peut-être aussi un motif de violence dans certaines communautés « blanches ».⁴⁴⁸ Le concept de violences liées à l'honneur n'est pas là pour stigmatiser l'une ou l'autre communauté mais bien pour protéger les victimes d'actes particulièrement violents et réprimés par la loi et justifiés au nom d'une certaine conception de l'honneur.⁴⁴⁹

Les violences liées à l'honneur sont clairement catégorisées comme **une forme de violence envers les femmes et incluses dans la stratégie y relative.**⁴⁵⁰ En effet, cette notion qui se réfère à des notions de culture de religion et d'identité, est en fait utilisée comme justification de violences contre des femmes, des enfants et parfois des hommes. Cette forme de violence trouve ses racines dans les valeurs patriarcales qui établissent des rôles genrés clairement définis dans lesquels les femmes sont vues comme des objets qui doivent se conformer à des comportements prescrits socialement. L'honneur d'un individu, d'une famille et/ou d'une communauté réside dans le comportement et la moralité de ses femmes. Ces violences sont donc décrites comme des violences envers les femmes car les victimes en sont le plus souvent (mais pas exclusivement) des femmes et, lorsque ce sont des hommes, c'est parce qu'ils sont accusés ou suspectés de porter atteinte à la réputation d'une femme.⁴⁵¹

Les violences liées à l'honneur sont définitivement considérées comme violences intra-familiales à la suite du projet pilote mené par le CPS⁴⁵². En effet, un débat a eu lieu concernant l'intégration des premières aux secondes en raison de la définition restrictive du gouvernement britannique des violences intra-familiales : *"Any incident of threatening behaviour, violence or abuse (psychological, physical, sexual, financial or emotional) between adults who are or have been intimate partners or family members regardless of gender or sexuality"*⁴⁵³. La définition de la famille en était la famille nucléaire. Pour d'aucuns, cette définition ne pouvait s'appliquer aux violences liées à l'honneur car ces dernières ne sont pas limitées aux relations entre adultes et peuvent se produire dans le cadre de la famille élargie.⁴⁵⁴ Néanmoins, lors du projet pilote, tous les cas identifiés ont aussi été considérés comme des cas de violences intrafamiliales.⁴⁵⁵ **En effet, les praticiens ont accepté que les violences intrafamiliales se manifestent aussi par les actions de la famille plus éloignée dans le cadre des violences**

⁴⁴⁷ "Honour-based Violence in the UK", *op.cit.*, p.6. ; Des études ont montré que les familles tuent plus facilement lorsque la femme est susceptible de s'émanciper du contrôle social qui est le leur. Chaque famille et/ou quartier développe une culture locale spécifique et un contrôle social variable qui est le produit d'interactions permanentes entre communauté d'origine, communauté d'accueil et spécificités locales (J. BRANDON & S.HAFEZ, *op. cit.*, pp.39ss).

⁴⁴⁸ "Honour-based Violence in the UK", *op.cit.*, pp 6 ss. ; J. BRANDON & S.HAFEZ, *op. cit.*, p.5, 9, 31 et 38: seuls sont pris en compte les meurtres issus de certaines communautés immigrées alors que certains meurtres commis par des blancs sont basés sur une idée de l'honneur, on parle alors de "crime passionnel". A titre d'exemple, on retrouve dans certaines communautés laborieuses « blanches » du Nord de l'Angleterre un sentiment de communauté et de la famille étendue similaire à celui que l'on retrouve dans certaines communautés provenant d'Asie du Sud.

⁴⁴⁹ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p.7.

⁴⁵⁰ Crown Prosecution Office, *Loc.cit.*

⁴⁵¹ *Idem*; C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p.18 ; ACPO, *op.cit.*, p.5

⁴⁵² Hampshire Domestic Abuse Forum, « 'Honour' Based Violence: Guidance », p. 3.

⁴⁵³ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p.7.

⁴⁵⁴ Voir la définition de la "domestic violence" in Her Majesty's Courts Service (HMCS), *Domestic Violence: a Guide to Civil Remedies and Criminal Sanctions*, February 2003 (updated 2007), p. 2; ACPO, *op.cit.*, p.18; "Honour-Based Violence in the UK", *op.cit.*, p.28.

⁴⁵⁵ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p.15 et 37.

liées à l'honneur, ce qui permet de les intégrer à la stratégie développée dans le cadre des violences intrafamiliales en adaptant cette stratégie aux spécificités des communautés concernées.⁴⁵⁶

Il faut aussi constater que de nombreuses victimes de violences liées à l'honneur au Royaume-Uni sont âgées de moins de 18 ans et que, de ce fait, les actes qui les touchent sont des **abus de mineurs**. Dans certains cas, l'auteur principal des faits était lui aussi un mineur poussé par sa famille.⁴⁵⁷ Ces cas doivent donc être référés aux autorités de **protection de la jeunesse**.

2. LA POLITIQUE CRIMINELLE RELATIVE AUX VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR

Si le Royaume-Uni a clairement refusé l'idée d'une incrimination spécifique des violences liées à l'honneur, il a développé une stratégie visant à identifier les cas, les traiter de façon adaptée et protéger les victimes. Il a donc fallu adopter certaines dispositions législatives (A) ; développer une méthode permettant l'identification nécessaire à toute politique des cas de violences liées à l'honneur (B) ; guider et former les acteurs aux spécificités de ces cas de façon à les traiter correctement quand ils sont identifiés (C) ; identifier les cas à particulièrement haut risques de façon à les protéger (D) ; adapter les méthodes d'enquêtes et de protection à ces situations particulières (E).

A. DISPOSITIONS LEGISLATIVES

Ainsi qu'il est énoncé ci-dessus, **il n'existe pas, en droit britannique, d'infraction spécifique concernant les violences liées à l'honneur. Néanmoins, ce type de faits peut être qualifié selon de nombreuses infractions existantes.**

De plus, **le site du CPS rappelle que le traitement de ces situations peut le plus souvent s'intégrer à d'autres politiques, guidances et stratégies** : les différents types de violences envers les femmes, la législation contre le harcèlement, les dispositions d'aide et de protection de la jeunesse, les dispositions anti-racisme et anti-discrimination, la politique relative à la traite peuvent trouver à s'y appliquer selon les cas.

En parallèle, il a été décidé d'établir **des législations spécifiques contre les mariages forcés et les mutilations génitales**, qui sont considérées comme des formes de violences liées à l'honneur : le « **Forced Marriage Act** » en 2007 » et le « **Female Genital Mutilation Act** » en 2003. La loi contre le mariage forcé, qui est entrée en vigueur en 2008, autorise les victimes de mariage forcé à poursuivre les auteurs devant les cours civiles mais n'oblige pas la police à agir en cas de soupçon de mariage forcé. Le mariage forcé n'est pas sanctionné pénalement en tant que tel mais bien au regard du droit pénal existant en fonction des circonstances de la cause (enlèvement d'enfant, menace de mort, viol, séquestration ...). A l'inverse, la loi de 2003

⁴⁵⁶ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p. 7. ; "Honour-Based Violence in the UK", *op.cit.*, p.30.

⁴⁵⁷ CPS, *Loc. cit.* ; ACPO, *op. cit.*, Appendix D, pp.33 ss; "Honour-Based Violence in the UK", *op.cit.*, p.8.

sanctionne pénalement l'auteur d'un acte de mutilation génitale ainsi que toute personne qui l'aide au Royaume-Uni ou ailleurs.⁴⁵⁸

Afin de lutter contre certains actes de violences conjugales ou de violences liées à l'honneur, les législations relatives à l'immigration ont été modifiées. En droit britannique, les partenaires étrangers qui épousent un national subissent une période de probation de 2 ans au terme de laquelle ils obtiennent le droit de résider sur le territoire. Si le mariage prend fin dans ce délai, le partenaire étranger est normalement tenu de retourner vivre dans son pays d'origine. Par ailleurs, la législation britannique empêche les personnes dont le statut en matière de droit des étrangers n'est pas réglé de bénéficier de fonds publics - à savoir la plupart des bénéficiaires de la sécurité sociale et en matière de logements - pendant les deux ans qui suivent leur arrivée sur le territoire ("**No recourse to public funds rule**").⁴⁵⁹ Une femme arrivée sur le territoire pour se marier dépend donc souvent totalement de son mari qui, dans de nombreux cas, abuse de la situation.⁴⁶⁰

Cependant, cette règle ne s'applique pas si la fin du mariage est due à des faits de violence intra-familiale ("**The Domestic Violence Immigration Rule**"). Cette disposition s'applique même si les abus sont le fait d'autres personnes que le partenaire dans la mesure où le partenaire n'est pas capable de protéger la victime contre d'autres membres de la famille même élargie. Les éléments suivants pourront être considérés comme preuve au regard de l'Immigration Act : une condamnation pertinente du partenaire par une juridiction britannique ou les détails d'une mise en garde de la police émise à l'encontre du partenaire. Si ces preuves ne peuvent être fournies, les documents formels suivants pourront être pris en considération : toute ordonnance de protection produite à l'encontre du mari, une lettre du président d'une MARAC (Multi-Agency Risk Assessment Conference cf. 4 « identification, analyse et gestion de risque »), une affaire pendante en justice, un rapport d'assistance de police, une lettre de services sociaux ou d'un refuge, un rapport médical, etc.... Les services d'immigration sont pleinement impliqués dans la politique par de réelles directives coordonnées en la matière⁴⁶¹.

Cependant, cette règle n'accorde pas le droit à bénéficier des fonds publics à ces victimes dans la période intermédiaire entre l'introduction de leur demande et la décision. De ce fait, de nombreux refuges ne peuvent les accueillir ou les aider vu qu'ils sont tributaires des financements et donc des politiques locales en la matière. Partant, l'effectivité de cette aide varie selon le lieu.⁴⁶²

En vue de pallier la difficulté pour les victimes de porter plainte dans les bureaux de police (peur d'y entrer, manque de confiance dans les policiers,...), le Home Office a introduit un nouveau système d'introduction de plainte appelé « **third party reporting** » qui autorise les victimes à porter plainte à des organisations communautaires plutôt qu'à la police. Ce système, qui avait été créé initialement pour encourager les minorités ethniques à dénoncer les actes de racisme, a aidé les femmes qui n'osaient pas porter plainte à rapporter les faits. Les travailleurs sociaux qui

⁴⁵⁸ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, p.139

⁴⁵⁹ *Ibid.*, pp. 107ss.

⁴⁶⁰ *Idem.*

⁴⁶¹ CPS, *op.cit.*, Annex C; HMCS, *op. cit.*, pp.34-35.

⁴⁶² J. BRANDON & S.HAFEZ, *Loc.cit.*.

enregistrent les faits sont formés à cet effet. Ce système a eu un succès mitigé qui dépend fort des personnalités qui y sont engagées au niveau local.⁴⁶³

Lorsqu'il existe une suspicion qu'un enfant ou une jeune personne puisse être emmenée à l'étranger avec l'objectif de le contraindre à se marier, une ordonnance visant à rendre leur passeport et/ou une ordonnance interdisant au mineur de quitter la juridiction sans la permission de la Cour peuvent être rendues.⁴⁶⁴

B. IDENTIFICATION DES VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR

S'il n'a pas été jugé pertinent d'introduire une infraction spécifique de violences liées à l'honneur, il a par contre été considéré comme essentiel de se faire une idée de l'importance du phénomène de façon à y remédier.

En effet, jusqu'alors, il était estimé qu'en moyenne 12 personnes étaient tuées chaque année dans le pays pour avoir transgressé les règles liées à l'honneur de quelqu'un d'autre. Ce chiffre ne tenait pas compte du nombre de suicide commis comme une alternative ou une échappatoire.⁴⁶⁵ Selon la Police, environ 500 hommes et femmes se plaindraient chaque année de leur peur d'être contraints à se marier ou de leurs expériences de viol, d'agression, de séquestration ou autres conséquences d'avoir été mariés sans leur consentement. Pour beaucoup, ces chiffres sont largement sous-estimés.⁴⁶⁶

C'est avec ces estimations en tête qu'un projet pilote visant à l'identification des violences liées à l'honneur a été lancé en 2007, puis évalué en 2008. Cette évaluation a abouti à la décision d'introduire en avril 2010 les violences liées à l'honneur dans le système de *flagging* existant.

b.1. Le projet pilote

Le 1er juillet 2007, le CPS lance un projet pilote destiné à identifier et suivre les cas de violences liées à l'honneur. Ce projet est introduit dans 4 zones (Lancashire, West Midlands, West Yorkshire et Londres ; au sein de Londres 4 quartiers étaient concernés : Newham, Brent, Tower Hamlets et Ealing) et a duré 9 mois. Dans chaque zone concernée, des magistrats – « les procureurs spécialistes » - ont été sélectionnés et formés en prévision du projet pilote, afin de diriger et conseiller leurs collègues dans les cas concernés. L'ensemble des membres du parquet de ces zones étaient informés que tout cas de mariage forcé ou de violences liées à l'honneur devait être identifié au moyen d'un drapeau tout en étant qualifié sous l'infraction retenue dans le CPS Case Management System. **Le système de flagging** existant était maintenu, ce qui signifiait qu'il pouvait y avoir plusieurs drapeaux identifiant le cas comme tombant sous la coupe de plusieurs stratégies (abus de mineurs, violence intrafamiliales, viols, homophobie, incitation à la haine, racisme, ...).

⁴⁶³ *Ibid.*, pp.136-137.

⁴⁶⁴ CPS, *Loc.cit.*

⁴⁶⁵ Certaines études ont montré un taux de suicide particulièrement élevé parmi les jeunes femmes originaires d'Asie du Sud ("Honour-based Violence in the UK", pp.18ss)

⁴⁶⁶ ACPO, *op.cit.*, p.4; J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, p.37.

20 dossiers ont été identifiés pendant la période concernée dans l'ensemble des 4 zones : ceux-ci impliquaient 35 défenseurs, 33 victimes et 47 infractions. Il y avait pour chaque cas, plusieurs drapeaux.

b.2. L'évaluation du projet pilote

Le projet pilote sur les mariages forcés et les violences liées à l'honneur a fourni des informations utiles sur les éléments suivants :

- Identification du nombre et du type de cas ;
- Identification des problèmes auxquels les magistrats sont confrontés dans l'identification, la gestion et la poursuite de ces cas ;
- Constat que le développement de toute guidance et formation des magistrats réduirait le risque et augmenterait le soutien aux victimes.⁴⁶⁷

Il faut remarquer ici que, vu le peu de cas relevés dans l'échantillon, les conclusions du projet pilote ne peuvent être considérées qu'à titre indicatif.⁴⁶⁸

Sur les 20 cas, 10 ont aboutis à une condamnation. La majorité des cas qui n'ont pas abouti l'ont été en raison d'inquiétudes des victimes et/ou témoins. Tous les défendeurs étaient des hommes. Les victimes étaient presque dans une même proportion des hommes et des femmes. Il est important de noter que la plupart de ces violences liées à l'honneur étaient liées à une relation avec une femme dans une situation de domination masculine. Lorsqu'il y avait plus d'une victime, la deuxième victime était un homme victimisé en raison de sa relation avec une femme. Une caractéristique essentielle était le nombre de fois où il y avait plus d'un défendeur et plus d'une victime. Les infractions étaient commises dans des situations de violence intrafamiliale, mais il n'était pas inhabituel pour la famille étendue d'être impliquée dans les faits.⁴⁶⁹

Le rapport d'évaluation du projet pilote indique que la sélection de « procureurs spécialistes », la fourniture de guidance en matière de poursuites et d'identification ainsi que la formation ont aidé à donner confiance aux magistrats dans l'identification et la poursuite des cas. Les procureurs qui ont été formés ont clairement indiqués être plus confiants.⁴⁷⁰

b.3. L'identification des violences liées à l'honneur en tant que telles

Le rapport concernant le projet pilote a permis d'illustrer l'usage du drapeau pour aider à identifier les cas de violences liées à l'honneur. Identifier l'étendue du problème est essentielle si les services veulent mener une politique basée sur une réalité statistique, s'adapter aux besoins des communautés concernées, réagir de façon appropriée et avec sensibilité.

En identifiant l'étendue des violences liées à l'honneur, le CPS vise à être capable d'allouer des ressources adéquatement, de cibler les interventions et de mieux déployer ces ressources sur le terrain. **L'identification par des drapeaux des mariages forcés et violences liées à l'honneur a été mise en œuvre au niveau national depuis le mois d'avril 2010.** Elle se fait

⁴⁶⁷CPS, *Recommendations on future work on forced marriage and so-called 'honour' crime*, December 2008.

⁴⁶⁸ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p. 13.

⁴⁶⁹ *Ibid.*, pp.35-38.

⁴⁷⁰ CPS, *Loc. cit.*

concurrentement avec les autres identifications établies par cette méthode jusqu'alors (violence intrafamiliale, viol,...).⁴⁷¹ La récolte de ces données est requise en vue de l'évaluation et de l'analyse des performances dans la gestion de ces cas et dans le cadre plus général de la stratégie de lutte contre la violence envers les femmes.

Le but de l'identification par drapeau est d'enregistrer toute infraction ou attitude menaçante, toute violence ou abus (psychologique, physique, sexuel, financier, ou émotionnel) commise au nom de l'honneur. Ces infractions seront poursuivies au titre de leur qualification spécifique (agression, harcèlement, enlèvement d'enfant, viol, menace de mort, meurtre, séquestration, abus de mineur, ...). Ces infractions devront être identifiées comme « honour crime » et parallèlement au titre de leur qualification dans le « Case Management System ».

Le procureur en charge de l'affaire se doit d'identifier et de marquer le cas comme « violence liée à l'honneur » ou « mariage forcé » au même titre que n'importe quel autre marquage qui serait pertinent. Une fois le cas marqué, il va être soumis au magistrat de référence en la matière qui vérifiera que le cas a bien été correctement identifié et donnera des conseils sur la façon dont il devrait être traité. En cas de questions complexes, une réunion avec la police et le magistrat de référence doit être organisée. Le magistrat de référence doit s'assurer que tous les marquages requis sont bien intégrés au dossier et vérifier si ce cas ne doit pas être remis à un juriste spécialisé. Les marquages doivent être maintenus même s'il y a un changement significatif dans la qualification de l'infraction en cours d'affaire.⁴⁷²

C. PREVENTION ET GUIDANCES

Si le choix a été fait de ne pas qualifier les violences liées à l'honneur en infraction spécifique, le but de l'identification de certains faits comme des violences liées à l'honneur est qu'ils puissent être traités de manière adéquate. Il est généralement accepté par l'Etat Britannique qu'un manque de conscientisation, de compréhension ou d'expertise établie de la part des personnes qui traitent le dossier peut contribuer à augmenter le préjudice, accroître le risque et réduire le niveau de confiance des victimes ou victimes potentielles.⁴⁷³ A cette fin, des guidances ont été réalisées et fournies de façon concertée aux différents acteurs concernés (CPS, ACPO, MARAC's, ...) et sur différents sujets (usage des traducteurs, comportements à adopter, cas particulier des personnes sous statut précaire,...). **Le plus grand défi est sans doute de s'assurer que chaque intervenant de première ligne aie suffisamment de compréhension de ce qui est nécessaire pour que la/les personne(s) passe(nt) du statut de victime à celui de survivant.**⁴⁷⁴

Le constat a été fait d'un besoin d'améliorer la perception et la sensibilité des intervenants, et plus particulièrement de la Police, lorsqu'ils sont en contact avec des personnes issues de minorités

⁴⁷¹ CPS, "Honour based Violence and Forced Marriage", *Loc.cit.*

⁴⁷² *Ibid.*, "Honour Base Violence and Forced Marriage : Guidance on Identifying and Flagging Cases".

⁴⁷³ C. MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *op.cit.*, p.6.

⁴⁷⁴ ACPO, *op.cit.*, p.8.

ethniques. Les différentes personnes concernées peuvent avoir des pré-supposés (eux-mêmes le fruit de leur propre culture) qui sont basés sur leur incompréhension d'une culture différente de la leur qui les conduit à sous estimer le risque encouru. Ce fait peut conduire à une volonté de non-intervention qui a pu être fatale dans des cas de violences au sein des familles⁴⁷⁵. La police doit améliorer la confiance en sa capacité d'intervention dans ces cas, ce qui ne peut être réalisé que par de la formation. De plus, il peut y avoir une perception de la police comme étant raciste, ce qui peut conduire à empêcher la victime de chercher de l'aide auprès de policiers. *"Police should be culturally refined when dealing with victims, but racially and ethnically blind when dealing with perpetrators."*⁴⁷⁶

A cette fin, le CPS recommande aux acteurs de terrain, lorsqu'ils traitent ce type de question, d'être sensibles à la façon dont l'identité sociale de la victime peut influencer la perception qu'elle a de son expérience de la violence, de l'auteur, de la famille, communauté ou société au sens large, du contexte dans lequel la violence se produit, de l'aide qu'elle est en droit d'attendre, et de la disponibilité de cette aide. Il est toutefois précisé que cette sensibilité signifie aussi considérer les infractions pour ce qu'elles sont et pas les traiter plus ou moins sérieusement en fonction de l'identité sociale. Même si le contexte dans lequel la violence s'est produite est pertinent, il est important que la victime ne pense pas que c'est sa culture, religion ou communauté qui est examinée mais plutôt l'infraction qui a été commise à son encontre.

Les notions d'honneur et de honte ont été associées à certaines communautés mais il est important de comprendre que toutes les sociétés sont confrontées à ces questions jusqu'à un certain point. Au Royaume-Uni, les violences liées à l'honneur et mariages forcés affectent de façon disproportionnée certaines « communautés ». A cet égard, il convient de rappeler que le terme de « communautés » ne doit pas être lu comme une référence exclusive à des primo-arrivants, bien souvent, ces faits touchent des victimes issues des 2ème ou 3ème génération d'immigration, qui sont britanniques tant en terme de statut, que dans la façon dont elles se perçoivent ou dans leurs systèmes de valeurs.⁴⁷⁷ De plus, la référence aux « communautés » ne peut pas être utilisée de façon à homogénéiser ou marginaliser un peu plus des individus au sein des communautés considérées. Enfin, il faut noter que l'insistance à vouloir placer les violences liées à l'honneur au sein de pratiques « traditionnelles » ne prend pas en considération la nature évolutive de ces pratiques.⁴⁷⁸

Un problème supplémentaire réside dans le choix de certains partenaires de la part du gouvernement ou de la police par exemple dans le cadre de politiques de proximité ou de lutte contre le terrorisme. En effet, le gouvernement et/ou la police ont cherché des intermédiaires au sein des communautés concernées qui pouvaient « gérer » cette communauté à la place de l'Etat. Dans certains cas, cette politique a renforcé (involontairement) l'influence d'hommes particulièrement âgés et/ou conservateurs qui ont pu soutenir les visions traditionnelles de

⁴⁷⁵ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, pp 114ss. Voir notamment le cas de Banaz, qui a choqué le Royaume-Uni en 2006. Banaz est venue trouver la police au moins 6 fois la semaine précédant son assassinat en leur demandant de la protéger de sa famille. A chaque fois, elle a été renvoyée à la maison en lui signifiant qu'elle exagérait les risques.

⁴⁷⁶ "Honour-based Violence in the UK", *op.cit.*, pp. 15 et 31

⁴⁷⁷ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, p.1-29-18-124. Voir notamment les cas relevés dans les communautés juives orthodoxes.

⁴⁷⁸ CPS, "Honour Based Violence and Forced Marriage", *op.cit.*

l'honneur et du patriarcat.⁴⁷⁹ Suite à cela, les consignes à destination du terrain insistent pour que, dans leurs enquêtes, les policiers soient conscients qu'utiliser des personnalités de la communauté concernée à des fins de médiation peut accroître le danger pour la victime dans certains cas.⁴⁸⁰ À l'inverse, ces directives spécifient qu'il est essentiel de reconnaître et de communiquer au sein des communautés qu'aucune des religions majoritaires dans le monde n'accepte les mariages forcés, les meurtres, les viols, agressions physiques ou sexuelles, l'abus de femmes ou de mineurs. Il est de ce fait essentiel que les services de police cherchent à influencer les leaders et décideurs de communautés ethniques ou religieuses afin qu'ils condamnent ces actes et travaillent à leur éradication en se basant sur la religion.⁴⁸¹

Le Foreign and Commonwealth Office a aussi établi une « **Forced Marriage Unit** » qui vise à intervenir pour empêcher les mariages forcés de se produire.⁴⁸² Le service fournit une aide téléphonique qui conseille les victimes et professionnels et produit des guides à destination des officiers de police, des travailleurs sociaux, des professionnels de la santé. La qualité de leur travail est unanimement saluée par les ONG comme par les acteurs étatiques.⁴⁸³

D. IDENTIFICATION, ANALYSE ET GESTION DES RISQUES

L'officier de police chargé de l'enquête dans un cas de violence liée à l'honneur a la responsabilité de s'assurer qu'un processus d'identification, d'analyse et de gestion de risque soit entrepris. Cela signifie s'assurer de la rédaction d'un plan de gestion de risque avec des mesures effectives et proportionnées de contrôle. La réalisation de ces produits se fait à l'aide d'une méthode de récolte d'information et de renseignement. Les magistrats des parquets doivent être conscients qu'ils sont aussi partie de ce processus et doivent travailler dans un partenariat effectif et productif avec l'officier de police responsable afin d'atteindre les objectifs stratégiques du plan de gestion de risques par exemple lors de certains témoignages.⁴⁸⁴

L'instrument principal d'analyse de risque est le DASH (Domestic Abuse Stalking and Honour based violence) qui s'inscrit donc dans le cadre de la politique vis-à-vis des violences intrafamiliales.

Il est utile de préciser que toute analyse de risque est un processus permanent qui devrait être soumise à des actualisations fréquentes. L'analyse de risque n'est pas un processus prédictif et il n'existe aucune procédure permettant de deviner quels cas vont résulter en homicide ou en agression.

L'identification et l'analyse de risques ne devraient pas être accomplies en lieu et place d'une enquête effective mais doivent être une partie intégrante de la réponse policière aux violences intrafamiliales.⁴⁸⁵

⁴⁷⁹ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, p.93ss et 111ss.

⁴⁸⁰ CPS, *Loc.cit.*

⁴⁸¹ ACPO, *op.cit.*, p.15.

⁴⁸² Voir URL: [http:// www.fco.gov.uk/forcedmarriage](http://www.fco.gov.uk/forcedmarriage)

⁴⁸³ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, pp. 137 ss.

⁴⁸⁴ CPS, *Loc. cit.*

⁴⁸⁵ National Policing Improvement Agency (NPIA), *Guidance on Investigating Domestic Abuse*, 2008, p.35.

d.1. L'identification de risques

Il s'agit de l'identification des facteurs de risques pré-établis dans un cas de violence intra-familiale. Ce processus peut être entrepris par tout officier de police. L'identification n'inclut pas l'analyse qui établit quant à elle le niveau de risque. Cette analyse de risque ne peut être accomplie que par un membre du personnel qui a reçu une formation en analyse de risques et en gestion de risque. Le processus d'identification des risques doit être supervisé par les coordinateurs en matière de violence intra-familiale.

Les cas comportant des facteurs de risques identifiés comme importants doivent être notifiés aux officiers responsables et autres services d'appui pour qu'ils prennent une action immédiate.⁴⁸⁶

Tout processus d'identification de risque doit être conduit dans chaque cas d'abus au sein d'une famille, qu'il s'agisse d'un simple incident ou d'une infraction. Il ne peut être basé que sur les facteurs de risques officiellement établis par l'ACPO qui sont basés sur une recherche empirique.⁴⁸⁷

Il doit contenir des informations précises concernant la fréquence, la sévérité et le niveau d'escalade des abus. En tant que partie intégrante de l'enquête, tout membre du personnel doit pouvoir y introduire une nouvelle information. L'identification des facteurs de risques la concernant doit être communiquée à la victime le plus tôt possible dans l'enquête.⁴⁸⁸

d.2. L'analyse de risques

Il s'agit du processus d'estimation et de révision régulière de l'éventualité et de la nature du risque posé par un auteur à une victime en particulier. Si l'identification des facteurs de risque est de la responsabilité de tout le personnel de police, seules les personnes spécifiquement formées peuvent mener l'analyse de risque qui aboutit à une catégorisation. L'analyse de risque inclut le classement des risques posés par un suspect dans une catégorie générale, le but étant d'identifier les risques élevés. Les coordinateurs et officiers de police spécialisés dans la violence intrafamiliale doivent suivre les dossiers analysés de façon à être certains qu'il n'y a pas eu de changements fondamentaux qui pourraient modifier la catégorisation.⁴⁸⁹

Le processus d'analyse de risque doit être supervisé par le coordinateur de la police en matière de violence intrafamiliale. Ce processus doit laisser la possibilité d'introduire un texte ouvert non couvert par les facteurs de risques mais pertinent pour l'enquête et l'analyse de risque. Les

⁴⁸⁶ *Ibid.*, p.35.

⁴⁸⁷ Ces facteurs sont les suivants : A 1) agression physique antérieure par le suspect ; 2) agression sexuelle antérieure par le suspect ; 3) escalade et gravité de la violence, incluant l'usage d'armes et les tentatives d'étranglement ; 4) abus d'enfants par le suspect ; 5) comportement de possessivité, de jalousie ou de harcèlement de la part du suspect ; 6) Menaces ou tentatives de suicide par le suspect ; 7) Menaces ou rêves homicides par le suspect ; 8) Passé criminel ou non respect d'une décision de justice au civil comme au pénal, rupture de probation ; 9) abus psychologique et émotionnel de la victime par le suspect (en ce compris négation ou minimisation de la violence) ; 10) usage suspect de drogues illégales ou prescrites, d'alcool ou problèmes de santé mentale ; B 1) Perception de la victime qu'elle est sujette à des risques de préjudices futurs (en général, la victime sous-estime le risque) ; 2) séparation en cours ou imminente avec le suspect et conflit lors de contact pour l'enfant ; 3) grossesse de la victime ; 4) Incapacité et/ou maladie physique ou mentale de la victime ; 5) Isolement social et vulnérabilité particulière de la victime.

⁴⁸⁸ NPIA, *op.cit.*, p.36.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, p.81.

décisions prises doivent être enregistrées. Les catégorisations de risques utilisées doivent y être définies et communiquées aux officiers et personnels de police ainsi qu'aux organisations partenaires. Il doit exister un procédé permettant de faire part de la catégorisation des risques à la victime et de faire les liens appropriés avec les mesures de protection et l'identification des facteurs protecteurs. La responsabilité de protéger la victime reste dans les mains de la police ; rien ne doit laisser penser que la victime serait amenée à rendre des comptes à cet égard. Les officiers spécialisés dans la violence domestique doivent s'assurer que tout cas identifié comme « à risque » bénéficie de mesures de protection à l'encontre de la victime et de tout enfant partageant son toit.⁴⁹⁰

d.3. La gestion de risques

Il s'agit de la gestion des réponses apportées à l'identification et l'analyse des risques pour s'assurer que les risques de préjudices futurs de la part de l'auteur soient minimisés. La gestion de risques inclut une approche intégrée basée sur le partage d'information et le développement et l'implémentation de plans d'intervention, de gestion de risque ou d'action.

Le processus de gestion de risque s'étend après l'enquête, au jugement et au-delà. Il comprend une structure de gestion de risque agréée localement. Il fournit aux différents acteurs concernés des actions possibles qui doivent être proportionnées aux risques et s'adapter aux variables spécifiques à ces risques. Il doit définir des réponses standards au niveau opérationnel ainsi que des réponses aux cas de risques élevés et être capable de s'adapter de l'un à l'autre en fonction de l'évolution des circonstances. Il est aussi important d'informer le système judiciaire des décisions prises en termes de gestion de risque. Ce processus doit être lié aux processus inter-agences de gestion de risques qui se concentre exclusivement sur les cas à haut risques (MARACs). Le plan de gestion de risques la concernant doit être communiqué à la victime.⁴⁹¹

Les officiers spécialisés dans la violence intra-familiale peuvent utiliser les mesures suivantes afin de réduire les risques dans les cas identifiés :

- Procéder à des interventions légales (par exemple arrestation du suspect, usage d'ordonnances de restriction,...) ;
- Renforcer les conditions de rupture de probation ;
- Implémenter des systèmes de réponses rapides en collaboration avec les forces de police locale ;
- Enquêter promptement et méticuleusement toute tentative d'intimidation de témoins ;
- Aider la victime à sécuriser sa maison ;
- S'arranger pour que la victime puisse être emmenée à un endroit où elle sera en sécurité si nécessaire ;
- Aider les victimes à développer et mettre en place leur plan de sauvetage ;

⁴⁹⁰ *Ibid.*, p.82.

⁴⁹¹ *Ibid.*, pp.82-83.

- Référer les cas identifiés à haut risque à une MARAC ;
- S'assurer que l'échange ou le recouvrement de propriété puisse se faire en sécurité.⁴⁹²

d.4. La référence aux MARACS

La MARAC est une réunion de tous les représentants de toutes les organisations qui ont un rôle à jouer dans un cas particulier. Elle est le plus souvent dirigée par la police ou la probation. Les réunions combinent une actualisation des risques et une analyse des besoins des victimes. La MARAC se charge de lier les besoins d'une victime à la fourniture des services appropriés pour toutes les personnes impliquées dans un cas (victime, auteur, enfants). **Le but de la MARAC est de partager l'information de façon à augmenter la sécurité, la santé et le bien-être de ces personnes.** La plupart des références faites à une MARAC viennent de la police. Dans ces cas, l'identification et l'analyse de risques seront établis par la police avant la réunion de la MARAC. Le processus MARAC est mis en œuvre si l'auteur pose un risque important à un individu en particulier ou à la communauté dans son ensemble.⁴⁹³

E. METHODES D'ENQUETES ET DE PROTECTION

Une des différences fondamentales entre les cas de violences intrafamiliales et de violences liées à l'honneur est l'organisation et la préméditation qui y résident.⁴⁹⁴ En effet, souvent, la réalisation de ces faits est extrêmement bien organisée et planifiée par plus d'un individu et peut avoir été instiguée par d'autres. Il s'agit de crimes et délits qui sont prémédités et comportent souvent plusieurs auteurs.⁴⁹⁵

Conscientisée à cette problématique par des affaires qui ont touché l'opinion publique, la police a commencé à utiliser **des mesures plus sophistiquées pour lutter contre la violence liée à l'honneur** : des écoutes, des officiers sous couverture, des mesures de protection de témoins, la garantie de l'anonymat et la confidentialité⁴⁹⁶, des opérations et méthodes généralement utilisées dans le cadre du crime organisé.⁴⁹⁷ Les victimes ou les témoins peuvent avoir besoin d'être placés sous protection pour le reste de leur vie.⁴⁹⁸

Dans ce cadre, les professionnels doivent garder à l'esprit qu'ils demandent aux victimes de prendre des décisions qui vont changer leur vie dans un délai très court. Beaucoup d'entre elles

⁴⁹² *Ibid.*, p.34

⁴⁹³ *Ibid.*, p.84.

⁴⁹⁴ J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, p. 2

⁴⁹⁵ CPS, *Loc. cit.*

⁴⁹⁶ Dans certains cas, des femmes fuyant des violences de la part de leurs familles ou des mariages forcés ont délibérément été renvoyées à la maison ou trahies par des policiers, conseillers ou fonctionnaires de la même origine culturelle. Dans d'autres circonstances, elles ont littéralement été tracées par des membres de leur famille élargie ayant accès à leur numéro d'assurance nationale ou à leur téléphone portable (J. BRANDON & S.HAFEZ, *op.cit.*, pp.94 ss).

⁴⁹⁷ *Ibid.*, p.135; ACPO, *op.cit.*, p.116.

⁴⁹⁸ CPS, *Loc.cit.*

veulent simplement que cela s'arrête, elles ne veulent pas pour autant criminaliser leurs parents ou leur famille et se sentir isolés dans leur communauté.⁴⁹⁹

3. CONCLUSIONS

Le Royaume-Uni a pris à bras le corps la question des violences liées à l'honneur en établissant une véritable politique à son encontre. Il s'agit de l'application du principe de non-discrimination : les victimes de ces violences doivent être protégées peu importe leur origine.

En théorie, il suffirait donc d'appliquer le droit existant. Si le choix a effectivement été fait de ne pas créer d'infraction spécifique, des outils ont été prévus afin tenir compte des spécificités de ces cas en vue de la protection des victimes éventuelles.

De nouveaux instruments n'ont pas été créés mais c'est **une combinaison astucieuse de différents instruments existants dans d'autres types de politiques qui a été établie. Hormis la formation et la préparation du personnel déjà existant, les violences liées à l'honneur ont été incluses dans le système d'identification appliqué jusqu'alors aux différentes formes de violences envers les femmes, de discriminations et d'abus de mineurs.** Le système du « third party reporting » utilisé pour lutter contre les discriminations lui a été étendu. Les victimes de ces violences se sont vues bénéficier du **système d'identification, d'analyse et de gestion de risque prévu pour les violences intra-familiales. Une fois les cas à haut risques identifiés, ce sont les méthodes d'enquêtes et de protection prévues pour le crime organisé qui leur ont été appliquées.**

Le Royaume-Uni s'est donc donné les moyens de lutter contre ce phénomène en misant uniquement sur une bonne coordination des services et une formation accrue de son personnel à cette réalité. Ces adaptations étant récentes, il est encore un peu tôt pour évaluer le bénéfice réel de cette politique.

⁴⁹⁹ ACPO, *op.cit.*, p.26.

IX. CONCLUSIONS DE LA DEUXIEME PARTIE

La première partie de notre étude nous avait, entre autre, permis de conclure, que le concept de violences liées à l'honneur ne permettait pas d'aboutir à une définition scientifique en raison de son caractère vague et subjectif. Notre étude de la pratique de trois pays européens (les Pays-Bas, le Royaume-Uni et la Suède) ne fait que renforcer cette affirmation. A cet égard, il faut remarquer que les concepts utilisés pour décrire le phénomène varient dans le temps et dans l'espace en fonction de l'évolution des connaissances le concernant. Par exemple, en français, on a d'abord parlé de « crimes d'honneur », de « crimes dits d'honneur » puis de « violences liées à l'honneur ». De ce fait, aucun des pays concernés n'a fait le choix d'une incrimination spécifique. Par contre, la nécessité de collecter des données afin de pouvoir mener une véritable politique a été rapidement mise en avant. C'est pourquoi, aux Pays-Bas et au Royaume-Uni une définition de travail a été rédigée. Ces définitions sont les suivantes :

“Eergerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer en van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken” (Pays-Bas).

*“Honour based violence is a crime or incident, which has or may have been committed to protect or defend the honour of the family and/or community”
(Royaume-Uni).*

A l'inverse, en Suède, aucune définition de travail n'a été rédigée, raison pour laquelle il n'est pas possible de trouver des chiffres sur le phénomène.

Des visions de ces trois pays, nous pouvons néanmoins déduire que le phénomène des violences liées à l'honneur se réfère aux **caractéristiques suivantes** :

- Il s'agit d'une réaction à une rupture (supposée) de l'honneur d'une famille ;
- Ces violences se produisent dans une culture familiale collective où la notion de communauté est importante. Il y a d'ailleurs souvent plusieurs auteurs ;
- L'influence que la publicité des faits peut avoir sur la réputation de la famille est fondamentale. Les ragots et suppositions sont déterminants quant à cette réputation. Peu importe que les faits se soient produits réellement ou non, ce qui compte, c'est ce que raconte la communauté élargie.

Au sein de l'ensemble des pays étudiés (Pays-Bas, Royaume-Uni, Suède, ainsi qu'en Belgique), la problématique des violences liées à l'honneur est apparue au grand jour par des affaires particulièrement emblématiques qui ont su toucher l'opinion publique par leur forte charge émotionnelle.

Cette forte portée émotionnelle et la pression médiatique et politique qui en ont résulté n'ont pas empêché une **approche structurée à grande échelle** par des plans d'actions nationaux qui ont permis une véritable politique intégrée reprenant tous les départements impliqués à différents

niveaux (justice, enseignement, intérieur, affaires étrangères, jeunesse, santé,...). Aux Pays-Bas et au Royaume-Uni, des projets pilotes limités dans le temps et dans l'espace avec des objectifs pré-définis ont été élaborés. Après évaluation de ces derniers, c'est une politique intégrale et intégrée à l'échelle du pays qui a été mise en place. En Belgique, la politique en matière de violences liées à l'honneur est encore embryonnaire mais les bases sont bien présentes. Le nouveau PAN contient un chapitre qui concerne les violences liées à l'honneur. Dans ce chapitre un plan opérationnel reprend un certain nombre d'objectifs accompagnés de mesures proposées pour les réaliser.

Cette politique s'est par ailleurs intégrée aux politiques et institutions qui pouvaient exister pour des phénomènes connexes. Ainsi, **le lien avec les violences conjugales et/ou intrafamiliales** est régulièrement mis en avant. En effet, ce concept est lui aussi qualifié de forme de violence envers les femmes, nécessitant une lecture genrée du contexte l'entourant. La différence entre les deux phénomènes tient en un élément fondamental : la violence intrafamiliale parle du lieu où la violence se produit (dans le privé et pas dans le public) alors que les violences liées à l'honneur tiennent compte du motif de cette violence. Il est dès lors évident qu'en pratique, les zones frontières pourront être floues voire inexistantes dans certains cas précis. Pour beaucoup, les violences liées à l'honneur ne sont jamais qu'une forme de violence intrafamiliale.

De ce fait, les outils et structures existants pour la violence intrafamiliale pouvant être adaptés sont utilisés en priorité. A titre d'exemple, le Royaume-Uni a décidé d'utiliser pour les violences liées à l'honneur le système des MARACS, prévu pour la gestion des cas à haut risque en matière de violence intrafamiliale. De même, les Pays-Bas ont décidé d'utiliser le système AWARE d'intervention rapide en vue de la protection des victimes de violence intrafamiliale. On peut aussi aisément imaginer qu'il serait optimal que le même magistrat de référence soit nommé pour les deux phénomènes, de façon à en connaître les subtilités et les différentes approches possibles. De plus, une formation reprenant les deux thèmes et les nuances qui y résident serait sans doute utile. Par ailleurs, en matière de prévention, le secteur de l'aide touche potentiellement plus de victimes en exploitant les structures existantes en matière de violence intrafamiliale à destination de situations diverses qu'en créant une structure spécifique.

Cependant, les différents cas étudiés ont mis en avant la nécessité d'une gestion spécifique de certains aspects des violences liées à l'honneur. C'est le cas, en premier lieu pour ce qui est de la pratique de la médiation pour régler le conflit qui s'est conclu par de la violence, et ce en raison de l'importance de l'aspect réputation dans les violences liées à l'honneur. Les Pays-Bas en limitent fortement l'usage, quant au Royaume-Uni, ils l'interdisent formellement. Les pratiques française et allemande vont dans le sens d'une interdiction, à tout le moins en période de crise⁵⁰⁰ Il semble aussi qu'un hébergement spécifique soit nécessaire pour assurer une sécurité renforcée pour certaines victimes mais aussi dans le respect de leur désir de « normalité ». Ensuite, le traitement judiciaire et policier doit tenir compte des éléments suivants : l'aspect collectif, qui signifie qu'il y a bien souvent plusieurs auteurs à identifier, ainsi que la préparation et la préméditation des actes qui doivent être prouvés.

⁵⁰⁰ Positions défendues par les intervenantes dans le cadre du colloque organisé par le réseau « mariage et migration », « Mariages forcés : journée de réflexion internationale sur la prise en charge globale des victimes » du 20 mai 2011.

Finalement, la deuxième partie de notre étude nous a permis d'identifier **certaines bonnes pratiques** dont la Belgique pourrait s'inspirer pour remplir les objectifs actuels ou futurs qu'elle se fixe(ra).

- Au niveau préventif, les projets suédois « It's about love » et « Shara's heroes » sont des projets qui agissent en amont, avec des acteurs de proximité en vue de changer les mentalités chez les jeunes ;
- Aux Pays-Bas, un système d'identification précoce des cas par des drapeaux rouges a été mis en place ainsi qu'une check list à appliquer aux cas identifiés ;
- Au Royaume-Uni, les cas de violences liées à l'honneur sont identifiés dans le système d'encodage du parquet déjà existant ;
- Au Royaume-Uni, le système de gestion des cas à haut-risque « MARACS » est utilisé pour les violences liées à l'honneur ;
- Aux Pays-Bas, des accords de coopération et de collaboration entre les différents acteurs concernés sont établis ;
- Au Royaume-Uni, des magistrats de références ont été désignés et formés à cette matière ;
- Aux Pays-Bas, un centre de connaissance spécifique sur les violences liées à l'honneur a été fondé.

Parmi ces pratiques, certaines pourront sans doute être adaptées à la réalité et aux objectifs belges. Nous allons proposer des recommandations en ce sens dans notre troisième partie.

DEEL 3
AANBEVELINGEN

X. AANBEVELINGEN

1. AANZET TOT DEFINIERING VAN EGG

Aanbeveling 1: Nood aan een werkdefinitie inzake EGG

Afgaande op onze eigen studie en de conclusies die we hier voorlopig en onder voorbehoud van verder empirisch onderzoek uit trekken, doen we het volgende voorstel van werkdefinitie:

Eergerelateerd geweld is elke vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een familie en/of gemeenschap, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.

Deze werkdefinitie heeft vorm gekregen door het oplijsten van enkele uitdagingen voor de uitwerking van een uniforme definitie van EGG en door hieraan de belangrijkste conclusies en aanbevelingen van onze literatuurstudie te koppelen.

A. UITDAGINGEN

- De steeds complexer wordende maatschappij voedt de vraag naar beleid op maat. Zonder kennis is een beleid echter onmogelijk. EGG is **een bijzonder complex fenomeen** en dit omwille van de volgende redenen.

Het begrip “eer” verwijst naar **een motief**. Het “vatten” en kwantificeren van het begrip “eer” als determinerende factor voor deze geweldsvorm is bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk. “Eer” wordt vaak gezien als **een typerend element van een bepaalde cultuur, religie of etnische groep, wat tot een aantal valkuilen in de conceptualisering en de aanpak ervan kan leiden**. Eremisdrijven worden gemakkelijk gelinkt aan een aantal bevolkingsgroepen, culturen of religies. Betekent dat dan dat een Westerse dader niet omwille van de “eer” een misdrijf kan plegen? Waar ligt de grens tussen het werkelijk plegen van geweld wegens de eer of het achteraf invoeren van “eer” als een gemakkelijk excuus? Wordt niet al te vlug van een eremisdrijf gesproken als het gaat om een geweldsituatie bij een bepaalde culturele gemeenschap? Soms ligt het motief in een totaal andere sfeer dan die van de eer, zoals bv. een geldkwestie of pure jaloezie, maar staart men zich in concreto blind op het motief “eer”, omdat dit in de cultuur van een bepaalde bevolkingsgroep zou ingebakken zijn. Men moet er zich voor hoeden niet van vooroordelen/veralgemeningen uit te gaan. EGG komt immers voor in alle culturen, gemeenschappen en geloofsgroepen.

“Eer” is **een subjectief concept** gezien het afhankelijk is van de perceptie van een bepaalde gemeenschap.

- Het **onderscheid tussen EGG en IFG is zeer moeilijk te trekken**. Er zijn deels overlappingen, deels verschillen tussen de twee fenomenen. In bepaalde zaken van IFG kan de eer ook in het geding zijn, waardoor een andere aanpak nodig blijkt.
- Een sluitende, vaststaande definitie is, voor wat EGG betreft, geen sinecure. Zoals onze vergelijkende studie heeft aangetoond, is **EGG een koepelbegrip voor vele vormen van gewelddadig gedrag**. Zowel vrijheidsbeperking en bedreigingen als daadwerkelijke moorden om de eer, kunnen eronder vallen. Om die redenen stellen wij ook een werkdefinitie voor om het fenomeen EGG flexibel te kunnen benaderen. Het uitwerken van een (werk)definitie heeft **een belangrijke pragmatische doelstelling**: men kan daardoor patronen op het spoor komen, die inzicht en daarmee mogelijkheden voor de preventie en de aanpak van geweld opleveren. Een uniforme definitie is van belang voor de registratie en detectie van gevallen van EGG en dus voor verdere kennis van het fenomeen en beleid. Op deze manier zouden we het fenomeen beter kunnen detecteren en aldus op preventief vlak beter optreden, slachtoffers beter en efficiënter beschermen, deze misdrijven met meer kennis van zaken beteugelen. Het strekt dus tot aanbeveling om tot **een operationele definitie** te komen, in die zin dat zij de gemeenschappelijke referentie moet vormen voor de politionele en justitiële actoren.

B. MOTIVERING VAN HET VOORSTEL VAN WERKDEFINITIE

Ons hierboven aangehaald voorstel van werkdefinitie motiveren we aan de hand van volgende vaststellingen, alsook aan de analyse van de bestaande werkdefinities uit het buitenland⁵⁰¹:

- **Eergerelateerd geweld is een vorm van geweld gepleegd op vrouwen**

Uit de studie van de wetgevende en beleidsinstrumenten van de VN, de RvE en de EU, blijkt dat het fenomeen van het EGG benaderd wordt vanuit het grotere geheel van de strijd voor de vrouwenrechten en tegen het geweld op vrouwen. Zowel de VN, de RvE als de EU beschouwen dus EGG als **een vorm van geweld op vrouwen**⁵⁰². Eén van de laatste sluitstukken op dit vlak is de Conventie inzake geweld op vrouwen en huiselijk geweld⁵⁰³ van de RvE, waarin ook het EGG vermeld wordt. Men kan er vanuit gaan dat EGG een fenomeen is waarvan hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend⁵⁰⁴, vrouwen en jonge meisjes het slachtoffer zijn. Om die reden lijkt het ons dus **geen determinerend element in de pragmatische definitie** en we zullen het dan ook niet in ons voorstel opnemen.

⁵⁰¹ Zie deel 2, werkdefinities van Nederland, Zweden (Kvinnoforum) en het Verenigd Koninkrijk

⁵⁰² Dit betekent dat ze deze vorm van geweld aanzien als een geweldsvorm die gebaseerd is op het gender en waarvan vrouwen hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend, slachtoffer zijn (zie besluiten deel I).

⁵⁰³ Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique, Istanbul, 11 mai 2011.

⁵⁰⁴ Zie S.M.M. VAN AALST en R.H. JOHANNINCK, Eergerelateerd geweld in Nederland. Een onderzoek naar mannelijke slachtoffers: bekend maakt onbemind, 2007, 48 p. en L. WELCHMAN and S. HOSSAIN, "Honour", rights and wrongs, in 'Honour', Crimes, paradigms and violence against women, WELCHAN, L. and HOSSAIN, S. (eds.), 2005, Spinifex Press, Victoria; Zed Books, London and New York, 8, 1-20.

- **Bij eergerelateerd geweld wordt de “eer” vaak als excuus voor het plegen van geweld gebruikt**

In geen geval mag de verwijzing naar eer, gebruiken, tradities, cultuur, gewoonten en religie als een rechtvaardiging van geweld gebruikt worden. In omgekeerde richting mag men bij geweldzaken van bepaalde culturele gemeenschappen niet automatisch het etiket “eer” als motief geven. De klemtoon moet o.i. vooral op het geweld liggen. Het is belangrijk voor de aanpak dat men kennis heeft over het concept “eer” en dit in specifieke gevallen kan herkennen (vooral voor wat de bescherming van de slachtoffers betreft), maar het concept “eer” mag nadien in de aanpak van de dader geen rol meer spelen. Deze boutade vat het heel goed samen: *“Police should be culturally refined when dealing with victims, but racially and ethnically blind when dealing with perpetrators”*⁵⁰⁵.

- **Er zijn deels overlappingen, deels grote verschillen tussen eergerelateerd geweld en intrafamiliaal geweld**

Deze vaststelling leidt tot de noodzaak voor politie, parket en hulpverlener om de subtiele verschillen tijdig te kunnen herkennen met het oog op de meest efficiënte aanpak. Om die reden lijkt een aparte definiëring en aparte richtlijnen inzake aanpak, pertinent.

- **Een ruime definitie leidt tot ruimere mogelijkheden inzake detectie en biedt meer kansen tot kennisverdieping en verbreding bij de betrokken actoren**

Er wordt getracht de definitie zo ruim mogelijk te houden om zoveel mogelijk aan bovenstaande vaststelling te voldoen.

- Uit de **analyse van de buitenlandse werkdefinities**⁵⁰⁶ lijken volgende elementen ons pertinent.

EGG is een vorm van geweld die optreedt als **reactie op de schending van de familie-eer**. Belangrijk hierbij is dat het begrip “familie” zeer ruim dient te worden opgevat. EGG wordt **gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit**. Er zit een component van voorbedachtheid in, een afspraak van een grotere groep en ook een goedkeuring door deze grotere groep. De eer moet op zich (nog) niet geschonden zijn, loutere roddels of vermoedens kunnen op zich al voldoende zijn om de reactie op de vermoedelijke eerschending op gang te brengen. Dit is het **element van de publieke bekendheid**, van de krachtige rol van roddels binnen een op zichzelf gerichte gemeenschap.

⁵⁰⁵ Zie Met's guidance to officers, oct. 2003; Change, *Honour based Violence in the UK*, prepared for the Kvinnoforum Shehrazad project 2004, 31.

⁵⁰⁶ Zie deel II

C. DE VERSCHILLENDE COMPONENTEN VAN DE WERKDEFINITIE

Op basis van deze vaststellingen en rekening houdend met onze bevindingen uit delen I en II van ons literatuuronderzoek, zijn we tot volgend voorstel van definitie gekomen:

Eergerelateerd geweld is elke vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een familie en/of gemeenschap, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.

Voor de **toepassing van deze definitie** grijpen we terug naar de definities “intrafamiliaal geweld” (IFG) uit de COL 3/2006⁵⁰⁷ en “partnergeweld” uit de COL 4/2006⁵⁰⁸ en de definities uit Nederland en het VK. Hiernavolgend bespreken we **de belangrijkste componenten van dit voorstel van definitie**, nl. het geweld (c.1) en de drie determinerende componenten van EGG (c.2): collectieve mentaliteit, reactie op de schending van de eer van de familie en/of gemeenschap en publieke bekendheid.

c.1. Geweld

Om redenen van coherentie kan worden teruggegrepen naar de twee omzendbrieven rond IFG en partnergeweld.

In deze omzendbrieven wordt geweld gedefinieerd als “*elke vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld*”. Met geweld wordt dan bedoeld “*alle strafbare gedragingen die door een daad of een verzuim schade berokkenen aan de benadeelde persoon. Dit geweld kan fysiek zijn (bv. opzettelijke slagen en verwondingen), seksueel (bv. aanranding van de eerbaarheid of verkrachting), psychisch (bv. belaging, laster, eerroof, beledigingen) of zelfs economisch (bv. diefstal of misbruik van vertrouwen)*”. Naar analogie met beide omzendbrieven, kan er voorzien worden in een niet-exhaustieve lijst van strafbare gedragingen die onder de noemer van EGG zouden kunnen vallen (zie infra –wetgeving).

Van belang is ook dat men in de omzendbrieven, zowel voor IFG als partnergeweld, niet enkel refereert naar de strafbare gedragingen maar ook naar alle gedragingen waarvan, hoewel ze geen misdrijf lijken te zijn, bij de politie of het parket aangifte kan worden gedaan en waarvan een proces-verbaal kan worden opgemaakt onder een zekere tenlasteleggingcode. Een gelijkaardige praktijk zou ook voor EGG mogelijk moeten zijn. Nederlands onderzoek heeft immers gewezen op het belang van de “glijdende schaal” van EGG, waarmee gewezen wordt op het crescendo van

⁵⁰⁷ Omzendbrief nr. COL 3/2006 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep, Brussel, 1 maart 2006

⁵⁰⁸ Gemeenschappelijke omzendbrief van de Minister van Justitie en het College van Procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld, Brussel, 1 maart 2006.

ogenschijnlijk irrelevante gebeurtenissen tot de escalatie naar ernstig geweld met zware gevolgen⁵⁰⁹.

c.2. Determinerende componenten van de definitie

Ter onderscheiding van IFG en ter beklemtoning van de eigenheid van het fenomeen EGG lijkt het ons nuttig de volgende **determinerende componenten van de definitie** verder te omschrijven: de collectieve mentaliteit (*i*), de reactie op de schending van de eer van de familie en/of gemeenschap (*ii*) en het element van de publieke bekendheid (*iii*)⁵¹⁰.

i. Collectieve mentaliteit

De factor van de "collectiviteit" is de meest in het oog springende factor van onderscheid tussen een "gewoon" geval van IFG en een geval van EGG. Daar waar bij IFG meestal slechts sprake is van één dader, die niet echt op begrip van de grotere familie en of gemeenschap kan rekenen, wordt EGG meer bespreekbaar geacht in de ruimere familie en of gemeenschap en vaak zelfs afgesproken en gedoogd. Politie en parket dienen dus duidelijk te beseffen dat ze met meer dan één dader te maken kunnen hebben en dat de fysieke dader niet altijd het brein achter het geweld is. Deze factor van collectiviteit zorgt er ook voor dat getuigen niet steeds als betrouwbaar moeten gezien worden en dat zogenaamde bemiddelaars, tolken of politieambtenaren uit dezelfde groep niet altijd door het slachtoffer zullen vertrouwd worden⁵¹¹. Dader en slachtoffer (tijdelijk) fysiek van elkaar verwijderen, wat bij IFG de zaak kan ontmijnen, zou niet altijd even efficiënt zijn bij gevallen van EGG. Politie en parket dienen dus oog te hebben voor deze determinerende factor. Met andere woorden, **de factor van de collectieve mentaliteit zorgt ervoor dat methoden en technieken die zeer effectief zijn bij gevallen van IFG, bij zaken van EGG net contraproductief kunnen zijn**. Om die reden vinden wij dit een belangrijke component van een eventuele definitie van EGG.

ii. Reactie op de schending van de eer van de familie en/of gemeenschap

In eerste instantie wordt de "eer" geschonden. Dit is dan ook meteen het belangrijkste verschil met IFG: bij EGG gaat het altijd om een reactie op de schending van de eer, terwijl IFG talloze oorzaken kan hebben zoals financiële problemen, een drank- of drugsprobleem of relatieproblemen. "Eer" is geen statisch concept, het is iets dat dynamisch is. Het is niet homogeen, maar heterogeen. Het is niet iets dat "eigen" is aan een bepaalde gemeenschap en "oneigen" aan een andere. Toch wordt vastgesteld dat bepaalde "families" en of "gemeenschappen"

⁵⁰⁹ Zie bv. J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eorzaken bij de politie. Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006*, Deelrapport 1, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie Veiligheid begint bij Voorkomen, Programmabureau Eergerelateerd Geweld, Landelijke expertisecentrum eergerelateerd geweld, politie Haaglanden, 10.

⁵¹⁰ Deze determinerende componenten kunnen, naar analogie met COL 3/2006, op niet-limitatieve wijze in een eventuele nieuwe omzendbrief verduidelijkt worden.

⁵¹¹ Zie bv. J. JANSSEN, *Pilot eergerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid*, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, 19.

op zogenaamde schendingen van hun eer het excuus van de nood aan herstel van hun geschonden eer aanhalen.

O.i. lijkt het beter in de definitie de “**schending van de eer**” zo ruim mogelijk op te vatten, zoals in de definitie van het VK. Zodoende kan hieronder zowel de schending van de vrouwelijke eer, de mannelijke eer, de seksuele en de niet-seksuele eer enz...vallen. De functie van “eer” simpelweg reduceren tot vrouwenonderdrukking doet immers geen recht aan de complexiteit van het verschijnsel.

Er zal ook een omschrijving moeten gegeven worden van wat er onder “**familie en/of gemeenschap**” moet verstaan worden⁵¹². Belangrijk is hier het evenwicht te behouden op de scheidingslijn tussen intrafamiliaal en extrafamiliaal. Het concept familie bij EGG is ruimer dan het kerngezin zoals nu omschreven in de COL 3/2006. Dit begrip zal dus ook verder moeten gedefinieerd worden in een eventuele omzendbrief inzake eergerelateerd geweld. Het is in elk geval een belangrijk gegeven om rekening mee te houden, want in het kader van de waarheidsvinding is het essentieel dat de politie niet op voorhand zoekrichtingen en eventuele daders over het hoofd ziet of zelfs uitsluit.

iii. Publieke bekendheid

In de Nederlandse definitie wordt, in tegenstelling tot de definitie van het VK, het element van de publieke bekendheid opgenomen. Een schending van de eer is niet eens vereist om reacties op vermoedelijke eerschendingen te krijgen. De **rol van roddel, achterklap en de schrik om aanzien en status te verliezen in de eigen besloten gemeenschap**, zou niet te onderschatten zijn. Niet de concrete eerschending op zich is van determinerend belang, wel de interpretatie van de feiten door de anderen. Dit is het gegeven van de “kritieke sociale grenzen”⁵¹³. Het is zeer belangrijk dat hier aandacht voor is bij politie en parket, dat er dus niet noodzakelijk eerst een schending van de eer voorafgaat aan het EGG. Ook voor de aanpak is deze factor van zeer groot belang: het is beter het (potentiële) slachtoffer en de vermoedelijke dader zo discreet mogelijk te benaderen.

2. STRAFBAARSTELLING EN BESTRAFFING VAN EERGERELATEERD GEWELD

Aanbeveling 2: Een specifiek wetsartikel dat EGG als dusdanig strafbaar stelt, is niet nodig of wenselijk.

Aanbeveling 3: “Eer” mag niet als verzachtende omstandigheid, verschoning of rechtvaardiging van het basismisdrijf aangewend worden. In omgekeerde zin, kan de verwijzing naar eer ook geen aanleiding geven tot verzwarende omstandigheden of een zwaardere bestraffing.

⁵¹² Inspiratie kan hiervoor gezocht worden in R. ERMERS, Eer en eerwraak, definitie en analyse, BULAAO, Amsterdam, 2007, 83-110, waarbij ook diverse schema's van mogelijke familie(ver)banden worden geschetst.

⁵¹³ Waar die grenzen liggen, is afhankelijk van tal van factoren, zoals de culturele achtergrond, de percepties en de aard van het gedrag dat als een eerschending is ervaren.

In elk van de drie onderzochte landen werd EGG niet opgenomen als een autonome strafbaarstelling. Dit werd ook niet vanuit de internationale organisaties aanbevolen. In de verschillende juridische en beleidsinstrumenten die op internationaal en Europees niveau inzake EGG werden aangenomen, wordt wel steeds het belang van de strijd tegen het EGG aangehaald. Er wordt daarbij niet gesteld dat een wetgevend optreden op zich noodzakelijk is, wél dat eremisdrijven moeten onderzocht en vervolgd worden en dat de daders terecht en bestraft moeten worden en slachtoffers beschermd.

Wat men vooral op internationaal en Europees niveau voor ogen heeft, is dat "eer", "tradities", "gewoonten", "gebruiken", "cultuur", religie" niet als verzachtende omstandigheden, verschoning of rechtvaardiging van het basismisdrijf mogen aangewend worden. In omgekeerde zin, kan de verwijzing naar dergelijke zaken o.i. ook geen aanleiding geven tot verzwarende omstandigheden of een zwaardere bestraffing, wat een pervers effect kan zijn van de aandacht voor een aparte aanpak van dit fenomeen. Puur juridisch gezien kan dit geen probleem opleveren aangezien verzwarende omstandigheden slechts uit een vooraf in de wet bepaalde en uitdrukkelijk aan een strafverzwaring gekoppelde factor kunnen voortvloeien. Op heden bestaat er geen verzwarende omstandigheid die naar "eer" verwijst en dit lijkt ons ook niet aangewezen. Daarenboven bestaan er verscheidene strafverzwaringen indien geweld voorkomt in afhankelijkheidsrelaties.

Het aannemen van verzachtende omstandigheden wordt aan de discretionaire beoordeling van de rechter overgelaten. Het lijkt ons weinig waarschijnlijk dat in België een rechter "eer" als een verzachtende omstandigheid zou aannemen. Nochtans zijn er voorbeelden van rechtszaken uit het buitenland waar een "culturele verdediging" succesvol gebleken is⁵¹⁴. Ook het gebruik van provocatie of uitlokking (411 Sw.), naar Belgisch recht een strafverminderende verschoningsgrond bij doodslag en slagen en verwondingen, werd in het buitenland bij zogenoemde erezaken al met succes aangewend. Dit zou te allen tijde moeten vermeden worden en hier wordt in internationale rechtsinstrumenten ook voor gehoeid⁵¹⁵.

Er is naar Belgisch recht **geen specifiek wetsartikel dat EGG als dusdanig strafbaar stelt** en o.i. is dit ook **niet nodig of wenselijk**. Ook in Nederland, Zweden en het VK heeft men niet in specifieke wetgeving voorzien en er is ook geen enkel internationaal of Europees rechtsinstrument die de Belgische wetgever hiertoe verplicht. De huidige wetgeving biedt ongetwijfeld al vele mogelijkheden om uitingsvormen van EGG te bestraffen (zie supra, deel II). Naar analogie met COL 3/2006 en COL 4/2006, kunnen de mogelijke geschonden strafbepalingen in een lijst als bijlage bij een eventuele omzendbrief eengerelateerd geweld opgenomen worden⁵¹⁶. Specifiek voor EGG zullen ook de rechtsfiguren van de deelneming (art. 66-69 Sw.), wegens het collectief karakter van het fenomeen, en de regels van de extraterritoriale werking van de strafwet (art. 6-14 V.T. Sv.) van belang zijn.

⁵¹⁴ A. PHILIPS, *Gender & Culture*, Polity Press, UK, 2010, 83-106. Ook in België heeft men al aandacht gehad voor het fenomeen van de "culturele verdediging": zie S. D'HONDT, *Interculturele communicatie in rechtbanken*, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, Liga voor mensenrechten, Politeia, 192 p.63, 76.

⁵¹⁵ Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique, Istanbul, 11 mai 2011.

⁵¹⁶ Zie bijlage 1 bij COL 4/2006.

3. PROMOUVOIR UNE APPROCHE SUR MESURE DE LA LUTTE CONTRE LES VIOLENCES LIÉES A L'HONNEUR

Recommandation 4: Développer une approche sur mesure des violences liées à l'honneur qui concerne à la fois la prévention, la répression et le suivi des auteurs et des victimes à travers une collaboration entre tous les acteurs concernés.

Si une modification du code pénal vers une infraction spécifique ou une circonstance aggravante concernant la violence liée à l'honneur ne nous paraissent pas praticables, et partant, pas souhaitables, ce type de faits demande un traitement spécifique adapté aux circonstances qui les entourent. En effet, la pratique internationale recommande l'adoption de mesures législatives, préventives et de protection par les Etats. Une approche sur mesure nous paraît donc nécessaire en vue de traiter les cas qui correspondraient à notre définition de travail.

La rédaction d'une définition pratique telle que notre proposition ci-dessus, doit d'abord servir à la détection précoce et l'identification des cas en vue de la récolte de données nécessaires à la mise en œuvre et l'évaluation d'une politique (A). En parallèle à cette identification, des mesures visant à prévenir les actes répondant aux caractéristiques des violences liées à l'honneur doivent exister (B). Ensuite, lorsqu'un cas a été identifié comme relevant de la définition de violences liées à l'honneur, il est important de pouvoir échanger des informations entre la police, le parquet et les services d'aide et collaborer afin de punir l'auteur et protéger la victime (C). Enfin, il est particulièrement important de prêter attention à la protection des victimes (D) et au suivi des auteurs (E).

Comme pour l'élaboration d'une définition pratique, nous nous sommes basés sur notre étude de littérature pour formuler pour chaque aspect mentionné ci-dessous des recommandations concrètes qui selon nous pourraient être appliqué en Belgique en vue de développer une politique criminelle en la matière.

A. LA DETECTION PRECOCE ET L'IDENTIFICATION DES VIOLENCES A L'HONNEUR

Recommandation 5: Organiser un système permettant la collecte de données quantitatives concernant les violences liées à l'honneur qui permettrait de réaliser les objectifs de politiques prédéfinis.

Un point important reste le manque de données fiables et comparables concernant les violences liées à l'honneur, ce qui limite la connaissance du phénomène et, partant, empêche une politique cohérente aux différents niveaux de pouvoir (européen, fédéral, régionaux, locaux) afin d'y remédier. De plus, la reconnaissance précoce et l'interprétation correcte des signaux indiquant un

risque de violences liées à l'honneur est fondamentale pour prévoir les interventions adaptées et ce, dans tous les secteurs concernés (enseignement, égalité des chances, police, justice, ...).

De fait, si une bonne définition doit permettre l'identification des cas, aux Pays-Bas, malgré une définition de travail des violences liées à l'honneur utilisée par les différents acteurs, il est admis que cela reste difficile d'établir une évaluation correcte de la prévalence de ce phénomène. L'importance du « dark number » et les possibilités de doubles comptages sont notamment mises en avant. Cette lacune ne peut par ailleurs pas être comblée uniquement par les statistiques policières et des parquets mais par des études de prévalence et des données chiffrées du secteur de l'aide par exemple.

Par ailleurs, pour les acteurs de terrain, il n'est pas toujours évident de déterminer s'ils font face à des cas de violences liées à l'honneur ou non. En effet, comme nous l'avons maintes fois répété, le concept d'honneur est une construction sociale qui sert à la **motivation** des actes, par essence éminemment subjective. Si cette motivation permet d'expliquer les faits, elle ne peut pour autant aboutir à les cautionner.

Enfin, les violences liées à l'honneur ne peuvent être analysées comme des faits isolés mais bien comme un **processus** dont il faut pouvoir reconnaître les éléments précurseurs afin d'empêcher l'escalade. L'identification de ces éléments doit permettre d'assurer un rôle de prévention sans pour autant stigmatiser, chaque cas étant unique et le risque d'escalade étant loin d'être la règle. Un risque peut être évalué et géré mais pas prédit.

En Belgique à l'heure actuelle il n'existe pas de système permettant la récolte de données quantitatives concernant les violences liées à l'honneur. Or, identifier l'étendue des violences liées à l'honneur devrait permettre d'allouer les ressources de façon appropriée, de cibler les interventions et de déployer ces ressources de façon effective tant en préventif qu'en réactif. Vu qu'il s'agit d'un processus, il faudrait pouvoir enregistrer toute infraction, attitude menaçante, violence ou abus dont la motivation est l'honneur, et ce dès l'origine. Cela ne va pas de soi. Néanmoins, le « Plan d'Action National de lutte contre la violence entre partenaires et d'autres formes de violences intrafamiliales 2010-2014 » reprend parmi les mesures à implémenter par le SPF Justice « **étudier la possibilité d'insérer une mention simple et efficace de la violence dite liée à l'honneur dans le système d'enregistrement des plaintes et réaliser le suivi de ces statistiques** »⁵¹⁷. Nous espérons en outre que notre proposition de définition de travail pourra donner une première impulsion à cet égard. À l'heure actuelle, la COL 3/2006 prévoit déjà un système d'enregistrement des faits de violence intrafamiliale.

Afin de réaliser cette mesure en palliant aux difficultés énoncées plus haut, l'Etat Belge pourrait s'inspirer des bonnes pratiques que nous avons identifiées au **Royaume-Uni** et aux Pays-Bas.

Pour le CPS (Crown Prosecution Service) britannique, la récolte des données relatives aux violences liées à l'honneur est requise en vue de **l'évaluation et de l'analyse des performances dans la gestion de ces cas** ainsi que dans le cadre plus général de la stratégie de lutte contre la violence à l'encontre des femmes. *Toute infraction ou attitude menaçante, toute violence ou abus*

⁵¹⁷ « Plan d'action national de lutte contre la violence entre partenaires et d'autres formes de violences intrafamiliales 2010-2014 », Approuvé par la Conférence interministérielle Intégration dans la société le 23 novembre 2010, p.30.

(psychologique, physique, sexuel, financier, ou émotionnel) commis au nom de l'honneur est identifiée par un drapeau. Ces infractions seront poursuivies au titre de leur qualification spécifique (agression, harcèlement, enlèvement d'enfant, viol, menace de mort, meurtre, séquestration, abus de mineur). Ces infractions devront être identifiées par un drapeau en tant que « honour crime » et en parallèle selon leur qualification dans le Case Management System. Ce système de drapeaux existait antérieurement à l'étude des violences liées à l'honneur pour d'autres phénomènes (racisme, abus de mineurs, viols, violence intrafamiliale, ...). Les violences liées à l'honneur et les mariages forcés ont simplement du être ajoutés au système. Plusieurs drapeaux peuvent concerner une même affaire.

Aux **Pays-Bas**, un drapeau rouge est placé devant les cas où l'on suppose que *l'honneur peut avoir une influence, peu importe la façon dont il est exprimé*. L'objectif principal est **la détection précoce en vue d'assurer la prévention de l'escalade et la protection éventuelle des victimes**. De l'intérêt et de l'attention sont donc accordés à des actes qui correspondent à la définition de violences liées à l'honneur mais qui ne constituent pas des infractions par eux-mêmes. Ces drapeaux rouges sont repris dans une « query » qui est passée en revue chaque jour. A partir du moment où un drapeau rouge est présent, les officiers de police doivent être conscients que l'honneur est un motif possible et ils doivent mettre en œuvre la « checklist ». Cette checklist permettra de collecter des informations en vue d'une analyse approfondie. Elle comprend une liste de conseils et de questions portant sur la personnalité, le milieu social et économique, l'expérience de la violence, l'usage d'interprètes, etc.... Cette checklist n'est pas une garantie absolue de bonne gestion de l'affaire mais un instrument au service des acteurs de terrain.

En Belgique, le projet pilote de Malines a essayé d'adapter le système des drapeaux rouges hollandais à leur gestion des cas de violences liées à l'honneur. De même, à Verviers, les rapports journaliers d'intervention sont vérifiés par la police locale qui transmet à la police fédérale si les suspicions se confirment. De plus, la police fédérale a créé sa propre « checklist » qui est utilisée en s'inspirant de l'expérience hollandaise.

En ce qui concerne la collecte de données statistiques **en Belgique, il conviendra donc, tout d'abord, de définir quels sont les objectifs que nous souhaitons obtenir par « la mention simple et efficace des violences liées à l'honneur » dans le système : une meilleure vision du phénomène en vue de définir une stratégie ; la détection précoce en vue de prévenir toute escalade et d'assurer la sécurité des personnes ; ces deux objectifs concurremment ou encore d'autres objectifs à définir. En fonction de cela, il faudra déterminer ce que les systèmes actuels d'encodage de la police et/ou du parquet nous autorisent à faire en vue de réaliser cet objectif et en tenant compte de spécificités de ce phénomène** – à savoir la motivation de l'acte et l'acte comme partie d'un processus. On pourrait par exemple imaginer créer un nouveau « champ de contexte » « honneur » dans le système informatique des parquets correctionnels REA/TPI. Un élément qui nous paraît important dans le système anglais est qu'un cas peut être associé en même temps à plusieurs phénomènes. Et, de fait, dans l'évaluation

du projet pilote en Royaume-Uni, les cas de violences liées à l'honneur étaient toujours liées à au moins un autre phénomène.⁵¹⁸

B. LA PREVENTION DES VIOLENCES LIEES A L'HONNEUR

Recommandation 6: A des fins de prévention, il faut augmenter la prise de conscience, le compréhension et l'expertise du phénomène de la part de l'ensemble des acteurs de terrain concernés.

Pour un phénomène tel que la violence liée à l'honneur, il y a lieu de s'atteler principalement à la prévention. Il sera nécessaire à cet effet de poursuivre la coordination entre tous les partenaires concernés. Néanmoins, nous dressons déjà la liste de quelques recommandations.

Un des objectifs possibles d'une détection précoce des violences liées à l'honneur est de prévenir l'escalade dans le processus. Afin de réaliser la détection et l'identification des cas, certains obstacles doivent toutefois être soulevés. Le constat est que certains acteurs de terrain, notamment la police, ont besoin d'améliorer leur sensibilité, leur perception et leur expertise du contexte dans lequel se déroule les événements concernés. Ces personnes peuvent avoir des pré-supposés basés sur leur incompréhension d'une culture différente de la leur qui peut les conduire à **sous-estimer le risque** encouru par la victime. Cette **méconnaissance du contexte** peut aussi impliquer, dans le chef des intervenants de terrain, un **manque de confiance** dans leur capacité d'intervention en vue de prévenir un acte ou de protéger une victime potentielle.

D'un autre côté, la demande d'aide de la victime potentielle peut se voir limitée par une autonomie sociale limitée. Un des facteurs de risque important est précisément la **dépendance de la victime par rapport à son milieu**. Cette dépendance peut avoir des causes variées : l'âge de la victime, la dépendance matérielle et/ou affective, le statut du séjour,... De plus, en situation où elle se sent menacée, la victime potentielle se trouve dans une situation où la **confiance** qu'elle peut accorder à son interlocuteur est essentielle.

Or, il est généralement accepté que le manque de conscientisation, de compréhension ou d'expertise établie peut contribuer à augmenter le préjudice, accroître le risque et réduire le niveau de confiance de la part des victimes ou victimes potentielles. La reconnaissance précoce et l'interprétation correcte des signaux est importante pour prévoir les interventions adaptées. Un groupe de personnes aussi large que possible qui peuvent être confrontées aux violences liées à l'honneur doit être en état de recevoir ces signaux. A cette fin, différents types de mesures qui pourraient être adaptées chez nous ont été mises en œuvre dans les pays que nous avons étudiés. Ainsi, nous proposons de sensibiliser, de former et de guider les acteurs concernés (1), de nommer

⁵¹⁸ Tous les cas ont aussi été considérés comme des cas de violences intrafamiliales, certains cas ont été renseignés comme mariages forcés et violences liées à l'honneur et un cas a aussi été signalé comme incident raciste. CPS, CPS pilote on forced marriage and so-called 'honour' crime – findings », December 2008, pp. 14-15.

des personnes de références en la matière (2), et d'identifier les risques qui doivent ensuite être gérés et analysés (3).

b.1. La sensibilisation, la formation et la guidance des acteurs concernés

Recommandation 7: Assurer la sensibilisation la formation et la guidance des acteurs concernés tant par des outils spécifiques que par des outils communs aux violences intrafamiliales.

Dans le cadre d'une bonne approche préventive, nous souhaitons souligner l'utilité de **campagnes de sensibilisation**. Nous citerons à titre d'exemple la table ronde violence liée à l'honneur (« Rondetafel Eergerelateerd geweld ») mise en place par l'asbl Zijn et l'Institut pour l'égalité des femmes et des hommes, en collaboration avec la province du Brabant flamand, le « Steunpunt Algemeen Welzijnswerk », le « Forum van Vlaamse Vrouwen » et l'Institut kurde de Bruxelles. Pour ce faire, tous les partenaires utiles experts en la matière ont été invités au cours de 2011 autour d'une table ronde pour une concertation. L'on peut en outre insister sur l'utilité de **journées d'étude**. C'est ainsi que Synergie Wallonie a organisé en juin 2010 un colloque sur le sujet⁵¹⁹.

Par ailleurs, Il faut savoir que toute guidance et formation des magistrats et policiers concernés leur permet d'augmenter la confiance en leur capacité d'intervention, de diminuer le risque et d'accroître le soutien aux victimes. De fait, lors de l'expérience pilote au Royaume-Uni, certains magistrats avaient été formés au préalable et d'autres non. Les magistrats ayant été formés ont affirmé être plus confiants dans l'identification et la poursuite des cas, dans la sensibilisation des agences locales et dans les conseils donnés à leurs différents collègues.⁵²⁰

En Belgique, la circulaire commune de la ministre de la justice et du Collège des Procureurs généraux relative à la politique criminelle en matière de violence dans le couple (Col 4/2006) prévoit que « le traitement adéquat des situations de violence dans le couple requiert que les intervenants soient correctement informés et formés ». Il est prévu que dans chaque parquet et chaque tribunal, au moins un magistrat, et dans chaque zone de police, au moins un membre du personnel de police doive suivre une formation spécialisée sur la question. Par ailleurs, les formations complémentaires à l'échelon local sont mises en avant.⁵²¹ Le magistrat de référence ou le fonctionnaire de référence peuvent jouer un rôle décisif et transmettre leurs connaissances .

A l'actif de ce qui est déjà proposé, nous voulons mettre la **valise pédagogique** proposée par le projet pilote de Verviers en vue de mener des actions de prévention et d'information auprès des différents publics. Cette valise pédagogique est conçue avec des niveaux taxinomiques différents afin qu'elle puisse être utilisée par et pour des professionnels. Ce projet vise à la collaboration

⁵¹⁹ Voir A. LIZIN et R. MARCELIS (coord.): *Violences faites aux femmes au nom de l'honneur et mariages forcés en Wallonie – Actes du colloque du 11 juin 2010*, Éditions de l'Arbre, Bruxelles-Paris, 2011.

⁵²⁰ Cps pilot on forced marriage and so-called 'honour crime' – findings, p.38.

⁵²¹ Col 4/2006, p.20.

entre le parquet, la police et le secteur social. Début 2010, un parcours de formation selon le principe « **train-the-trainer** » a été mis en place dans le cadre du projet pilote de Malines.

Si les violences intrafamiliales et les violences liées à l'honneur se recoupent sur certains points, le traitement des cas de violences liées à l'honneur nécessite de prendre certaines précautions contraires à ce qui est préconisé dans la violence entre partenaires. Par exemple, si l'atteinte à l'honneur n'est pas encore publique, un rappel à la loi ou une intervention policière visible peut être contre-productive. De même, l'approche de médiation, préconisée dans les violences intrafamiliales, doit être utilisée prudemment si le choix est fait de l'utiliser dans un cas de violences liées à l'honneur. Le Royaume-Uni en interdit l'usage dans ce cas, alors que les Pays-Bas demandent simplement de l'assortir d'un certain nombre de précautions⁵²².

A l'inverse, de nombreux cas de violences liées à l'honneur peuvent être considérés comme des violences intrafamiliales. De plus, l'isolement et la dépendance de la victime peuvent être des caractéristiques communes à ces phénomènes. Le PAN a d'ailleurs intégré le traitement des violences liées à l'honneur comme une « autre forme de violence intrafamiliale ». De ce fait, il nous paraît opportun, outre toute autre formation spécialisée sur les violences liées à l'honneur, **d'intégrer ce phénomène aux formations sur les violences intrafamiliales**, en insistant sur les spécificités et les points communs entre les deux phénomènes.

b.2. La nomination de personnes de références pour les violences liées à l'honneur

Recommandation 8: Dans le cadre de la COL4, s'assurer que les personnes de référence pour la violence entre partenaires le soient également pour les violences liées à l'honneur et soient formées à cet effet.

Le Royaume-Uni a mis en place le système que nous connaissons de policiers et magistrats de références pour cette matière. Devant l'évidence que tout le monde ne peut pas être spécialiste en tout, des personnes spécifiquement formées sont les « référents » concernant les violences liées à l'honneur. Si le magistrat en charge de l'affaire identifie le cas comme une forme de violences liées à l'honneur, ce cas est soumis au magistrat de référence qui vérifie que le cas a bien été correctement identifié et qui donne des conseils sur la façon de le traiter. Si le cas devient complexe, une réunion entre policier et magistrat de référence est organisée.

Nous connaissons l'usage de magistrats de référence, toutefois, afin d'en limiter le nombre, nous suggérons, sur la base des mêmes arguments que pour la formation, que les magistrats de référence en la matière soient les mêmes personnes que pour les violences intrafamiliales. A l'instar du Royaume-Uni, la Col 4/2006 prévoit que le magistrat de référence assure la coordination

⁵²² Lors d'un colloque organisé le 20 mai 2005 à Bruxelles par le réseau mariage migration, Corinna Ter-Nedden pour le centre d'accueil pour adolescentes et jeunes femmes Papatya en Allemagne, affirmait qu'une de leurs erreurs en 25 ans de pratique avait été de tenter des médiations. Or, selon elle, la médiation ne peut jamais résoudre les questions d'honneur, qui dépassent le cadre de la famille nucléaire, en situation de crise. Lors du même colloque, les représentantes d'associations françaises invitées affirmaient aussi rejeter catégoriquement la médiation en situation de crise pour gérer ce type de conflit.

du traitement au sein du parquet, il ne traite pas lui-même l'ensemble du dossier.⁵²³ Nous tenons à souligner ici que les cas de violences liées à l'honneur pourraient fréquemment concerner les parquets jeunesse et que cet élément devra être pris en compte dans l'étude de cette question.

b.3. L'identification, la gestion et l'analyse de risques

Recommandation 9: Créer un instrument permettant d'identifier, d'évaluer et d'analyser les risques encourus par les victimes de violences envers les femmes et de violence domestique (en ce compris les violences liées à l'honneur) en cours d'enquête, pendant le jugement et au delà.

Le but de la « Check-list » proposée par les Pays-Bas et adaptée par la Police Fédérale Belge est déjà une forme d'identification des risques. Au Royaume-Uni, les violences liées à l'honneur ont été intégrées au processus d'identification, de gestion et d'analyse de risques qui a été mis en place pour les cas de violences intrafamiliales. L'officier de police chargé de l'enquête dans un cas de violence liée à l'honneur a donc la responsabilité de s'assurer qu'un processus d'identification, d'analyse et de gestion de risque soit entrepris. Cela signifie s'assurer de la rédaction d'un plan de gestion de risque avec des mesures effectives et proportionnées de contrôle. L'analyse de risque est un processus permanent qui doit être soumis à des actualisations fréquentes. Il ne s'agit pas d'un processus prédictif et il n'existe aucune procédure permettant de deviner quels cas vont résulter en homicide ou en agression. Il s'agit de s'assurer que les risques de préjudices futurs de la part de l'auteur soient minimisés. L'identification et l'analyse de risques ne doivent pas être effectuées en lieu et place d'une enquête effective mais, accomplies en parallèle à cette enquête, elles doivent être une partie intégrante de la réponse policière aux violences intrafamiliales. Le processus de gestion de risque s'étend après l'enquête, au jugement et au-delà.

Un incitant législatif vient s'ajouter aux bonnes pratiques que nous avons identifiées en la matière au Royaume-Uni et aux Pays-Bas. En effet, la **nouvelle Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique**, impose aux Etats qui l'ont ratifiée de prendre les mesures nécessaires pour qu'une appréciation et une gestion du risque soient entreprises afin de garantir aux victimes, si nécessaire, une sécurité et un soutien coordonnés.⁵²⁴ Cet article énonce l'obligation de veiller à ce que toutes les autorités compétentes, qu'elles soient policières ou non, évaluent effectivement les risques et conçoivent un plan de gestion des risques pour la sécurité de la victime au cas par cas, en vertu d'une procédure standardisée et dans le cadre d'une coopération et d'une coordination interservices. Selon le rapport explicatif, « il est essentiel que toute mesure d'évaluation et de gestion de risques tienne compte de la probabilité de récurrence des violences, et notamment d'actes de violence pouvant entraîner la mort, et se fonde sur une appréciation correcte de la gravité de la

⁵²³ Col 4/2006, p.6.

⁵²⁴ Art 51 de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique.

situation. Le but de cette disposition est de veiller à ce qu'un réseau interservices efficace de professionnels soit mis sur pied afin de protéger les victimes courant de gros risques. L'évaluation des risques doit donc viser à gérer le risque identifié en élaborant un plan de sécurité pour la victime concernée afin d'assurer si nécessaire une sécurité et un soutien coordonnés. Cependant, il convient de veiller à ce que les mesures éventuellement adoptées pour apprécier et gérer le risque d'autres violences respectent constamment les droits de l'accusé ». ⁵²⁵

Il est donc nécessaire de disposer d'un instrument permettant de constater, reconnaître et interpréter tout signal pouvant révéler des violences liées à l'honneur ainsi que d'un instrument ou de méthodes d'évaluation du risque de récidive. L'on peut s'inspirer des Pays-Bas et du Royaume-Uni pour élaborer un tel instrument ⁵²⁶.

C. SAMENWERKING TUSSEN DE KETENPARTNERS

Aanbeveling 10: Meer samenwerking tussen de ketenpartners door EGG in te passen in reeds bestaande en piloot- samenwerkingsverbanden in België

Aanbeveling 11: Uitbreiding van het spreekrecht

Hiernavolgend bespreken we eerst de knelpunten die de uitwerking van deze aanbevelingen bemoeilijken (c.1) om daarna verdere uitleg te verschaffen omtrent deze aanbevelingen (c.2)

c.1. Knelpunten

Bij een fenomeen als EGG, waarbij het vroegtijdig ingrijpen in een escalerende spiraal van geweld van zeer groot belang is, is kennis over het fenomeen, de concrete zaak en de partners cruciaal. Het is belangrijk om hierbij een goede samenwerking uit te bouwen en te zorgen voor een informatiedoorstroming tussen de diverse professionele actoren die geconfronteerd worden met eergeerelateerde situaties ⁵²⁷, met uiteraard respect voor de privacy van de betrokkenen.

Tussen theorie en praktijk liggen echter wettelijke en praktische bezwaren. In het kader van een goede informatie-uitwisseling en samenwerking tussen de ketenpartners, lijsten we volgende knelpunten op:

- De regels inzake het **beroepsgeheim** ⁵²⁸ en de **deontologie** ⁵²⁹. De verschillende

⁵²⁵ Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique, rapport explicatif, pt 260 ss.

⁵²⁶ Voir G.G.D. Rotterdam-Rijmond, Rotterdamse aanpak eergeerelateerd geweld, basispakket voor signaleren en handelen, p. 26-31; G.G.D. Rotterdam-Rijnmond, Uitvoeringsprogramma eergeerelateerd geweld 2006-2010, 25-33 en CPS, Recommendations on future work on forced marriage and so-called 'honour crime', December 2008 où il est renvoyé au DASH (Domestic Abuse Stalking and Honour based Violence), l'instrument d'analyse du risque pour la violence domestique (voir partie II, étude comparative).

⁵²⁷ Zoals bv. onderwijs, medische wereld, hulpverlening, politie en parket

beroepsgroepen die een rol kunnen spelen bij de concrete aanpak van een zaak van EGG zijn, elk voor wat hun specifiek beroep betreft, gebonden aan deontologische regels en regels inzake het beroepsgeheim. Op het doorbreken van het beroepsgeheim en het schenden van de deontologie staan tucht- en strafrechtelijke sancties. Daarenboven heeft elke beroepsgroep een andere visie en opdracht inzake het omgaan met zulke zaken en kunnen deze uitgangspunten soms haaks op elkaar staan, wat samenwerking kan bemoeilijken.

- Problemen met betrekking tot de **uitwisseling van gegevens in relatie tot privacy**⁵³⁰. De regels van de wetgeving op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer moeten gerespecteerd worden, ook omwille van de bescherming van de (potentiële) slachtoffers. Slachtoffers bevinden zich vaak in een zeer bedreigende situatie, zodat vertrouwelijkheid van cruciaal belang is.

Het is van belang een evenwicht te vinden tussen enerzijds de regels inzake het beroepsgeheim, de deontologie en de privacy en anderzijds het ontmijnen en voorkomen van bedreigende situaties met het oog op de bescherming van het slachtoffer.

c.2. Aanbevelingen

Zowel in Nederland als in het VK is men zich bewust van het belang van een goede samenwerking tussen de ketenpartners, zowel op louter preventief niveau als in concrete individuele gevallen. Ook in de pilootprojecten Verviers en Mechelen heeft men actie ondernomen op het vlak van samenwerking en overleg in het kader van lokale stuurgroepen en embryonaal casusoverleg.

In Nederland spitst men zich nu toe op het uittekenen van **samenwerkingsprotocollen of -convenanten**, waarbij tussen de verschillende betrokken organisaties (politie, openbaar ministerie, de reclassering, vrouwenopvang, ...) op het gebied van preventie, opsporing, vervolging en hulpverlening aan slachtoffer en dader, samenwerkingsafspraken worden gemaakt⁵³¹. In het VK werkt men met de **MARAC's (Multi-Agency Risk Assessment Conference)**. Dit is een vergadering tussen alle vertegenwoordigers van de verschillende organisaties die een rol spelen bij een concreet geval van EGG. Het doel van een MARAC is de informatie onderling te delen met het oog op het verhogen van de veiligheid en het welzijn van de betrokken partijen (zie infra-bescherming slachtoffers). Voorafgaand aan de verwijzing naar de MARAC wordt aan risico-analyse bij een concreet geval van EGG gedaan⁵³², waarna de MARAC gezamenlijk beslissingen neemt.

⁵²⁸ Zie artikel 458 Sw.

⁵²⁹ Zie de verschillende deontologische codes van de verschillende beroepsgroepen (bv. code van de geneeskundige plichtenleer, Orde van Geneesheren; deontologische code van de politie, deontologische code cliëntoverleg Integrale jeugdhulp, enz.....).

⁵³⁰ Zie bv. Wet van 8 december 1992 voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, *B.S.*, 18 maart 1993.

⁵³¹ Zie hiervoor bv. M. DE BOER, Samenwerken voor de veiligheid van (potentiële) slachtoffers van eengerelateerd geweld. Stappenplan om te komen tot lokale samenwerkingsverbanden en voorbeeldconvenant, Projectdirectie Veiligheid begint bij Voorkomen, Programmabureau Eengerelateerd Geweld, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijkrelaties, juni 2008, 47 p. Verdere inspiratie kan ook gezocht worden in R. ERMERS, J. GOEDEE, M. ALBRECHT en R. DE JONG, Werkboek Eengerelateerd Geweld, Boom Uitgevers, 2010, 350 p.

⁵³² Zie hiervoor National Policing Improvement Agency (NPIA), Guidance on Investigating Domestic Abuse, 2008, 84.

Zouden zaken zoals het afsluiten van samenwerkingsprotocollen en -convenanten en multi-agency overleg ook in een Belgische context mogelijk en werkbaar zijn? De hierboven beschreven knelpunten van het beroepsgeheim, de deontologie en de privacyregels dienen hierbij zeker in acht genomen te worden.

Er bestaan in België reeds samenwerkingsverbanden in een aantal fenomenen waarbij een vraag naar specifieke aandacht voor EGG geïntegreerd zou kunnen worden.

Om bv. situaties van kindermishandeling zo vlot mogelijk te laten verlopen, werden afspraken gemaakt tussen de verschillende actoren rond een gelijkwaardig, verantwoordelijk en respectvol traject voor het mishandelde kind in **het Protocol Kindermishandeling**, ondertekend door de Minister van Justitie en de Vlaamse Minister van Welzijn⁵³³. Het idee achter dit protocol is het realiseren van een stappenplan en een kwaliteitsvolle aanpak voor politie, justitie en welzijn bij gevallen van kindermishandeling. Toegespitst op ons topic, kunnen we stellen dat hieronder ook gevallen van EGG ten aanzien van minderjarigen kunnen vallen. Belangrijke maatregelen die in het kader van dit protocol aanbevolen worden zijn de **niet-dossiergebonden informatie-uitwisseling, sensibilisering en de vorming tussen de verschillende actoren**.

Het idee van **de ketenaanpak**, waarbij tussen de verschillende betrokken terreinactoren afspraken qua samenwerking/afstemming vooropgesteld worden, is ook een aantrekkelijk idee voor het omgaan met zaken van EGG.

In navolging van het Protocol Kindermishandeling zal, normaliter in het voorjaar 2012, een proefproject binnen het gerechtelijk arrondissement Antwerpen (**Het Protocol van Moed**) van start gaan. In het kader hiervan worden de mogelijkheden van een beperkt **dossiergebonden casusoverleg tussen parket, politie en hulpverlening** nagegaan bij gevallen van kindermishandeling. De modaliteiten van dit proefproject worden na consultatie met de betrokken actoren in een draaiboek vastgelegd. In geval van een positieve evaluatie van het proefproject, kan aansluitend worden beslist dit dossiergebonden casusoverleg uit te breiden naar andere gerechtelijke arrondissementen en/ of tot aanpassing van het protocol Kindermishandeling. Ook dit dossiergebonden casusoverleg zou van belang kunnen zijn in de strijd tegen EGG.

Nog in Antwerpen start begin januari 2012 het **pilootproject CO3-overleg**. CO3 staat voor **Cliëntcentrale Organisatie** waarbij de drie sectoren zorg/welzijn, politie/justitie en bestuur met elkaar worden verbonden. Er wordt een fysieke omgeving gecreëerd waarbinnen diensten vanuit de verschillende sectoren met elkaar samenwerken rondom de dossiers, zodat cliëntsystemen een integraal (hulp)aanbod kan worden geboden, waarover adequaat wordt geregistreerd. Het pilootproject CO3 richt zich op cliëntsystemen waarbinnen sprake is van **intrafamiliaal geweld**, waaronder verstaan wordt partnergeweld, stalking, kindermishandeling, ouderenmis(be)handeling, siblinggeweld én ... eengerelateerd geweld.

⁵³³ Protocol Kindermishandeling Justitie-welzijn, 30 maart 2010, Antwerpen. Het equivalent langs Franstalige zijde is het "Protocole d'intervention", ondertekend door de Minister van Justitie en de bevoegde ministers van het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap

In het kader van partnergeweld stelt de COL 4/2006⁵³⁴ ook het afsluiten van **actieplannen per gerechtelijk arrondissement** met het oog op de bestrijding van partnergeweld voorop, alsook het opstellen van **samenwerkingsprotocollen, waarin de modaliteiten van de samenwerking tussen de gerechtelijke overheden, de politiediensten en de openbare instellingen en diensten en de privéverenigingen** in de strijd tegen intrafamiliaal geweld **beschreven worden**. EGG zou in de toekomst in deze actieplannen en samenwerkingsprotocollen weerhouden kunnen worden, als een apart topic, waarbij rekening wordt gehouden met de karakteristieken die haar eigen zijn.

De stappen die reeds genomen zijn inzake kindermishandeling en intrafamiliaal geweld, namelijk het protocol Kindermishandeling en de twee Antwerpse proefprojecten kunnen een stuk inclusiever gemaakt worden naar EGG toe (in vele gevallen is EGG een vorm van kindermishandeling, aangezien de slachtoffers minderjarig zijn of valt het onder intrafamiliaal geweld) of als inspiratie dienen voor de nodige informatie-uitwisseling in zaken van EGG, ook als meerderjarigen (potentieel) slachtoffer zijn. **O.i. zouden bovendien de wettelijke mogelijkheden voor een uitbreiding van het spreekrecht, zoals momenteel in artikel 458bis Sw. voor minderjarigen geregeld, naar meerderjarigen in een kwetsbare positie moeten nagegaan worden.** Dit maakt trouwens op heden deel uit van het parlementair debat⁵³⁵.

D. LA PROTECTION DES VICTIMES

Recommandation 12 : Organiser, pour les victimes de violences liées à l'honneur, un hébergement spécifique, au niveau de sécurité adapté à l'analyse des risques qu'elles encourent.

Au point de vue social, le niveau d'isolement et de dépendance de la victime qui peut être particulièrement fort, a déjà été mis en exergue. Le **paradoxe** de la demande des victimes réside dans leurs intérêts contradictoires qui peuvent donner la perception qu'elles ne savent pas ce qu'elles veulent : beaucoup d'entre elles veulent simplement que cela s'arrête, elles ne veulent pas pour autant criminaliser leurs parents ou leur famille et se sentir isolées dans leur communauté. Les professionnels doivent garder à l'esprit qu'ils demandent aux victimes potentielles de prendre des décisions qui vont changer leur vie dans un délai très court.

⁵³⁴ Zie COL 4/2006, p. 8-9.

⁵³⁵ De problematiek van het beroepsgeheim wanneer het meerderjarigen betreft die in een kwetsbare positie verkeren, werd ter sprake gebracht bij de bespreking van de wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen (amendement van CD&V, Jo Vandeurzen). Toen werd beslist in deze wet de uitzondering op het beroepsgeheim te beperken tot minderjarigen. In het kader van de bijzondere Kamercommissie seksueel misbruik, wordt dit ook als aanbeveling naar voor gebracht. Zie ook wetsontwerp van 16 juni 2011 tot wijziging en aanvulling van het Strafwetboek teneinde het misbruik van de zwakke toestand van personen strafbaar te stellen en de strafrechtelijke bescherming van kwetsbare personen tegen mishandeling uit te breiden (DOC 53 008/009) en het wetsvoorstel van 29 juni 2011 tot wijziging van de wetgeving wat de verbetering van de aanpak van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie betreft (DOC 53 1639/001). Het wetsontwerp 1639 is op heden goedgekeurd door de Kamer en bevindt zich momenteel ter goedkeuring in de Senaat

Par ailleurs, la caractéristique « **communautaire** » des violences liées à l'honneur peut avoir des **conséquences pratiques et sécuritaires** importantes. Au Royaume-Uni, dans certains cas, des femmes fuyant des violences de la part de leurs familles ou des mariages forcés ont délibérément été renvoyées à la maison ou trahies par des policiers, conseillers ou fonctionnaires originaires de la même communauté. Dans d'autres circonstances, elles ont littéralement été tracées par des membres de leur famille élargie ayant accès à leur numéro d'assurance nationale ou à leur téléphone portable de part leur profession. Une d'entre elle a du changer 12 fois de maison d'accueil. Ces éléments posent, entre autre, la question de la fiabilité des traducteurs et de la sécurité des maisons d'accueil⁵³⁶.

Lors d'un récent colloque à Bruxelles, l'association Papatya, qui peut arguer de 25 ans d'expérience dans l'hébergement des victimes de violences liées à l'honneur à Berlin, tempérait ce besoin de sécurité par la **nécessité de responsabiliser les victimes**. En effet, leur expérience leur a appris à ne pas surprotéger les victimes de façon à les rendre responsables de leur propre sécurité. Des règles strictes de sécurité existent bien au sein du lieu d'hébergement (secret de l'adresse, interdiction de gsm, ...) mais des plages de liberté sont prévues de façon à ce que les victimes apprennent à gérer elles-mêmes leur sécurité pour le moment où elles quitteront le refuge.⁵³⁷

Cet élément, fondamental, du besoin de sécurité renforcé pour les victimes de violences liées à l'honneur vient étayer l'idée qu'un **hébergement spécifique** est nécessaire pour ces dernières. L'unanimité semble exister parmi les professionnels des différents pays concernés pour dire que l'hébergement des victimes des violences liées à l'honneur ne peut être couplé à celui des victimes de violence entre partenaires. En effet, les victimes sont aussi le plus souvent des jeunes qui veulent simplement mener la vie « normale » des jeunes de leur âge.⁵³⁸ Dans ce cas, les intégrer dans un refuge pour victimes de violences conjugales se révèle particulièrement délicat à l'usage.⁵³⁹

Les paradoxes des besoins des victimes sont nombreux : elles veulent que tout s'arrête mais ne pas quitter leur famille, elles ont besoin de sécurité renforcée mais pas trop, elles ont un besoin de sécurité renforcée mais veulent mener une « vie normale », elles doivent être isolées alors qu'elles fuient parfois un certain isolement.

Afin de régler ces questions de sécurité, **les Pays-Bas** ont proposé l'utilisation du **système « AWARE »** (*Abused women's active response emergency*) créé à destination des victimes de violences entre partenaires. Ce système permet à la victime potentielle d'emmener partout avec elle un petit appareil avec lequel elle peut envoyer un message à une centrale si elle est en danger.

⁵³⁶ J. BRANDON & S. HAFEZ, "Crimes of the Community : Honour-Based Violence in the UK ", éd. Cromwell Press, Trowbridge, Wiltshire, January 2008, pp. 94 ss.

⁵³⁷ Réseau "Mariage et migration", "Mariages forcés: journée de réflexion internationale sur la prise en charge globale des victimes" du 20 mai 2011.

⁵³⁸ Voir à ce sujet le commentaire de la représentante de la cellule des mariages forcés britanniques qui mettait en avant les problèmes de jeunes victimes ayant l'habitude d'une vie citadine qui sont envoyées en sécurité à l'abri de leur famille dans le fin fond de l'écosse campagnarde. (Colloque Mariage forcé, Ibid.)

⁵³⁹ A ce sujet, voir le débat qui s'est le 20 mai 2011, lors du colloque organisé par le Réseau "mariage et migration", "Mariages forcés: journée de réflexion internationale sur la prise en charge globale des victimes". Tant les invitées britanniques, allemandes et françaises que les différents praticiens belges étaient d'accord sur le sujet.

Au Royaume-Uni, les cas qui ont été identifiés comme comportant un haut risque sont envoyés aux MARACS qui évalueront les besoins de la victime. Dans certains cas, **la MARAC** concernée pourra faire appel au système de protection des victimes et/ou des témoins prévu dans le cadre du crime organisé. Des centres d'accueil spécialisés et sécurisés existent. Certaines victimes et/ou témoins peuvent être placés sous protection pour le reste de leur vie.

La France a développé un système original d'hébergement des victimes (mineures) de mariages forcés et violences liées à l'honneur dans des familles d'accueil. Selon les promoteurs de ce système, il combine différents avantages : tout d'abord, le jeune est placé en sécurité, à distance de sa famille ; ensuite, il permet un accompagnement social tout en menant une vie de « jeune » dans une famille « normale » ; enfin, il permet une certaine autonomie du jeune. Les familles d'accueil font bien sûr l'objet d'une sélection stricte sur base de critères sociaux, d'espace disponible et reçoivent une rémunération forfaitaire.⁵⁴⁰ Cette solution est intéressante à l'échelle du territoire français. Ces avantages seraient-ils les mêmes à l'échelle de la Belgique ?

En Belgique, au titre de **la protection de la victime, la Col 4/2006** prévoit que "lorsque la victime a fui la résidence commune et souhaite, par souci de sécurité, que l'endroit où elle s'est réfugiée ne soit pas communiqué à l'auteur des violences, il y a lieu de lui garantir la discrétion tout en prenant note de ce lieu et de ses coordonnées. Celles-ci seront conservées au bureau de police et communiquées au procureur du Roi. »⁵⁴¹ **La question se pose ici de savoir si cette disposition est suffisante en soi pour les cas extrêmes.** Il s'agit, à tout le moins, d'un minimum à appliquer. Pour ce qui concerne les violences liées à l'honneur, il serait nécessaire d'approfondir la réflexion en vue de mesures spécifiques d'alerte et de protection à appliquer aux cas identifiés comme « à risque ».

Les systèmes proposés au Royaume-Uni, aux Pays-Bas et en Allemagne témoignent de la nécessité de mettre en œuvre une protection plus poussée dans des cas évalués comme à haut risque. C'est ici qu'est mise en évidence la nécessité d'une identification et d'une évaluation des risques. En effet, avant de développer un nouveau système ou d'adapter un système de protection existant, il est important de pouvoir identifier les cas où les risques sont particulièrement élevés. Déployer tout un dispositif de protection plus poussé dans chaque « infraction, attitude menaçante, violence ou abus dont la motivation est l'honneur » serait contre-productif.

Une fois ces cas à haut-risque identifiés, que devons-nous faire ? Une protection plus poussée pourrait-elle, dans des cas extrêmes, signifier **la protection des témoins menacés** prévue au chapitre VII ter du Code d'instruction criminelle ? La question reste posée et seule une étude empirique des cas se produisant dans notre pays et des processus qui y conduisent devraient nous permettre d'y répondre.

Pour ce qui est de **l'accueil des victimes**, les centres dédiés aux victimes de violences intrafamiliales peuvent recevoir les victimes de violences liées à l'honneur. Néanmoins, nous avons mis en avant, les inconvénients de cette solution. Certaines des pistes proposées à l'étranger

⁵⁴⁰ Réseau "mariage et migration", "Mariages forcés: journée internationale sur la prise en charge globale des victimes" du 20 mai 2011. Contribution du "Réseau jeunes filles confrontées aux violences et ruptures familiales".

⁵⁴¹ Col 4/2006 p. 12.

valent la peine qu'on s'y attarde et devraient être étudiées de façon spécifique. La question a aussi été posée de la possibilité de faire appel à des associations agissant dans le cadre de la traite des êtres humains qui disposeraient d'un cadre suffisamment sécurisé (« Surya » à Liège, « PAGASA » à Bruxelles et « Payoke » à Anvers), encore faut-il que l'accueil de ces victimes entre dans l'objet social des associations en question et que leur financement soit adapté. Il faut aussi penser aux **possibilités de déménagements assez rapides d'un centre vers un autre en cas d'urgence**. Cet élément met en avant la nécessité d'une politique intégrée entre les différents niveaux de pouvoir (fédéral, régional, communautaire, local), le secteur public et le secteur associatif.

E. AANPAK VAN DADERS VAN EERGERELATEERD GEWELD EN NAZORG

Aanbeveling 13: Nood aan een specifieke aanpak en nazorg van daders van EGG

In het kader van een preventieve aanpak, tijdens het vooronderzoek en in het kader van de strafuitvoering, moeten de betrokken beroepsgroepen voldoende kennis hebben over het type van dader(s), de dynamiek tussen dader(s) en slachtoffer(s) en de achterliggende mechanismen van EGG.

Zoals boven al aangegeven, is één van de determinerende componenten van EGG de **collectiviteit**. EGG zou meestal in groep afgesproken worden en zou in zekere mate gedoogd en aangemoedigd worden door de "groep". Diegene die de zuivering van de eerschending pleegt, de materiële dader, is niet noodzakelijkerwijs de intellectuele dader. Ook moet men de rol van de vrouw (de moeder, de schoonmoeder, ...) als dader niet zomaar uitsluiten.

Vorming is alweer zeer belangrijk, niet enkel ter bescherming van het slachtoffer maar ook voor de nazorg van de dader met het oog op het terugdringen van het risico op recidive. "Eer" is een bijzonder motief, waardoor de begrippen schuld, schaamte, herstel, bemiddeling, schadevergoeding, zinvolle detentie, behandeling, reclassering, enz... voor dit type daders een geheel eigen invulling zal moeten krijgen. De betrokken beroepsgroepen zullen moeten, in welke fase van de strafrechtssketen ze zich ook bevinden⁵⁴² leren omgaan met dit type van feiten en daders.

In Zweden bv. heeft men in het kader van het "Action Plan for Combating men's violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships" (2007) enkele maatregelen vooropgesteld die focussen op de **nazorg van mannelijke daders**, zowel in het welzijnswerk als in gevangenissen en probatiediensten. Men mag dus bij het uittekenen van een strafrechtelijk beleid inzake EGG ook de dader niet uit het oog verliezen.

⁵⁴² Bv. een bemiddeling in strafzaken (art. 216ter Sv.), een vrijheid onder voorwaarden in het kader van een voorhechtenis, herstelbemiddeling (art. 3ter VT Sv.; artt. 553-555 Sv.), herstelgericht groepsoverleg (hergo, art. 37bis-37quinquies Jeugdbeschermingswet),

Een **goede opvolging van daders en slachtoffers**, met oog voor hun interne dynamiek, is onontbeerlijk. Men moet zich immers steeds de vraag stellen of het “eindpunt” van EGG al bereikt is⁵⁴³. De opvattingen over eer, de verhoudingen tussen dader(s) en slachtoffer(s), de groepsdynamieken, enz ... zijn zodanig complex dat men niet te vlug op zijn lauweren mag rusten en alert moet blijven voor nieuwe escalaties. Ook hier geldt weer de aanbeveling van een goede **riscico-analyse en –evaluatie** (zie supra – l'identification, la gestion et l'analyse des risques).

In de COL 4/2006 inzake partnergeweld worden **regels inzake de houding die t.a.v. de verdachte dader** beschreven⁵⁴⁴. Op analoge wijze kunnen in een eventuele omzendbrief EGG ook regels inzake een efficiënte houding t.a.v. daders van EGG geformuleerd worden.

4. NOOD AAN EEN GLOBAAL GESTRUCTUREERD BELEID INZAKE EGG

In België is er momenteel nog geen gericht beleid tot de aanpak van EGG, dat rekening houdt met de complexiteit van het fenomeen en de veelheid aan betrokken actoren. De eerste kiemen van zulk beleid zijn echter al terug te vinden in het NAP 2010-2014.

Hieronder geven we enkele aanbevelingen omtrent een gestructureerd beleid inzake EGG, met bijzondere aandacht voor het strafrechtelijk beleid. We onderscheiden hierin enerzijds het ruime strafrechtelijk beleid als het geheel van maatregelen, al dan niet van strafrechtelijke aard, met als doel de maatschappij tegen criminaliteit te beschermen, het lot van delinquenten te regelen en de rechten van slachtoffers te vrijwaren⁵⁴⁵. Het vormt aldus een onderdeel van het veiligheidsbeleid. Anderzijds is er het enge strafrechtelijk beleid dat vorm krijgt door artikel 143ter van het Gerechtelijk Wetboek en artikel 28quater van het Wetboek van Strafvordering, die de uitvoering van de strafvordering structureert. Deze drie beleidskaders dienen uiteraard met elkaar te interfereren en in elkeen dient er gewaakt te worden over de cyclus van beleid.

A. OVERKOEPELEND BELEID

Aanbeveling 14: Er is nood aan daadwerkelijke afstemming en coördinatie tussen de verschillende beleidsmakers inzake EGG (justitie, binnenlandse zaken, gezondheid, welzijn, jeugd, asiel en migratie, buitenlandse zaken, onderwijs, gelijke kansen), zowel op lokaal, regionaal als op nationaal vlak.

Deze verkennende literatuurstudie maakt duidelijk dat het EGG een zeer complex fenomeen is, waardoor het automatisch raakvlakken kent met vele beleidsvormen. Zo is er naast de omkadering van EGG als een vorm van criminaliteit ook een aspect van preventie en vroegdetectie, integratie van migranten, gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen, welzijn, recht op en plicht tot onderwijs, jeugdsanctierecht, internationale samenwerking, ... Gelet op de Belgische staatstructuur

⁵⁴³ Inspiratie wat betreft een goede opvolging van eengerelateerd geweld kan gezocht worden in R. JOHANNINK en C. MITROVITCH, Eengerelateerd Geweld in Nederland – de nazorgfase, 2007, 67 p.

⁵⁴⁴ Zie COL 4/2006, p. 12-13

⁵⁴⁵ Definitie overgenomen van de Raad van Europa, uit het verslag betreffende aanbeveling nr. R(83)7 over de participatie van het publiek in het strafrechtelijk beleid.

en de bevoegdheidsverdelingen ter zake, is een degelijke afstemming en coördinatie onontbeerlijk. Momenteel ontbreekt zulke structuur.

Het NAP 2010-2014 geeft een eerste aanzet tot een structureel beleid inzake EGG. Twee globale doelstellingen aangaande EGG werden opgenomen: (1) het ontwikkelen van kennis en het verbeteren van de inzicht in de problematiek; en (2) het uitwerken van een overlegbenadering tussen de federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten om EGG te voorkomen, te kaderen en te bedwingen. Het NAP 2010-2014 heeft hierin ook het meeste potentieel aangezien de verschillende bevoegdheidsniveaus en departementen bij de opmaak, de uitvoering en de evaluatie van dit plan betrokken zijn. Deze overlegbenadering zal gecoördineerd worden door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen.

Bij het voeren van een beleid is het belangrijk de **beleidscyclus** van beleidsvoorbereiding, bepaling, implementatie, evaluatie en aanpassing te respecteren. Momenteel bevinden we ons aangaande het beleid inzake EGG in de fase van beleidsvoorbereiding. Hierin is het van belang een zicht te hebben op de daadwerkelijke aard, omvang en ernst van het fenomeen en haar impact op de samenleving.

Het is echter van belang reeds in deze fase te coördineren en de beschikbare informatie te delen. Inzake EGG zijn er reeds verscheidene initiatieven genomen tot beleidsvoorbereiding, waaronder beide pilootprojecten van Mechelen en Verviers. O.i. is er echter een gebrek aan structuur en coherentie in deze voorbereiding, waardoor het beleid te lang in zijn voorbereidingsfase zal blijven hangen of slechts zal kunnen leiden tot een versnipperd, en dus onvoldoende werkzaam, beleid. Aangaande beide pilootprojecten valt te betreuren dat er geen doelstellingen en indicatoren voor beleid en evaluatie werden afgesproken.

Indien er op politiek vlak beslissingen worden genomen, heeft dit normalerwijze gevolgen aangaande mensen en middelen. Aangezien er o.a. geen middelen voorzien werden ter omkadering en ondersteuning van de pilootprojecten, kunnen we concluderen dat de aanpak van EGG geen groot politiek draagvlak geniet. Gelet op het NAP 2010-2014, de federale stuurgroep en de financiering van een eerste onderzoek kan er al wel gewag gemaakt worden van een zeker politiek engagement om het fenomeen in de toekomst eventueel grondiger ter harte te nemen.

Hiermee wordt niet gesteld dat een beleid inzake EGG automatisch substantiële (financiële) middelen dient te vergen. Praktijk kan immers uitwijzen dat bestaande instrumenten, bijvoorbeeld geïnstalleerd in de aanpak van intrafamiliaal geweld, ook ingezet kunnen worden voor EGG. Het is echter aan het beleid lessen te trekken uit deze praktijk (*bottom up*) en er nieuwe impulsen aan te geven (*top down*).

B. STRAFRECHTELIJK BELEID *SENSU LATO*: VEILIGHEIDSBELEID

<p>Aanbeveling 15: EGG vergt een specifiek strafrechtelijk beleid op maat van concrete situaties, rekening houdend met preventie, vroegtijdig ingrijpen, repressie en opvolging van slachtoffer(s), dader(s) en eventueel aanwezige kinderen.</p>
--

EGG kan de veiligheid en de integriteit van mensen ernstig in het gedrang brengen. Het is dus een plicht voor de overheid om het nodige te doen dit te voorkomen, of indien het voorvalt, er gepast op te reageren. Het behouden of herstellen van veiligheid is echter geenszins een zaak van justitie alleen, daartoe is een overkoepelend gestructureerd beleid zoals hierboven aangehaald noodzakelijk.

Hierboven werd reeds uiteengezet dat EGG geen autonome strafbaarstelling vergt, hetgeen echter niet impliceert dat EGG geen autonoom strafrechtelijk beleid zou vergen dat rekening houdt met alle omstandigheden van (situaties van) EGG. Overigens, internationale organisaties raden net aan om bijzondere maatregelen, al of niet via formele wetten, te nemen ter preventie en aanpak van EGG en ter bescherming van betrokken personen.

Er dient gekomen te worden tot een integraal en geïntegreerd strafrechtelijk beleid dat voldoende flexibel blijft om terdege te kunnen reageren op bijzonderheden op het terrein. Zulk een beleid blijkt eveneens noodzakelijk uit de multidisciplinariteit van de aanpak die hierboven werd uiteengezet. Vertrekkend van een zo ruim mogelijke conceptualisering van EGG als een risico op onveiligheid of onwenselijk gedrag, dient het beleid vorm te krijgen op elk echelon van de veiligheidsketen: preventie, afkeuring, bestraffing, strafuitvoering en opvolging. Het adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen van de Senaat benadrukte reeds de nood aan een globaal beleidsplan in overleg met de federale overheid en de Gemeenschappen met het oog op preventie, begeleiding en beteugeling, om EGG te voorkomen en te bestraffen.

Het veiligheidsbeleid krijgt bij voorkeur vorm in de Kadernota Integrale Veiligheid, het Nationaal Veiligheidsplan, de Zonale Veiligheidsplannen en het Lokaal Integraal Veiligheidsbeleid⁵⁴⁶. Ook aangaande EGG is dit de bevoorrechte werkwijze: analyse van het (potentieel) veiligheidprobleem, het afspreken van bepaalde acties, en het evalueren van die genomen acties.

Het gebruik van bepaalde proeftuinen of pilootprojecten hierin is een nuttige techniek. Er dienen dan wel op voorhand afspraken genomen te worden aangaande doelstellingen en evaluatie. Een verdere analyse en doorgedreven evaluatie van de pilootprojecten EGG uit Mechelen en Verviers lijkt o.i. ondanks gebrek aan duidelijke omkadering vooraf, aangewezen om praktijkervaring te kunnen omzetten naar beleid.

C. STRAFRECHTELIJK BELEID *SENSU STRICTO*: VERVOLGINGSBELEID

Aanbeveling 16: EGG kan zich uiten in onaanvaardbaar en strafbaar gedrag, waardoor een optreden van het Openbaar Ministerie aangewezen is. Er dienen hiertoe richtlijnen inzake strafvervolging genomen te worden, zodanig dat er gepast – d.i. probleemoplossend – gereageerd kan worden.

⁵⁴⁶ Over de veelheid aan beleidsvoering omtrent veiligheid en de uitdagingen om hierin de coherentie te bewaren, zie "Hoofdstuk 3: Afstemming beleidsplanning" in A. RAES, S. THOMAES, S. DE KEULENAAR, en J. MINET (eds.), *Congresboek Strafrechtelijk beleid. Beleidsvoering: evoluties en uitdagingen*, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, Politeia, 2010, 151-194.

In coherentie met het ruimere veiligheidsbeleid en rekening houdend met beleidsbepalingen op andere vlakken, zal EGG ook een bijzonder vervolgingsbeleid vergen. Dit beleid dient de concrete aanpak van EGG zoals hierboven uiteengezet ten goede te komen. Er is m.a.w. nood aan richtlijnen omtrent samenwerking en doorverwijzing, vorming en opleiding, (h)erkenning van EGG en mogelijke registratie ervan, etc.

De nood tot een aangepaste politionele en justitiële aanpak van EGG werd ook aanbevolen door het adviescomité voor de gelijkheid van vrouwen en mannen uit de Senaat. Zij benadrukken o.a. de vereiste tot betere kennis en herkenning van het fenomeen, vorming en opleiding, betere samenwerking, opmaak van eenduidige richtlijnen en opname van EGG in het Nationaal Veiligheidsplan, het uitbouwen van bemiddeling en het opstarten van een pilootproject.

Zulk een strafrechtelijk beleid inzake EGG kan vorm krijgen door de Minister van Justitie, in een omzendbrief van het College voor Procureurs-generaal of in parketbeleidsplannen. Ter zake wordt vaak verwezen naar het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld uit omzendbrief COL 4/2006. Hoewel partnergeweld en EGG duidelijk verschillende fenomenen uitmaken, kan er o.i. wel degelijk inspiratie gehaald worden uit de COL 4/2006 voor de aanpak van EGG.

Verschillende instrumenten zoals de aanstelling van referentieambtenaren en referentiemagistraten en de opmaak van samenwerkingsprotocollen en verschillende maatregelen zoals de informering van slachtoffers zullen eveneens ingezet kunnen worden bij EGG. Het vergt echter verdere analyse om uit te kunnen maken of alle richtlijnen uit de COL 4/2006 van toepassing dienen gemaakt te worden op EGG én of zulks geen nadelige effecten heeft op de aanpak van partnergeweld. Opnieuw lijkt het gebruik van pilootprojecten en testperiodes hierin nuttig. De parketten van Mechelen en Verviers kunnen verzocht worden de maatregelen uit COL 4/2006 uitdrukkelijk toe te passen op EGG. Ook andere parketten kunnen als test hierom verzocht worden, met als eerste hindernis het identificeren van uitingen van EGG. De Stuurgroep EGG is o.i. het bevoorrechte forum om zulke keuzes te maken.

EPILOGUE

L'étude du phénomène des violences liées à l'honneur nous a montré les limites de notre esprit cartésien occidental, qui désire à tout prix enfermer la réalité dans des cases. Or, ce phénomène ne peut se laisser contenir si facilement : chaque cas concret est unique et peut être renvoyé, en fonction des circonstances de la cause, à des phénomènes distincts (violences intrafamiliales, discriminations pour différents motifs, protection de la jeunesse,...), voire à plusieurs d'entrer eux en parallèle. C'est pourquoi nous avons insisté sur l'aspect éminemment **subjectif** de ce type de violence. En effet, c'est par la motivation de l'auteur que l'on va identifier l'acte comme une forme de violence liée à l'honneur et que l'on pourra dès lors prendre les mesures adéquates.

L'importance accordée à la motivation de l'acte met ici en avant la nécessité croissante d'approfondir la **connaissance du contexte** en vue de mener une véritable politique. Ainsi que nous avons pu le voir, les violences liées à l'honneur renvoient à la culture au sens large –à savoir « l'ensemble des formes acquises de comportement dans les sociétés humaines ». Il est important de souligner ici que tout type de violence a un aspect culturel et peut être expliquée par le contexte qui l'entoure. Dès lors, les infractions motivées au nom de l'honneur par leur auteur ne peuvent être analysées sans une mise en contexte des événements à différents niveaux.

Tout d'abord, en tant que forme de violences envers les femmes, il est important d'analyser les faits de violences liées à l'honneur au regard du **contexte général « genre »**. Le juste comportement attendu d'une femme ou d'un homme dans le milieu concerné est ici fondamental.

Ensuite, chaque cas devra être analysé au regard du **contexte culturel familial**, chaque famille développant sa culture propre en fonction des interactions qu'elle entretient avec le monde extérieur, cette culture étant, de ce fait évolutive. Ce n'est pas uniquement la communauté d'origine de la famille concernée qui est importante mais bien le lieu où elle s'est implantée, son histoire et les réactions à son environnement.

Il faut enfin, traiter au regard du contexte **chaque fait individuellement dès l'origine** et sans discrimination. En effet, peu importe qu'il s'agisse d'un simple incident ou déjà d'une infraction à partir du moment où le but ultime n'est pas la punition de l'auteur mais bien la protection de la victime contre des actes qui, dans le futur pourraient s'avérer violents.

La difficulté du travail des acteurs de terrain est qu'on exige de leur part une réactivité de plus en plus rapide et un approfondissement de connaissances de plus en plus pointues dans tous les domaines leur permettant d'appréhender non plus les faits uniquement mais le contexte qui entoure ces faits. Par exemple, face à un suicide, un homme de terrain devra être capable d'analyser le contexte de façon à déterminer s'il s'agit d'un suicide, d'un homicide déguisé, d'un jeu du foulard qui a mal tourné ou d'une personne qui a été poussée au suicide en vue de défendre l'honneur de la communauté. La diversification croissante des contextes implique une multiplicité des traitements et une faculté d'adaptation croissante.

Cela met en évidence la complexité de notre société qui attend des acteurs de terrain qu'ils ne se limitent plus au caractère purement infractionnel des faits dans une causalité linéaire : tel comportement est une infraction à la loi et doit de ce fait être puni. Ils doivent désormais

développer des connaissances leur permettant d'appréhender l'ensemble du contexte nécessaire à la compréhension du phénomène criminel dans une logique systémique.

BIBLIOGRAFIE

A. BELGIE

BERTELOOT, K. SIVRI, S., BROUCKER, M en GAZAN, F., *Syntheseverslag. Evaluatie van de gemeenschappelijke omzendbrief COL 4/06 van de Minister van Justitie en het College van Procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld*, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, december 2009, 52 p.

CHRISTIAENSEN, S., "Waartoe eer l(ei)(ij)den kan. Eergerelateerd geweld: uitkijken naar beleid, wetenschap en praxis", *Panopticon*, 2009.5, 1-18.

CORNELIS, T., *Als de eer maar gered is – Eergerelateerd geweld in Vlaanderen*, Masterproef Criminologie voor de Vrije Universiteit Brussel, 2009, 87 p.

DE GROOF, K. en DE GENDT, T. (red.), *Kans op slagen. Een integrale kijk op geweld in gezinnen*, Lannoo Campus, Leuven, 2007, 284 p.

D'HONDT, S., *Interculturele communicatie in rechtbanken*, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, Liga voor mensenrechten, Politeia, 192 p.63, 76.

GILBERT, E., *"Ik hield van haar, maar ze moest dood" – Over eergerelateerde dodingen*, Masterproef Criminologie, Vrije Universiteit Brussel, 2010, 110 p.

HANNEQUART, Y., "Le secret professionnel du médecin", noot onderd Cass. 13 mei 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 1203.

LIZIN A. en MARCELIS R. (ed.) *Violences faites aux femmes au nom de l'honneur et mariages forcés en Wallonie – Actes du colloque du 11 juin 2010*, Editions de l'Arbre, Bruxelles-Paris, 2011.

NI PUTES NI SOUMISES, *Rapport d'activités*, 2008, Brussel, 23 p.

NOPPE, J., PONSAERS, P., VERHAGE, A., DE RUYVER, B. en EASTAN, M. *Preventie van radicalisering in België*, Maklu, Antwerpen, 2010 186p.

RAES, A., THOMAES, S., DE KEULENAER, S. en MINET, J. (eds), *Congresboek Strafrechtelijk beleid. Beleidsvoering: evoluties en uitdagingen*, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, Politeia, Brussel, 2010, 248 p.

ROMERO REINA, V., *Begripsexploratie en belevingsaspecten van eergerelateerd geweld in België*, Masterproef Agogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2010, 57 p.

VAN CRAEN, M. en ACKAERT, J., "Het vertrouwen van allochtonen en autochtonen in de politie", *Panopticon*, 2008.6, 7-27.

VAN NESTE, F., "Kan het beroepsgeheim absoluut worden genoemd?", R.W. 1977-78, 1281-1303.

VERHEYDEN, D., *Eerzaken in handen van politie en parket. Een doolhof?*, Scriptie bachelor Sociaal Werk, 2010, 90 p.

WITHAECKX, S. en COENE, G., "Voorbij de tegenstelling tussen vrouwenrechten en cultuur", *Tijdschrift voor Genderstudies*, nr. 1, 2011, 7-19.

X. *Actes du colloque "Crime d'honneur, Mariage forcé... Vie volée"*, 5 maart 2008, Université de Travail, Charleroi, 60 p.

X., *Conferentie over eerge relateerd geweld*, 16 december 2005, Koerdisch Instituut vzw en Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen vzw, Brussel, 33 p.

B. VERENIGDE NATIES

ERTURK, Y., "Violence in the Name of Honour Within the Context of International Regimes", in MOJAB, S. en ABDO, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 175-176.

The United Nations Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences, "15 years of The United Nations Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences (1994-2009) – A critical review, 54 p.

United Nations, General Assembly, Vienna Declaration and Programme of Action, 12 July 1993, A./CONF.157/23, URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/vienna.htm>

United Nations, General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence Against Women General Assembly Resolution 48/104 of 20 december 1993, 23 february 1994, A/RES/48/104

United Nations, General Assembly, Resolution S- 23/3, *Further actions and initiatives to implement the Beijing Declaration and Platform for Action*, 16 november 2000, A/RES/S-23/3

United Nations Population Fund, *The state of World population 2000, Lives together, Worlds apart, Men and Women in a time of change*, 29, URL: http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2000/swp2000_eng.pdf

Nations Unies, Conseil de Sécurité, Résolution 1325(2000), adoptée par le Conseil de sécurité à sa 4213e séance, le 31 octobre 2000, S/RES/1325(2000)

United Nations, General Assembly, Resolution 55/66 , Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, 4 december 2000, A/RES/55/66

United Nations, General Assembly, Resolution 55/68, *Elimination of all forms of violence, including crimes against women*, December 2000, A/RES/55/68

United Nations, General Assembly, Resolution 55/111, Extrajudicial, summary and arbitrary executions, 12 march 2001, A/RES/55/11

United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Integration of the human rights of women and the gender perspective, Violence against women, Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2001/49. Cultural practices in the family that are violent towards women.

United Nations, Economic and Social Council, Commission of the Human Rights, Report of the Special Rapporteur on Violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2001/49, Cultural practices in the family that are violent towards women, 31 january 2002, E/CN.4/2002/83

General Assembly, Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, Report of the Secretary-General, 2 july 2002, A/57/156, 10-11.

United Nations, General Assembly, Resolution 57/179 , Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour, 18 december 2002, A/RES/57/179

United nations, General Assembly, Resolution 59/165, Working towards the elimination of crimes against women and girls committed in the name of honour, A/RES/59/165, 20 december 2004

Nations Unies, Assemblée Générale, *Etude approfondie de toutes les formes de violence à l'égard des femmes* », 6 juillet 2006, A/61/122/Add.1, 14.

United Nations, General Assembly, Resolution 61/143, Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, 19 december 2006, A/RES/61/143.

United Nations, Economic and Social Council, Commission of the Human Rights, Report of the Special Rapporteur on Violence against women, its causes and consequences, Yakin ERTURK, *Intersections between culture and Violence against women*, 17 january 2007, A/HRC/4/34

Nations Unies, Conseil de Sécurité, Résolution 1820(2008), adoptée par le Conseil de sécurité à sa 5916e séance, le 19 juin 2008, S/RES/1820(2008)

LINKS :

www.populationdata.net/droits-humains/crimes-d-honneur

CEDAW: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/fconvention.htm>

Verklaring en Actieprogramma van Wenen : <http://www2.ohchr.org/english/law/vienna.htm>

DEVAW: <http://www2.ohchr.org/english/law/eliminationvaw.htm>

Fourth World Conference on Women, *Beijing Declaration and Platform for Action*, 15 september 1995 , 132 p, URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

Milleniumverklaring : <http://www2.ohchr.org/english/law/millennium.htm>

Peking +15 : <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing15/index.html>

UNiTE : <http://www.un.org/en/women/endviolence/index.shtml>

C. RAAD VAN EUROPA

HAGEMANN-WHITE C., "*European Strategies on Gender Violence : Are they Adequate to Address Honour-based Crimes and Cultural Justifications for Violence Against Women ?*", 26 November 2007

Conseil de l'Europe, Rés. 1247 (2001) relative aux mutilations sexuelles et féminines

Rec. 2002(5) du Comité des Ministres aux Etats Membre sur la protection des femmes contre la violence

Conseil de l'Europe, Doc. 9720 « Rapport de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur les crimes dits d'honneur », 7 Mars 2003, pt.5

Council of Europe, Résolution 1327 (2003) « Les prétendus crimes d'honneur »

Conseil de l'Europe, Rés.1464 (2005) « Femmes et religion en Europe »

Cour européenne des droits de l'homme, *Kontrova c. Slovaquie*, arrêt du 31 mai 2007

Conseil de l'Europe, Rec. 1838 (2008) « Renforcer l'autonomie des femmes dans une société moderne et multiculturelle »

Conseil de l'Europe, Rec. 1847 (2008) « Combattre la violence à l'égard des femmes : pour une convention du Conseil de l'Europe »

Task Force pour combattre la violence à l'égard des femmes, y compris la violence domestique (EG-TFV), « Rapport final d'activité », Strasbourg, Conseil de l'Europe, 2008, pp.5-9, pp.40 ss et 87 ss.

Conseil de l'Europe, Résolution 1681 (2009) « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' ».

Conseil de l'Europe, Doc.11943 « Rapport de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur l'urgence à combattre les crimes dits d'honneur », 8 juin 2009, pt.5-6, pt.21

AS/Ega.Inf (2009)12, « Position mise à jour de la Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes sur la future convention préparée par le CAVHIO à la lumière de son rapport intérimaire » p. 3

Préambule et l'art. 2 du « projet de Convention sur la prévention et la lutte contre la violence envers les femmes et la violence domestique du Conseil de l'Europe »

Conseil de l'Europe, Recommandation 1891 (2009) « Femmes immigrées : un risque spécifique de violence domestique », pt 1

Conseil de l'Europe, Rés.1681 (2009), « L'urgence à combattre les crimes dits 'd'honneur' », pt.5.

D. EUROPESE UNIE

Project Ref 1997-025-WC, te raadplegen op de daphne-toolkit,
http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

Besluit nr. 293/2000/EG van 24 januari 2000 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een communautair actieprogramma (het programma Daphne) (2000-2003) betreffende preventieve maatregelen ter bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen, Publicatieblad L34 van 9/2/2000

Project ref 03/048/WYC, te raadplegen op de daphne-toolkit
http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

Kvinnoforum, A resourcebook for working against Honour related Violence, Based on the project "Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures", funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 165 p.

Besluit nr. 803/2004/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 tot vaststelling van een communautair actieprogramma (2004-2008) ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en ter bescherming van slachtoffers en risicogroepen, Publicatieblad L 143 van 30/04/04

European Conference report, Honour related Violence within a Global Perspective: Mitigation and Prevention in Europe", Stockholm, 7-8 oktober 2004, 120 p., te raadplegen op www.kvinnoforum.se

Project ref 2005-1-226-W, te raadplegen op de daphne-toolkit http://ec.europa.eu/justice_home/dahpnetoolkit/

Kvinnoforum, Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project "Prevention of violence against women and girls in patriarchal families, Stockholm, 2005, 262 p.

Commissie van de Europese Gemeenschappen, Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het comité van de regio's, Een routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2006-2010, Brussel, 1/03/2006, COM(2006)92 (niet in publicatieblad verschenen)

Bundesministerium für Gesundheit und Frauen, EU conference "Joint action of Member States against Harmful Traditional Practices, Brussels, 25 January 2006," Wenen, maart 2006, 83 p., te raadplegen op <http://www.frauen.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=24153>

Resolutie van het Europees Parlement over de huidige situatie ten aanzien van de bestrijding van geweld tegen vrouwen en mogelijke toekomstige acties (2004/2220(INI)), Publicatieblad van de Europese Unie, 25 november 2006, 66

Verordening (EG) Nr. 1922/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 tot oprichting van een Europees Instituut voor gendergelijkheid, Publicatieblad van de Europese Unie, 30/12/2006, L 403/9

Resolutie van het Europees Parlement over de immigratie van vrouwen: de rol van vrouwelijke immigranten en hun plaats in de Europese Unie, 2006/2010(INI), Publicatieblad van de Europese Unie, 20 december 2006, 118

Verordening (EG) van de Raad nr. 168/2007 van 15 februari 2007 tot oprichting van een Bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten

Besluit nr. 779/2007/DE van het Europees Parlement en de Raad van 20 juni 2007 tot vaststelling van een communautair actieprogramma (2007-2013) ter voorkoming en bestrijding van geweld

tegen kinderen en vrouwen en ter bescherming van slachtoffers en risicogroepen, Publicatieblad L 173 van 03/07/07.

Resolutie van het Europees Parlement van 25 november 2009 over het programma van Stockholm, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0//NL>

Resolutie van het Europees Parlement van 26 november 2009 over de uitbanning van geweld tegen vrouwen, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+V0//NL>

Commission européenne, DG Justice, liberté et sécurité, Brochure Daphne, Pratiques traditionnelles préjudiciables, http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 23 pag.

Commissie van de Europese Gemeenschappen, Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, Tussentijds voortgangsverslag over de routekaart voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2006-2010), Brussel, 26.11.2008, COM (2008) 760definitief, 10 p.

Zie Beijing +15: The Platform for Action and the European Union: Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union, 181.

Raad van de Europese Unie, Het programma van Stockholm – Een open en veilig Europa ten dienste en ter bescherming van de burger, Brussel, 2 december 2009, 17024/09, JAI 896

Commission européenne, Rapport de la commission au conseil, au parlement européen, au comité économique et social européen et au comité des régions, L'égalité entre les femmes et les hommes – 2010, Bruxelles, 18/12/2009, COM(2009)694

Europese Commissie, Mededeling van de Commissie, Een grotere inzet voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Een Vrouwenhandvest. Verklaring van de Europese Commissie ter gelegenheid van de Internationale Vrouwendag 2010, ter gelegenheid van de 15de verjaardag van de verklaring en het actieprogramma van de VN-wereldvrouwenconferentie in Beijing en van de 30ste verjaardag van het VN-verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, Brussel, 5/3/2010, COM(2010)78definitief, 4 p.

Europese Commissie, Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Een ruimte van vrijheid, veiligheid en recht voor de burgers van Europa, Actieplan ter uitvoering van het programma van Stockholm, Brussel, 20/04/2010, COM(2010)171definitief, 76 p.

Europese Commissie, Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Strategie voor de gelijkheid van vrouwen en mannen 2010-2015, Brussel, 21/09/2010, COM(2010)491definitief, 14p.

EU-guidelines on Violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them, URL: <http://www.consilium.europa.eu/undocs/cmsupload/16173cor.en08.pdf>

Council of the European Union, 3000th Employment and Social Policy Council Meeting, Conclusions on the Eradication of Violence against Women in the European Union, Brussels, 8 March 2010, URL: <http://www.europa-eu-un.org/home/print.asp?1=1&lg=5>

KANE, J., *Daphne-boekjes: kwesties en ervaringen in de strijd tegen geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen. Schadelijke traditionele praktijken*, januari 2008

E. NEDERLAND

ALBRECHT, M. en GOEDEE, J., *Wegingsinstrument Eergerelateerd geweld*, GGD Rotterdam-Rijnmond mei 2010, 60 p.

DE BOER, M., *Samenwerken voor de veiligheid van (potentiële) slachtoffers van eergerelateerd geweld*, Programmabureau Eergerelateerd Geweld, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2008, 47 p.

ERMERS, R., *Eer en eerwraak, definitie en analyse*, Amsterdam, BULAACQ, 2007, 270 p.

ERMERS, R., GOEDEE, J., ALBRECHT, M. en DE JONG, R., *Werkboek Eergerelateerd Geweld*, Boom Uitgevers, 2010, 350 p.

H.B. FERWERDA en I. VAN LEIDEN, (2005) *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, z.p., Advies-en onderzoeksgroep Beke, 15.

J. JANSSEN, *Pilot eergerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid*, de eindrapportage, Unit MEP, Politie Haaglanden, , 66 p.

J. JANSSEN, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, 2006, Elsevier Overheid, 124 p.

J. JANSSEN, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eorzaken bij de politie, Een onderzoek naar de casuïstiek uit 2006, Deelrapport 1*, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, Projectdirectie veiligheid begint bij voorkomen, Programmabureau eergerelateerd geweld, Landelijk expertisebureau eer gerelateerd geweld, politie Haaglanden, 9-10 (113 p.)

J. JANSSEN, "Over culturele en andere achtergronden van eengerelateerd geweld", Tijdschrift voor criminologie, 2007, 400-407

J. JANSSEN, Analyse van mogelijke eorzaken: het gebruik van de checklist en inzet van externe deskundigen, Een onderzoek naar casuïstiek uit 2006, Deelrapport 2, Landelijk Expertisecentrum EGG, Politie Haaglanden, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningsrelaties, Ministerie van Justitie, Programmabureau Eengerelateerd Geweld, 2009, 128 p.

JANSSEN, J. "Fatal attraction", *Crimelink*, over misdaad en veiligheid, maart 2010 39-41.

JANSSEN, J., "Overeenkomsten én verschillen tussen huiselijk en eengerelateerd geweld", *Justitiële verkenningen*, jg. 36, december 2010, 120 p.

J. JANSSEN en J. TEN VOORDE, "De strafrechtelijke aanpak van eengerelateerd geweld nader beschouwd", *Proces* 2011 (90), 2, 87-98.

JOHANNINK, R. en MITROVITCH, C., *Eengerelateerd Geweld in Nederland – de nazorgfase*, 2007, 67 p.

LUNNEMANN, K.D. en WIJERS, M. *Eergeweld voorbij. Een nieuwe gemeentelijke aanpak van eengerelateerd geweld*, januari 2010 Verwey-Doncker Instituut, Utrecht, 2010, 123 p.

PHILIPS, G.J., GOEDEE, J. en RIJKERS, A., *Naar eer en geweten, Naar een aanpak van eengerelateerd geweld in en om de school*, ROC van Twente en Aldeba College Rotterdam, november 2008, 75 p.

SIESLING, M. en ten VOORDE, J.M., "Eerwraak in het Nederlandse strafrechtelijke beleid: een paradox van goede bedoelingen", *Panopticon*, 2008, 7-28.

VAN AALST, S.M.M., JOHANNINCK, R.H., *Eengerelateerd geweld in Nederland. Een onderzoek naar mannelijke slachtoffers: bekend maakt onbemind*, 2007, 48 pagina's

VAN DER TORRE, E.J. en SCHAAP, L., *Eengerelateerd geweld: Een onderzoek naar twintig ernstige zaken*, Elsevier Overheid, 2006, 108.

VAN DIJKE, A en TERPSTRA, L., *De dochters van Zahir. Tussen traditie en wereldburgerschap*, Uitgeverij SWP Amsterdam, 2010, 230 p.

X., *Eengerelateerd Geweld en ernstige dreiging. Privacyaspecten bij de aanpak van eengerelateerd geweld en ernstige dreiging*, juni 2008, Projectdirectie Veiligheid begint bij voorkomen, Ministerie

F. ZWEDEN

ELDEN, A., *Swedish Institute Alexandria, Honour related Violence against Women, Sharing experiences of similarities and differences, Report on a seminar at the Swedish institute in Alexandria*, Egypt, June 2007, 33 p.

ENGLUND, C., *Migrants between Culture and Society – A case study of a changing social climate after the murder of Fadime Sahindal*, Expo Foundation, Stockholm, October 2002, 34 p.

JOHNSSON-LATHAM, G., *Patriarchal Violence – an attack on human security. A broad survey of measures to combat patriarchal violence and oppression, particularly acts committed in the name of honour directed at women, homosexuals, bisexuals and transgender persons*, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Stockholm, 2005, 82 p.

Kvinnoforum, *A resourcebook for working against Honour related Violence, Based on the project "Honour Related Violence in Europe – mapping of occurrence, support and preventive measures"*, funded by the European Commission, DG Social Affairs and Employment, Stockholm, 2003, 165 p.

Kvinnoforum, *Honour related violence, European resource book and good practice, Based on the European project "Prevention of violence against women and girls in patriarchal families"*, Stockholm, 2005, 33-86

Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, The Swedish Ministry of Justice and the Swedish Ministry for Foreign Affairs, *Report from the international conference Combating Patriarchal Violence against Women – Focusing on Violence in the Name of Honour*, Stockholm, 7-8 december 2004, 66 p.

Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, *Against violence and oppression – Combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships*, Stockholm, 2009, 24 p.

REINFELDT, R. en SABUNI, N., *Action Plan for Combating men's violence against Women, Violence and Oppression in the Name of Honour and Violence in same-sex relationships*, Regeringskansliet, Government Offices of Sweden, Ministry of Integration and Gender Equality, 15 november 2007, 40 p.

RIVZI KABANI, J., *Honour killings in Sweden: the Need for Intellectual and Institutional Coherence for Working towards the Realisation of Women's Human Rights*, 357- 371.

J. RIZVI, "Violence in the Name of Honour in Swedish Society: What lessons can be learnt from the Swedish experience?", in MOJAB, S. en ABDO, N., *Violence in the Name of Honour. Theoretical and Political Challenges*, Istanbul Bilgi University Press, 2004, 211-223.

Regeringskansliet, *Preventing Young people from being forced into marriage*, Ministry of Education and research, Stockholm, 12 mei 2011, 24p.

LINKS:

www.elektra.nu

www.niputesnisoumises.com

www.transact.nl

<http://www.socialstyrelsen.se>

www.umo.se/english

G. ROYAUME-UNI

ALAM, F., "Take the Honour out of killing", *The Guardian*, 6 July 2004.

ALLISON, R., "Where's the honour in this?", *The Guardian*, 3 October 2003.

Association of Chief Police Officer of England, Wales and Northern Ireland, *Honour Based Violence Strategy*, London, 30 September 2008, review date 30 september 2010.

ASTHANA, A. & MISTRY, U., "For families that fear dishonour, there is only one remedy... murder", *The Observer*, 5 October 2003.

BURKE, J., "Love, honour and obey-or die", *The Observer*, 8 October 2000.

BRANDON, J. en HAFEZ, S., *Crimes of the Community : Honour-Based Violence in the UK*, Cromwell Press, Trowbridge, Wiltshire, January 2008, pp. 94 ss.

CPS, *Recommendations on future work on forced marriage and so-called 'honour' crime*, December 2008.

Crown Prosecution Office, "Honour Based Violence and Forced Marriage", URL http://www.cps.gov.uk/legal/h_to_k/honour_based_violence_and_forced_marriage/

GAMBLE, J., ACPO Guidance, *Identifying, Assessing and Managing Risk in the context of Policing Domestic Violence*, 25 February 2005, 22p.

GUPTA, R., "A veil drawn over brutal crimes", *The Guardian*, 3 October 2003.

Her Majesty's Courts Service (HMCS), *Domestic Violence: a Guide to Civil Remedies and Criminal Sanctions*, February 2003 (updated 2007), 50p.

HM Government, *Multi-agency Practice Guidelines: Handling Cases of Forced Marriage*, Crown Copyright, June 2009.

HM Government, *Together We Can End Violence Against Women and Girls: a Strategy*, 25 November 2009.

HM Government, *An Action Plan for Tackling Violence 2008-2010: One year on*.

KHAN, R., "Honour-related Violence (HRV) in Scotland: a Cross- and Multi-agency Intervention Involvement Survey", *Internet Journal of Criminology*, 2007; www.internetjournalofcriminology.com

MAGILL, V. LEE & J. WATSON, *CPS Pilot on Forced Marriage and So-called 'Honour' Crime – Findings*, December 2008, 47p.

Management of Police Information (MOPI), *02405 Procedure-Minimum Standards of Investigation-Domestic Abuse*, Last updated 17/08/10

McGRORY, D., "This Muslim Girl Defied her Father-and her lover paid with his life", *The Times*, 5 November 2005.

MCVEIGH, K., "'Honour' killing: pressure grows on UK to extradite suspect from Iraq", *The Guardian*, 22 November 2007.

National Policing Improvement Agency, *Guidance on Investigating Domestic Abuse*, 2008, 129p.

OBE, N.K., *Forced Marriage, Family Cohesion and Community Engagement: National Study through a Case Study of Luton*, ed. Equality in Diversity, Bartham Press (Watford) Ltd, March 2008.

PHILIPS, A., *Gender & Culture*, Polity Press, UK, 2010, 83-106.

Practice Guidance for IDVAs Using the CAADA-DASH Risk Identification Checklist 2009, URL <http://www.caada.org.uk>

RUDDOCK-ATCHERLEY, J., Hampshire Honour Based Violence Strategic Action Group, *Honour Based Violence Multi Agency Guidance*, version 2: July 2010, 25p.

SEN, P. & KELLY, L. *Violence Against Women in the UK*, shadow thematic report for the Committee on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women, 2007, 34p.

The NI MARAC Specialist Domestic Violence Services Toolkit, in URL <http://www.caada.org.uk>

WELCHAN, L. and HOSSAIN, S. (eds.), *'Honour', Crimes, paradigms and violence against women*, 2005, Spinifex Press, Victoria; Zed Books, London and New York, 384 p.

X, "Safe from home", *the Guardian*, 1 April 1999.

X., *A Choice by Right: a Report from the Working Group on Forced Marriage*, Published by the Home Office communications Directorate, June 2000.

X., *Honour-Based violence in the UK: Change*, prepared for the Kvinnoforum Shehrazad Project 2004